ROMÂNII ŞI RUTENII IN BUCOVINA

STUDIU ISTORIC ŞI STATISTIC

DE

I. NISTOR
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN CERNĂUŢI,
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE.

EDIŢIUNEA ACADEMIEI ROMÂNE

BUCUREŞTI
LIBRĂRIILE SOCEC & Comp. şi C. SFETEA.

VIENA
GEROLD & COMP.

LIPSCA
G. HARRASSOWITZ.

1915

PREFAȚĂ

Improprietărirea țăranilor și promulgarea constituției la 1848 aduseră mari foloase Rutenilor bucovineni. Din pribegi *nenorociți din Galiția ei ajunseră* proprietari liberi *ai pământurilor ocupate de ei în Bucovina. Dar Rutenii nu se mulțămiră numai cu acest succes neașteptat, ci ei năzuiau mereu să ajungă și un* factor politic *în noua lor patrie, în care găsiră cea mai largă ospitalitate. Bucurându-se de deosebita solicitudine din partea stăpânirii, ei râvniau la un rol conducător și în politica țerii și astfel aspirațiunile lor deveniră pe zi ce merge tot mai îndrăznețe. La intervenția organelor administrative, numărul lor ieșià tot mai mare dela o numărare a populației la alta, până ce el* pe hârtie *covârșise chiar pe al Românilor băștinași. Pentru a motivà într'un fel oarecare sporul acesta prea bătător la ochi și pentru a împrumutà pretențiilor rutene aspectul legitimității, Rutenii stăruiră a căutà dovezi istorice, pe cari să se întemeieze drepturile politice reclamate de ei. Cum însă astfel de dovezi nu se puteau găsì în mărturiile ce ni s'au păstrat asupra trecutului Bucovinei, protagoniștii cauzei rutene sau ucraine, cum se numiau ei în timpul din urmă, se pretară la cele mai reproșabile denaturări ale adevărului istoric. Primele încercări în direcțiunea aceasta ei le găsiră la scriitorii germani, cari, inspirându-se de cursul politicei oficiale, priincioasă Rutenilor, se simțiră îndemnați a servì cauza ruteană mai pre sus de adevărul istoric. Pe cercetările acestor istorici, în multe privințe tendențioase, se întemeiază apoi broșurile de agitație politică a scriitorilor ruteni* Daszkiewicz, Smal-Stocki, Korduba, Pihuliak *și a întregei prese rutene și germane din Cernăuți.* După acești scriitori, Rutenii ar fi populația băștinașă a Bucovinei, pe lângă care Românii s'ar fi sălășluit cu multe veacuri mai târziu. Din această premisă, evident falsă, deduc ei îndrep-

tățirea și legitimitatea luptei, pe care Rutenii o duc în Bucovina pentru redobândirea sfintelor lor drepturi uzurpate de Români. *Doctrina aceasta urmă să fie introdusă prin contrabandă chiar și în publicistica europeană prin jurnalistul francez* Chélard *și să servească drept directivă pentru cârmuitorii Bucovinei. In anii din urmă și-o apropiă și* Aurel Onciul *spre a-și întemeià pe ea politica sa democrată, pe care o profesează în Bucovina dela 1902 încoace.*

Prin faptul că se găsise și un Român care să adereze la politica lor, Rutenii erau siguri de izbândă. Cercurile cârmuitoare își însușiseră în toate felul de a vedeà al Rutenilor, susținut de istoricii germani și ruteni și recunoscut și apărat prin reviste de reputația «Vieții Românești» *dela Iași de către șeful partidului democrat din Bucovina, de* Aurel Onciul.

Preocupat de alte probleme nu avui răgaz de a urmărì cu atențiunea cuvenită izvoarele istorice, pe temeiul cărora se clădise această doctrină, care chiar prin felul cum erà înfățișată dedeà foarte mult de bănuit. Văzând însă că ea începù să pătrundă și în opinia publică românească și observând că Rutenii începură să-și făurească din ea o armă primejdioasă contra neamului românesc din Bucovina, am socotit că ca Român și ca profesor de istorie la cel mai înnalt institut de cultură din Bucovina, îmi incumbă datoria de a lămurì opinia publică românească asupra acestei chestiuni și de a smulge această armă netrebnică din mâna contrarilor noștri etnici din țara fagilor.

Pe temeiul cercetărilor mele îndelungate privitoare la raportul nostru cu Rutenii socot că am reușit să constatez în mod neîndoelnic că Bucovina fusese din capul locului o țară românească și că Rutenii bucovineni nu sunt autohtoni în această țară, ci simpli pribegi galițieni adăpostiți în Bucovina ca greco-catolici numai de pe la sfârșitul veacului al 18-lea. *Rezultatele acestea le comunicai studenților români dela universitatea din Cernăuți într'o adunare publică și eram hotărît să le și public în* «Viața Românească» *dela Iași. Incepând însă a le așterne pe hârtie, mă convinsei îndată că ele întreceau mult cadrele unui articol de revistă și așà mă hotării a le publicà într'o broșură separată. Pe la începutul lui Iunie manuscriptul erà gata pentru tipar și la Cernăuți s'au și cules primele 80 de pagine. Izbucnirea răsboiului și ocupația Cernăuților din partea armatei rusești întrerupseră brusc publicarea lucrării. Ba mai mult chiar r*

Erà să se piardă şi manuscriptul şi numai prin o fericită întâmplare ajunsei în posesiunea lui. Socotind că modesta mea lucrare ar puteà contribuì în câtvà la lămurirea unei chestiuni aşà de controversate, precum este aceea a romanizării *sau* rutenizării *Bucovinei, mă adresai* Academiei Române, *care la recomandaţia d-lui* I. Bogdan *primì cu multă bunăvoinţă publicarea manuscriptului în editura ei.*

Rezultatele cercetărilor mele se întemeiază în bună parte pe mărturii arhivale, nepublicate încă. Cele mai multe din acestea se păstrează în arhivele dela Viena şi anume în: k. u. k. Haus-Hof und Staatsarchiv, k. u. k. Kriegsarchiv *şi* k. k. Archiv des Ministeriums für Kultus und Unterricht. *Direcţiunile acestor arhive îmi îngăduiră cu cea mai largă liberalitate a mă folosì de bogatul material depozitat în încăperile lor. Direcţiunea arhivelor de răsboiu din Viena avù chiar complezenţa de a-mi trimite la Cernăuţi mai multe arhivale spre a le folosì. Lucruri interesante găsii şi în* Arhiva Consistorului *din Cernăuţi precum şi la* Tabula ţerii *din acelaş oraş. Multe îndemnuri datoresc scumpilor mei prieteni* Sextil Puşcariu *şi* Dr. Vasile Bodnărescu, *secretar la procuratura de finanţe din Cernăuţi.* D-l I. Bianu *a binevoit a sprijinì în modul cel mai prevenitor publicarea acestei scrieri. Im împlinesc deci numai o plăcută datorinţă, exprimând tuturor acestor domni şi institute mulţămirea şi recunoştinţa mea cea mai sinceră.*

Ca anexă la această publicaţie dau o descriere a Bucovinei izvorită din pana lui Ioan Budai-Deleanu *la 1803 sub titlul:* Kurzgefasste Bemerkungen über Bukowina. *(Observaţii scurte asupra Bucovinei).*

Bucureşti, ziua Sf. Nicolae, 1914.

I. NISTOR

CUPRINSUL

I.

II.

IV.

V.

VI.

LITERATURA

Actele de hotărnicie (Landtafel-Erhebungs-Protokolle), Cernăuţi, Tabula ţerii.
Akta grodzkie i ziemskie, vol. V, VII, XIV. Lwów 1868 urm.
Allerhöchster Vortrag der treugehorchsamsten Studien-Hof-Comission wegen Besserung der Volkschulen für die nicht unierten Griechen in der Bukowina, Wien, am 23 Mai, 1844, ed. *I. Nistor* în *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, Czernowitz 1912.
Alphabetische Darstellung des Buccoviner Kreises, Tschernowitz 1801, ed. I. Polek în *Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums*, vol. XV.
Archiv für slavische Philologie, vol. XVII, XIX şi XX, ed. *V. Jagic*, Berlin, 1876, urm.
Arhiva Istorică a României, ed. *B. P. Hasdeu*, vol. I şi III, Bucureşti 1865—67.
Arhiva Românească, ed. *M. Cogălniceanu*, vol. I, Iaşi 1840.
Asbóth Gottfried von, *Die Religionsfondsherrschaft Radautz*, ed. *I. Polek*, Czernowitz 1894.
Ausgewählte Kapitel aus dem Gedenkbuche der römisch-katholischen Pfarre in Czernowitz, ed. *I. Polek*, Czernowitz 1890.

Balş Vasile, *Beschreibung der Bukowina und deren innern Verhältnisse*, ed. *I. Polek, in Jahrbuch des Bukow. Landesmuseums*, III.
Batthyáni Vincenz Graf, *Reise durch einen Teil Ungarns, Siebenbürgens der Moldau und Bukowina im Jahre 1805*, Pest 1811.
Bidermann H. I., *Die Bukowina unter oesterreichischer Verwaltung (1775—1875)*, Wien 1875.
Bilance, deren pro anno 1774, in dem k. k. Buccoviner District ansässig gewesten und jener pro anno currenti (1779) wirklich existierenden Familien, ed. *D. Werenka*, *Topographie der Bukowina*, Czernowitz 1895.
Bogdan I., *Diploma bârlădeană* în *Anal. Acad. Române*, Sec. Ist. XI.
—— *Cinci documente istorice slavo-române*, în *Anal. Acad. Rom.* Sec. Ist. XXIV.
—— *Documente privitoare la relaţiile Ţerii-Româneşti cu Braşovul şi Ungaria* în secolul XV şi XVI, Bucureşti 1902.
—— *Über die Sprache der moldauische Urkunden*, în *Jagic Festschrift*, Berlin 1908.
—— *Documentele lui Ştefan cel Mare*, 2 vol. Bucureşti 1913.
Bogdan Duică G., *Bucovina*. Notiţe asupra situaţiei. Sibiu 1895.
Bucovina, gazetă românească pentru politică, religie şi literatură (text

româno-german) Cernăuţi 1848—1850.
Brandenburger, C., *Polnische Geschichte*, Colecţia Göschen.
Budai-Deleanu, I., *Kurzgefasste Bemerkungen über Bukovina*, în anexă. Traducerea română de G. Bogdan Duică, în *Gazeta Bucovinei*, IV. Cernăuţi 1894.
Budinszky I., *Beschreibung des Buccoviner Districts*, Mss. în k. u. k. Kriegsarchiv. Wien, Sign. VII. h. 11. E.
Büsching, A. F., *Grosse Erdbeschreibung*, I, 2. Troppau 1785.

Calinescu M., *Normalien der Bucowiner gr. or. Diözese*, Czernowitz 1897.
Cantemir Dimitrie, *Descriptio Moldaviae*, în Operele Principelui Demetriu Cantemir, I şi II. Bucureşti 1872 şi 1875.
Carra M., *Istoria Moldovei şi a Valachiei*, trad. de N. T. Orăşanu, Bucureşti 1857.
Chélard Raoul, *L'Autriche Contimporaine*, Paris 1894.
Codrescu T., *Uricarul*, I, VII, VIII, XI, XIV, XX. Iaşi 1851 urm.
Cogălniceanu M., *Letopiseţele ţerii Moldovei*, ed. 2, vol. III. Bucureşti 1874.
Columna lui Traian, ed. B. P. Hasdeu, Bucureşti 1870.
Consignation der in dem Buccoviner District sich aufhaltenden Siebenbürger Emigranten im Jahre 1779. Mss. în k. u. k. Kriegsarchiv, Wien, Sign. 1779—14—51.
Costin M., *Opisanie zeimi Moldawskiej i Multanskiej*, ed. M. Cogălniceanu în *Letopiseţe*, III.
Cotlarciuc N. Dr., *Acte şi Documente moldoveneşti din Bucovina*, (inedite).
Cromer M., *De origine et rebus gestis Polonorum*, Basel 1858.
Czörnig, Karl Freih. von, *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*, III. Wien 1851.
— d — *Beschreibung einer Reise von Bistritz in Siebenbürgen bis Lemberg in Jahre 1818*, in *Vaterländische Blätter*, 1819.

Daszkiewicz S., *Die Lage der gr. or. Ruthenen in der gr. or. Erzdiözese*, Czernovitz 1891.
Dlugosz I., *Historia Poloniae*, Frankfurt 1711 şi Cod. Przez. Cracovia, 1863 urm.
Dorinţele dreptcredinciosului cler al Bucovinei, Cernăuţi 1861.
Dumitrescu Al. T., *Foi volante din colecţia Academiei Române* (1642—1866). Creşterea Colecţiunilor Acad. Române, no. XIX. Bucureşti 1911.

Edicta et mandata universalia regni Galiciae et Lodomeriae. (Piller'sche Gesetzsammlung), I. Lemberg 1772.
Emanzipationsruf der Bukovina. Durch eine Deputation unterstützt. Wien 1861.
Enzenberg, Karl Freiherr von, *Rationarium provinciae* über alle zur politischen Landesregierung gehörigen Gegenstände in der Bukovina, welche in dem *Tabellarischen Anhang* summarisch aufgeführt sind und in folgenden Abteilungen kritisch behandelt werden, ed. E. Hurmuzachi, Docum. VII, p. 454 urm.

Ficker A., *Vorträge über die Vornahme der Volkszählung in Oesterreich* în *Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik in Oesterreich*, 17 Jahrg. Heft 2.

—— *Hundert Jahre* (1775—1875). Ediţie separată din *Statistische Monatsschrift*, 1875.

Foaia Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, I. Cernăuţi 1865.

Geistlicher Regulierungsplan ed. Calinescu în *Normalien der Bukoviner gr. or. Erzdiözese*, I.

Gemeindelexikon der Bukovina, Czernowitz 1900.

Geographsch.-statistische Übersicht Galiziens und der Bukovina, nach amtlichen Quellen dargestellt. Lemberg 1867.

Göhlert, V. V., *Die Bukovina*, Ein Kulturbild zur Erinnerung an die vor 100 Jahren vollzogene Vereinigung dieses Landes mit der Oesterreichischen Monarchie, în *Mitteilungen der k. k. Geographischen Gesellschaft* XVIII, Wien 1875.

Грушевский, *М. Історія України Руси*, III. Lemberg 1904.

—— *Матеріалий* Lemberg 1906.

Haberlandt M., *Oesterreichische Volkskunde*, Die Rumänen, în «Mein Oesterreich, meine Heimat». Wien 1912.

Hacman Eugenie, *Nationale und kirchliche Bestrebungen* der *Rumänen in der Bukovina*, ed. St. Smal-Stocki, Czernowitz 1899.

Hacquet' Neueste physikalisch-politische Reise in den Jahren 1788 und 1789 durch die Dakischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karpathen, I, Nürnberg 1790.

Harasiewicz M., *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Lemberg 1862.

Hasdeu B. P., *Istoria Critică a Românilor*, Bucureşti 1873—1874.

—— *Materialuri pentru Istoria Coloniilor Române în Galiţia*, în *Arhiva Istorică*, III, 2.

Hauptbericht der Handels- und Gewerbekammer des Herzogtums Bukowina nebst einer topographisch-historischen Darstellung, Czernowitz 1861.

Hauptbericht und Statistik über das Herzogtum Bukovina für die Periode vom Jahre 1862—1871. Herausgegeben von der Bukowiner Handels- und Gewerbe-Kammer, Lemberg 1872.

Heimatskunde der Bukowina, Czernowitz 1872.

Historische Beschreibung der an Ungarn von der Türkei abgetretenen Landschaft Bukowina, ed. Schlözer in *Briefwechsel*, VIII. Heft, XLV.

Hurmuzachi Alecu, *Rătăciri naţionale* în *Bucovina*, II, no. 35.

Hurmuzachi Eud. *Documente privitoare la Istoria Românilor*, I, 2, II, 2, II, 3, VII.

—— *Fragmente din Istoria Românilor*, II, Bucureşti 1900.

—— *Concentrarea Românilor şi Saşii*, în *Bucovina*, II, no. 24

Hurmuzachi-Bogdan, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, supl. II, partea III.

Hurmuzachi-Iorga, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, X, XI, XV, 2.

Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums, vol. I—XVI. Cernăuţi 1893, urm.

Jekel F. I., *Polens Handelsgeschichte*, Wien-Triest 1809.
Ignaz de Luca *Geographisches Handbuch vom œsterreichischen Staate*, V, 1, Wien 1791
Jireček C. I., *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, in *Denkschriften der kais. Akademie der Wissenschaften*, phil.-hist. Klasse, vol. 48, Halle 1903.
—— *Geschichte der Serben*, I, Gotha 1911.
Instruction für die zur Conscription und Belegung von Contributionen ausgehenden Masills, Mss. in k. u. k. Kriegsarchiv. Sign. K. VII, h., 14, E.
Jordanes, ed. Mommsen in Monumenta Germaniae historica, V.
Iorga N., *Acte şi Fragmente*, II, Bucureşti 1896.
—— *Boierii şi răzeşii din Bucovina şi Basarabia*, in *Anal Acad. Rom.* XXXV.
—— *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, Gotha 1905.
—— *Neamul Românesc în Basarabia*, Bucureşti 1905.
—— *Relaţiile comerciale ale ţerilor noastre cu Lembergul*, Bucureşti 1900.
—— *Studii şi Documente*, V, XV, 2, XVIII, Bucureşti 1901 urm.
Junimea Literară, revistă literară ştiinţifică, V, X, XI, Cernăuţi 1907, urm.
Izvodul copiilor cari au umblat la şcoala împărătească din târgul Cernăuţilor din începutul lunii lui Maiu calendarul vechiu, 1785 până la 20 Septemvrie, ed. *I. Nistor*, in *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, Czernowitz 1912.
Izvodul satelor din Bucovina la 1774, ed. *D. Werenka* in Topographie der Bukowina.

Kaindl R. F., *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Oesterreich*, Innsbruck 1902.
—— *Die Bukowina in Jahre 1809* in *Jahrbuch des Buk. Landesmuseums*, XVI.
—— *Die Bukowina in der Jahren 1848 und 1849*, ibid., VI.
—— *Die Huzulen*, Wien 1894.
—— *Die Ruthenen in der Bukowina*, Czernowitz 1889—1890.
Kałužniacki Emil, *Rumänisches im Kleinrussischen und Polonischen*, in *Denkschriften der Kais. Akad. der Wissenschaften*, phil. hist. Kl. vol. XXX,
Karakzay F. Graf, *Beiträge zur europäischen Länderkunde, die Moldau, Wallachey, Bessarabien und Bukowina*, Wien 1818.
Klunker S. L., *Die gesetzliche Untertansverfassung in Galizien*, II, Lemberg 1852.
Kolbenheyer Erich, *Motivele industriei casnice de broderii în Bucovina*, Viena 1913.
Konstitutionelles Blatt aus Böhmen, Prag 1849.
Кордуба, M. *Молдавсько польська границя на Покутю до смерти Стефана Великого* (Hotarul moldavo-polon către Pocuţia la moartea lui Ştefan cel Mare), in Analele Societăţiei *Sevčenko* in Lemberg, 1906.
—— *Ілюстрована Історія Буковини*, (Istoria ilustrată a Bucovinei), Cernăuţi 1901.

Krekwiez Georg, *Beschreibung des Ganzen Königreiches Ungarn*, Frankfurt 1685.
Krypiakewiez, Die Ruthenen in Lemberg in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts in den Annalen der Ševčenko-Gesellschaft, Bd. 77 79.
Kupczanko Gregor, *Die Schicksale der Ruthenen*, Leipzig 1897.
—— *Die Haidamachen*, Czernowitz 1886.

Lagler H., *Die Volksschule in Kotzman*, Teplitz 1880.
Le Comte D'Hauterive, Mémoire sur L'état ancien et actuel dela Moldavie, ediţia Academiei Române, Bucureşti 1903.

Magazinul Istoric pentru Dacia, ed Triboniu Lauriann şi N. Bălcescu, vol. II, Bucureşti 1846.
Malinowski M. von, *Die Kirchen- und Staatssatzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien*, Lemberg 1862.
Marele Dicţionar Geografic al României, V, Bucureşti 1902.
Martinowicz P. I., *Historische Zeugnisse über die ältesten Beherrscher und Einwohner der Bukowina und Moldau*, Czernowitz 1887.
Mayerhofer C., *Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst*, IV. Bd.
Mieg F. von, *Topographische Beschreibung und militärische Anmerkungen über die Bukowina*, ed. *I. Polek*, in *Jahrbuch des Buk. Landesmuseums*, V (1897).
Miklosich I, *Wandernungen der Rumunen* in *Denkschriften der Kais. Akademie der Wissenschften*, phil. hist. Kl. XXX.
Missler Z. und I. *Ulbrich, Oesterreichisches Staatswörterbuch*, IV.
Mitteilungen des Statistischen Landesamtes, XVII, Czernowitz 1913.
Moldovan S. şi N. *Togan, Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Ungaria*, Sibiiu 1900.
Morariu Constantin, *Historische Skizzen über die Rumänen der Bukowina*, Czernowitz 1894.
Münchner Allgemeine Zeitung, Oktober 1894.

Nacker's Tagebuch in *Scriptores Rerum Prussiacarum*, V.
Nestoris Chronica, ed. Miklosich, Viena 1860.
Nistor I., *Das politische Parteiwesen bei den Rumänen* în *Zeitschrift für Politik*, Berlin (sub presă).
—— *Die Moldauischen Ansprüche auf Pokutien* in *Archiv für Oesterreichische Geschichte*, 101. Bd, Wien 1910.
—— *Handel und Wandel der Moldau*, Czernowitz 1912.
—— *Legăturile noastre cu Ardealul* în Junimea Literară, XI.
—— *Lupta noastră pentru limbă*, ibid., X
—— *Rostul naţional al bisericii noastre*, ibid., X.
—— *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, Czernowitz 1912.

Oesterreichische Statistik, vol. I, 2, XXXII, LXXIII. Viena 1870 urm.
Oesterreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild, vol X. Bukowina.

Onciul Aurel, ***Condițiunile existenței Românilor*** in ***Privitorul,*** I., no. 4 urm.
— ***Chestiunea Românească în Bucovina*** în *Viața Românească,* VIII, 10.
Onciul Dimitrie, ***Originele Principatelor Române,*** București 1899.
Onciul Isidor cav. de, ***Volintirii sau Olintirii,*** Cernăuți 1891.

Papadopol-Calimach A., ***Sloboziile în România*** în ***Conv. Lit.*** XVII.
Pârvan Elvira, ***Schimbarea granițelor Bucovinei*** în *Anuarul de geografie și Antropologie,* 1909—1910.
Patriot, Der, jurnal german, Cernăuți 1872.
Pelesz I., ***Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom,*** I. Wien 1878.
Pihuliak H., ***Die Kirchenfrage in der Bukowina,*** Czernowitz 1914.
Polek I., ***Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina,*** Czernowitz 1891.
— ***Die Bukowina zu Anfang*** des ***Jahres 1783,*** Czernowitz 1894.
— ***Die magyarischen Ansiedlungen in der Bukowiva,*** Czernowitz 1902.
— ***Josefs II. Reise nach Galizien und Bukowina,*** in *Jahrbuch des Buk. Landesmus,* III (1895).
— ***Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien in Jahre 1786,*** ibid, VIII. (1900).
Popovici Eusebiu, ***Offener Brief,*** Czernowitz 1891.
Procopius, ***De aedificiis*** / — ***De bello gothico*** } ed. Bonn 1833—38, ed. Comparetti, Roma 1895.
Pro memoria zur Bukowiner Landespetition im Jahre 1848 im Betreff der provinziellen Sonderstellung der Bukowina, Wien 1849.
Protocollum Commissionis sub 4-ta Aprilis 1780 Viennae habitae, ed. Hurmuzachi, ***Docum.*** VII și I. Polek în *Jahrbuch des Buk. Landesmus.* III.
Pușcariu ***Il., Documente pentru limbă și istorie I,*** Sibiiu 1889.

Raportul lui Enzenberg din 5 Septemvrie 1779 privitor la pribegii ruteni din Bucovina. Mss. K. u. k. Kriegsarchiv. Sign. 1779—14—197.
Raportul lui Garampi către baronul Püchler în chestia înființării unui episcopat greco-catolic în Bucovina. Mss. K. u. k. Kriegsarchiv. Sign. 1780—62—220.
Raportul privitor la destrăbălarea Huțanilor din Bucovina și Galiția, Mss. în arhiva ministerului Cultelor și Instrucției, Fasc. 18.'A. Bucovina.
Regnault E., ***Istoria politică și socială a Principatelor Dunărene,*** trad. de G. Fătu, Iași 1856.
Rohrer I., ***Bemerkungen auf einer Reise von der türkischen Grenze über die Bukowina... nach Wien,*** Wien 1804.
— ***Die Wallachischen Bewohner des oesterreichischen Kaiserstaates*** in ***Vaterländische Blätter,*** 1810.
— ***Politisch-arithmetischer Versuch über die Bukowina,*** ibid., 1812.
Rosetti R., ***Pământul, Sătenii și Stăpânii în Moldova,*** I, București 1906.
Rutenizarea Bucovinei și cauzele desnaționalizării poporului Român, de un Bucovinean, București 1904.

Şaguna Andreiu baron, *Anthorismos* sau *Desluşire comparativă asupra broşurii „Dorinţele dreptcredinciosului Cler din Bucovina"*. Sibiiu 1861.

Sbiera I. G., *Familia Sbiera* după tradiţie şi istorie şi Amintiri din viaţa autorului, Cernăuţi 1899.

Schiltberger I. *Reisen in den Orient und wunderliche Begebenheiten*, zwischen 1395—1427, ed. H. I. Penzel, München 1814.

Schmedes Karl Rit. v., *Geographisch-statistische Übersicht Galiziens und der Bukowina*, Lemberg 1867.

Scriptores Rerum Polonicarum, vol. VII.

Slavisierung der Bukowina, von einem Bukowiner Rumänen, Czernowitz 1904.

Смаль-Стоцкий, Ст. Буковиньска Русь, Cernăuţi 1897.

Spezial-Ortsrepertorium der Bukowina, 1880—1890.

Spleny G., *Beschreibung der Bukowina*, ed. I. Polek, Czernowitz 1893.

—— *Individual-Ausweis über die in dem K. K. Bukowiner District sich befindlichen Grundherrschaften samt deren Ortschaften*, ed. Werenka, *Topographie der Bukowina.*

—— *Ortschafts-Verzeichnis der Bukowina*, ed. I. Polek, in *Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums*, I. şi D. Werenka, *Topographie der Bukowina.*

Stefanelli T. V., *Chestiunea bisericească în Bucovina* în *Ţara Nouă*, no. 7 şi 8 (1912).

Strahl Ph., *Geschichte des russischen Staates*, Hamburg 1832.

Stupnicki H., *Das Königreich Galizien und Lodomerien samt dem Herzogtume Bukowina*, Lemberg 1853.

Teutsch u. Firnhaber, *Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens* în *Fontes Rer. Austriacarum*, II. Abt., XV.

Theophylaktes Simocattes, ed. De Boor, Leipzig 1887.

Topographisch-statistische Übersicht der Bukowina in *Hesperus* supl. no. 8, la vol. 27. — Prag 1820.

Ureche V. A., *Notiţe despre Slobozii* în *Anal. Acad. Române*, IX.

Vaterländische Blätter des oesterreichischen Kaiserstaates, 1808 şi 1813.

Verteidiger des Volkes an Kaiser Joseph II in Betreff seiner Auswanderungsverordnung. Wien 1785.

Von und aus der Bukowina, ed. Schlözer in *Staatsanzeiger*, I, şi Hurmuzachi, *Docum.* VII.

Voronca Zaharia, *Rutenizarea Bucovinei*. Cernăuţi 1903.

Vortrag des Hof-Kriegs-Raths vom 16 März 1780, die Umwanderung der Galizischen unierten Unterthanen in der Bukowina und ihre Abweichung zur schismatischen Kirche, dann die Bestellung eines unierten Bischofes in der Bukowina betreffend, Mss. K. u. K. Haus- Hof- und Staatsarchiv, Sign. St. K. Index 1780, no. 1968.

Wędkiewicz, E. St., *Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslawischen*, in *Mitteilungen des Rum. Seminars an der Universität Wien*, I, 1914.

Верхратский І, Десьмо говорїть Буковинсько-руского in Jagič Festschrift, Berlin 1908.

Werenka D., ***Bukowina's Entstehen und Aufblühen***, Maria Theresia's Zeit, I, Wien 1892.

— ***Die Grenzregulierung der Bukowina*** in ***Jahrb. d. Buk. Landesmuseums***, III.

— ***Maria Theresia und die Bukowina*** in *Wiener Zeitung*, 1888, no. 107.

— ***Topographie der Bukowina***, Czernowitz 1895.

Wickenhauser F. A., ***Die Deutschen Siedelungen in der Bukowina***, I şi II, Czernowitz 1885 1887.

— ***Die Mark Hotin unter oesterreichischer Verwaltung*** in ***Bukowiner Hauskalender***, 1868.

— ***Moldauisch- und Russich Kimpolung*** (Huzulen) und die Einwanderung der Lipowaner (***Molda***, V), Czernowitz 1891.

Wolf Andreas, ***Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstentums Moldau***, I. Hermannstadt 1805.

Xenopol A. D., ***Istoria Românilor în Dacia Traiană***, vol. V., Iaşi 1892.

Zieglauer F. von, ***Geschichtliche Bilder aus der Bukowina zur Zeit der oesterreichischen Occupation***, I—XII, Czernowitz 1893—1908.

Zur Begründung der Bukowiner Landespetition, Wien 1848.

I.

RELAŢIILE MOLDOVENILOR CU RUTENII PÂNĂ IN SECOLUL AL XVII-LEA.

Bucovina este o ţară clasică pentru îndeletniciri etnografice. Mai rar se găsesc în Europa întreagă pe un petec de pământ aşà de îngust atâtea frânturi de neamuri ca în această provincie mărginaşă. La ultima numărare a populaţiunii din 1910 s'au constatat în Bucovina 794.929 locuitori, dintre cari 273.254 vorbiau româneşte (1), 305.101 ruteneşte, 168.851 nemţeşte (102.919 de confesiunea mozaică), 36.210 leşeşte, 10.391 ungureşte, 1.005 ceheşte, 81 sloveneşte şi 36 italieneşte. Din acest adevărat haos de limbi şi naţiuni se disting Românii ca rassa cea aborigenă şi ca păstrătorii vechilor tradiţii istorice şi culturale ale acestei foste părţi a Moldovei. După statistica oficială numărul Rutenilor întrece pe cel al Românilor cu 31.847 de suflete. Excedentul acesta în favorul Rutenilor s'a dobândit însă numai prin presiunea organelor administrative şi prin corecturi ulterioare în dosarele de conscripţie. Adevăratul raport numeric între Români şi Ruteni este deci cu totul altul. Numărul celor ce se consideră de Români în Bucovina — statistica oficială constată numai limba de conversaţie — întrece de fapt pe cel al Rutenilor. Dar cu toate acestea rămâne pe seama acestora un contingent de aproape 38 la sută din întreaga populaţie a ţerii. Vom încercà deci să arătăm în cele următoare când şi cum au venit Românii în atingere cu Rutenii, care erà raportul numeric între Români şi Ruteni pe vremea alipirii Bucovinei la Austria, care este el astăzi şi ce în-

(1) Aurel Onciul arată greşit numărul Românilor cu 297.000 suflete («Viaţa Românească», VIII, 10, p. 6).

râurință a exercitat neamul acesta, cu năzuințe de expansiune și înzestrat cu o puternică forță de asimilare, asupra Moldovenilor băștinași.

* * *

In urma lărgirii fruntariilor Moldovei spre .miazănoapte până la Nistru și Ceremuș, Românii veniră în atingere mai vie cu Rutenii, a căror patrie străveche se întindeà dincolo de aceste hotare politice și etnice ale neamului nostru. Cu multe veacuri mai înainte însă străbunii Moldovenilor ajunseră în atingere cu alte seminții slavone, cu Anții și cu Slavinii, cari năvăliră asupra Daciei Traiane îndată ce Goții și alte neamuri germane părăsiră așezările lor dela Marea Neagră și Dunărea de jos spre a-și cucerì altă patrie mai îndămânoasă în țerile mai înaintate ale apusului. Prin secolul al 5-lea după Hristos pământul Moldovei și al Țerii-Românești adăpostià nenumărate seminții slavone, o împrejurare care îndreptățià pe scriitorii contemporani a numì regiunile acestea «Slavinia» (1). Așezarea Slavilor la hotarul Imperiului Bizantin devenì o primejdie statornică pentru dânsul. Impotriva noilor oaspeți de peste Dunăre, împăratul Iustinian I trimise pe generalul său Chilbudius care apără trei ani dearândul cu succes malul drept al Istrului contra năvălirilor continue ale Slavonilor, până ce căzù într'o luptă cu ei. Prizonierii romani răspândiau cu succes cunoștința limbii latine la Slavini și Anți. Un fruntaș din neamul Anților deprinsese limba latină în așà măsură, încât avù îndrăzneala de a se da drept Chilbudius cel căzut în luptă și de a se avântà chiar în fruntea oștirii romane, până ce în urmă a fost demascat și ucis la porunca generalului Narses (2). Din întâmplarea aceasta, comunicată de Procopiu, vedem lămurit că cunoștința limbii romane începù

(1) Procopius, *De aedificiis*, ed, Bonn., 3, p. 293; Theophilaktos Simokattes, ed. De Boor, VIII, cap. 5. 10; Jordanes, ed. Mommsen, p. 62—63.

(2) Procopius, *De bello Goth.* I, 3, cap. 14; ed. Bonn. 2, 337; ed. Comparetti, 2, p. 296. Cf. C. Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, în Denkschr. d. Kais. Akad. phil. hist. Kl. 48. Bd. pag. 18.

să pătrundă în rândurile seminţiilor slavone, înlesnind astfel asimilarea lor.

Curând însă seminţiile slavone, ademenite de clima cea dulce şi de strălucirea oraşelor romane, trecură Dunărea, iarna pe podul de ghiaţă, iar vara prin vadurile dela Silistria şi Vidin, spre a se aşezà în Peninsula Balcanică. De groaza Slavilor năvălitori Romanii din Moesia părăsiră aşezările lor dela şes şi se refugiară parte în munţii Emului şi ai Pindului, parte dincolo de Dunăre în Carpaţi, unde se adăpostiau rămăşiţele coloniştilor romani din Dacia Traiană, sporind numărul acestora. Astfel putem distinge prin veacul al 6-lea şi al 7-lea la Dunărea de jos două curente de popoare opuse: Anţii şi Slavinii năzuiau spre Sud, Romanii spre Nord (1). Rezultatul final al acestor migraţiuni opuse fusese izbânda etnică a Romanismului în Carpaţi şi cea a Slavismului în Balcani. O mărturie contimporană ne dă foarte preţioase lămuriri asupra acestor întâmplări. O carte de geografie armenească, compilată între anii 670—680 şi atribuită lui Moise de Chorene, ne spune că în Dacia Traiană locuiau pe vremuri 25 de seminţii slavone, cari mai apoi trecând Dunărea s'au aşezat în Tracia şi Macedonia, ajungând chiar până la Achaia şi Dalmaţia (2). Din mărturia aceasta, contimporană întâmplărilor pe cari le descrie, vedem clar că seminţiile slavone, cari prin secolul 5 şi 6 inundaseră pământul românesc între Tisa şi Nistru prin năvălirile lor, se strecurase cu vremea spre Sud şi aşezându-se în Peninsula Balcanică se închegară acolo în neamul Bulgarilor şi al Sârbilor de azi. Cercetările lingvistice, făcute de V. Jagič, confirmă pe deplin afirmaţiile geografului armean (3).

Slavinii şi Anţii cari mai remasese în ţerile noastre, arecum şi Uglicii şi Tiverţii, pomeniţi de Nestor între Nistru şi Dunăre (4), urmară să fie asimilaţi cu vremea de Români, a căror forţă de expansiune şi asimilare sporià mereu prin admigrări continue din sudul Dunărei. Ais-

(1) N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, p. 108.
(2) C. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, p. 102 urm.
(3) *Archiv für slavische Philologie*, XXVII, p. 54 şi XX, p. 36.
(4) *Chronica Nestoris*, ed. Miklosich, p. 6.

milarea rămășițelor slavone s'a făcut cu atât mai lesne, cu cât ele nu mai primiră sucurs etnic dela conaționalii lor din Nord, fiindcă popoarele turanice, cari năvăliră pe urma Hunilor în Europa, precum erau Avarii, Bulgarii, Maghiarii, Pecenegii, Cumanii, și Tătarii, formară până la întemeierea Principatelor Române o zonă de izolare între Românii din vechea Dacie Traiană și între Slavii de Nord, cari prin stăruințele Ruricovților normani reușiră a-și întemeià la Chiev un centru politic și cultural. Astfel procesul acesta de asimilare s'a putut îndeplini fără nici o piedică.

Dar deși semințiile slavone dispăruseră cu vremea cu desăvârșire ca element etnic de sine stătător din țerile noastre, totuș amintirea lor trăește încă și azi în numeroasele numiri topografice slavone, răspândite peste întreg pământul românesc. De origine veche slavonă sunt numirile de râuri cu terminațiunea -ica (ița) ca Bistrița, Moldovița, Sucevița, precum și cele de localitate cu terminațiunea în -ov, -in și -ovci (-ăuți), ca Jicov, Babin, Rădăuți (Radu), Cernăuți (Cerna) ș. a. Slavii asimilați ne-au îmbogățit limba cu numeroase cuvinte din limba lor, cunoscute azi Românilor de pretutindeni. Unele din ele sunt supuse acelorași schimbări fonetice ca și cuvintele de origine latină, dovadă că ele au intrat în limba noastră încă din vremuri foarte depărtate. Vedem deci că toponimia slavonă din țerile române cât și cuvintele slave din limba noastră sunt de origine foarte veche. Ele ne-au rămas drept moștenire dela semințiile slavone, asimilate de străbunii noștri în scurgerea veacurilor. Ele se găsesc la toții Românii de-o potrivă și nu emană dela Ruteni, cu cari Moldovenii veniră în atingere cu mult mai târziu. Trebue deci să facem o deosebire între bogata zestre pe care întreg neamul nostru o primise dela Slavonii cei asimilați cu desăvârșire prin secolele 7, 8, și 9 după Hristos, și între slaba înrâurință slavonă de mai târziu, care rezultă din contactul Moldovenilor cu Rutenii. Deosebirea această esențială nu s'a observat de istoricii cari se îndeletniciră cu istoria Bucovinei, și pentru aceea am socotit că ea trebue accentuată în interesul adevărului și al lămuririi opiniei publice românești.

Pecenegii, Cumanii şi Tătarii au pus stavilă năvălirilor slavone în Moldova, numită în documentele de pe acele vremuri «Cumania Nigra», «Tataria Nigra» sau simplu «Partes orientales". Pe timpul stăpânirii acestora Românii coborîră din munţi la vale şi luându-se după cursul apelor ajunseră în câmpiile mănoase dela poalele răsăritene ale Carpaţilor, spre a se aşeză aci în mod statornic. Pe atunci nici Rutenii de dincolo de Ceremuş n'aveau încă o organizaţie politică închegată, ci se grupau în jurul cetăţilor Czerwen, Trembowla, Przemyšl ş. a. cari erau cuprinse între hotarele noului stat polon. Abià marele duce Vladimir cel Sfânt cucerì aşà numitele «cetăţi cervenice» (1) şi le alipì la marele principat de Chiev (981). Multă vreme ele serviră de apanaj pentru agnaţii dinastiei Ruricovţilor, până ce unul dintre ei, energicul Vladimirco, puse pe la mijlocul veacului al 12-lea temelia principatului de Halič (1141). Că acest principat s'ar fi întins cândvà şi asupra unei părţi din Moldova, nu se poate susţineà cu siguranţă. Toate câte se înşiră în sprijinul acestei ipoteze sunt presupuneri deşerte şi lipsite de orice temeiu. Faimoasa diplomă bârlădeană dela 1131, atribuită aventurierului Ivanco Rostislawicz, s'a vădit ca o plăsmuire de mai târziu (2). Nici Galaţii dela Dunăre nu stau în legătură cu Halič, capitala principatului rutean. Numele Galaţi îl găsim de patru ori în Transilvania (3) şi odată dincolo de Dunăre pe teritoriul sârbesc (4). Numirea aceasta se găseşte deci răspândită

---

(1) Atributul «cervenic» (dela cetatea Czerwen) a trecut apoi asupra ţerii întregi; scriitorii de mai târziu, identificând terminul «cervenic» cu «cervone» — roşu, au creat «Rusia rubra» adică Rusia Roşă, Rotrussland. Cf. Strahl, Gesch. d. russischen Staates, I, p. 106 şi R. F, Kaindl, Die Ruthenen in der Bukowina, p. 18, nota 3.

(2) I. Bogdan, Diploma Bârlădeană în Analele Acad. Române, XI pag. 65—112.

(3) Galaţi, ungur. Gálacz în comitatele: Bistriţa-Năsăud, Alba inferioară, Hunedoara şi Făgăraş; cf. S. Moldovan şi N. Togan, *Dicţionarul numirilor de localităţi cu poporaţiune română din Ungaria*, p. 97; chiar nume proprii derivate dela Galaţi ca: Galaţan sau Calaţan există în Bucovina, cf. Consignaţia coloniştilor români din Transilvania dela 1778 (K. u. k. Kriegsarchiv, Viena, sign. 1779—14—51).

(4) Galič, Γαλιτξη la Jireček, *Gesch. d. Serben*, I, p. 247, nota 3.

peste întreg teritoriul ocupat în vechime de seminții slavone, cari o trecură apoi Românilor. Sub astfel de împrejurări nu se poate admite că ar fi existat cândvà vreo legătură politică între Haličul rutean dela Nistrul superior și între Galații dela Dunăre.

Pe la începutul veacului al 13-lea statul halician sau galițian erà sguduit de lupte interne, cari ademeniră pe Poloni și Unguri a se amestecà în afacerile lui interne. Coloman, fiul nevârstnic al regelui Andreiu II, al Ungariei, logodindu-se cu fica craiului polon, urmă să fie ridicat pe tronul domnesc dela Halič. De atunci regii Ungariei acceptară titlul de rege al Galiției și Lodomeriei (principatele unite Halič și Vladimir). Coloman nu se putù mănținea pe tron și de aceea luptele interne nu mai luară sfârșit. In acele timpuri turburi nimeni în Galiția nu se puteà cugetà la cuceriri nouă pe sama Cumanilor, stăpâni asupra Moldovei. Cu toate acestea Korduba pretinde că pe acea vreme statul rutean cuprindeà între hotarele sale și Moldova de sus cu Bucovina până la apa Bistriței Aurii. Afirmația aceasta el și-o întemeiază pe un document dela 1228, în care regele Andreiu II din Ungaria dăruește banului Simion satul Szeplak în comitatul Murăș-Turda cu toate atenențele lui până la «Ruscia», așezată la obârșiile Șieului și ale Budacului (1). Korduba identifică «Ruscia cu «Russia» adică Rusia Roșie sau Galiția și afirmă că pe acea vreme principatul rutean se întindeà peste Moldova de sus, Bucovina de azi, peste Maramureș și Transilvania nordică până la izvoarele Șieului și ale Budacului (2). Dânsul uită că Andreiu II, în capul documentului se numește «Galitiae Lodomeriaeque rex» și că prin urmare țara aceasta și în textul documentului ar fi trebuit să fie numită tot astfel, dacă ar fi fost undevà vorba de hotarele ei. «Ruscia» din document nu stă însă în nici o legătură cu Rusia Roșie sau

---

(1) Teutsch u. Firnhaber, *Urkundenbuch zur Geschichte* Siebenbürgens in *Fontes rerum Austriacarum* II, Abt. XV, Bd. nr. 41, p. 42 urm.

(2) Др. Мирон Кордуба, Молдавсько-польська границя на Покутю до смерти Стефана Великого. (Hotarul moldavo-polon spre Pocuția la moartea lui Ștefan cel Mare), p. 2; М. Грушевский, Історія України Руси, III, p. 78 și 501 (Istoria Rușilor Ucraini).

Galiţia, ci trebue identificată cu «Rusciorul» (Sebeşul de jos, Alsósebes) din comitatul Bistriţa-Năsăud, aşezat chiar la obârşiile Şieului şi ale Budacului, precum glăsueşte documentul. In sprijinul ipotezei sale Korduba mai citează şi o bulă papală din 1264, în care se pomeneşte de «Sassvar» (Orăştie, Broos) în comitatul Hunedoara (1). Istoricul rutean ceteşte însă «Sătmar» şi afirmă că până acolo ar fi ajuns pe acea vreme stăpânirea galiţiană (2). Am expus aceste cazuri pentru a arătà pe ce temelie şubredă se întemeiază pretinsa dependenţă politică a Bucovinei de principatul de Halič, susţinută fără nici un temeiu de istoricii ruteni (3). De fapt nu există nici o mărturie serioasă care ar dovedì această dependenţă.

Pe la mijlocul veacului al 13-lea năvăliră Tătarii în Europa şi subjugară Rusia întreagă. Şi principii de Halič fură nevoiţi a plătì tribut şi a dărâmà întăriturile cetăţilor lor. Atunci Moldova ajunse sub nemijlocita dominaţiune a Tătarilor. Acì elementul român sporià mereu prin descălicări continue din Maramureş şi Transilvania. Descălicătorii aduceau cu sine şi vechea organizaţie cnezească, pe care o pastrară şi în Moldova. Pentru a se puteà apărà mai lesne contra vecinicelor încălcări ale hotarelor deschise, cnezii moldoveni se întovărăşiră, după pilda conaţionalilor lor de peste munţi, în confederaţiuni de cnezi, ridicând câte un voevod înfruntea lor. O confederaţie cnezească de acest fel se găsià în prima jumătate a veacului al 14-lea în Moldova de sus. Erà voivodatul Şipeniţului, aşezat între Nistru şi Prut în Bucovina de azi, care în felul marchionatelor din apus aveà îndatorirea de a apărà Moldova contra năvălirilor din Nord, unde pe vremea aceea se petreceau mari turburări politice.

La anul 1340 boierii galiţieni otrăviră pe principele lor, Gheorghe Troidenowicz, care murì fără urmaşi. Impreună cu principele lor înveninat Rutenii îngropară şi

(1) Teutsch u. Firnhaber, o. c. nr. 82, p. 81—82.

(2) Korduba, o. c. p. 3.

(3) Др. Мирон Кордуба, Ілюстрована Історія Буковина (Istoria Ilustrată a Bucovinei, p. 18, 36; Ст. Смаль-Стоцкий, Буковиньска Русь, p. 1 (Ruşii din Bucovina).

independenţa politică a ţerii lor. Din luptele sângeroase, cari se deslănţuiră în urma acestei scârboase întâmplări, ieşi învingător craiul Poloniei Cazimir cel Mare. El luă în stăpânire Galiţia şi o alipì la ţara sa, cu care rămase în neîntreruptă legătură politică până la 1772. Cu ocazia primei împărţiri a Poloniei, întâmplată atunci, Galiţia ajunse o provincie austriacă, în care legătură politică a rămas până în timpul de faţă.

Rămâne deci bine stabilit că stăpânirea principilor de Halič nu s'a întins niciodată asupra Moldovei şi că toponimia slavonă a Moldovei nu este de origine ruteană, precum susţin fără temeiu unii istorici. Ea ne-a rămas drept moştenire dela vechile seminţii slavone, cari în drumul lor spre Peninsula Balcanică au poposit vreme îndelungată la Nordul Dunărei. Majoritatea lor covârşitoare trecând Dunărea s'a închegat în naţiuni deosebite: Sârbii şi Bulgarii de azi, pe când frânturile acestor seminţii, rămase la Nordul fluviului, urmară să fie asimilate cu desăvârşire de Români în cursul veacurilor.

*
* *

Pe vremea când dincolo de Ceremuş statul rutean se găsià în deplină descompunere, dincoace în Moldova, Bogdan I aşezà temelia ţerii Moldovei, care cuprindeà toate cnezatele şi voevodatele române dela poalele Carpaţilor. Cu noul stat al Bogdanizilor se contopì şi vechiul voivodat al Şipeniţului dela hotarele Galiţiei. Astfel se lărgì voivodatul Moldovei până la Nistru şi Ceremuş. In urma acestei nemijlocite vecinătăţi Moldovenii ajunseră în contact viu atât cu Rutenii de dincolo de Colacin, cât şi cu Polonii, stăpânitorii acestora. Contactul Moldovenilor cu Polonii a fost de natură politică, cel cu Rutenii mai mult economic, domnind cam aceleaşi condiţiuni economice dincoace şi dincolo. Cu Rutenii subjugaţi de Poloni Moldovenii n'au avut niciodată prilej de a-şi măsurà puterile pe câmpul de luptă, sau de a se întrece pe terenul artei şi al ştiinţei. Relaţiile dintre aceste două neamuri, aşà de diferite în felul lor de a gândì şi de a simţì, n'au

avut deci mare însemnătate istorică. Ele merită însă toată atențiunea noastră din punct de vedere etnic și național. Și aceasta cu atât mai vârtos, cu cât astăzi există o chestiune ruteană în Bucovina. In această parte a vechii Moldove Rutenii dau un contingent de 38 la sută din întreaga populațiune a țerii. Ei reclamă pe seama lor drepturi politice și naționale pe toate terenele de manifestare publică și de aceea este de mare interes să știm, pe cari drepturi își întemeiază ei pretențiunile lor așà de exagerate. Luptat-au ei din vechime umăr la umăr cu Moldovenii pentru apărarea acestei frumoase țeri? Ajutat-au ei la desrădăcinarea codrilor, la uscarea mlaștinilor, cari acoperiau pe vremuri această țară? Contribuit-au ei cu cevà la așezămintele de cultură din ea? Sau poate sunt ei numai oaspeții de mai târziu, cari venind în țară au găsit toate gata? De răspunsul la aceste întrebări depinde aprecierea justă a chestiunii rutene din Bucovina.

Este de sine înțeles că răspunsurile acestea nu le putem găsì în scrierile Rutenilor, cari susțin sus și tare că ei sunt populația cea mai veche a țerii, că ei sunt singurii autohtoni în Bucovina (1). Se impune deci să cercetăm cu băgare de seamă temeiul afirmațiunilor de felul acesta pentru a puteà constatà, întru cât ele sunt adevărate și vrednice de crezământ.

Vechii noștri cronicari purced dela premisa greșită, că toți Românii Moldoveni descălicară deodată cu Dragoș și cu Bogdan pe pământul Moldovei. Noi știm însă că Românii cu veacuri înainte ocupară dealurile și șesurile Moldovei, astfel că cu prilejul descălicatului lui Bogdan elementul românesc de acì primì numai un sucurs nou de populație de peste munți (2). Sporirea aceasta se manifestă prin întemeiera de sate și așezări nouă pe lângă cele întemeiate de mai înainte. Sate nouă se fondară cu preferință la hotarele noului stat, care acolo aveà nevoie de apărători energici. Atunci Bucovina, ca partea

(1) S. Daszkiewicz, *Die Lage der gr. or. Ruthenen in der Bukowiner Erzdiözese*, p. 85 urm.; P. I. Martynowicz, *Historische Zeugnisse über die ältesten Einwohner der Bukowina und der Moldau.*

(2) D. Onciul, *Originele Principatelor Române*, p. 84 urm.

cea mai expusă a Moldovei, primì un spor considerabil de populație românească din Maramureș, care împreună cu cea găsită acì do mai înainte formă un zid puternic de brațe și de piepturi contra năvălitorilor dela Nord. Unul din numeroasele sate din Bucovina, fondat încă pe vremea descălicatului este Lucavățul. Intr'un document de hotărnicie dela 1699 se zice răspicat, că «satul Lucavățului este vechiu din descălicatul țerii dela Dragoș Vodă» (1). Un hrisov din anul 1428 confirmă pe deplin afirmațiunea aceasta. Alexandru cel Bun întărește adică «feciorilor lui Stan a lui Luca George și Cosma și surorii lui Motruna și feciorilor lui Șerban, Simeon și Costea, Dieniș și Șandru» satele «Lucavățul și Pancăuții (3) cu toate poienile, pădurile și păraele și Siretul de sus și cu Mihodra», cari le erau lor danie dela răposații părinți ai confirmătorului (4). Astfel proprietatea Vasilcenilor, Lucavățul ni se prezentă drept unul dintre cele mai vechi sate din Bucovina. Numele unguerești de Dieniș și Șandru, adică Dionisie și Alexandru, pun în cea mai limpede lumină originea maramureșană a întemeietorilor acestui sat, în care azi din cei 4149 de locuitori numai 53 mai vorbesc românește. Asemenea a ajuns astăzi ruteană și Panca sau Păncuții; din cei 2339 de locuitori din acest sat numai 105 mai vorbesc românește (5).

Din exemplul acesta — la care se mai pot adăogă încă multe altele — vedem cât de neîntemeiată este afirmația cronicarului Miron Costin care susține în poema sa polonă, că Ițcanii ar fi cel mai vechiu sat moldovenesc după Boureni. Fundătorul acestui sat ar fi fost după mărturia acestui cronicar prisacarul rus Ițco dela

---

(1) N. Cotlarciuc, Acte si Documente moldovenești din Bucovina (inedite), p. 55.

(2) Lucavățul dela Luca cu terminațiunea -ovci (ăuți); din satul lui Luca sau Lucăcești s'a făcut în limbagiul slavon al cancelariei domnești Lucavăț, în districtul Vijniței.

(3) Panca, sat în districtul Storojinețului.

(4) N. Cotlarciuc, l. c., p. 82. Despre logofătul Neagoe pomenit în document cf. Hurmuzachi, I, 2, p. 840.

(5) *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina*, XVII, 1913, p. 89 și 81.

Sniatin, care cu oamenii săi din Pocuţia s'ar fi aşezat acì pe apa Sucevei (1). Pentru unii istorici a fost de ajuns ca Miron Costin într'o operă poetică să aducă în legătură urzirea Iţcanilor cu un prisacar rutean dela Sniatin, pentru ca ei, întemeindu-se pe această şubredă mărturie, să rişte afirmaţiunea că Românii la descălicatul lor în Moldova ar fi dat acì peste Ruteni şi că prin urmare Rutenii ar fi autohtonii ţerii, pe când Românii ar fi venit numai mai târziu (2). La aprecierea acestei chestiuni trebue să avem însă în vedere, că Miron Costin povesteşte lucruri cari s'au întâmplat cu 250 mai înainte. Apoi mărturia aceasta el n'o face în valoroasa sa operă istorică, ci într'o epopee polonă, închinată «stăpânului său mult graţios şi binefăcător, prealuminatului şi nebiruitului domn al Sarmaţilor Ioan III (Sobieski) cu mila lui Dumnezeu rege al Poloniei» (Iulie 1684). Scrierea sa aveà menirea să măgulească pe Poloni, în mijlocul cărora trăise şi îşi câştigase frumoasa sa cultură umanistică. In fantazia sa bogată Dragoş ajunge până la Suceava şi nimereşte acolo pe Iaţco din Sniatin, pe care nu-l crede numai fundatorul satului Iţcani, ci chiar şi al oraşului Suceava. «Colonia moşului Iaţco devenì mai în urmă oraş Suceava, căci soarta n'a permis să-i rămână numele primului fondator», zice Costin (3). In faţa unor afirmări de acest fel trebue să admită oricine că în cazul acesta n'avem a face cu o veche tradiţie istorică, precum susţin unii (4), ci cu o simplă plăsmuire a eruditului cronicar. Şi aceasta cu atât mai vârtos, cu cât întâmplarea povestită de el nu se găseşte pomenită la nici unul din cronicarii Moldovei, nici înainte, dar nici după Miron Costin. Netemeinicia ei reiese şi din împrejurarea că cronicarul îl face pe năzdrăvanul de Iaţco chiar şi fundator al Sucevei.

Din fericire suntem în măsură de a ne informà cu aju-

(1) Miron Costin, *Opisanin zeimi Moldawskiej i Multanskiej*, ed. M. Kogălniceanu, *Letopiseţe*, III, p. 513 urm.; *Arhiva Istorică*, I, 166, urm. Numirea Iaţco e mai curând polonă decât ruteană, care ar da Ivan, Ivanco.

(2) R. F. Kaindl, *Die Ruthenen in der Bukowina*, p. 22 urm.; Кордуба, Іст. ілюстр. Буковини (Ist. ilustr. a Bucovinei), p. 21.

(3) *Arhiva Istorică*, I, 1, p. 167 urm.; *Letopiseţele*, III, p. 515.

(4) Kaindl şi Korduba, o. c, în nota 1.

torul unui document autentic asupra adevăratei origini a satului Iţcani. Alexandrel Vodă îngădui stariţei mânăstirii de maice dela marginea oraşului Suceava să-şi aşeze sat pe moşiile mânăstirii. Pe temeiul uricului de slobozie dela 1453 stariţa Fevronia primì «oameni străini din alte ţeri», fie aceştia Moldoveni, Munteni, Ruşi, Greci, Poloni, Ungureni, orice ar fi, şi-i aşeză pe o parte din moşiile mânăstireşti, infiripând astfel satul Iţcani (1). Vedem deci că satul acesta s'a întemeiat cu o sută de ani în urma Descălicatului şi anume pe temeiul unui uric de slobozie, eliberat de Alexandrel Vodă stariţei Fevronia la 1453. Faptul acesta răstoarnă deci toate concluziunile grăbite, deduse din versurile lui Miron Costin, din cari nu transpiră o veche tradiţie istorică, care să se refere la întâmplări adevărate, precum s'a crezut, ci mai de grabă un mit etiologic pentru a explicà originea numelui Iţcani, încercări practicate cu predilecţie de umaniştii acelor vremi, din ceata cărora făceà parte şi eruditul nostru cronicar.

Slobozii de felul acesta se găsesc răspândite peste Moldova întreagă. Marele Dicţionar Geografic al României ne arată 71 de sate cu numele «Slobozia» (2). Termenul acesta e slavon şi înseamnă imunitate sau scutire mai ales de biruri. Scutirile acestea se obţineau de cei interesaţi numai prin carte domnească şi anume în vederea înfiinţării unei aşezări nouă. Astfel terminul «slobozie» ajunse la însemnătatea de sat nou, de «nova plantatio». Prin uricul de slobozie domnul ţerii îngăduià boierilor sau mânăstirilor să adăpostească pe moşiile lor oameni adunaţi din ţeri străine, de oricare limbă ar fi ei. Pe calea aceasta se aşezau în Moldova Munteni, adică oameni din Ţara-Românească, Ungureni, oameni din Transilvania şi Maramureş, Ruşi din Galiţia şi Polonia, Cazaci de peste Nistru, apoi Greci, Bulgari, Sârbi ş. a. Cărţile de slobozie dădeau prilej şi Moldovenilor, cari din te miri ce cauză pribegiau în ţeri străine, de a se întoarce în vechea lor patrie. La aceştia se referă următorul pasaj din uricul de slobozie dela Barnovschi Vodă din 16 Martie

(1) Codrescu, *Uricarul*, XX, p. 98 urm.
(2) Volumul V, p. 438—446.

1620: «Şi oamenii ce vor hi ieşit din ţara Domniei mele, printr'alte ţări, de bogate nevoi sau de nescare-va greşeli, ce vor hi greşit, toţi să aibă a venì la Silişte la Mugeşti» (1). Nu se puteau însă bucurà de avantajele sloboziei Moldovenii înscrişi în izvodul Visteriei (2).

Satele înteineiate prin uric de slobozie se numiau sau după proprietarul moşiei, sau după naţionalitate oamenilor cari le alcătuiau. In cele mai multe cazuri coloniştii numiau aşezarea lor după numele cel vechiu al siliştei pe care se aşezau. Pe vremea anexării Bucovinei găsim şi în această parte a Moldovei Slobozii precum: Slobozia Şereuţilor, Slobozia Perjului, Slobozia Mitcăului, Slobozia Banilei, Slobozia Gropanei, Slobozia Ilişeştilor, Slobozia Iacobeştilor, Slobozia Burlinţilor, Slobozia Comareştilor, Slobozia Davidenilor, Slobozia Rarancei şi Slobozia Ropcei. Oamenii scutiţi pentru totdeauna de biruri se numiau «scutelnici». Ei erau obligaţi să slujească mânăstirii sau boierului, în favorul cărora se exoperà dela Vodă scutirea lor. Aşà se pomeneşte pe vremea ocupării de «Scutelnicii» mânăstirii Moldoviţa. In această categorie de slujitori intră şi aşà numiţii «Lude» sau «Liuzi» (oameni, ţărani). Pe timpul ocupării se pomeneşte de Lude mânăstirii Horecea, Putna, Crisciatec şi de Lude Homorului. Astfel de Lude găsim şi pe moşia lui Vasile Samson lângă Zeleneu, aşà numiţii «Lude lui Samson» (3).

Cărţile domneşti, pe temeiul cărora s'au închegat aceste slobozii, nu ni s'au păstrat sau nu s'au descoperit încă şi pentru aceea nu suntem în măsură de a constatà timpul înfiinţării acestor aşezări şi nici naţionalitatea oamenilor cari le formară. Unele sunt mai vechi, altele mai

(1) V. A. Urechiă, *Notiţe despre Slobozii* în Anal. Acad. Române, IX, p. 166.

(2) A. Papadopol-Calimach, *Sloboziile în România*, în Conv. Lit. XVII, p. 445 urm.

(3) Impărţirea tuturor preoţilor mireneşti în protopopiate, etc., izvod din cancelaria episcopului Dosofteiu dela 1784; Tabella nachbenannter in dem kais. königl. Bukowiner Distrikt sich befindlichen Ortschaften, etc. (1774); ambele editate de D. Werenka, în *Topographie der Bukowina*, p. 185 urm. şi 127 urm. In Moldova cuvântul «Lude» înseamnă om străin, scutit de contribuţie, scutelnic, cf. Codrescu, *Uricarul*, VII, p. 72; VIII, p. 142; XI, 268; XIV, p. 181; Xenopol, *Istoria Românilor*, V, p. 418, nota 18.

nouă. In tot cazul trebue însă să admitem că în rândurile acestor sloboziţi se vor fi găsit şi mulţi Ruteni din Galiţia şi Polonia învecinată. In sprijinul presupunerii acesteia vin numele satelor: Rus-Mănăstioara, Rus-Plăvălari, Rus-Poeni ş. a. Aşezarea Ruşilor sau Rutenilor în părţile acestea este de origine foarte veche. Un document dela Ştefan cel Mare din 1468 pomeneşte de «Rusciorii pe Suceavă» lângă Reuseni (1). Dară sate cu numele «Ruşii» găsim şi în celelalte părţi ale Moldovei, aşà în judeţele Bacău, Roman, Tecuciu, Tutova, Iaşi, Dorohoiu, Botoşani şi Suceava (2). Numele acesta arată lămurit că întemeitorii acestor sate fuseseră Ruşi sau Ruteni. Domnii moldoveni dădeau, precum observă Radu Rosetti foarte bine, privilegii de scutire nu numai pentru a înfiinţà colonii nouă, ci şi pentru a aşezà oameni străini în sate în fiinţă, a căror populaţie fusese rărită sau distrusă printr'o împrejurare oarecare (3). Cazul acesta s'a întâmplat în cele mai multe sate din Bucovina pe vremea ocupării şi în deceniile următoare. Străinii aşezaţi la marginea satului, aşà numiţii «lăturalnici», veniseră în mare parte din Galiţia şi Polonia învecinată şi astfel elementul rutean a început a se întărì în ţară.

*
* *

Cu Rutenii Moldovenii veniau adesea în atingere în urma strânselor legături politice ce existau între craii poloni şi voevozii moldoveni. Pentru a dobândì razim contra Ungurilor cari priviau Moldova ca parte întregitoare a regatului lor, Petru I. Muşat din voie liberă recunoscù suzeranitatea regelui polon Vladislav Jagiello (1387). In anul următor voevodul împrumută suzeranului său o considerabilă sumă de bani. Drept chezăşie pentru suma împrumutată regele îi amanetă ţara Pocuţiei, care se întindeà dincolo de Ceremuş şi Colacin până spre Halič, având de hotar în Nord apa Nistrului iar la Sud spinarea Carpaţilor Pocuţieni. Regele Vladislav şi urmaşii săi nu se cugetară la întoar-

(1) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, p. 135, nr. LXXVI.
(2) *Marele Dicţionar Geogeafic al României*, p. 300. urm.
(3) Radu Rosetti, *Pământul, Sătenii şi Stăpânii în Moldova*, I, p. 209.

cerea banilor împrumutaţi, dar nici domnii Moldovei nu uitară de ţara amanetată. Din pricina aceasta se iscară neînţelegeri, certuri şi bătălii crâncene între Poloni şi Moldoveni, cari turburară în curs de 200 de ani pacea şi buna înţelegere între ambele ţeri megieşe (1).

In toiul acestor lupte Românii veniră foarte adesea în atingere cu locuitorii ruteni din Pocuţia. Aceştia gemeau sub jugul greu al moşierilor poloni, cărora le lucrau pământurile sub cele mai aspre şi asupritoare condiţiuni. De aceea ei din voie liberă fugiau peste hotar în Moldova, unde pământurile erau foarte largi şi raporturile între proprietari şi ţărani suportabile. Scutirile de bir de cari ei se bucurau în anii dintâi ai aşezării lor în Moldova îi ademeniau şi mai tare a se sustrage de sub stăpânirea boierilor poloni şi de a se aşezà în mod statornic în Moldova. Sub scutul oştirilor moldoveneşti, cari dela Ştefan cel Mare încoace intrau prea adesea în Pocuţia spre a luà în stăpânire această provincie într'o întindere de aproape 8.000 km^2, ei se furişară peste hotar spre a se adăpostì în satele moldoveneşti.

Asupririle şleahtei polone aduseră pe iobagii ruteni la desperare. La 1489 ei se răsculară împotriva asupritorilor poloni. In fruntea răsculaţilor se găsià un oarecare Mucha care dobândì chiar sprijinul lui Ştefan cel Mare. Muha adună cete mari de Români şi Ruteni în jurul său (2) şi, în tovărăşie cu Tătarii, devastă Pocuţia în lung şi în lat, pricinuind proprietarilor poloni pagube enorme, încât aceştia «trebuiau să se ducă la cerşit» (3). Cu mare greu potoliră Polonii răscoala ţăranilor, aplicând faţă de ei cele mai straşnice mijloace de represiune. De groaza acestora mulţi Ruteni vor fi căutat atuncea refugiu în ţara protectorului lor, Ştefan cel Mare, care în toiul acestor turburări intră în primăvara anului 1490 cu putere armată în Pocuţia, pentru a luà în stăpânire ţara bunicului său Alexandru cel Bun, cum se exprimă însuş faţă de nişte soli poloni. El reuşì

(1) Cf. I. Nistor, *Die moldauischen Ansprüche auf Pokutien* în *Archiv für Oester. Geschichte*. 101. Band, I. Hälfte, Viena 1910.

(2) Cromer, *De origine et rebus getis Polonorum* ad 1491 «. . collectis e Valachis et Russis Pocutiensibus decem millia hominum.»

(3) L. Nakers Tagebuch în *Scriptores rerum Prussiacarum*, V, p. 307.

să cucerească Pocuţia până la obârşiile Prutului şi, aşezând la Sniatin şi Colomea slujbaşii săi, se întoarse la Suceava cu bogată pradă de răsboiu. Aceasta consistă în nenumărate cirezi de vite, în turme de oi şi într'o mare mulţime de prizonieri, cari urmară să fie colonizaţi în Moldova (1). Pregătirile Polonilor pentru a alungà· pe Moldoveni din Pocuţia durară şapte ani dearândul. Expediţia de răsbunare a craiului Ioan Albert se sfârşì însă cu îngrozitoarea catastrofă a armatei polone în Codrul Cosminului (1497). Slăbiciunea vecinilor săi ademenì curând pe Ştefan a cucerì Pocuţia în întreaga ei întindere. Folosându-se de turburările din Polonia, pricinuite prin moartea subită a regelui Ion Albert, voevodul moldovean intră din nou în Pocuţia (1502), cucerì ţara până la Halič, o împărţì în două starostii, a Sniatinului şi a Colomeei, aşeză în ele staroşti moldoveni şi lăsându-le acolo spre pază şi apărare armată îndestulătoare, se întoarse în ţară, aducând iarăş cu sine numeroşi prizonieri şi anume: din ţinutul Tismeniţei 180 şi din al Jesupolului (Cesibesi) 154 familii, pe cari le coloniză în Moldova. (2) Rutenii pocuţieni priviau pe Ştefan cel Mare drept mântuitorul lor de sub jugul polon, ei treceau în massă pe partea Moldovenilor de aceeaş lege ca şi dânşii (3). Ei îi urmară deci cu drag în Moldova pentru a fi colonizaţi aici. Colonizările acestea erau cunoscute şi cronicarului Grigore Ureche, care aminteşte în cronica sa că cu prilejul cuceririi Pocuţiei «pe mulţi oameni, bărbaţi, muieri şi copii i-au luat robi, mai mult de o sută de mii şi i-au aşezat Ştefan Vodă în ţara sa, de şi până astăzi trăeşte limba rusească în Moldova, mai ales pe unde i-au descălicat» (4). Şi de fapt găsim pe vremea lui Ştefan cel Mare mai multe sate cu numele «Ruşii», aşà

(1) Hurmuzachi, *Docum.*, II, 2, p. 324 «. . greges hominum . . secum abducerunt.»

(2) Hurmuzachi, *Docum.*, II, 2, p. 489 «. . sed ipsos etiam subditos in terram tuam abegisti .. in Thissmyenycza CXXXX hospites et de villis ibidem XXX, in Czesthibyessy CXXXXXIII. capita hospitum».

(3) Hurmuzachi, *Docum.*, II, p. 503 «Omnes Rutheni vadent ad wojewodam.. se sibi subdiderunt ex hinc ad ipsum fugerunt . . incipiunt laborare et deficere ad Walachum».

(4) *Letopiseţele Moldovei*, ed. Kogălniceanu, I, p. 174.

bună oară satul Ruşii pe Bârlad, Ruşii în judeţele Botoşani, Vasluiu şi Tutova (1).

Şi urmaşii lui Ştefan cel Mare au purtat lupte grele şi sângeroase pentru Pocuţia. Fiul şi urmaşul marelui domn, Bogdan III cel Chior, amăgit de Poloni să renunţe la Pocuţia în schimbul logodnei cu sora regelui, Elisabeta, le jură răsbunare, când se văzù înşelat de ei. El calcă Polonia (1509), arde oraşul Rohatin şi mânat de dorul de răsbunare pătrunde până la Lemberg, unde în mânia sa loveşte cu suliţa în poarta bine întărită a cetăţii. Neizbutind a o luà, el se întoarse în ţară, robind un număr mare de populaţie (2). Grigore Ureche ne spune că cu acel prilej Bogdan III «mulţi ţărani şi boieri au robit şi pe domnii lor încă i-au prins şi robilor ce-i adusese din ţara leşească, li-au împărţit hotar (adică pământuri) în ţara sa» (3).

Se pare însă că aceşti robi nu se bucurară multă vreme de ospitalitatea pe care o găsiră în Moldova, fiindcă în anul următor Bogdan tocmì pacea cu Polonii. Beligeranţii se învoiră a schimbà prizonierii făcuţi în cursul crâncenului şi îndelungatului răsboiu. In tratatul de pace, încheiat la C a m i e n i ţ a în Polonia (1510), se primì un articol care obligă pe compactanţi a slobozì prizonerii de răsboiu şi robii aduşi din ţara duşmană, fie aceştia nobili sau oameni de rând. (4). Tratatul acesta ne arată că nu toţi oamenii ridicaţi de Bogdan III din Pocuţia şi din celelalte părţi ale Galiţiei şi aşezaţi în Moldova rămaseră acì, ci din contra cei mai mulţi din ei urmară să fie înapoiaţi stăpânilor lor de mai înainte.

(1) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, p. 20, 78, 236; II, p. 162, 164.

(2) Hurmuzachi, *Docum.*, II, 2, p. 184 «Rohatinum oppidum .. incendit, cives illius oppidi .. abduxit.»

(3) *Letopiseţele Moldovei*, ed. Kogălniceanu, I, p. 182.

(4) Hurmuzachi, *Docum.*, II, 2, 614 «Item homines captivi, qui sunt detenti in preliis et custodibus et quibuscunque in locis, nobiles, coloni, pauperes homines restitui debent. Item nobiles, coloni, pauperes homines et cives cuiuscunque nationis et linque qui sunt abducti, recepti de Rohatin, eos omnes .. Bogdanus .. liberos demittere debet cum omnibus eorum bonis, que secum habuerint. Item homines, qui sunt abducti de terris regni nostri Polonie et etiam de illa Pokutie parte tere litigiose .. dimittere debet, a maximo ad minimum cum omni eo, quod penes se habebunt».

Petru Rareş reluă ostilităţile cu Polonia din cauza Pocuţiei, care pe vremea nevârstnicului şi viforosului Ştefăniţă ajunsese din nou sub stăpânirea polonă. Ostilităţile dăinuiră mai mulţi ani dearândul; în toiul lor Moldovenii robiră iarăş gloate de Ruteni spre a le aşeză în Moldova (1). Dar în tratatul dela Hotin, pe care după detronarea lui Petru Rareş Ştefan Lăcustă îl puse la cale cu Polonii, ambele părţi se obligară a schimbà robii şi prizonierii de răsboiu cu toată averea lor imobilă (2). Astfel robilor ruteni, aşezaţi in Moldova, nu le-a fost dat să rămână acì, ci ei fură restituiţi vechilor lor stăpâni din Pocuţia şi Polonia.

Ultima încercare de a recucerì Pocuţia o făcù Ion Vodă cel Cumplit (1572). Şi el intră cu oaste puternică în această ţară de jac şi se întoarse cu mare pradă din ea; el ridică de acolo mulţi robi ruteni şi-i aşeză în Moldova (3). Ion Vodă cel Cumplit a fost ultimul domn al Moldovei despre care avem ştire că a adus prizonieri din Galiţia şi i-a aşezat în Moldova. Urmaşul său Petru Şchiopul, dar mai ales Movileştii trăiră în cea mai strânsă prietenie cu Polonii, astfel că ridicarea de supuşi poloni şi colonizarea lor în Moldova incetă odată pentru totdeauna. Luptele din lăuntru şi mai ales despoierile neomenoase din partea Turcilor sleiră puterile statului moldovean în aşà chip, încât acesta nu se mai puteà avântà la politica ofensivă de mai nainte, fiind bun bucuros când erà lăsat în pace de vecinii hrăpareţi.

Din aceste motive încetară şi răpirile de oameni din Pocuţia şi Polonia. Imprejurările politice puseră stavilă fluctuaţiunii populaţiei rutene spre pământul Moldovei. Astfel încetară cu sfârşitul veacului al 16-lea colonizările rutene în massă, cari continuate cu aceeaş intensitate şi în secolii următori, ar fi putut ajunge o mare primejdie naţională pentru Românii din Moldova. In scurgerea se-

(1) Hurmuzachi, *Docum.*, II, 1, p. 134 «homines captivi vel abducti».

(2) Ibid., II, 4, p. 188. «Ut coloni omnes, tam nostri, quam subditorum nostrorum, belli tempore capti, una cum peccoribus atque omnibus facultatibus similiter restituantur»

(3) Ibid., II, 1, p. 629 «..hominum, iumentorum et opus varij nominis vim immensam abstulerit.»

colului al 17-lea și în prima jumătate al celui al 18-lea se strecurară din Pocuția și Polonia numai persoane singuratice peste hotarul Moldovei, unde brațele de muncă erau foarte căutate. Așà găsim bunăoară la 1671 în satul Ionășeni de lângă Dorohoiu pe un vecin cu numele Mateiu, «care zice că tatăl său a fost om străin din Țara-Leșască, iar el s'a însurat în Ionășeni» (1). Brațele de muncă însă nu erau de prisos nici în provinciile polone, din care cauză muncitorii agricoli erau foarte aspru supraveghiați și numai rar când izbutià vreunul să fugă în Moldova. De altfel condițiunile de traiu ale vecinilor din Moldova se înăspriră în așà măsură, încât numai puțini străini se mai simțiră ispitiți a-și îmbunătățì soarta prin emigrare spre această țară, și dimpotrivă Moldovenii emigrară în massă peste hotar (2). Abià în urma desrobirii vecinilor în temeiul celebrului hrisov al lui Constantin Mavrocordat din 1749 se mai îmbunătățì soarta țăranilor. Abià această măsură legislatorică hotărî pe țărani a rămâneà în țară și ademeni străini de peste hotare a se așezà pe moșiile boierești și mânăstirești (3).

In urma răsboaelor necontenite și a epidemiilor nimicitoare domnià în veacurile trecute mare nevoie de oameni, mai ales de muncitori deprinși la lucrul câmpului. Aceasta se observă foarte bine din silințele pe cari proprietarii de moșii și le dedeau de a atrage muncitori pe moșiile lor. Așà putem constată bunăoară o mare răspândire a elementului românesc în Galiția estică. Vechi așezări românești, întemeiate după dreptul sau obiceiul românesc (ius valachicum, consuetudo valachica) sunt constatate în a doua jumătate a veacului al 14-lea. Așà întemeiază la 1378 un Român satul Hadle de lângă Dubiecko în Galiția (4). La 1386 funcționează «Nayn wayvoda Walachorum» ca asesor la «iuditium generale» din Sanok (5). Pe la 1390 se pomenesc voevozii români Dinga

(1) Radu Rosetti, o. c., p. 275.

(2) N. Iorga, *Studii și Documente*, XVIII, p. 32 urm.; Radu Rosetti, o. c., p. 278 urm.

(3) *Magasinul Istoric pentru Dacia*, II, p. 296.

(4) I. Bogdan în *Analele Academiei Române*, XXIX, p. 614 urm.

(5) *Script. rer. Polonicarum*, VII, p. 380.

şi Dzurds în Stupniţa (1). La 1397 fundează 2 Români aşezări pe valea râului Opor (2). La 1402 dărueşte regele polon unui Român un loc pustiu lângă Kyrow spre a-şi întemeià acolo un sat (3). Tot pe acea vreme Românul Vaniţa cu fiii săi stăpâniau satul Turka (4). In legenda sfintei Cunigunde se pomeneşte de păcurari români în apropiere de Sandecz (5). Mai răspândit erà elementul român în Pocuţia. La 1424 dărueşte Skirgiello Românului Vlad, fiul lui Dragoş (Dragosinovici), satul Cosovul vechiu pe Rybnica cu poienele Berezova şi Zabie de pe Ceremuş, pământuri pe cari Vlad aveà să le stăpânească după dreptul românesc (6). In timpul următor numărul satelor întemeiate după obiceiul românesc sporì în mod considerabil. Numim dintre acestea numai pe unul şi anume: Bolechov, numit şi «villa Valachorum» (7).

Cucerirea Pocuţiei dădù Moldovenilor prilej de a se aşezà acolo ca slujbaşi, moşieri, negustori şi ţărani şi de a răspândì limba românească dincolo de Ceremuş (8). Mulţi Moldoveni, cari se simţiau neîndreptăţiţi de stăpânii lor, fugiau la Galiţia, sperând că acolo îşi vor puteà croì o soartă mai bună. Numărul acestora trebue să fi fost destul de însemnat, dacă Bogdan III se văzù nevoit a-i reclamà dela regele polon, observând în actul de reclamaţie, că mulţi supuşi de ai săi fug în Polonia, pentru a se scutì de biruri şi de recrutare (9). Şi mai târziu

(1) *Arhiva Istorică*, I, 1, p. 104.

(2) *Oesterr.-Ungar. Monarchie in Wort und Bild*, X, p. 71.

(3) *Akta Grodz. i Ziemsk.* VII, p. 44 urm.

(4) Hruševskyj, *Materialij*, p. 28.

(5) Dlugosz, cod. Przcz. I, p. 320 «Valachorum vel Volscorum natio, rapto vivere asueta, in peccore pascendo et ove nutrienda occupata, agmine facto ex Alpibus, quae Hungariam a Poloniae Regno disterminant, in quibus suas excercent pasturas, tenentque cubilia, frequenter in oppidum Antiquae Sandecz hostiliter nocte, quo pavidior foret eorum irruptio, insiliebant, et in oppidanos praedas, caedesque et spolia, ceteraque nefanda commitebant.»

(6) I. Bogdan în *Anal. Acad. Rom.* XXIX, p. 626 urm.

(7) Hurmuzachi, *Docum.* II, 2, p. 219; cf. II. 3, p. 320, 321, 390, 461, 536, 611.; *Arch. Ist.*, IV.; Hruševskyj, *Materialij*, p. 37 urm.

(8) Ibid., II, 1, p. 136.

(9) Hurmuzachi, *Docum.*, II, 3, p. 17 «queritur quod subditi nostri, colonos eius e Valachia evocant et quod ob eam rem, quod ipsos ad exercitum et ad solvendum Turco tributum cogat, in dicionem nostram et subditorum nostrorum perfugiunt.»

Polonii încercară să ademenească muncitori moldoveni pe moșiile lor (1674) (1). De groaza răsboiului și a turburărilor dela 1683 cete numeroase de Moldoveni din ținuturile: Hotin, Soroca, Cernăuți și Dorohoiu părăsiră vetrele lor, spre a se refugià în Polonia, pricinuind prin fuga lor mari pagube boierilor proprietari de lutifundii. Drept aceea cei păgubiți intervenira în Iulie 1864 la Zólkiew pe lângă craiul polon Ion Sobieski, ca pribegii să fie extradați (2).

In Lemberg Românii erau foarte numeroși. Ei aveau acolo casa lor proprie de negoț, care le servià totodată și ca depozit de mărfuri (3). Ei populau una din suburbiile orașului, unde aveau piața lor, biserica lor și numeroase edificii publice (4). Prin mijlocul suburbiei românești duceà «strada românească» care treceà peste «podul românesc» (5). Românii din Lemberg se bucurau de oarecare autonomie, formând o comună aparte, care se cârmuià singură după normele dreptului moldovenesc (6). Caracteristic pentru așezările românești în Galiția este faptul, că întemeietorii lor se bucurau de anumite privilegii și drepturi, pe cari Hajdău le cuprinde în următoarele 4 puncte:

1. Amenzile penale aparțineau comunității, iar nu fiscului regal;
2. Judecătorii se alegeau de către comună, fiind datori a judecà după obiceiul românesc;
3. Intrunirile pentru a se sfătuì asupra trebuințelor comunale erau libere;
4. Munca se răscumpără prin darea dijmei de vite, de pâne și de legume (7).

1) Hurmuzachi, *Docum.* XI, p. 286 și 410.

(2) *Ibid.*, supl. II, vol. III, p. 152, nr. 78.

(3) F. I. Jekel, *Pohlens Handelsgeschichte,* I, p. 158 urm.; Akta Grodz. Ziemsk. V, p. 134; *Columna lui Traian,* I. p. 3.

(4) I. Krypiakewicz, *Die Ruthenen in Lemberg,* in Anal. Soc. Sevčenko, 77, p. 103 urm.

(5) Iorga, *Relațiile cu Lembergul,* p. 16 «Edificium pontis valachici in suburbio, in via valachica».

6) Akta Grodz. i Ziemsk. XIV, no. 2756 «iudicium valachicum» și «iudices valachici residentes in jure». Cf. I. Nistor, *Handel u. Wandel in der Moldau,* p. 70 urm.

(7) *Arhiva Istorică,* I, 1, p. 153.

Din imprejurarea aceasta reiese deci, că Românii nu veniau ca fugari în Galiția, bucuroşi să-şi găsească adăpost sub oricare condiție; ci din contra, ei erau acolo un element foarte bine apreciat şi aşezarea lor se puteà dobândì numai în schimbul respectării obiceiurilor lor strămoşeşti din partea ocârmuirii polone. Răspândirea lor departe peste hotarele Moldovei şi ale Maramureşului dă cea mai strălucită dovadă despre uimitoarea lor forță de expansiune.

Cu cât pătrundem mai adânc în tainele secolelor trecute, cu atât mai mult ne convingem de adevărul afirmațiunilor eruditului Kałužniacki, anume că Românii în cursul veacurilor 12 şi 13, dar mai cu seamă în cele 3 următoare pătrunseră în Galiția ca mercenari, negustori, emigranți, meseriaşi, țărani şi păstori, unde se aşezară statornic şi se cârmuiau după obiceiul lor strămoşesc. Kałužniacki constată în Galiția ostică peste o sută de sate înființate pe temeiul dreptului românesc. Constatarea aceasta ne deslușește pe deplin asupra toponimiei româneşti din Galiția şi asupra numeroaselor cuvinte româneşti, păstrate în limba Rutenilor dela şes şi a celor dela munte (Huțanii). Intemeietorii satelor Acrişor, Brusturi, Dulcița, Ferescul, Camionca voloska, Cobelnița voloska, Krulik voloski, Walachovca, Wolosatka, Wolochi, Wolosanka, Woloska wies, Wolosinowa, Târnova de jos şi de sus, Răstoace, Moldovăț, ş. m. a. erau, după cum arată numele şi cărțile de fundațiune, citate de Kałužniacki, fără îndoeală Români. La aceste se mai adaog următoarele numiri orografice româneşti: Baltag, Ledescul, Măgura, Păharul, Radul, Rădescul, Dragoşa, Tusul, Argeluța, Berbenescul, Cerbul, Gurgulatul, Cucul, Lunga, Muncel, Neagra, Pietrosul, Secatura, Strâmba, Troian, Văscul ş. a. (1). Pe vremea lui Ştefan cel Mare găsim dincolo de Nistru sate româneşti ca Kitrosy (Chetrosul) şi Malojeszty (Mălăeşti) (2). Miklosich şi Katužniacki constatară

(1) E. Katužniacki, ***Rumunisches im Kleinrussischen und Polnischen,*** in Denkschriften der Kais. Akademie der Wissensch. phil. hist. Kl. XXX, p. 11—66.

(2) I. Bogdan, ***Documentele lui Ştefan cel Mare,*** I, 109.

in limba ruteană peste 300 de cuvinte româneşti (1). Cercetările viitoare vor sporì de bună seamă numărul acestora.

Cu vremea coloniştii români din Galiţia pierdură contactul cu conaţionalii lor din Moldova şi Maramureş. Astfel izolaţi, ei fură asimilaţi şi înghiţiţi de Ruteni, pierzându-se fără urmă în rândurile acestora. Azi numai numeroasele numiri topografice şi cele câtevà cuvinte româneşti, câte s'au mai păstrat în limba ruteană, ne mai amintesc că trăiau pe vremuri Români şi în Galiţia. Dela Românii asimilaţi mai moştenirä Rutenii şi anumite datini şi obiceiuri, cari urmară să fie observate şi studiate de Bielowski (2).

O soartă analogă avură şi Rutenii aşezaţi în Moldova, fiindcă şi ei pierdură curând orice contact cu semenii lor din Galiţia şi Podolia. Asimilarea Rutenilor din Moldova s'a îndeplinit cu atât mai lesne, cu cât ei fuseseră aşezaţi departe de hotarul Galiţiei şi al Podoliei în mijlocul ţerii, precum ne mărturiseşte Dimitrie Cantemir (3). Procesul de asimilare începù foarte curând. Il aminteşte chiar cronicarul polon Ioan Długosz, un contimporan al lui Ştefan cel Mare (4). El continuă încă pe vremea lui Grigore Ureche († c. 1648), care ne comunică că pe timpul său încă «trăià limba rusească în Moldova, pe unde descălicase Ruşii» (5). Spre finele veacului al 17-lea asimilarea Rutenilor din Moldova erà aproape completă. Transilvăneanul George Kreckwitz, care călătorise prin Moldova şi prin urmare cunoşteà referinţele de acolo, ne povesteşte că în această ţară trăiau Ruşi, Tătari, Sarmaţi (Poloni), Sârbi, Armeni, Bulgari, Unguri, Saşi şi Ţigani. Toate aceste neamuri îşi însuşiră însă limba şi portul Moldovenilor, populaţia principală şi aborigenă a Moldovei (6). La începutul veacului al 18-lea coloniştii

(1) Miklosich, *Wanderungen der Rumunen* in Denkschrift. d. Kais. Akad. d. Wissensch. XXX, p. 10; Katużniacki, l. c.

(2) B. Bielowski, Pocucie. Mie sieczny dododatek do «Czasu» rok 1854. E. Stanislaus Wędkiewicz, *Zur Charakteristik der Rumänischen Lehnwörter im Westslawischen*, in Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität Wien, I, p. 262 urm.

(3) D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 132 «... e Polonia in mediam Moldaviam translati fuerunt».

(4) Dlugosz, ed. Lip., p. 1112.

(5) *Letopiseţele Moldovei*, ed. Kogălniceanu, I, p, 174.

(6) Georg Krekwitz, *Beschreibung des ganzen Königreiches Ungarn*, Frank-

ruteni din Moldova erau cu desăvârşire asimilaţi de Români, în mijlocul cărora trăiseră atâta vreme şi de cari îi legà aceeaş credinţă religioasă. Aceasta ne-o chezăşueşte Dimitrie Cantemir, zicând că cei ce au fost aduşi din Polonia şi au fost aşezaţi în mijlocul Moldovei au uitat cu timpul limba lor maternă şi au primit pe cea moldovenească (1). Acest fenomen etnic ni-l confirmă şi Büsching în geografia sa apărută între 1767 şi 1771 (2).

Din mărturiile istorice contimporane reiese deci marele adevăr, că coloniştii ruteni, ajunşi în Moldova, fie din bună voie, fie ca prizonieri de răsboiu, pe la începutul veacului al 18-lea erau cu desăvârşire asimilaţi de Români. Ei se pierdură fără urmă în rândurile Moldovenilor, în mijlocul cărora trăiră multă vreme. Amintirea lor s'a păstrat numai în toponimia câtorvà sate întemeiate de ei şi într'o samă de cuvinte rutene, cunoscute numai Moldovenilor, cu cari ei se contopiră. Românilor din Muntenia şi din Transilvania aceste cuvinte le-au rămas necunoscute. Cuvintele de origine veche slavonă sunt co-

---

furt 1685, p. 390: «Jetzt wohnen Reussen, Tarten, Sarmaten (d. h. Polen), Ratzen (d. h. Serben), Armenier, Bulgaren, Siebenbürger Teutsche und viele Zigeuner... [in der Moldau]. Und diesweilen diese Völker unterschiedlich, also haben sie auch unterschiedliche Religionen, wie wohl sie den Walachen in vielem nacharten, sich auch der wallachischen oder corrumpierten romanischen Sprache und Kleidung gebrauchen, sowohl auch in Regiment, Tribut, Nahrung und Gewerbe ihnen nacharten».

Smal-Stocki (o. c. p. 18) citează numai propoziţia întâia din mărturia lui Kreckwitz, pe a doua el o retace în scrierea sa — nu putem şti pentru care motiv — şi e păcat, căci ţinând cont de ea de bună samă n'ar fi ajuns la concluziuni aşà de imposibile. Omitându-se propoziţiunea a doua cetitorul capătă impresia că în Moldova trăiau numai neamuri străine, iar Români de fel. Mărturia lui Krekwitz ne arată lămurit că procesul de asimilare a acestora din partea Moldovenilor ajunsese într'un stadiu foarte înaintat.

(1) Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 132 «Qui e Polonia in medium Moldaviam translati fuere longo temporis tractu, patriae linquae obliti Moldavicam recipere».

2) A. F. Büsching's *Erdbeschreibung*, I, 2, p. 1637. «Die aus Polen mitten in die Moldau versetzten Bauern haben ihre Landessprache vergessen und reden moldauisch».

mune Românilor de pretutindeni, cuvintele moștenite dela Rutenii asimilați sunt proprii numai Moldovenilor, cari veniră în atingere cu ei.

Așà fiind, rămâne deci bine stabilit că vechii coloni ruteni din Moldova, întrucât ei în temeiul tratatelor de pace dela Camenița și Hotin nu urmară să fie restituiți stăpânilor lor din Polonia, pe vremea lui Dimitrie Cantemir, care ca domn al Moldovei își cunoșteà de bună seamă destul de bine supușii săi, erau cu desăvârșire asimilați de Moldoveni, formând cu aceștia unul și acelaș neam, neamul românesc din Moldova, din care făceà parte pe acele vremuri și țara Bucovinei.

Acesta este un fenomen etnografic observat și aiurea. Un popor omogen, așezat în massă compactă pe un petec de pământ cultivat de dânsul de veacuri, tinde în urma instinctului de conservare la asimilarea elementelor străine, aruncate de împrejurări în mijlocul său. Un neam sleit de puterea de a asimilà nu are viitor, el merge în chip fatal spre pieire. Așà s'a întâmplat cu coloniștii români, reslățiți în numeroasele așezări peste Galiția estică. Ei s'au pierdut acolo în rândurile Rutenilor, așezați de secole în massă compactă. Acelaș fenomen etnografic s'a petrecut dincoace și dincolo de Ceremuș. In Moldova au biruit Românii, în Galiția Rutenii.

In fața acestor fapte stabilite ne putem încredințà, cât de falsă și lipsită de temeiu este credința acelor cari consideră pe Rutenii de azi din Bucovina de descendenți direcți ai vechilor pribegi și prizonieri de răsboiu ruteni, adăpostiți în Moldova pe vremea lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș și Ion Vodă cel Cumplit. Credința aceasta deșeartă urmà să fie susținută și științificește de mai mulți scriitori (1), argumentele însă pe cari ei le aduc în favorul ei, o sprijinesc numai la aparență. Analizându-le mai de aproape, ne convingem imediat de netemeinicia lor. Dacă Ru-

(1) Smal-Stocki, o. c., p. 6., urm.; M. Korduba, o. c., p. 58 urm.; Aurel Onciul, *Condițiunile existenței Românilor* în Privitorul, I, no. 4. p. 2 urm.; Kaindl, *Die Ruthenen in der Bukowina*, p. 25 urm.

tenii din Bucovina ar fi în adevăr urmașii vechilor coloni din Galiția, atunci punctul de gravitație al puterii lor ar trebuì căutat în satele Rus-Plăvălar, Rus-Poeni și Rus-Mânăstioara și în mai multe sate din România, așezări rutene străvechi, unde de veacuri nu se mai aude nici o boabă rutenească. Dacă Rutenii bucovineni ar coborî direct dela robii de răsboiu de pe vremea lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi, atunci ei de bună samă ar fi trebuit să se desvolte diferit de frații lor rămași în Galiția, cu cari demult pierdură orice legătură. Limba lor ar fi trebuit să devie un dialect rutean particular. Cercetările lingvistice, cari s'au făcut în direcția aceasta, n'au putut constatà un dialect moldovenesc al limbii rutene, fiind limba ruteană din Bucovina una și aceeaș ca și în Galiția și Pocuția. Dincoace și dincolo de Ceremuș și de Nistru domnește unul și acelaș limbaj rutenesc (1). Aceste considerațiuni arată că Rutenii din Bucovina nu sunt urmașii vechilor coloni ruteni din Moldova; ei trebue să fi imigrat cu mult mai târziu în Moldova de sus sau Bucovina, cum s'a numit acest colț de țară după anexare.

Smal-Stocki și după dânsul Korduba merg chiar și mai departe în neîntemeiatele lor afirmațiuni, susținând că până pe timpul lui Alexandru Lăpușneanul, când reședința domnească urmă să fie mutată dela Suceava la Iași, în Moldova de sus predominà chiar elementul rutean, a cărui limbă domnià în biserică, la curtea domnearcă, ba chiar și în societatea înaltă. In sprijinul afirmației lor ei invoacă părerea lui Bidermann, care din necunoștință de cauză susține că Moldova în veacul al 17-lea încă nu puteà fi privită drept domeniu al poporului român (2). Bidermann a scris la 1876 un studiu despre «Bucovina sub administrația austriacă», în care comite crase inexactități mai ales cu privire la aplicarea datelor statistice. In sprijinul afirmării de mai sus el nu aduce nici o dovadă, astfel că n'o putem primì.

(1) I. Верграцкий, Десьто говорітъ Буковиньско-руского, Festschrift für Jagič. Berlin 1908, p, 423 urm.

(2) H. I. Bidermann, *Die Bukowina unter oesterreichischer Verwaltung*, p. 45. «So erklärt es sich, warum noch im 17. Jahrhundert das Fürstentum Moldau noch keineswegs als eine Domaine des rumänischen Volksthumes angesehen wurde». (!!)

Smal-Stocki şi Korduba clădesc pe nisip, întemeindu-se pe Bidermann. Aşà fiind peste afirmaţiuni de acest fel am puteà trece la ordinea zilei, dacă ele n'ar fi găsit crezământ în cercurile cetitorilor neorientaţi în materie. Pentru orientarea cetitorilor vom aduce câtevà fapte istorice, spre a arătà deşertăciunea acestor afirmaţiuni.

In Biserica din Moldova nu s'a întrebuinţat niciodată limba ruteană. Arhidiaconul Pavel de Aleppo, care pe la jumătatea veacului al 17-lea întovărăşià pe patriarhul Macarie la Moscva, fu reţinut de împrejurări mai multă vreme la Iaşi. Acolo el avù prilej să cunoască mai de aproape limba liturgică a bisericii moldoveneşti. Lăudând stăruinţele lui Vasile Vodă Lupu de a tipărì cărţi în limba română, arhidiaconul observă că Moldovenii «mai nainte îşi cetiau rugăciunile sârbeşte, care seamănă cu ruseşte; începând din Bulgaria, în Serbia, Valahia, Moldova, ţara Cazacilor şi Moscva, pretutindeni cetesc sârbeşte, în care limbă sunt scrise cărţile lor. Dar limba Valahilor şi a Moldovenilor este română şi ei nu înţeleg ce cetesc sârbeşte (1).» In bisericile moldoveneşti până la Vasile Lupu nu domnià deci limba ruteană, ci cea veche slavonă în redacţiunea ei medio-bulgară, împestriţată cu multe elemente ruseşti, precum se vede din numeroasele cărţi şi manuscripte slavone cari ni s'au păstrat din acele îndepărtate vremuri. In contra acestei vechi limbi liturgice luptară Rutenii bucovineni până mai dăunăzi (2). Afirmaţia scriitorilor ruteni că, până la mutarea reşedinţei dela Suceava la Iaşi, în bisericile Moldovei resunà limba ruteană, e deci fără temeiu. Tot atât de neîntemeiată este şi a doua afirmaţie privitoare la limba cancelariei domneşti.

In Moldova ca şi în Ţara-Românească se atingeau două curente culturale slavone: curentul rusesc, care stăpânià în Rusia şi Lituania, şi cel jugoslav, sub a cărui înrâurinţă se găsiau Serbia, Bulgaria, Albania şi Turcia. Limba cancelariei domneşti în aceste patru ţeri erà cea slavonă în redacţiunea ei medio-bulgară. In cancelaria domnilor moldoveni se întrebuinţà de regulă limba rusească, în a

(1) *Arhiva Istorică,* I, 1, p. 145 urm.

(2) Daszkiewicz, o. c., p. 163. «abgelebte Kirchensprache».

voevozilor munteni cea medio-bulgară (1). La noi până la secolul al 17-lea între limba vorbită și cea scrisă domnià acelaș raport ca în Lituania și Albania. Poporul vorbià românește, documentele se dresau în limba slavonă, nepricepută de dânsul. Pe când însă în Lituania și Albania limba poporului n'ajunse niciodată în documente, la noi limba română devenì prin secolul al 17-lea și limbă oficială, Pe vremea regelui Sigismund și a lui Mateiu Corvin se dresau hrisoave slavonești chiar și în Ungaria. Acolo ajunse însă curând să stăpânească limba latină care se mănținù până în secolul al 19-lea (2).

In vieața lor de toate zilele atât Moldovenii cât și Muntenii vorbiau românește. Ambele țeri apar în documentele cele mai vechi sub numele de «Valachia». Muntenia se numià «Valachia mare», Moldova «Valachia mică». Numele țerilor acestora dă cea mai bună dovadă despre naționalitatea locuitorilor din ele. Bavarezul Schiltberger, care pe la sfârșitul veacului al 14-lea călătorià prin țerile noastre, spune despre locuitori că purtau păr și barbă lungă și că vorbiau o limbă a lor proprie, limba română (3). Inrâurința limbii românești vorbite asupra celei oficiale slavone se observă foarte bine în textele documentelor. In documentele lui Ștefan cel Mare d-l Bogdan a putut constată nu numai termeni românești, ci și construcțiuni de fraze și forme gramaticale române (4). Din aceste vedem deci foarte lămurit, că pretinsa stăpânire a limbii rutene în biserică, în stat și în societatea înaltă din Moldova nu se poate dovedì prin nici o singură mărturie autentică contimporană. Afirmațiuni de acest fel, menite să întunece adevărul istoric, ar trebuì să dispară odată pentru totdeauna din cărți cari au pretenția de a fi luate

(1) I. Bogdan, *Ueber die Sprache der Moldauischen Urkunden*, în Festschrift für Iagič, p 369 urm.

(2) C. Jireček, în Archiv für slav. Philologie, XIX, p. 606.

(3) I. Schiltberger, *Reiese in den Orient*, ed. Neumann, p. 92 «habent och ein besunder Sprach.. die walachy sprauch». Cu privire la limba vorbită în țerile române cf. I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țerii-Romănești cu Brașovul*, I, p. XXXIII urm. și C. Jireček în Archiv für slav. Philologie, XIX, p. 601 urm.

(4) I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 606 urm.

în serios! Pentru a cunoaşte spiritul care domnià în societatea înaltă şi la curtea domnească din Moldova, ajunge să reproducem acì scrisoarea lui Constantin Vodă Mavrocordat adresată lui Iliaş vel capitan de Soroca. «Cartea ce ni-ai trimis — zice Domnul — am luoat şi cele scrise am vădzut; dară pentru ce ne scrii greceşte? Au aştept să-ţ dăm noi legofăt să scrie româneşte? Să-ţi cauţi logofeţăl să ni scrii rumănieşte! Să nu ne mai scrii greceşte!» (1).

Pe temeiul cercetărilor de mai sus rămân deci bine stabilite urmăotarele fapte istorice:

1. Toponimia slavonă a Moldovei provine dela vechile seminţii slavone, cari în drumul lor spre Peninsula Balcanică poposiră multă vreme în această ţară;

2. Principatul halician sau galiţian nu s'a întins niciodată asupra Moldovei;

3. Prizonierii de răsboiu şi pribegii din Galiţia, aşezaţi în Moldova pe vremea lui Ştefan cel Mare şi a urmaşilor lui, s'au contopit cu timpul cu Românii.

4. Rutenii de azi din Bucovina nu sunt urmaşii direcţi ai vechilor colonişti ruteni din Moldova; aceştia la începutul veacului al 18-lea erau asimilaţi de Români;

5. Limba ruteană n'a domnit niciodată în biserică, în stat şi în societatea înaltă din Moldova;

6. Românii sunt populaţia aborigeană a Bucovinei şi purtătorii vechilor tradiţiuni politice şi culturale ale acestei ţeri.

(1) N. Iorga, *Studii şi Documente*, VI, 2, p. 290.

II.

RĂSPÂNDIREA HUŢANILOR IN MUNŢII BUCOVINEI.

Din cele arătate în capitolul premegător ne-am putut convinge că elementul rutenesc, răslăţit peste Moldova întreagă, s'a romanizat cu desăvârşire, precum şi coloniile româneşti răspândite peste Galiţia estică urmară să fie asimilate de Ruteni. Acest proces etnic s'a îndeplinit în Moldova în folosul Românilor, în Galiţia în al Rutenilor.

In regiunile dela hotar procesul acesta nu s'a putut afirmà cu acelaş succes, ca în interiorul ţerii şi anume din cauză că elementul rutean aşezat în părţile Ceremuşului rămase în contact zilnic cu conaţionalii săi din Galiţia. De acolo el primià necontenit succurs etnic, întărindu-şi vecinic rândurile rărite. Acest fenomen s'a petrecut în munţii Bucovinei dela obârşiile Ceremuşului, ale Ţibăului şi ale Putilei, unde populaţia se îndeletnicià numai cu păstoritul, ducând o vieaţă seminomadică. O populaţie nestatornică, care azi e aici, mâine cine ştie unde, se asimilează foarte greu. Aşà s'a putut deci întâmplà, ca pribegi ruteni din munţii moldoveneşti dela hotarul Galiţiei să-şi păstreze nealterată naţionalitatea lor până în timpul de faţă. Aceştia sunt Huţanii. Unii aduc numele acesta în legătură cu românescul hoţ (1), ceeace-mi pare prea puţin verosimil. Cuvântul românesc Huţan e o formă a cuvântului huţul, nume pe care Huţanii şi-l dau ei înşişi. De unde vine acest huţul nu se ştie. De-

(1) E. Katužniacki, l. c., p. 58. nota 103; Hăjdău, *Istoria critică*, p. 294 urm.; R. F. Kaindl, *Die Huzulen*, p. 3.

rivarea dela Uţi, o seminţie cumană, cu care s'a adus în legătură, este greu de admis. Numele Huţan pare să derive dela un nume topografic, format după analogia lui Moldovan, Ardelean, etc. (1). Patria Huţanilor trebue căutată în munţii Pocuţiei, de unde ei apoi se lăţiră şi asupra munţilor Bucovinei. Aceştia adăpostiau o populaţie română foarte rară şi de aceea proprietarii acestor munţi primiau cu drag pe noii oaspeţi din Pocuţia ruteană. Astfel se strecurară peste hotar azi unul, mâine altul, până ce numărul lor sporì la câtevà mii de familii. La sălăşluirea lor în Moldova Huţanii vorbiau ruteneşte şi erau Slavi veritabili, astfel că diferitele ipoteze privitoare la originea lor nu ne importă în acest conex. La trecerea lor în Bucovina ei erau Slavi, cari se înţelegeau intre olaltă într'un dialect malorus sau rutean şi pentru acest motiv trebue să-i considerăm ca Ruteni şi să cercetăm care erà raportul nostru faţă de ei.

Aşezându-se în Moldova, Huţanii neliniştiră satele de prin prejur prin prădăciunile lor. In prima jumătate a veacului al 17-lea, întovărăşindu-se cu conaţionali şi rude din Pocuţia, ei străbat cu prădăciunile lor până la Bistriţa. Cetăţenii din Bistriţa îi resping şi le ieau prada înapoi. La 2 Septemvrie 1621 voevodul Ardealului, Ştefan Bethlen, laudă pe Bistriţeni pentru vigilenţa lor zicând: «In ceeace priveşte pe tâlharii veniţi de pe pământul Ţerii-Ruseşti, că aceia din pricina îngrijirii şi pazei dumneavoastră n'au putut să meargă, ci aţi luat dela ei vitele, aceea îmi place mie, pentrucă dacă vitele furate acum ei le-ar fi putut duce, cu atât mai mult îndulcindu-se la jaf şi după astfel de necuviinţă le-ar înnoì şi săvârşì» (2). Tâlharii veniţi de pe pământul Ţerii-Ruseşti (Galiţia) sunt Huţanii, cari trecând Ceremuşul prădau în munţii moldoveneşti, întinzând prădăciunile lor până la Bistriţa. Cu prilejul acestor prădăciuni mulţi din ei nu se mai întorceau în patria lor pocuţiană, ci se aşezau sta-

(1) Poate stă în oarecare legătură cu Huţanii şi numele satului Hueţeani din jud. Suceava, pomenit într'un document dela Ştefan cel Mare (cf. I. Bogdan, *Docum. lui Ştefan cel Mare*, I, p. 132.

(2) Hurmuzachi-Iorga, *Docum.*, XV, 2, p. 916, nr. 1790.

tornic în munții Moldovei și anume la Câmpulungul-Rusesc(1), la Răstoace (2) și la Putila. La 20 Maiu 1647 locuitorii acestor sate trimiseră 40 de oameni de încredere din mijlocul lor la Iași spre a se jelui lui Vasile Vodă Lupu, că proprietarii locurilor lăzuite de ei — mânăstirea Putna și mai mulți mazili și răzeși — nu vor să le recunoască dreptul de proprietate asupra lazurilor, ci se încumetă de a cere dela ei dări și dijmă. Huțanii Câmpulungului-Rusesc reclamau pe seama lor aceleași drepturi, de cari se bucurau din vechime locuitorii români din ocolul Câmpulungului-Moldovenesc, cărora Vodă le încredințase straja hotarului spre Transilvania. Ei pretindeau drepturi de proprietate asupra lazurilor, adică asupra teritoriilor curățite de pădure prin osteneala lor. Firește că Vodă n'a putut împlinì cererea unor oameni străini, pripășiți de ieri alaltăieri din Galiția în țara sa, și de aceea el consultând divanul respinse cererea Huțanilor. In acelaș timp Domnul confirmă dreptul de proprietate al mânăstirii Putna și al răzeșilor asupra munților în cari se sălășluiră Huțanii, cărora le poruncì să plătească dările și să dea dijmele cerute de stăpânii lor. Vornicul Câmpulungului-Rusesc primì porunca domnească de a constrânge pe Huțani la împlinirea datorințelor lor fiscale (3). Din acest hrisov domnesc vedem limpede că Huțanii cari se prezentară lui Vodă erau numai de curând așezați la Putila, Răstoace și Câmpulungul-Rusesc, fiindcă ei mărturisesc că ei înșiși și-au lăzuit locurile asupra cărora cereau drepturi de proprietate. Mențiunea lor în documente începe numai în secolul al 17-lea, astfel că respândirea lor pe pământul Moldovei nu poate fi mai veche decât la începutul veacului al 17-lea. După o vreme oarecare Huțanii repetară pretențiunile lor înaintea lui Constantin Vodă Duca. Dar și acest Domn le respinge prin cartea sa dela 28 Septemvrie 1694, hotărînd ca ei

(1) Azi «Dolhopole», sat în distr. Vijniței în Bucovina. Intr'un document dela Constantin Vodă Racoviță din 1755 e vorba de «perfecto Kimpolung ruthenico». (Iorga, *Studii și Docum.* V, p. 415).

(2) Azi „Rostoki" spre miazănoapte de Dolhopole.

(3) F. A. Wickenhauser, *Molda*, V, p. 32.

să continue a plătì birul pământului și să dea dijmă (1).

Huțanii asezați în munții Moldovei veniau din Pocuția învecinată, care se ținea în partea ei estică de starostia polonă dela Sniatin. Aceasta ne-o comunică oamenii din Câmpulungul-Moldovenesc într'o scrisoare către Ardeleni, zicând că «Lupul lui Ioan au fost cu feciorii lui Apostol de au bătut pe Rușii dela Sniatin» (2). Prădăciunile necontenite ale Huțanilor, săvârșite când pe hotarul Câmpulungului-Moldovenesc, când pe al Bistrițenilor, ademeniră pe acești din urmă să măsoare noilor lor vecini cu aceeaș măsură. Așà pătrund Bistrițenii odată până la Vijniță, prădând și mânând cu ei o turmă de oi. Păgubașul oilor, anume Nichifor, se jeluì lui Vasile Vodă Lupu, rugându-l să reclame oile furate dela Bistrițeni. La 9 August 1651, Vodă reclamă oile furate dela Bistrițeni, zicând: «Venind oamenii noștri din satul Vijnița, ținător din ținutul Cernăuților, plângându-se că oameni de ai D-Voastre li-au adus din hotarul nostru 530 de oi» (3). Nu știm ce rezultat avuse intervenția Domnului, dar un lucru îl știm cu siguranță, și anume că Huțanii nu rămaseră păgubași, de vreme ce ei la proxima ocazie se despăgubiră însutit. Așà scrie la 30 Iulie 1662 voevodul Ardealului Mihail Apaffy către Bistrițeni: «Am primit scrisoarea D-Voastre, din care am înțeles ce pagubă le-au făcut oamenilor săraci din ținutul D-Voastre cei din Câmpulungul-Rusesc». Apafiy cere totodată Domnului Moldovei Eustratie Dabija «ca oile mânate de ei (adică de Huțani) să le dea înapoi» (4). Despre furturi de cai din Câmpulungul-Rusesc se pomenește și la 1672 (5). In acelaș an un Câmpulungean din «partea leșească» face mari pagube unui Ardelean, care exercită apoi represalii împotriva unui om «den Răstoace, den țara Moldovei» (6). In Ianuarie 1678, Antonie Roset Vodă scrie Bistrițenilor «că ni se plâng

(1) I. L. Klunker, *Die gesetzliche Unterthans-Verfassung in Galizien*, II, p. 177 urm.; Wickenhauser, *Molda*, V, p. 36 no. 9.

(2) Hurmuzachi-Iorga, *Docum.* XV, 2, p. 1176, no. 2190.

(3) Ibid., 2, p. 1342, no. 2458.

(4) Ibid., p. 1316, no. 2420.

(5) Ibid., p. 1350, no. 2471.

(6) Ibid., p. 1350, no. 2473.

oamenii aceştia dela Câmpulung, că au năcaz pe pământul D-Voastre. Că n'au nici o vină pentrucă Ruşii din Polonia le-au făcut şi lor multe stricăciuni... Ei n'au nici o vină, ci să-i lese în pace, pentrucă Ruşii umblă pe acolo pe pământul D-Voastre şi dela aceia să-şi ceară despăgubire». (1). Şase ani în urmă nişte Huţani pricinuiră din nou Bistriţenilor mari pagube. La reclamaţia birăului Martin Emrich răspunde la 19 Iulie 1684 fostul logofăt Mihaiu Tăutul zicând: «Că acolo no-i numai al nostru, ce-i giumătate parte leşască.. De acmù de se va ruşii, no mai mult, un capăt de aţă, să aibă a spânzurà vătămanul den Câmpulung. Şi pentru preetenee şi pace ce facem cu dumneta, vorovì-vom şi co Leşii doară să vor lăsa şi ei» (2). Tăutul se ţinù de cuvânt şi la 14 Septemvrie 1684 el răportă Bistriţenilor că s'a dus la «Sneatin căci aceia oameni ei ascultă de Sneatin» şi a vorbit cu «podstarostele», dar acesta se plânge el acuma contra unor Ardeleni cari «au făcut prilej de furt; vădzu că dzăc şi Leaşii numai zăboară să nu fie», adică represalii (3). Din mărturia aceasta vedem că Huţanii moldoveni se întovărăşiau cu conaţionalii lor din Galiţia spre a întreprinde prădăciuni pe sama vecinilor. Intre Huţanii din Moldova şi cei din Pocuţia există un contact foarte viu. La asfel de prilejuri mulţi Galiţieni nu se mai întorceau în ţara lor, ci rămâneau în Moldova, sporind mereu numărul Huţanilor de aici. Aceştia erau deci Ruteni galiţieni cari vorbiau «un dialect propriu rusniac», cum ne comunică Asbóth (4). Ficker şi Kaindl îi revindică cu drept cuvânt pentru Ruteni (5). Dacă însă cu toate acestea se atribue Huţanilor din mai multe părţi o origine dacoromână, trebue să constatăm că aceasta se face fără nici un temeiu (6). Toponimia în mare parte românească din ţinuturile huţăneşti ale Pocuţiei, precum şi numeroa-

(1) Hurmuzachi-Iorga, *Docum.* XV, 2, p. 1372, no. 2511.
(2) Ibid., p. 1396, no. 2567.
(3) Ibid., p. 1392, no. 2572.
(4) Gottfried v. Asbóth, *Die Religionsfondsherrschaft Radautz*, ed. Polek, pag. 15.
(5) A. Ficker, *Hundert Jahre*, p. 7; Kaindl, *Die Huzulen*, p. 3.
(6) G. Bogdan-Duică, *Bucovina*, p. 145 urm.

sele cuvinte româneşti păstrate în limba lor arată numai că Huțanii la răspândirea lor în munții Bucovinei găsiră acì un strat de populație românească, pe care ei în scurgerea vremilor şi-o asimilară cu desăvârşire. Dela Românii asimilați moşteniră Huțanii toponimia românească a patriei lor şi cuvintele româneşti din limbă.

Originea galițiană a Huțanilor ne-o confirmă în mod neîndoelnic şi fostul guvernor militar al Bucovinei, generalul Enzenberg, constatând într'un raport oficial către consiliul aulic de răsboiu dela Viena că locuitorii din Câmpulungul-Rusesc cu toată sterilitatea regiunilor, totuş nu voesc nici nu doresc să se întoarcă la stăpânii lor legali din Galiția (1). De altfel amintirea originii galițiene a Huțanilor s'a păstrat şi în poezia lor populară. «Vine Huțanul din Colomea şi Huțanca din Bahna», zice un vechiu cântec huțănesc. Obârşia galițiană a Huțanilor reiese şi din congruența ornamenticei broderiilor şi țesăturilor lor cu a ornamenticei huțăneşti din Galiția. Kolbenheyer arată că broderiile Huțanilor se deosebesc cu desăvârşire de ale Românilor din cauza motivelor lor excluziv geometrice şi că sunt aşà de congruente cu ornamentica Huțanilor din munții Galiției şi cu a Rutenilor din vecinătatea acelora, încât originea comună a acestor motive nu poate fi trasă la îndoeală (2).

In expedițiile lor prădalnice Huțanii străbăteau până la Dorna. In Iunie 1682, vistiernicul Drăguşin trebuì să intervină la Bistrița pentru un om năpăstuit de un «Ros». Omul se chemà Nacul din Dorna (3). In acelaş an Românii au un proces cu Ruşii din Câmpulungul-Rusesc (4). La 1687, ei au certe pentru nişte oi luate de Ruşii «şi Puteleni şi den Câmpulungul-Rusesc (5). «La 1698, un dire-

(1) Raport din 5 Sept. 1779. «der Russisch-Kimpolunger Distrikt, dessen Ansiedler—so steril und mühselig ihre Gegend sei—dennoch nicht nach Galizien zu ihren rechtmässigen Grundherren zu retournieren sich wünschen» (Arhivele de răsboiu din Viena, sign. 1779—14—197).

(2) Erich Kolbenheyer, Motivele industriei casnice de broderii din Bucovina, p. 69.

(3) Hurmuzachi-Iorga, *Docum.* XV, 2, p. 1381, no. 2530.

(4) Ibid., p. 1380, no. 2528.

(5) Ibid.. p. 1409, no. 1604.

gător din Bistriţă adresă vatamanului şi tuturor sătenilor din Câmpulungul-Rusesc o scrisoare românească în chestia unei năvăliri prădalnice, întreprinsă de nişte oameni dela ei. Iată cuprinsul: «Sănătate dela H[risto]s dumitale vătâmane şi cu toţi săteani din Câmpulungul-Rusascŭ. Alta, iată că au venitu nişte oameni din satul vostru, anume Alexa lui Hanţi din Borşa şi cu soţia lui, ş'au venit la munţii noştri după Ineu, şi au luat nişti oi a Creţului şi i-a ucis păcurarii, ş'au lăsat unul mort ş'au luat cindzăč de oi. Deč dumneavoastră ştiţi că s'au făcut pace odată şi s'au pus legătură o mie de galbeni, care va strică pacea. Deč amù voi stricaţ pacea, iar Măriia Sa birăul Bistriţei, Ianăş Diaci şi cu tot Svatul Mării Sale şi cu Ghenarâs au trimis la dumneavoastră să daţi marha înnapoi cu pripaşŭ cu lână cu tot, şi o căldare şi alte unealte, ce au luat să dè tot, au să dea lotri în mâna păgubaşilor. Iarâ, de veţ face aşa, veţu strică fraţia; iar apoi să nu ne bănuiţi. Să fiţ sănătoşi dela Hristos, amin» (1). Actul acesta ne arată că limba românească erà cea oficială în Câmpulungul-Rusesc şi că în rândurile populaţiei huţăneşti de acolo se găsiau şi Români, cum erà «Alexa lui Hanţi din Borşa», pomenit în această interesantă scrisoare românească.

Aceasta însă nu este singura mărturie privitoare la elementul românesc din ocolul Câmpulungului-Rusesc. Mai întâiu ca proprietari ai acestor sate apar din vechime boieri, mazili şi răzeşi români ca: Sturdza, Paladi, Strişca, Giurgiovan, Potlog, Tăutul, Istratuţă, Gafencu, Lăpădatu, Volcinschi, Turcul, Cârste, Raţă, Flondor, Malai, Morţun, Reus, Tiron, Borşan, Ilschi, Vasilco ş. a. (2). Familiile acestea româneşti primiră dela voevozii Moldovei siliştele şi poienile din valea Ceremuşului şi a Putilei în schimbul serviciului de strajă la hotarul ţerii. Pe moşiile acestora se aşezară ca vecini Români, dar mai ales Ruteni sau Huţani din Galiţia. Aşà se menţionează la 1673 în ocolul Câmpulungului-Rusesc «doi Ruşi şi un Ungurean» (3). Un

(1) Hurmuzachi-Iorga, *Docum.* XV, 2, p. 1465, no. 2750.

(2) Cf. Actele de delimitare dela 1782 la Tabula ţerii din Cernăuţi ; Wickenhauser, *Molda*, V, p. 55 urm.

(3) Ibid., p. 1351, no. 2476.

document dela 1689 pomeneşte de un anumit «Ihnat Cumarycescul rure Viznica», care pare să fi fost Român (1). Pe vremea ocupării Bucovinei erà vornic la Câmpulungul-Rusesc Grigore Cuţul. Tot acolo întâlnim nume ca: Plehuţă, Moroş, Ioan Lungul Pilipco, Morariuc ş. a., cari vădesc originea românească a purtătorilor lor. La Răstoace găsim pe aceeaş vreme nume ca: Crăciun, Tiron, Hojdan; la Putila: Chisăliţă şi Boca, la Ialovicioara trăià familia Ştefureac, cari toate par să fi fost de origine română (2). Cătunele Ialomiţa şi Stebni din ocolul Câmpulungului-Rusesc apar în actele din timpul ocupării ca aşezări româneşti: Iabloniza Wolosky şi Stebny Wolosky (3). Prin veacul al 18-lea ocolul Câmpulungului-Rusesc erà un teritoriu mixt şi numai mai târziu Huţanii, primind vecinic sucurs din Galiţia, reuşiră să asimileze pe Românii din mijlocul lor şi să prefacă partea aceasta muntoasă a Bucovinei într'un teritoriu curat rutean.

Preponderanţa elementului rutean asupra celui român pare că datează abià din timpul craiului Ioan Sobieski, care pe la 1690, ocupând Moldova de sus în extensiunea Bucovinei de azi, aşezase slujbaşii săi la Câmpulungul-Moldovenesc. La 5 Aprilie 1687, el adresă o proclamaţie către locuitorii Moldovei, în care aceştia erau invitaţi să rămână fiecare pe la casa sa şi să primească fără frică garnizoană leşească în Câmpulung, pentrucă singura sa intenţie este de a scăpà ţara Moldovei de Turci (4). La 21 Iunie 1687, craiul numì pe boierul Turcul judecător la Cernăuţi (5). La 25 Octomvrie 1691, Sobieski petreceà în Suceava (6). Atunci se ridicară moaştele Sf. Ioan cel Nou din Suceava spre a fi dus la Zolkiew în Galiţia, unde rămaseră până la 1783, când urmară să fie readuse în ţară şi aşezate din nou la Suceava. Pe vremea ocupaţiei polone elementul huţănesc primì sucurs însemnat din Galiţia

1) Hurmuzachi-Iorga, *Docum.* XV, 2.p. 1446, nr. 2687.

(2) Actele de delimitare şi Wickenhauser, *Molda*, V, 44, 50, 52, 53, 74.

(3) Cf. Izvodul satelor din Bucovina la 1774, ed. D. Werenka, *Topographie der Bukowina*, p. 210.

(4) Hurmuzachi-Bogdan, *Docum.*, supl. II, vol. III, p. 160.

(5) Ibid, p. 166.

(6) Hurmuzachi-Iorga, *Docum.*, XV, 2, p. 1446, no. 2687.

şi se întărì în aşà măsură, încât reuşì să asimileze pe Românii aşezaţi sporadic în mijlocul lor (1). Românii asimilaţi lăsară Huţanilor drept moştenire o mulţime de cuvinte româneşti, cari s'au păstrat până în ziua de azi în limba huţănească şi cari sunt mai numeroase în graiul Huţanilor bucovineni decât în al Huţanilor galiţieni.

Cu toate acestea însă numărul Huţanilor în munţii Bucovinei erà foarte mic şi neînsemnat în întâia jumătate a veacului al 18-lea. Dovadă este hrisovul lui Constantin Vodă Mavrocordat din Maiu 1742, în temeiul căruia starostele Cernăuţilor erà împuternicit «să strângă pentru Câmpulungu rusăscu cine va venì, să şază acolo la locurile acelea, până la 300 oameni . . . . ca să fie slujitor pentru pază» (2). In vremea aceea se refugià în munţii noştri faimosul hoţ Alexa Doboşciuc, care erà urmărit de autorităţile polone. In iarna anululi 1742, starostele polon Kriwokowski cere lui Constandin Vodă expulsarea hoţului care «s'ar fi dat acum de iarnă spre partea Moldovei ca să mistuească». Domnul dădù poruncă ispravnicului de Cernăuţi să răspundă lui Kriwokowski «că acel tălhariu în pământul nostru al Moldovei nu se află nici poate să se amistuească.. să-l caute într'alte părţi de loc, că în ţara noastră nu se află» (3). Autorităţile polone stăruiră însă din nou pe lângă Domn în vederea extrădării haiducului, astfel că Vodă se simţì îndemnat a trimite porunci către Dinu Armaşul «pentru nişte tălhari anume Doboş vătaf de tâlhari, din Ţara Leşească şi cu alte soţăi ai lui, cari fugind de acolo, au mers în sat în Răstoace în Câmpulungul Rusesc». Armaşul primì împuternicirea de a silì pe Răstoceni ca ei să descopere ascunzişul lui Doboş prin secvestrarea bucatelor şi prin arestarea mai multora din mijlocul lor. Tot odată primì şi starostele de Cernăuţi ordin să ceară pe tălhar dela sătenii din Răstoace (4). Dar cu toate măsurile luate Doboş sau Doboşciuc n'a putut fi prins, fiindcă Huţanii simpatizau cu el şi-l ascundeau bine

(1) *Ausgewählte Capitel aus dem Gedenkbuche der röm. kath. Pfarre in Czernowitz*, ed. Polek, p. 30 urm.

(2) N. Iorga, *Studii şi Docum.*, VI, 2, p. 234; cf. şi p. 323.

(3) Ibid., p. 295.

(4) Ibid., p. 373.

de urmăritorii lui. Curând însă îndrăzneţul haiduc urmă să fie împuşcat de soţul ibovnicei sale (1745) (1).

Pe timpul ocupării Bucovinei ocolul Câmpulungului-Rusesc cuprindeà în hotarele sale trei sate şi anume: Câmpulungul Rusesc (Dolhopole) cu cătunele: Rusca, Spetke, Ulma (Elem), Marenici (Maranizy), Nisipitul, Gura Putilei, Izvor, şi Pietroasa; Putila cu cătunele: Plosca, Iabloniţa, Şipote, Coniatin, Ropocel, Greblena (Crevola), Seletin şi Stebni şi ca al treilea Răstoacele cu cătunele: Sadău, Sahariz, Frasin (Iesin), Mesy Brody şi Falcău. Aceste trei sate împreună cu cele 21 de cătune adăpostiau atunci o populaţie de 962 famili sau 4.810 suflete (2), cari în covârşitoarea lor majoritate vorbiau ruteneşte, fiind Huţani originari din Galiţia.

Din valea Ceremuşului elementul huţănesc se răspândì mai apoi spre Sud. Trecând cumpăna apelor care desparte Suceava de Moldova şi de Bistriţa Aurie, Huţanii străbat pe de o parte în valea Cârlibabei, pe de alta în a Moldoviţei pentru a întemeià satele Cârlibaba, Ruşii-Moldoviţei, Ciumârna şi Ruşii pe Boul. De pe braniştile mânăstirii Moldoviţa ei pătrund chiar mai departe spre Sud şi trecând apa Moldovei ei ajung pe braniştile mânăstirii Voronetului, aşezându-se la Gemine şi la Ostra unde-i găsim până azi. Ei dădeau contingentul principal pentru «brănişteni» mânăstirilor Putna, Suceviţa, Moldoviţa şi Voroneţ. Brăniştenii ruteni ţineau în arendă poienile şi văile mânăstirilor acestora în schimbul unei sume de bani, având totodată îndătorirea de a scutì mânăstirea de prădăciuni. Dar Huţanii nu se ţineau totdeauna de îndătoririle lor, silind prin aceasta pe proprietarii munţilor să anuleze contractele de arendă încheiate cu-ei. Aşà anulă bunăoară Grigorie Vodă Calimah contractul de arendare între Huţanii brănişteni şi egumenul mânăstirii Putna, poruncind totodată vornicului din Câmpulungul-Rusesc, Ioan Cuţul, ca el să constrângă pe «Ruşii Putileni şi din Câmpulungul Rusesc» de a restituì mânăstirii Putna toate hârtiile privitoare la contractul

(1) Cf. G. Bogdan-Duică, *Bucovina*, p. 147; Gregor Kupczanko, *Die Schicksale der Ruthenen*, p. 77; idem, *Die Hajdamachen*, p. 17 urm.

(2) Splény's *Ortschaftsverzeichnis*, ed. Polek, p. 9 urm.

anulat (1). La 20 Maiu 1768, Huţanii se împăcară cu egumenul mânăstirii. O delegaţie de 18 Huţani în frunte cu Ion Corban se prezentă egumenului spre a arendà din nou munţii mânăstirii (2).

In urma secularizării moşiilor mânăstireşti administraţia acestora trecù din mâna egumentului asupra organelor fondului religionar greco-oriental al Bucovinei. Huţanii brănişteni continuară a arendà munţii dela administraţiile silvice din Ilişeşti şi Frătăuţi. Despre Huţanii aşezaţi pe braniştile Putnei ne comunică Asbóth că ei se deosebiau de ceilalţi locuitori, atât cu privire la limbă, cât şi la datinile şi obiceiurile lor. Ei erau nomazi şi ţineau numai în arenda văile şi poienile locuite de dânşii. In satele Seletin, Şipote, Moldava, Izvoare şi Cârlibaba trăiau la 1832 numai 2.053 de suflete huţăneşti (3).

Huţanii erau răspândiţi asupra unui teritoriu foarte larg. In cele mai depărtate şi ascunse poieni şi văi de munte se găsiau sălăşluite câte două trei familii huţăneşti. Intr'un raport oficial din anul 1840, găsim următoarea mărturie privitoare la felul de aşezare a Huţanilor în munţii Bucovinei: «In părţile muntoase cari se întind în lăţime dela hotarul Homorului până la apa Bistriţei şi în lungime dela frontiera Transilvaniei până la munţii Câmpulungului-Rusesc şi ai domeniilor rădăuţene — pe un areal de 8 — 10 mile pătrate — s'au aşezat pe nesimţite numeroase famili de Rusneci şi anume în mod sporadic, ici câte una, dincola câte două, trei» (4). Spre înlesnirea administraţiei şi mai ales în vedere aplicării măsurilor de siguranţă publică obţinù guvernorul Enzenberg dela forurile superioare din Viena îndemnizarea de a silì pe Huţanii răslăţiţi prin munţi să se aşeze mai aproape unii de alţii şi astfel să întemeieze sate în toată forma. Faţă de măsurile acestea Huţanii observară oarecare rezistenţă, astfel că bunele intenţiuni ale administraţiei rămaseră în mare parte nerealizate. Numai familiile hu-

(1) Wickenhauser, *Molda*, V, p. 52 nr. 25, şi 26.

(2) Ibid., p. 53, nr. 27.

(3) Asbóth, o. c., p. 16.

(4) Raportul oficial din partea administraţiei bucovinene către Guberniul provincial din Galiţia dto 22 Maiu 1840, pe care mi l-a pus la îndămână d-l T. V. Stefanelli.

ţăneşti, rătăcite pe hotarul vechiului ocol al Câmpulungului-Moldovenesc — 78 la număr — urmară să fie concentrate pe teritoriul dintre păraele Breaza şi Neagra, cari se scurg în Moldova. Astfel s'a închegat la anul 1816/17 satul huţănesc Breaza, mai sus de Fundul Moldovii. Numele Ferdinandstal impus nouăi aşezări huţăneşti nu s'a mănţinut, rămânând până azi în uz numele Breaza (1). Huţanii rămaseră şi în era austriacă simpli arândaşi ai munţilor, locuiţi de ei, până la 1848, când se făcù împroprietărirea ţăranilor în Austria întreagă şi prin urmare şi în Bucovina.

Pe timpul ocupării, numărul Huţanilor aşezaţi pe braniştile mânăstirilor Suceviţa, Moldoviţa şi Voroneţ erà foarte neînsemnat. Izvodul alcătuit din Spleny la 1775 arată la Ruşii-Moldoviţei şi Argel 97 familii, iar la Stulpicani cu cătunele Negrileasa, Ostra şi Gemene 85 familii, dintre cari însă nu toate erau huţăneşti (2). Astfel numărul Huţanilor aşezaţi în părţile sudice ale Bucovinei ajungeà cel mult 150 familii sau 750 suflete. Adăogând la suma aceasta şi cele 962 familii sau 4.810 suflete huţăneşti de pe braniştile Putnei şi din ocolul Câmpulungului-Rusesc, găsim că pe vremea ocupării trăiau în munţii Bucovinei cel mult 1.112 familii sau 5.560 de suflete huţăneşti. Trebue să admitem însă că cu prilejul conscripţiei îngrijite de Splény la 1775 mulţi Huţani se vor fi sustras dela numărare, mai ales când munţii le oferiau ascunzişuri aşà de bune. De aceea putem admite că numărul Huţanilor în Bucovina se urcà atunci la 6.000 suflete. Aurel Onciul pune pe sama Huţanilor un număr de 10.000 de suflete (3). Numărul acesta e însă cu mult prea mare. Datele statistice din vremea aceea ne arată cel mult 6.000 de Huţani. La numărarea din 1910 s'a constatat numărul Huţanilor bucovineni cu 33.000 suflete. In curs de 130 ani numărul lor a sporit deci dela 6.000 la 33.000. Sporul acesta s'a făcut atât pe calea naturală a naşterilor, cât şi prin imigrări continue din

1) Raportul citat; cf. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, p. 139 urm.

(2) «Tabella» lui Splény, ed. Polek, p. 14.

(3) *Privitorul*, I, no. 4, p. 3.

Pocuția învecinată (1). Cele 21 de cătune de odinioară au devenit mai toate sate de sine stătătoare.

Pe temeiul cercetări lor de mai sus putem deci afirmà cu siguranță, că Huțanii din Bucovina sunt originari din Galiția și anume din Pocuția. De acolo ei trecură pe la începutul veacului al 17-lea apa Ceremușului spre a se așezà în munții Moldovei și anume mai întâiu la Câmpulungul-Rusesc și la Răstoace și străbătând mai apoi în valea Putilei, a Sucevei, a Bistriței și chiar a Moldovei, ajunseră până la Ostra și Gemene. Răspândirea lor peste munții Bucovinei s'a făcut în așà fel, că cei veniți mai întâiu vindeau locurile lăzuite celor proaspeți sosiți din Galiția cu bani buni, iar ei pătrundeau mai adânc în munți unde lăzuiau alte locuri. Din pricina aceasta ei aveau certe și daraveri cu proprietarii munților.

La așezarea lor în munții Bucovinei Huțanii găsiră acì o populație românească foarte rară pe care ei, primind vecinic sucurs din Galiția, reușiră a o asimilà în scurtă vreme. Aceeaș soartă îndurară și coloniștii români din Transilvania cari găsiră adăpost pe braniștile mânănăstirești din munții Bucovinei. Și aceștia se pierdură cu vremea în rândurile Huțanilor.

Huțanii ni se prezentă drept cei mai vechi coloni ruteni în Bucovina, cari rămânând în vecinic contact cu conaționalii lor din Galiția, n'au putut fi asimilați de Români, cari preferau câmpiile mănoase dela șes și căutau adăpost în munți numai în vremuri de restriște, când dușmanii năvăliau în țară. Huțanii sunt Rutenii așezați la marginile Moldovei spre Galiția, despre cari ne amintește Cantemir, că mai vorbiam încă pe vremea sa «rutenește» (2).

Naturalistul Hacquet vizitând pe la 1788 munții Bucovineai îi găsì locuiți de Ruși, adică de Huțani. Din gura

(1) I. Rohrer, *Bemerkungen auf einer Reise von der Türkischen Grenze über der Bukowina. . nach Wien*, p. 79, 91 și 94.

(2) Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 132: Büschings's *Erdbeschreibung*, 1, 2, p. 1637.

vornicului din Putila el auzì că strămoşii Huţanilor erau pe vremuri ucigaşi şi tâlhari şi că urmaşii lor abià mai târziu se deprinseră la muncă stăruitoare şi cinstită. Munţii le serviau de adăpost când erau urmăriţi; dar îmmulţindu-se oamenii ei nu mai erau siguri de urmărire şi pentru acest motiv ei se simţiră nevoiţi a-şi schimbà traiul şi a se lepădà de apucăturile lor prădalnice (1). Tot Hacquet ne spune că pe vremea răsboiului Muscalii pătrunseră până în munţii huţăneşti, lăsând la retragere Huţanilor o amintire nu tocmai plăcută—sifilisul—care bântue până în ziua de astăzi în rândurile lor (2).

Mărturisirea vornicului din Putila confirmă pe deplin cunoştinţele noastre despre Huţani, dobândite din documente. Văzurăm doară cum ei întreprindeau prădăciuni până la cetatea Bistriţei şi până în inima Ardealului. Afirmaţia fruntaşului din Putila că conaţionalii săi s'ar fi pocăit n'a crezut-o Hacquet, care susţine că «aproape jumătate din locuitorii munţilor huţăneşti rămaseră încă credincioşi vechilor lor obiceiuri prădalnice» (3); dar nu o credem nici noi câtă vreme ştim că încă pe la 1820 siguranţa publică în munţii Pocuţiei şi ai Bucovinei învecinate lăsà foarte mult de dorit. Din această pricină administraţia se văzù silită a cere ajutorul consistoriului din Lemberg şi al celui din Cernăuţi pentru a puteà combate cu succes relele moravuri ale Huţanilor. Consistoriul din Cernăuţi grijì ca munţii huţăneşti an de an să fie vizitaţi de preoţi zeloşi şi predicatori iscusiţi cari prin cuvânt viu încercau să combată deprinderile rele ale locuitorilor şi să-i în-

---

(1) Hacquet's *Neuste physikalisch-politische Reisen*, I, p. 177. «Vor Zeiten waren wir in diesem Gebirge Mörder und Räuber, aber jetzt haben wir uns ans Arbeiten gewöhnt und haben uns gebessert.. Das Gebirge war unser Zufluchtsort, wenn man uns aus den Ebenen verfolgte, allein da der Menschen immer mehr geworden, so sind unsere Voreltern und Eltern auch hier nicht der Verfolgung allezeit entgangen; es blieb uns also nichts übrig, als unsese Lebensweise nach und nach zu verbessern».

(2) Ibid, p. 167, «Hier (Putila) sah ich Spuren von der Verheerung, welche die Russen in dem letzten Kriege gegen die Pforte (1768—1774) unter dem weiblichen Geschlechte durch die Venusseuche angerichtet hatten».

(3) Ibid., p. 177.

demne la observarea și ascultarea legilor bisericești și ale statului (1).

Deprinși din vechime la o vieață neregulată și nestatornică, Huțanii numai cu anevoie se putură acomodâ nouălor stări de lucruri din Bucovina. Nesiguranța și nestatornicia posesiunilor lor muntoase, pe cari le stăpâniau numai ca embaticari, formâ un izvor nesecat de certe și gâlcevi, precum se poate constatâ din numeroasele dosare cari s'au păstrat din acea vreme. La anul 1848 nemulțămirile Huțanilor, ațâțate de deputatul lor Kobylica, luară un caracter revoluționar (2). Improprietărirea Huțanilor împreună cu a întregei țărănimi din Impărăție precum și înnădușirea revoluției din Ungaria cu ajutorul Moscalilor puse capăt și turburărilor huțănești din munții Bucovinei.

(1) Raport oficial din anul 1820 păstrat în arhivele Ministerului de Culte și Instrucție din Viena, Sign. 16267/804. Fasc. 18 A. Bucovina.

(2) R. F. Kaindl, *Die Bukowina in den Jahren 1848 und 1849*, p. 13 urm.

III.

PRIBEGIREA RUTENILOR IN MOLDOVA INAINTE DE ANEXAREA BUCOVINEI.

După ce am văzut care erà starea etnografică în munţii Bucovinei, să cercetăm acuma ce referinţe etnografice domniau la şes. Aici colonii ruteni, aşezaţi din vechime în mod sporadic printre Români, urmară să fie asimilaţi de aceştia cu desăvârşire, precum am arătat mai sus. La apa Nistrului şi a Colacinului (1) — acesta marcà frontiera Moldovei către Polonia dela revărsarea Ceremuşului în Prut până la Babin pe Nistru — neamul nostru stăteà în zilnic contact cu Rutenii din Galiţia şi Podolia. Sub înrâurirea acestui vecinic contact limba Românilor dela hotar erà împestriţată cu cuvinte rutene, ea suferì o anumită metamorfoză ca şi straturile geologice cari suferă anumite schimbări în urma contactului direct cu materiile topite când acestea străbătând scoarţa pământului ies cu putere la suprafaţă. Despre aceste vechi sentinele dela hotarul Moldovei observă Cantemir zicând: «Cei cari locuesc la Nistru amestecă multe cuvinte polone şi multe din vasele lor de casă le numesc cu nume luate dela Poloni (2), încât un alt Moldovean abià poate să le înţeleagă» (3). Acest limbaj ciudat îl auzim încă şi azi în Bucovina din gura Românilor cari trăind în mijlocul Rutenilor vin zilnic în atingere cu ei. Aşà ni se prezentă starea etnografică a Moldovei pe la mijlocul veacului al 18-lea, când în urma turburărilor politice se produse o

(1) Vechiul Colacin se chiamă azi Ţureţchi şi formează hotarul între Bucovina şi Galiţia. Localitatea cu acelaş nume se ţine azi de oraşul Sniatin

(2) Socotit în înţeles politic, fiindcă Rutenii din Galiţia erau supuşi poloni.

(3) D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 167.

mare schimbare etnografică în Moldova de sus, numită după anexare Bucovina. Așà se numiau în limba veche a cronicarilor codrii de fag cari înviosau și împodobiau în vechime acest frumos colț de pământ moldovenesc. In documentele latinești codrii aceștia se numiau «silvae faginales», adică făget. Dela ocupare încoace țara aceasta s'a numit «district bucovinean» sau simplu Bucovina, de vreme ce numirea de «comitat al Sucevei» propusă pentru țara anexată nu găsì aprobarea forurilor hotărîtoare dela Viena (1).

După moartea regelui August III, întâmplată la 1 Octomvrie 1763, Polonia ajunse într'o stare de deplină anarhie și de descompunere. Noul rege Stanislav August Poniatowski (1764 până la 1795), ajuns pe tron cu ajutorul împărătesei Catarina II, n'a putut găsì razim de ajuns la supușii săi, desbinați și indușmăniți până la cuțite, și de aceea el căută razim în afară. Luptele interne sguduiră Polonia din temeliile ei. Șleahta polonă, regimentată în așà numite confederațiuni, își cheltuià toate forțele în lupte crâncene vecinic ațâțate și nutrite de Rusia, care în vederea desființării Poloniei aveà un viu interes politic, de a zădărnicì cu toate mijloacele, permise și nepermise, pacea și liniștea din țară. Agitația ortodoxă, pusă la cale de Rusia, fanatiză țărănimea din provinciile rutene ale Poloniei în așà măsură, încât aceasta se răsculă împotriva stăpânirii și a moșierilor—răscoala Haidamacilor—comițând nespuse grozăvenii și vărsări de sânge. In toiul acestor sângeroase turburări izbucnì la 1768 răsboiul ruso-turc care ținù șase ani împliniți.

In vremurile acestea de răsboiu și anarhie în Polonia și mai ales în provinciile rutene ale acestui regat cu constituție republicană, autoritățile nu-și mai puteau da rând. Țăranii ruteni de pe moșiile șleahtelor polone se ridicau contra stăpânilor și sfărmând apăsătorul jug al iobăgiei, părăsiau pământul de care erau legați până atunci, pentru a-și căută condițiuni de traiu mai bune. De frică ca să nu fie prinși și readuși cu sila pe moșiile părăsite, ei preferiau să fugă peste hotar în Moldova, unde robia

(1) Staats-Kanzlei Index 1777. No. 1678 (Haus-Hof-und Staatsarchiv, Viena).

se aplică numai față de Țigani. Dar pribegii ruteni nici pe pământul Moldovei nu erau siguri, de vreme ce autoritățile polone nu întrelăsau a-i reclamà dela Moldoveni. La intervenția «Hatmanului Coroanei din Polonia scrie Constantin Vodă Mavrocordat la 1742 ispravnicului său de Cernăuți «pentru băjănarii sau tâlharii din partea Țării Leșești ce ar fugì la Moldova și poftește dum. Hatmanul ca să nu se mai primească la Moldova, cum și la Țara-Leșască va poruncì dum. a nu se mai primì» (1). Tot atuncia raportează ispravnicul Cernăuților că «locuitorii (din Galiția și Podolia) au rămas fără un fir de pâne, că li-au bătut bruma și n'au cu ce să mai plătească birul. Oamenii bejenari din Țara-Leșească, din lipsa pânii, ies în țară tot vârtos» (2). Nevoia mânà deci pe Ruteni în Moldova. Și ei de bună seamă ar fi emigrat în massă în această țară, dacă hotarul polon n'ar fi fost bine păzit. Slujbașii poloni dela hotar desvoltau însă o activitate foarte zeloasă, astfel că numai rar când reușià vreun pribeag să se strecure peste frontieră în Moldova. Dar și când ajungeà carevà pe pământul Moldovei, erà urmărit de «gonașii» poloni și întors în satul de unde fugise. Asupra stărilor dela hotar ne lămurește foarte bine Gavril Neculce vel Căpitan de Coțmani în raportul său către Constantin Vodă Mavrocordat, în care găsim următorul pasaj interesant: «Viind în Moldova 4 care de bejenari, i-au luat gonașii pe urmă și ajungându-i pe urmă noaptea, la câmp, pe șesul Prutului, mai jos de satul Lujeni, au dat năvală să prinză pe bejenari, și, smulgându-se unul din bejenari, au plecat fuga să facă știre în sat să nu-i lase. Iar doi din gonași, luându-se după dânsul, s'au împușcat unul po altul, anume că împușcă pe bejenari și pe loc a murit; iar 6 gonași au rămas la carele bejenarilor și au prins pe doi din bejenari și pe femeile lor și i-au bătut; cu topoarele au rănit 3 femei, iar pe bărbați, pe unul l-au rănit în trei locuri. Și sărind după gonași oamenii din Lujeni nu i-au putut ajunge, fiind noaptea și aceia călări. Pentru care măcar că el pentru aceasta au

(1) Iorga, *Studii și Documente*, VI, 2, p. 287.
(2) Ibid., p. 300.

scris la gobernatul de Cosov, să prinde pe tălharii aceia, dară deosebit au înştiinţat şi aceia, să aibă răspuns, pentru că s'au făcut prea mare călcare de hotar: peste hranişte 3 cale până la acel loc» (1). Din mărturia aceasta aşà de interesantă vedem cu câtă greutate puteau străbate pribegii ruteni peste hotar în Moldova. Ea ne arată cât de neînsemnat puteà fi numărul celor veniţi din Galiţia în Moldova pe la mijlocul veacului al 18-lea.

Dar în ciuda tuturor piedecilor pribegii ruteni năzuiau mereu spre hotarul Moldovei, fiindcă prea mare şi bătătoare la ochi erà deosebirea între referinţele sociale şi economice de dincoace şi de dincolo de Nistru şi Colacin. Dincoace erau pământuri mănoase şi stăpânite de boieri de aceeaş limbă şi lege cu ţăranii aşezaţi pe ele, dincolo moşii mai puţin mănoase, stăpânite de nobili poloni şi exploatate de arândaşi ovrei. Dincolo ţăranul erà lipit pământului, adică adscris glebei cu toată familia lui, dincoace trăiau ţărani cu totul liberi—răzeşi—şi vecini aşezaţi pe moşiile boiereşti şi mânăstireşti în condiţiuni convenabile. In sfârşit ţăranii din Galiţia şi Podolia erau ţinuţi la 52—156 de zile de clacă pe an (2), pe când cei din Moldova, în temeiul hrisoavelor domneşti dela 1749 şi 1766, erau datori numai la 12 zile de clacă pe an, cei aşezaţi pe moşiile dela hotarul ţerii chiar numai la 6 zile (3). Pribegii nou sosiţi mai beneficiau şi de înlesnirile hrisovului pentru bejenari al lui Constantin Vodă Racoviţă dela anul 1756 (4).

Ţăranii ruteni suferiau foarte mult din pricina asprimii slujbaşilor şi vătafilor de pe moşiile stăpânilor poloni. Ei erau siliţi să muncească pentru boier în timpul cel mai bun şi mai priincios şi într'o măsură aşà de considerabilă, încât lor nu le mai rămâneà mult timp liber ca să muncească şi pe ogoarele lor particulare. La acestea se mai ivì încă un alt mare inconvenient. In urma turburărilor

(1) N. Iorga, *Studii şi Documente*, VI, 2, p. 302.

(2) Edicta et mandata uneversalia regni Galiciae et Lodomeriae a die 14 Sept. 1772 initae possessionis promulgata, cunoscute sub titlul «Piller'sche Gesetzsammlung»; cf. R. Fr. Kaindl, *Die Ruthenen in der Bukowina*, p. 30.

(3) Radu Rosetti, o. c. I, p. 453 urm.; Codrescu, *Uricarul*, II, p. 217.

(4) Codrescu, *Uricarul*, I, p. 193.

politice măsurile de siguranță nu puteau fi aplicate în deajuns și mulți țărani fugiau de pe moșiile boierești. Prin aceasta ursita celor rămași pe la vetrele lor devenià și mai grea, fiindcă munca pe care mai înainte o prestau mai mulți, acuma rămâneà întreagă în sarcina celor rămași pe moșii. Țăranii din Polonia mai erau încă storși până la măduvă de Ovrei, cari stăpâniau prin banii lor întreaga vieață economică din Polonia. Acestea erau momentele principale pe cari fugarii din Galiția le înșirară înaintea lui Enzenberg, pentru a-și motivà fuga lor peste hotar în Moldova de sus sau Bucovina (1).

Deosebirea între condițiunile de traiu de dincoace și de dincolo erà așà de mare, încât ea ușor puteà fi observată de țăranii ruteni. Aceștia treceau adesea hotarul, mai ales ca cărăuși cu provizii în toiul răsboiului și atunci ei aveau prilej să cunoască din propria experiență favorabilele condițiuni de traiu din Moldova. Locuitorii ruteni de pe la Sniatin și Horodenka se aprovizionau cu lemne de ars din pădurile Moldovei. Constantin Vodă Mavrocordat îngăduì la 1742 starostelui dela Sniatin «ca să fie volnic a tăià și cărà 500 care de lemne într'un an din pădurile țerii Moldovei, au ale Ceremușului, au din ale Bucovinii păduri pentru treaba arsului»(2). Astfel găsiră Rutenii prilej de a cunoaște starea de lucruri din Moldova și de a pribegì încoace. Chiar acelaș staroste dela Sniatin cerù lui Vodă extradarea unor fugari, oameni de ai săi (3). Ba mai mult, Constantin Vodă Mavrocordat permite «să poată oamenii din Țara-Leșească a arà și semănà cu datul obicinuit, pe pământul Moldovei» (4). Tocmelile agricole pe temeiul cărora țăranii ruteni își înde-

(1) Raportul lui Enzenberg către consiliul aulic de răsboiu din Viena dela 5 Septemvrie 1779. Kriegsarchiv, sign. 1779—14—197; cf. F. Zieglauer, *Geschichtliche Bilder aus der Bukowina*, XII, p. 38, editat de Kaindl din lăsământul literar al răposatului Zieglauer.

(2) Iorga, *Studii și Documente*, VI, 2, p. 239, 325 urm. și 360; cf. Raportul lui Mieg dela 23 Decemvrie 1773, publicat de Werenka în *Bukowina's Entstehen u. Aufblühen*, p. 63, «Ersetzung des Holzmangels, in denen von Holz entblößten Gegenden von Horodenka und Snyatin, deren Einwohner aus der bloßen Gnade deren benachbarten Moldauer leben».

(3) Iorga, *Studii și Documente*, VI, 2, p. 239.

(4) Ibid., 239

pliniau munca în Moldova ni le arată geometrul Ioan Budinszky, zicând că Moldovenii dintre Nistru și Prut nu fac ei înșiși secerișul, ci-l lasă în sama supușilor galițieni, cari în schimbul muncii lor primesc tot al șaselea sau al șaptelea snop. Tot Galițienii grijiau și de cositul orzului și al ovăzului pentru o simbrie de 10—15 cruceri pe zi, primind pe lângă simbrie și mâncarea necesară (1).

In raportul său din Iași către consiliul aulic de răsboiu din Viena dela 12 Ianuarie 1774, generalul Barco amintește că țăranii din Galiția și Polonia, având știre despre favorabilile condițiuni de traiu din Moldova, ar fi căpătat gust de a se face părtași la ele și că încep a se furișà peste hotar. Tot Barco spune că boierii moldoveni trimiteau chiar agenți, cari să ademenească pe Ruteni a trece hotarul și a se așezà pe moșiile lor, punându-le în vedere mari înlesniri și favoruri (2). Acestea consistau în scutire de bir și de dijmă pentru anii cei dintâi.

Atitudinea aceasta a moșierilor moldoveni se explică foarte lesne, dacă ne cugetăm la nevoia de brațe de muncă care se simțià pe atuncia în Moldova și mai ales în districtul Cernăuților. Țara aceasta ajunsese în cursul răsboiului ruso-turc (1768—1774) sub ocârmuirea rusească, servind totodată drept bază pentru operațiunile armatei rusești contra Turcilor. Populația Moldovei părăsì satele

---

(1) I. Budinszky, *Beschreibung des Buccowiner Districts in Ansehung des Ackerbaues*, cap. 5. Originalul în arhivele de răsboiu dela Viena, sign K. VII. h. 11. E. «Die Ernte fängt mit Ende Iuli an, welche wenige selbst aus Faulheit verrichten, sondern wird diese mittels der galizischen Unterthanen gegen die 6-te oder 7-te Garbe vorgenommen. Die Gerste und der Haber wird gegen einen Taglohn von 10 bis 15 kr. gemäht. Sowohl die ersten, als auch die letzten bekommen dabei ihr nothwendiges Essen».

(2) Editat de D. Werenka în *Bukowina's Entstehen u. Aufblühen*, I, p. 70. «Von allem deme haben die Kaysl. Königl. Unterthanen an denen Gränzen schon eine kleine Kenntnüss, die Polnische(n) und Russische(n) haben durch die Zufuhren auch schon den Geschmack davon. Da ohneracht des Krieges ich immer zugleich einige mit ihren Habschaften hereinziehen. Dagegen die hiesige(n), wann Sie schon bey gegenwärtige(n) Kriegszeiten stark gepresst sind, sich gleich wollen nicht von hier wegbegeben, um wie viel mehr würden also nicht die auswärtigen suchen hereinzuwandern, wenn ihnen nach hergestellten Frieden von denen hiesigen Baern, durch Emisarios noch viele Vorteile versprochen werden, so wie es bis hero von Ihnen geschehen ist».

de groaza răsboiului şi de frica zaharelelor pentru a-şi căutà adăpost în munţi. Intr'o adresă către comanda armatei ruseşti se tânguiau Moldovenii «că o sumă de oameni ce sunt trecători prin Moldova ieau fără nici o rânduealǎ cele ce întâmpină în cale, atât dobitoace cât şi altele mai multe decât le este trebuinţa şi spre risipă şi mai ales volintirii fac multe supărări şi jafuri săracilor creştini şi iarăş îi risipesc prin locuri pustii şi păduri» (1). Pentru ca măsura suferinţelor îndurate de bieţii Moldoveni să fie îndesată şi cu vârf, se întovărăşi la grozăveniile răsboiului şi la stoarcerile armatei ruseşti încă şi ciuma ucigătoare, care secerà fără milă sute şi mii de oameni. Astfel rândurile populaţiei băstinaşe a Moldovei se răriră în mod îngrozitor. La 1775, agentul diplomatic al Prusiei raportează din Constantinopol guvernului său, că importanţa Bucovinei, ocupată de curând de trupele austriace, n'ar fi aşà de mare, fiindcă-i lipsesc după răsboiu, ca şi Moldovei întregi, locuitorii (2). Călătorii străini cari vizitară Moldova în cursul veacului al 18-lea ne spun că din cauza lipsei de braţe de muncă numai o mică parte a pământului erà supusă plugului (3). Tot aşà spune şi lordul Baltimore în descrierea unei călătorii, făcută de el în anul 1764, că ar fi trecut dela Galaţi până la Hotin mai mult prin pământuri nelucrate (4). Lipsa aceasta de locuitori se explică lesne. Radu Rosetti observă cu tot dreptul că la fiecare încălcare duşmănoasă populaţia erà silită să-şi părăsească vetrele şi să caute adăposturi prin păduri şi locuri tari. De cădeau duşmanii peste băjenari, aceştia erau măcelăriţi sau luaţi ca robi şi duşi peste Nistru sau peste Dunăre. Mulţi se împrăştiau şi nu li se mai găsià urma. In sat se întorceau numai un număr redus, uneori nici unul (5). Astfel se explică uşor pentru ce Moldova în se-

(1) *Arhiva Românească*, I, p. 168.

(2) N. Iorga, *Acte şi Fragmente*, II, p. 119.

(3) M. Carra, *Istoria Moldovei şi a Valahiei*, tradusă de N. T. Orăşanu, p. 173.

(4) *Arhiva Istorică*, I, 1, p. 184; cf. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, V, p. 549.

(5) Radu Rosetti, o. c., p. 208.

colele următoare nu erà nici pe departe așà de des populată ca pe vremea lui Ștefan cel Mare (1).

Dar și alte motive siliau adesea pe locuitori să-și iea lumea'n cap. Sătenii chezășuiau solidar pentru omorurile întâmplate pe hotarul satului. Dacă nu se găsià ucigașul, răspunderea cădeà în sarcina sătenilor cari de groaza răspunderii fugiau din sat. Așà se comise bunăoară la 1707, pe hotarul satului Cuciur Mare un omor. De groaza respunderii locuitorii satului părăsiră vetrele lor și fugiră. Curând însă se găsì vinovatul și Mihaiu Vodă Racoviță scrie «la toți sătenii dela sat dela Cuciur al mănăstirii Putna» împărtășindu-le zicând: «Vă dăm știre tuturora: iată că Domnia mea înțelegând pentru moartea cea de un Jidov ce s'au ucis acolo, cum v'ați spăimântat și v'ați răsipit, temându-vă de gloabe și de alte cheltueli. . . Și într'altă țară veți fi duși, să vă întoarceți la urmă și veți aflà milă» (2).

Unul dintre motivele pentru emigrare erà și lipsa de statornicie în așezarea dărilor. Pe vremea lui Constantin Vodă Racoviță mulți Moldoveni părăsiau din pricina aceasta satele lor de baștină și fugiau peste Nistru, ajungând până în părțile Chersonului. Domnul trimise la ei oameni de încredere spre a-i întrebà de pricina pribegiei lor. In numele pribegilor răspund «trei preoți și 4—5 oameni din ei cei mai de ispravă», arătând «că tot temeiul stricăciunilor este din pricina vremelnicei nestări, adică neștiind și nefiind hotărît ce să dee bir pe an și de aceea s'au strămutat și s'au dus în țeri streine» (3).

Amintirea vremurilor acelora ni s'a păstrat și prin tradiția orală. Octogenarul profesor universitar I. G. Sbiera ne comunică următoarea amintire interesantă pe care o auzise dela unchiul său Ioniță din Horodnicul de jos: «Pe timpurile acelea erà mare dușmănie între Turci și Muscali, nu știu ce tot aveau de împărțit între dânșii, că tot își stăteau cu mâinile în păr și nu-și da pace unul altuia. Noi, Moldovenii, eram în mijlocul lor. Până ce se apucau ei de scărmănat, nouă știu că ne smulgeau chicele, ne de-

(1) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, V, p. 552 urm.
(2) N. Iorga, *Studii și Documente*, VI, 2, p. 128.
(3) Codrescu, *Uricarul*, I, p. 193, cf. Xenopol, o. c., V, p. 554.

șertau pungile și ne mâncau vituțele! De groaza Turcilor, a Muscalilor și a Tătarilor — că și Tătarii ţineau cu Turcii — bieţii oameni îşi părăsiau casele şi moşiile şi pribegiau prin ţeri străine sau se retrăgeau pe la munţi şi codri şi se adăpostiau pe acolo până mai trecea urgia lui Dumnezeu de pe ţară şi apoi iar se întorceau pe la casele lor.

«Odată năvăliră în ţară Muscalii, Tătarii și Turcii cu mai mare urgie decât alte dăţi şi începură a se bate între dânşii şi a pustiì biata Moldovă și a jefuì pe locuitorii ei cât nu mai erà chip de trăit în ţară. Muscalii se aşezară într'însa ca stăpâni. Mai pe urmă se amestecară şi Nemţii în certele Turcilor și ale Muscalilor și veniră și ei cu oaste în Moldova de cuprinseră o parte din ţara de sus, aceea care se chiamă acum Bucovina și unde ne aflăm și noi. Se mâncau așà împăraţii între dânșii, dar dela o vreme le-a venit și lor lehamite de atâta vărsare de sânge și de atâtea greutăţi și necazuri aruncate pe spatele oamenilor și s'au împăcat. Când după pace, Muscalii și Turcii s'au dus din Moldova, dar Nemţii nu s'au dat duși, ci au pus cordon de către Moldova și au rămas și mai departe pe partea ce o cuprinsese mai dinainte. Bieții oameni se îngroziră de tot, că vor rămâneà despărţiţi pentru totdeauna de moșiile și de neamurile lor de prin celelalte ţinuturi, și mulţi din ei cercau să treacă în Moldova, dar Nemţii nu-i lăsau, zicând că-i închis cordonul și că nimeni nu mai poate trece peste graniţă.

«Pe atunci erau foarte puţini oameni aici în ţară, nu ca acuma; mulţi din ei pieriseră în răsboiu, iar alţii fugiseră de pe aici când au auzit că intră și Nemţii în ţară și nu s'au mai întors îndărăt. Ba chiar și după ce se așezară cu temeiu Nemţii în ţară, încă au mai pribegit mulţi câţi au putut străbate cordonul fără a mai fi prinși de Nemţi. Văzând Nemţii că ţara îi mai tot goală de locuitori și că locurile zac pustii, au adus de prin alte ţeri oameni și i-au așezat aici. Acestor oameni Nemţii le dădeau locuri nu numai unde erau deșearte și pustii, ci și acolo unde ei numai doriau; nu căutau ori de sunt sau ba alţi oameni pe ele» (1).

1) Dr. Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera*, p. 19 urm.

Nu putem şti întru cât amintirile acestea urmară să fie întregite de cel care ni le comunică. Fapt este însă că lucrurile desfăşurate în ele corespund pe deplin cu mărturiile dobândite din documente contimporane. Ele întregesc cunoştinţele noastre privitoare la stările din Bucovina de pe vremea ocupării.

Pe cât de apăsătoare vor fi fost referinţele acestea pentru Moldoveni, pe atât de priincioase erau ele pentru imigrarea Rutenilor din Galiţia şi Polonia şi pentru aşezarea acestora prin satele rărite sau părăsite aproape cu totul de întemeitorii lor români. Aduşi la desperare din cauza asupririlor neomenoase ale stăpânilor şi arendaşilor, îngroziţi de turburările răsboiului şi ademeniti prin promisiuni frumoase din partea emisarilor boiereşti din Moldova, ţăranii ruteni din districtele mărginaşe ale Galiţiei şi Poloniei părăsiră în cete mai mari şi mai mici patria lor şi trecând hotarul se sălăsluiau în Moldova. Aici ei se aşezară mai întâiu în regiunea dintre Nistru şi Prut pe pământul vechiului voivodat al Şipeniţului şi anume la Mitcău, Ocna, Tăutri, Cadobeşti, Şişcăuţi, Pohorlăuţi, Zastavna, Iurcăuţi, Verbăuţi, Cuciurmic, Clivodin, Gavrileşti, Laşchiuca, Slobozia sau Şerăuţii de jos, Sadagura, Mamaeşti şi dincoace de Prut la Camena; unii ajunseră chiar până la Budeniţi în valea Siretului. Dacă urmărim pe hartă imigrarea aceasta, vedem cum ea, purcezând din Podolia şi Galiţia, străbate mereu spre Sud, ajunge Prutul, îl trece şi pătrunde până la Siret. E începutul năvălirii Rutenilor asupra Bucovinei care continuă până în ziua de azi. Inainte de a urmări mai departe năvala aceasta, trebue să stabilim timpul când ea a început.

Administratorul militar al Bucovinei, generalul Enzenbeg raportează la 5 Septemvrie 1779 la Viena, că emigranţii ruteni se aşezară în districtul dintre Nistru şi Prut înainte de 13 sau 12 ani (dela data raportului său), întemeind acolo satele înşirate mai sus. Totodată el afirmă, că toate aceste sate ar fi locuite numai de foşti supuşi poloni, adică de Ruteni imigraţi din Galiţia şi Podolia polonă (1). Trei,

(1) Copie în Arhiva de răsboiu din Viena, sign. 1779—14—197. «In den kleinsten zwei Districten oder Okols der Bukowina so zwischen der Pruth und Dnjester liegen . . haben sich seit 13 und 12 Jahren die anhergeflüchteten

sprezece ani mai nainte de 1779 sunt anii 1766 şi 1767. Atunci a început deci emigrarea Rutenilor din Galiţia şi Polonia în Moldova de sus şi a continuat în anii următori, fiind înlesnită în mod foarte efectiv prin răsboiul ruso-turc care izbucnì la 1768. Stabilind astfel începutul acestor imigrări, să vedem în ce condiţiuni s'au aşezat atunci Rutenii în Moldova.

Enzenberg afirmă că fugarii ruteni ar fi întemeiat satele de sus, în cari ei urmară să se aşeze. Afirmaţia aceasta nu este însă de loc întemeiată, deoarece unele din satele acestea se găsesc pomenite în documente autentice cu sute de ani înainte de a se fi aşezat Rutenii în ele. Satele Gavrileşti, Clivodin şi Laşchiuca sau Sadcăul sunt donaţiuni vechi ale episcopiei din Rădăuţi confirmate de Ştefan cel Mare (1). Altele ca Pohorlăuţii se pomenesc la 1460, Mamaeşti la 1648, Cuciurmic la 1654, Şişcăuţi la 1739, Verbăuţi la 1741 ş. a. m. (2). Aşà fiind, nu se poate susţineà că fugarii rutenii ar fi întemeitorii acestor vechi sate moldoveneşti. Ci din contra, satele acestea erau nu numai locuite, dar chiar şi întemeiate de Români, precum arată numele; Tăutri dela numele Tăutu, Mamaeşti dela Mamaia, Gavrileşti dela Gavriil; la acestea se mai adaog şi numele următoarelor sate din Bucovina rutenizate azi cu desăvârşire ca: Lehuceni (Lehaci), Linţeşti (Linţea), Davideşti (David), Oroşeni (Oroş), Mihuceni (Mihul), Rogojeşti (Rogoz), Bobeşti (Bob), Bărbeşti (Barbu), Călineşti (Călin), Costeşti (Costea), Stăneşti (Stan) şi alte numiri topografice derivate dela nume de persoane cu terminaţiunile române în -eşti şi -eni.

Rutenii fugari s'au aşezat aice ca «lăturalnici» pe lângă Românii aflători în aceste sate şi fiind numărul lor cu mult mai mare decât cel al Românilor găzduitori, aceştia

---

polnischen, nunmehr galizischen Unterthanen folgende Ortschaften erbauet benamentlich: 1. Kadobestie, 2. Toutry, 3. Okna, 4. Pohorloutz, 5. Lastiuka, 6. Kliwodin, 7. Szlobozia, 8. Mitkeu, 9. Szizkoutz, 10. Budinze, 11. Werboutz, 12. Kutschurmik, 13. Sadagura, 14. Mamajestie, 15. Kamina, 16. Jurkoutz, 17. Havrilestie, 18. Zastavna... Alle diese vorbemerkten Ortschaften sind bloß von galizische Unterhanen bewohnt...»

1) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 226.

(2) Actele de hotărnicie dela Tabula ţerii din Cernăuţi; D. Werenk, *Topographie der Bukovina.*

urmară să fie asimilați cu vremea de oaspeții lor. Procedura aceasta se confirmă prin observarea lui Enzenberg privitoare la satul Zastavna, despre care el susține că la 1775 numără numai 10 familii—cele vechi românești—iar cu cinci ani în urmă 160 (1). Când însă într'un sat numărul coloniilor ruteni erà mai mic decât al Românilor băştinaşi, atunci familiile rutene se pierdeau în rândurile celor române. Procesul acesta s'a petrecut la Budeniți. Acì numărul Galițienilor aşezați pe lângă nou înființata velniță erà neînsemnat față de Românii din Budeniți şi din cătunele Cireş, Bacoma şi Opaiț. Sub astfel de împrejurări aici Rutenii urmară să fie asimilați de Români (2). Dar cazuri de acestea se întâmplau numai foarte rar, fiindcă Rutenii inaintau în mod sistematic spre Sud, păstrând vecinic legătura cu conaționalii lor. Rămâne deci stabilit că fugarii Ruteni n'au fundat satele sus pomenite; acestea erau fundațiuni vechi moldoveneşti. Rutenii se aşezară numai pe hotarul acestor sate, sporind numărul sătenilor vechi din ele şi asimilându-i mai târziu.

Precum am văzut mai sus, emigrarea muncitorilor ruteni în Moldova a început pe la 1766, urmând să fie chiar încurajați de agenții boierilor moldoveni, cari duceau nevoie de brațe de muncă pe numeroasele şi întinsele lor moşii. Este deci lesne de înțeles că colonii ruteni nu se aşezară numai pe pământurile Bucovinei de mai târziu, ci deopotrivă ei pătrunseră şi mai adânc în Moldova. Aşà s'a putut întâmplà, că la tragerea cordonului între Bucovina şi Moldova, mulți fugari ruteni să rămână dincolo de cordon în Moldova. Mai ştim încă din istoria ocupării că stabilirea definitivă a fruntariilor Bucovinei spre Moldva se făcù numai la 1776. Intre anii 1774 şi 1776 pajurile împărăteşti urmară să fie de mai multe ori mutate, când încolo, când încoace, până ce se înfipseră definitiv dealungul hotarului

(1) Raportul dela 5 Sept. 1779 «Dieser (Zastawna) bestand im Jahre 1775 aus 10 nunmeher aber an seit 5 Jahren aus 160 Familien».

(2) Informațiunile despre Budeniți le-am primit dela fruntaşul de acolo Alecu Burlă.

de azi (1). La așezarea definitivă a hotarului pe temeiul convențiunii dela Balamutca rămaseră dincolo de cordon 64 sate și 10 cătune cu o populație de vreo 12.000 de suflete. Sunt satele dela frontiera Bucovinei ca Hreațca, Molnița, Godinești, Mogoșești, Turiatca, Balileștii Rușești și ai lui Ciomortan, Adâncata, Burdujeni, Plopeni, Salcea, Horodniceni, Mihăești, Rotopănești, Dolhești, Oncești, Samostie, Dumbrăveni, Fântânele, Șerbănești, Honcești, Baloșeni, ș. a. (2). In satele acestea se adăpostiră mulți fugari ruteni, cari după așezarea hotarului n'aveau nici un motiv să se mute în Bucovina, ci din contra pribegii adăpostiți în Bucovina năzuiau mereu spre hotarul Moldovei și anume mai ales din momentul în care ei urmară să fie reclamați de stăpânii lor din Galiția și de când administrația Bucovinei se învoi să-i extradeze. Aceasta o știau fugarii ruteni prea bine, și de aceea cei cari mai reușiau să se furișeze peste hotar în Bucovina, grijiau să se adăpostească în satele dela hotar, pentru ca în momentul când ar fi amenințați cu extradarea la Galiția și darea din nou pe mânile vechilor lor stăpâni, ei să poată fugi imediat peste cordon în Moldova. La 1779 Enzenberg raportează consiliului aulic de răsboiu din Viena că cu prilejul călătoriei sale dealungul fruntariei, dela Nistru până la hotarul Transilvaniei, nimerise foarte mulți fugari din Galiția, cari înainte cu câțivà ani se așezaseră drept la hotar, și-și clădiau acolo case. Se puteà observà foarte bine că ei numai de teamă de a nu fi prinși și trimiși înapoi la Galiția se sălășluiau la hotar, pentru a-l puteà trece la caz de nevoie (3). La 30 Octomvrie 1779

(1) Elvira Pârvan, *Schimbarea granițelor Bucovinei*, în Anuarul de Geografie și Antropologie, 1909—1910, p. 85 urm. (Cu o hartă); D. Werenka, *Die Grenzregulierung der Bukowina* in Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums, III, p. 1 urm.

(2) Splény, *Ortschafts-Verzeichnis der Bukowina*, ed. Polek, p. 6 urm.

(3) Raportul din 5 Sept. 1779 «Bei meiner nun gemachten Grenzbereisung vom Dnjester angefangen bis an die siebenbürgische Grenze, habe ich ungemein viele der seit ein Paar Jahren aus Galizien Entflohenen knapp an der Grenze angesiedelt und Häuser bauend angetroffen.... Man bemerkte aber sehr klar, wie sie bloß aus Furcht, aufgefangen und zurückgegeben zu werden, sich an den Grenzen, um sogleich übergehen zu können, gesetz haben».

raportează Enzenberg din nou că o parte din locuitorii ţerii «compusă din Poloni şi Ruteni, cari numai de puţini ani s'au mutat în Bucovina, locueşte la hotarul Moldovei, al raialei Hotinului şi al Galiţiei, de teamă şi cu scopul de a puteà fugì la Moldova, în cazul când ar fi prinşi şi restituiţi» stăpânilor lor (1). Enzenberg observă cu ocaziunea anchetei privitoare în organizarea definitivă a Bucovinei, convocată în 1780 la Viena, că nu e oportun a restituì pe fugarii reclamaţi de stăpânii lor, fiindcă în cazul acesta o mare parte din emigranţi s'ar refugià în Moldova, auzind că vor fi prinşi şi daţi pe mâna stăpânilor. Şi ar fi foarte greu de a zădărnicì fuga lor, fiindcă ei se aşezară la hotarul Moldovei (2).

Aşà s'a putut întâmplà ca vechile sate româneşti dela fruntaria Bucovinei spre Moldova, precum erau Lehăcenii, Lucăceştii, Rogozeştii, Chindeştii, Serbăuţii, Ţărăşenii, Văscăuţii, Sinăuţii de jos, Călineştii, Ipoteştii ş. a. să primească pe hotarul lor fugari în număr aşà de mare, încât aceştia să poată asimilà aproape cu desăvârşire pe găzduitorii lor români. In toate satele acestea, ca şi în cele de peste Prut, găsim frumoase şi vechi nume româneşti, pe lângă mulţimea covârşitoare de nume incontestabil rutene. Procesul de desfiinţare naţională a Românilor din aceste sate este prin urmare evident. Dar şi dincolo de Molniţa elementul rutean erà destul de numeros şi puternic. Acolo însă el s'a pierdut în rândurile Românilor, cari erau cu mult mai dese ca dincoace de cordon, în Bucovina. Ici coleà se mai aude însă şi acolo câte un cuvânt rutenesc din gurile bătrânilor, arătând originea celor ce-l mai ros-

---

(1) *Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums*, II, p. 83. «Ein anderer noch grosser Teil so aus Pohlen und Rusniaken die sich seit wenig Jahren in die Bukowina übersiedelt haben, bestehet, wohnet an der Grenze der Moldau und an der Chotimer Raja und Galizien in der Absicht und aus Forcht im Falle sie aufgehoben und restituieret werden sollten, sich nach der Moldau flüchten zu können».

(2) *Protocolum Commissionis*, ed. Hurmuzachi, *Documente* VII, p. 324. «Es hatte dies die üble Folge nach sich gezogen, dass ein grosser Teil der anwesenden Emigranten auf den Ruf von einer Auslieferung die Flucht ergriffen und sich in die Moldau geflüchtet hatten, welches nicht gänzlich verhindert werden kann, besonders wenn sich die Emigranten, wie es die galizischen gethan haben, nahe an die moldausche Grenze postierten».

tesc. Vedem așà dar că așezările Rutenilor în satele moldovenești, rămase dincolo de cordon, datează numai din a doua jumătate a veacului al 18-lea, și că ele stau în cea mai strânsă legătură cu năvala fugarilor ruteni în Bucovina.

Cu totul neîntemeiată este părerea acelora cari susțin că colonizarea elementului rutean în satele dealungul fruntariei spre Moldova până sub zidurile Sucevei ar fi o operă bine chibzuită a administrației austriace, pentru a izolà pe Românii bucovineni de frații de dincolo de Molna (1). Zona aceasta de izolare există, ce-i drept, dar ea nu s'a pus la cale la masa verde, ci ea s'a format, precum am văzut, dela sine, prin forța împrejurărilor. In genere trebue să constatăm că stăpânirea a grijit să colonizeze în Bucovina numai Nemți. Colonizări sistematice de Români sau Ruteni s'au făcut numai foarte rar; colonii românești inițiate din partea administrației s'au înjghebat numai la Valea Putnei, la Poiana Stampei, Lucăcești și Varvata (2). Colonii ruteni s'au așezat după planul stăpânirii numai la Breaza și la Crișceatec (3). O deosebită solicitudine a arătat pururea stăpânirea față de coloniști germani, cărora imediat li s'au dat pământuri bune, lemn de construcție, scutire de biruri și alte îndemânării (4). S'a mai favorizat așezarea în țară a Săcuilor (5), a Lipovenilor (6), a Slovacilor (7) ș. a. Astfel a devenit Bucovina în ceeace privește înfățișarea ei etnică o Austrie în miniatură. Din împrejurarea că stăpânirea nu s'a simțit îndemnată a întemeià colonii de Români, nu rezultă că ea n'ar fi contribuit de loc la sporirea populațiunii românești, precum susține un anonim în broșura sa «Slavizarea

---

(1) *Die Slavisierung der Bukowina*, p. 7.

(2) R. F. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, p. 126 urm. și 142 urm.

(3) Ibid., p. 139 urm.

(4) Ibid., p. 309—486; F. A. Wickenhauser, *Die deutschen Siedelungen in der Bukowina*, în *Molda*, II, 1, 2.

(5) Kaindl, l. c., p. 241 urm.

(6) Ibid., p. 168 urm.

(7) Ibid., p. 277 urm.

Bucovinei» (1), și precum afirmă Aurel Onciul (2). Contribuirea Românilor din Transilvania la impopularea Bucovinei înainte și după ocupare a fost destul de însemnată. Un izvod dela 1779 ne arată coloniști transilvăneni și maramureșeni în 52 sate din sudul și centrul Bucovinei (3). Dar asupra acestei chestiuni așà de importante vom revenì mai jos. In conexul acesta ținem numai să accentuăm, că colonizarea Bucovinei cu Transilvăneni nu s'a făcut în mod oficial de administrația țerii, ca cea a Nemților, Săcuilor, Lipovenilor, etc., ci ea s'a îndeplinit ca și cea a Rutenilor, în mod spontaneu.

Rutenii emigrați în Moldova erau originari din Podolia și din Galiția. Asupra emigranților din Galiția ni s'au păstrat câtevà date. Așà știm bunăoară că din districtul Brody emigrară 400 de familii, nu mai puține familii veniră din districtul Brzežany și Zaleszczyki. Din districtul Sokal fugiră 1.378 suflete, din circumscripțiile Kolomea și Tyšmenica 2.884 și 380 capete de oameni. Din cercul Halič se așezară în Bucovina 246 familii (4).

Emigrările Rutenilor începute cam pe la 1766, continuară fără întrerupere și în anii următori. La anul 1772, când, în urma primei împărțiri a Poloniei, Galiția și Lodomeria ajunseră sub stăpânirea Austriei, emigrările în Moldova erau în deplină floare. Ele luară dimensiuni așà de mari, încât împărăteasa Maria Tereza, 3 luni după încorporarea Galiției, se văzù nevoită a oprì pe noii săi supuși de a emigrà în Moldova. In proclamațiunea sa către Galițieni dela 16 Noemvrie 1772, împărăteasa zice: «A

(1) *Die Slavisierung der Bukowina*, p. 6, nota. 1.

(2) Aurel Onciul, *Condițiunile existenței Românilor* în revista «Privitorul» I, no. 4, p. 3 «....imigrările Românilor din Transilvania și Maramureș au fost notoric (!) neînsemnate...»; *Chestiunea românească din Bucovina*, în «Viața Românească», VIII, 10, p. 6 «... considerând chiar o imigrare din Ardeal, care de sigur (!) n'a avut loc...»

(3) Consignation deren in dem Bucoviner District sich aufhaltenden Siebenbürgischen Emigranten, wie solche vermög hoher General-Commando Verordnung ddto Lemberg 27-er Januarii 1778 von den hiezu eigens ausgeschickten Hr. Offzn. befunden. Originalul în Arhiva de răsboiu din Viena, sign. 1779—14—51.

(4) D. Werenka, *Maria Theresia und die Bukowina*, Wiener-Zeitung, 1888, no. 107.

ajuns la cunoştinţa noastră, că numeroşi ţărani supuşi din ţara Galiţiei şi a Podoliei părăsesc pe stăpânii lor şi se furişează peste cordon, de aceea oprim pe supuşii noştri de a fugì pe ascuns peste cordon!» (1). Galiţienii însă nu dădură prea mare ascultare poruncii împărătesei, astfel că atât Maria Tereza cât şi Iosif II. se simţiră îndemnaţi să reînnoească adeseori prohibiţiunea aceasta, aşà la 1775, 1777, 1779, 1784, 1785, 1786, 1790 (2), totdeauna însă cu puţin succes. Braţele de muncă erau pe acea vreme bunul cel mai preţios al statului. Acesta aveà însă trebuinţă şi de ostaşi şi de aceea se începuse în Galiţia curând după anxeare şi cu recrutările. Şi cum Galiţienii nu erau deprinşi la un serviciu militar regulat, ei căutau chip şi fel de a se sustrage recrutării fugind peste hotar în Moldova. Aceasta ne-o confirmă atât guvernatorul Galiţiei contele Auersperg (3), cât şi administratorul Bucovinei generalul Enzenberg (4), zicând că frica de recrutare ar fi fost motivul principal, pentru care Rutenii fugiau în massă peste cordon în Moldova.

In toiul acestor emigrări armata împărătească intrând în Moldova ocupă în toamna anului 1774 partea de Nord a acestei ţeri româneşti, care în temeiul Convenţiunii dela Balamutca, încheiată cu Poarta Otomană în ziua de 2 Iulie 1776, urmă să fie încorporată definitiv Împărăţiei Austriei sub numele Bucovina. Ajungând colţul de ţară unde se refugiaseră ţăranii ruteni sub stăpânirea austriacă, marii proprietari din Galiţia, păgubiţi

---

(1) *Piller'sche Gesetzsamlung* I, p. 11. «Quia nunciatum est, complures subditos rusticos, praecique in terris Haliecìensi et Podolia dominos suos terrestres deserere et extra cordonem afugere... ideo... prohibemus ne quis subditus exire clam extra cordonem...» Cf. Zieglauer-Kaindl, l. c., XII, pag. 12.

(2) Ibid.

(3) Raportul din 20 Iulie 1779, Arhiva de răsboiu din Viena, sig. 1779—14—197, «weil diese Emigration keinen anderen Grund hat und aus keiner anderen Beisorge geschehen, als aus Furcht, um den beiden gewesten Rekrutierungen zu entgehen». cf. Zieglauer-Kaindl, l. c. XII, p. 32.

(4) Raportul din 5 Sept. 1779. «Sicher ist es, daß die vorgewesten beiden Recrutierungen zu der stärkeren Auswanderung einen Anlaß gegeben haben»; cf. Zieglauer-Kaindl, l. c. XII, p. 36.

prin fuga braţelor de muncă de pe moşiile lor, se grăbiră a-şi reclamà iobagii dela administraţia nouăi provincii. Noul administrator militar al Bucovinei, generalul Enzenberg, găsind cererea lor îndreptăţită, poruncì slujbaşilor săi să prindă pe fugarii ruteni şi să-i dea pe mâna vechilor lor stăpâni din Galiţia. Procedura aceasta el o aplică însă numai faţă de acei fugari, cari se sălăşluise în Bucovina după încorporarea Galiţiei (1772). Moşierii poloni nu se mulţămiră numai cu atâta, ci cerură restituirea şi acelor iobagi, cari pribegiseră în Moldova încă de pe vremea «Republicei polone», adică dela 1766—67 încoace. Faţă de pretenţiunea aceasta Enzenberg erà în nedumerire şi de aceea el cerù informaţiuni dela comanda superioară (1).

Enzenberg erà de părere că colonii ruteni refugiaţi în Bucovina înainte de anexarea Galiţiei să nu fie restituiţi vechilor săpâni din Galiţia, pentrucă în cazul acesta Bucovina ar rămâneà numai cu puţini locuitori, «de vreme ce acest petec de pământ e impopulat numai cu foarte puţini Moldoveni naţionali». Apoi se mai teme Enzenberg că silind pe supuşii «născuţi în Galiţia» şi aşezaţi în Bucovina a se întoarce în patria lor, mulţi din ei ar fugì peste cordon în Moldova, unde sunt primiţi cu braţele deschise, şi astfel statul n'ar aveà nici un folos pe urma lor, nici în Galiţia nici în Bucovina (2).

(1) Raportul lui Enzenberg dela 6 Dec. 1778. Arhiva de răsboiu, Viena, sign. 1779—14—51. «Fast täglich verlangen galizische Grundherren auch zum Teil im Namen derselben die dortigen Districtsbeamten, daß man ihnen, die anher emigrierten Familien ausliefern solle. Ich habe allschon in diesem Jahre auf Requisition derselben soviel ich auffangen lassen konnte abgegeben, nachdem gutwillig keiner zurückzukehren sich herbeiläßt, aber nur jene, die von der Zeit sich anher geflüchtet hatten, als Oesterreich Galizien dominiert; nun scheint, daß man auch jene Unterthanen zurückverlangen will, die auch in republikanischen Zeiten sich anher geflüchtet haben. Ich habe dann einen Anstand solche, im Falle sie abverlangt würden, abzugeben, um aber nicht zu fehlen,. . . so erbitte das hohe General-Kommando mich beliebsam zu belehren von welcher Zeit her derlei galizische Unterthanen wiederum an ihre Grundherren abgegeben werden sollen». cf. Zieglauer-Kaindl, l. c., XII, p. 14 urm.

(2) Ibid. «Sicher dürfte es sein, wenn auch die in den vorigen Zeiten anher emigrierten extradiert werden sollten, die Bukovina sehr unbewohnt verbleiben dürfte, (zumalen) dieses Stüch Land mit sehr wenigen National-

In pasagiul acesta al importantului său raport Enzenberg pune față în față pe «Moldovenii naționali», populația oborigenă a Bucovinei, păstrătoarea străvechilor ei tradiții istorice și întemeietoarea vechilor ei așezăminte politice, economice și culturale, și pe Rutenii «născuți în Galiția», refugiați de curând în Bucovina și reclamați cu insistență de vechii lor stăpâni, ca iobagi fugari ce erau.

Cu privire la soarta fugarilor ruteni așezați de curând în Bucovina se naște o polemică aprigă între administratorul Bucovinei Enzenberg și guvernorul Galiției, contele Auersperg. Acesta erà de părere că fugarii ruteni să fie restituiți stăpânilor lor din Galiția, fiindcă și acolo erà mare nevoie de muncitori agricoli, unde proprietarii de moșii aveau nevoie foarte mare de brațe de muncă. Nerestituindu-se fugarii, circumscripția Haliciului ar rămâneà aproape fără populație și la proxima recrutare acolo nu se va găsì aproape nici un recrut. «După mine, zice Auersperg, o populație închegată din supuși fugari ai unuia și aceluiaș stăpân prea înalt nu poate fi privită drept adevărată și folositoare, fiindcă din pricina ei în țara părăsită atât starea muncitorilor, cât și cea a apărătorilor sufere pagube adânc simțite». Teama lui Enzenberg că fugarii se vor furișà în Moldova, el nu o împărtășește zicând: «Că în urma extradării și restituirii fugarilor galițieni — cari au groază numai de recrutare — ceilalți ar puteà fi ademeniți să emigreze pe teritoriul turcesc, aceasta după părerea mea e o obiecțiune amăgitoare, lipsită de orice temeiu, pentrucă sau e vorba de oameni așezați, cu avere, cu mijloace de traiu și însuflețiți de dragoste pentru pământul ce-l muncesc și pentru casele lor, sau de vagabonzi negligenți și netrebnici dedați trândăviei. Cu privire la specia cea dintâi nu este nici o teamă că vor emigrà.

Moldauern besetzt ist, und ebenso sicher ist es auch, wenn das Landvolk bemerken sollte, daß die schon lange allhier ausässigen, in Gzlizien gebörenen Unterthauen zurückgestellt werden sollten, solche bei Zeiten nach der Moldau (wo sie mit Vergnügen aufgenomen werden), entfliehen werden, und weder das galizische noch das Bukowiner Aerar hiervon Nutzen ziehen wird».

Având în vedere specia a doua, să fim buni bucuroși că-i pierdem, de vreme ce o populație inferioară aduce mai multă pagubă decât folos». Pentru a mulțămì însă ambele părți, Auersperg socoate că ar fi bine să se fixeze un «annus decretorius», și anume ziua de întâiu Ianuarie 1777. Toți Rutenii cari s'au așezat în Bucovina înainte de acea zi, să rămână acolo fără ca să mai poată fi dați pe mâna stăpânilor lor din Galiția. Fugarii galițieni însă, cari s'au furișat mai târziu sau s'ar mai furișà în Bucovina, la cererea stăpânilor lor, să fie imediat prinși și extradați (1).

Pe când însă Auersperg aveà un vădit interes ca țara încredințată guvernării sale să nu sufere pe urma emigrărilor în Bucovina, insistând deci pentru extradarea fugarilor, guvernatorul Bucovinei Enzenberg căutà chip și fel de a o zădărnicì și de a păstrà pe Ruteni în Bucovina, sporind pe această cale populația țerii pe care el o administrà. Se încinse deci o luptă în jurul pribegilor ruteni: Auersperg îi reclamă pentru Galiția, Enzenberg pentru Bucovina. Guvernorul Bucovinei erà de părere că numai acei fugari ruteni să fie restituiți stăpânilor lor din Galiția, cari din voie liberă vor să se întoarcă. «Eu nu pot ascunde, zise Enzenberg, că așà numiții Rusneci sau fugari galițieni sau poloni arată la muncă și la gospodărie multă bunăvoință și deșteptăciune și că merită chiar să fie preferiți înaintea Moldovenilor și înaintea emigranților din Ardeal și Ungaria, și că ar fi foarte regretabil dacă acești oameni deopotrivă de harnici și isteți ca și Românii s'ar mutà în Moldova învecinată, în raiaua Hotinului sau în Ucraina» (2). Din cuvintele acestea vedem lămurit cu câtă îngrijire apără Enzenberg interesele Rutenilor în Bucovina. In nemărginita sa dragoste pentru ei, și pentru a rămâneà consecvent în părerile sale privitoare la Ruteni, el exagerează adesea în rapoartele sale atât numărul cât și importanța lor în țară. Am văzut cât de neîntemeiată erà afirmația lui, că Rutenii ar fi fost întemeitorii și singurii locuitori

(1) Raportul din 20 Iulie 1779. Copie în arhivele de răsboiu din Viena, sign. 1779—14—179; cf. Zieglauer-Kaindl, XII, p. 32 urm.

2) Raportul din 5 Sept. 1779. Copie în arhivele de răsboiu, sig. 1779—13—197; cf. Zieglauer-Kaindl, XII, p. 35 urm.

ai celor 18 sate dintre Nistru și Prut. Tot atât de neîntemeiată este și asigurarea că populația Bucovinei se compuneà pe vremea sa în partea ei cea mai mare din emigranți din Transilvania și Ungaria, dar mai ales din Poloni (!), numiți Rusneci, și numai în cea mai mică parte din Moldoveni veritabili (1). Afirmația aceasta atât de nesigură a servit multor scriitori de bază pentru cele mai imposibile concluziuni. In rătăcirea lor ei uită că chiar dând deplin crezământ mărturiei lui Enzenberg, ceeace ea nu merită, totuș numărul Transilvănenilor, la un loc cu al Moldovenilor, trebuià să întreacă chiar și după concepția lui Enzenberg pe al «Polonilor și Rusnecilor».

Consiliul aulic de răsboiu din Viena își apropriă felul de a vedeà al lui Enzenberg în chestiunea ruteană, hotărînd la 20 Octomvrie 1779 ca fugarii galițienii, cari s'au așezat în Bucovina și vor să rămână acì, să fie lăsati în pace. Aceia însă cari exprimă dorința de a se întoarce în patria lor să fie liberi a și-o împlinì fără nici o piedică din partea cuivà. Numai vagabonzii fără ocupație, cari cad în sarcina comunelor, precum și făcătorii de rele să fie ridicați cu forța și restituiți stăpânilor lor din Galiția, de unde au venit. Consiliul aulic de răsboiu ținând cont și de observațiile lui Auersperg, privitoare la depopularea Galiției în urma emigrărilor continue în Bucovina, oprì pe supușii galițieni de a-și părăsì în viitor satele lor din Galiția fără învoirea stăpânului lor și a autorităților administrative. Iar organele de administrație din Bucovina primiră ordinul de a extradà imediat pe toți acei Galițieni cari nu se vor puteà legitimà că au părăsit locul lor natal cu învoirea autorităților galițiene (2).

Prin măsurile acestea s'au regulat emigrările din Galiția, punându-li-se totodată și oarecare stavilă. Continuând ele pe aceeaș scară mai departe, elementul rutean s'ar fi înmulțit în Bucovina în așà măsură, încât existența noastră

(1) Raportul din 5 Sept. 1779 « ... man kann zuverlässig (!?) versichern daß der mehrere Teil der Bukowina von Siebenbürgern, Ungarn, hauptsächlich aber von Polen, die Rusniaken genannt werden, am aller wenigstens aber von Original-Moldauern (!) bewohnt ist».

(2) Concept în Arhiva de răsboiu din Viena, sign. 1779—14—197; cf. Zieglauer-Kaindl, XII, p. 42 urm.

națională ar fi fost din capul locului grav amenințată. Precum arătase contele Auersberg foarte bine, nu erà în interesul statului, ca pupulația dintr'o provincie puțin populată să treacă în alta tot atât de lipsită de locuitori. Prin aceasta nu sporià populația statului prin nimic, ci din contra fluctuația aceasta a populațiunii pricinuià numai pagube atât vieții economice, cât și forței de apărare a statului.

La această convingere ajunse și guvernorul Enzenberg și de aceea el își îndreptă privirile sale asupra Moldovei. Achiziția de coloniști de dincolo de cordon nu se făceà în paguba altei provincii austriace și erà în bine înțelesul interes al statului, care aveà nevoie de brațe de muncă și de purtători de arme. Dar înainte de a arătà succesele lui Enzenberg în privința aceasta, să ne oprim pentru un moment acì, pentru a trage bilanțul din cele desfășurate mai sus.

Pe temeiul mărturiilor istorice cotimporane și autentice rămâne deci bine stabilit că așezarea Rutenilor în Bucovina s'a început în urma turburărilor din Polonia pe la anul 1766 și a continuat în toiul răsboiului ruso-turc fără întrerupere până la 1779. Țăranii ruteni, fugiți în masse compacte de pe moșiile stăpânilor lor din Galiția, se așezară mai întâiu în regiunea dintre Nistru și Prut. Cetele ce urmară pătrunseră tot mai departe spre Sud până în valea Siretului și a Sucevei. La așezarea definitivă a hotarului Bucovinei mulți din ei rămaseră dincolo de cordon în Moldova. Fugarii de mai târziu se îngrămădiau în satele dela hotar, pentru a se puteà refugià mai ușor în Moldova, în cazul când ar fi fost amenințați din partea autorităților galițiene; mulți fugari fură restituiți stăpânilor lor. Prin măsurile luate de către consiliul aulic de răsboiu la 1779 se puse oarecare stavilă imigrărilor din Galiția. Neamul rutenesc din Bucovina s'a închegat deci din urmașii acestor pribegi ale căror rânduri urmară să fie vecinic umplute și întărite prin nouă emigrări din Galiția și Podolia, cari în mod lent și neobservat continuă

până în ziua de azi. Așà ne putem ușor convinge despre netemeinicia afirmațiunilor unor scriitori (1) și gazetari ruteni, cari reclamă pentru neamul lor nume de vechi răzeși moldovenești ca Râpta, Țântă, Brânzan (2), Tutuescul, Baloșescul, Tăutu, Pădure, Vlad ș. m. a.

După desființarea principatului de Halič nobilimea ruteană pentru a-și păstrà privilegiile a făcut cauză comună cu cea polonă și s'a pierdut apoi cu desăvârșire în rândurile acesteia. Nume cunoscute și bine sunătoare din aristocrația polonă ca: Sanguszko, Wiśniowiecki, Chodkiewicz, Sapieha ș. a. sunt de origine ruteană (3). Interesele de stare socială învinseră asupra celor de neam. Așà s'a întâmplat și cu vechii cneji și voevozi români din Transilvania și Ungaria, cari se maghiarizară pentru a se face părtași la largile privilegii ale nobilimii ungare. Astfel stând lucrurile, gazetarii ruteni ar face bine să-și revindice dela Poloni nobilimea pierdută, dacă au trebuință de ea, lăsând pe răzeșii noștri în pace, cari numai prin fatalitatea sorții au fost siliți să deprindă limba fugarilor ruteni din Galiția și Podolia, adăpostiți pe moșiile lor moștenite din moși strămoși.

Din mărturiile de mai sus se desprinde deci marele adevăr istoric că Românii sunt singura populație băștinașă a Bucovinei. Rutenii au imigrat mai târziu în țară și anume abià în a doua jumătate a veacului al 18-lea. Adevărul acesta, chezășuit de toate izvoarele istorice contimporane, ni-l mai confirmă și un scriitor anonim de pe la anii 1820 (4) precum și Göhlert în scrierea sa privitoare la Bucovina (5). Așà fiind, Rutenii nu pot fi priviți ca o populațiune băștinașă a Bucovinei, cum se consideră ei înșiși și cum

(1) Cf. H. Piuhuleak, *Die Kirchenfrage in der Bukowina*, p. 13.

(2) Cf. satul «Brânză» de pe lângă Tereblecea din vremea lui Ștefan ce Mare; Bogdan, *Docum. lui Ștefan cel Mare*, I, p. 407, 410 și 414.

(3) Cf. C. Brandenburger, *Polnische Geschichte*, p. 103.

(4) *Topographisch-statistiche Uebersicht der Bukowina*, apărută în «Hesperus» suplement no. 8, la vol. 27, p. 53. «Die Moldauer sind die ursprünglichen Eingeborenen».

(5) I. V. Göhlert, *Die Bukowina*, în Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft, XVIII, p. 714. «Der Grundstock der Bevölkerung war ursprünglich rumänisch».

afirmă unii scriitori prea puţin iniţiaţi în istoria acestei ţeri. Aşà afirmă bunăoară Kolbenheyer în prefaţa colecţiunii sale de broderii din Bucovina, că Românii şi Rutenii trăesc în ţară «din vechime şi sunt populaţiunea băştinaşă, pe când toate celelalte neamuri au imigrat şi s'au aşezat aici abià după încorporarea Bucovinei» (1). Afirmaţia aceasta n'are nici un temeiu istoric. Românii sunt singurii autohtoni ai Bucovinei, pe când Rutenii au imigrat împreună cu celelalte naţiuni din ţară numai mai târziu şi mai ales dela ocupare încoace. Acesta este adevărul istoric pe care-l susţinem sus şi tare.

(1) Erich Kolbenheyer, *Motivele industriei casnice de broderii din Bucovina*, p. 51.

IV.

RAPORTUL NUMERIC INTRE ROMÂNI ȘI RUTENI IN BUCOVINA PE VREMEA OCUPĂRII.

Anexarea Bucovinei s'a săvârșit îndată după mântuirea răsboiului ruso-turc, în cursul căruia țara îndură daune colosale. Administrația rusească, de care Moldova avù parte pe vremea răsboiului, impuse locuitorilor contribuțiuni exorbitante. Așezămintele culturale se prăbușiră, comerțul și meșteșugurile stagnară. Mânați de groaza răsboiului și de neomenoasele stoarceri ale cârmuirii rusești locuitorii părăsiră satele dela șes pentru a se adeposti în văgăunele munților și în desișul codrilor. Numai movilele de cenușă mai arătau locul unde se ridicase odinioară înfloritoare așezări omenești. Un ofițer împărătesc din armata de ocupare ne comunică că în urma turburărilor răsboinice multe familii dintre Siret și Prut se văzură nevoite a se refugià în munți (1). După tocmirea păcii dela Kuciuk-Kainargì (1774) mulți din acești bejenari nici n'apucaseră încă a se întoarce pe la vetrele lor părăsite, când se lățì vestea despre intrarea trupelor împărătești în Bucovina și despre tragerea cordonului spre Moldova. Vestea aceasta îi îngrozì din nou și-i înduplecă să rămână încă dincolo de cordon, până ce se vor lămurì trebile în Bucovina. Sub astfel de împrejurări se explică ușor pentru ce numărul populației din Bucovina erà așà de redus pe vremea ocupării.

---

(1) «*Von und aus der Bukowina*», ed. Hurmuzachi, *Doc.* VII, p. 492. «Bei den Kriegs-Troubeln hätten sich aus dem Landstriche zwischen dem Sereth u. Pruthflüße viele Familien näher unters Gebirge flüchtig gemacht».

Cele mai vechi date statistice privitoare la populaţia Bucovinei le avem dela primul guvernor militar al ţerii, generalul Gavriil baron Splény de Mihàldy (1774—1778). La porunca acestuia s'a alcătuit imediat după ocupare un izvod al tuturor familiilor din ţară. Izvodul acesta, alcătuit cu ajutorul primarilor de prin sate, se păstrează în arhivele de răsboiu dela Viena şi s'a publicat după original în mai multe rânduri (1). El ne arată că la 1774 se găsiau în Bucovina 290 de sate cu 62 atinenţe sau cătune cari la un loc adăpostiau 17.047 familii. Socotind câte 5 suflete de fiecare familie, rezultă că populaţia totală a ţerii consistà din 85.235 de suflete. Numărul familiilor se repartizà asupra diverselor stări sociale precum urmează: boieri 22, mazili 175, răzeşi 149, feţe bisericeşti 501, slujbaşi 285, negustori 45 şi în sfârşit ţărani 14.992 de familii; la acestea se mai întovărăşiau încă 58 de familii de Armeni, 526 de Evrei şi 294 de Ţigani. Pe vremea întocmirii acestei statistice erau cuprinse în cordon 64 de sate şi 10 cătune cu o populaţie de 2.697 de familii sau 13.485 de suflete, cari pe temeiul convenţiei de hotărnicie dela Balamutca din 2 Iulie 1776 rămaseră la Moldova. Subtrăgând familiile acestea dela numărul de mai sus, rămân pentru Bucovina în întinderea ei de astăzi 226 de sate şi 52 de cătune cu o populaţie de 14.350 de familii sau 71.750 de suflete. Dacă repartizăm populaţia aceasta în mod egal asupra întregei suprafeţe a ţerii de 10.441 km², găsim pe 1 km² o populaţie de 7 suflete.

Să vedem acuma de ce neam erau cele 14.350 de familii sau 71.750 de suflete cari formau populaţia Bucovinei la anul 1774. Asupra naţionalităţii boierilor, mazililor, răzeşilor, feţelor bisericeşti, slujbaşilor publici şi negustorilor cari la un loc făceau 978 de familii sau 4.890 de suflete nu încape nici o îndoeală. Aceştia erau cu toţii Ro-

1) Tabella nachbenannter in dem kaiserlichen königlichen Buccowiner District sich befindlichen Ortschaften, großen, mittleren und kleineren Standespersonen, Popen, Bauern, Gerichtsdienern, Kaufleuten, Armeniern, Juden, vagierende Zigeuner und Monasterien, sowohl männlichen, als auch weiblichen Geschlechts, ed. Dr. D. Werenka, *Topographie der Bukowina*, p. 127 urm. şi Dr. I. Polek în *Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums*, I.

mâni sau Moldoveni, cum se ziceà în limbagiul acelor vremuri. Intre preoţi şi călugări se găsiau, ce-i drept, şi câtevà nume străine, dar purtătorii lor erau de multă vreme asimilaţi, ca şi boierii şi mazilii coborîtori din Fanar. Naţionalitatea celor 800 de familii armeneşti, evreeşti şi ţigăneşti este evidendă. Ar fi doar de observat că ele întrebuinţau limba română ca limbă de conversaţie. Putem deci zice cu drept cuvânt că mai vorbiau româneşte în Bucovina încă alţi 4.000 de oameni, cari împreună cu cele 4.890 de suflete de mai sus fac suma de 8.890 de oameni cari parte erau de origine română, parte vorbiau numai româneşte.

Mai rămâne să ne dăm sama de care naţionalitate se ţineau şi ce limbă vorbiau cele 12.572 de familii sau 62.860 de ţărani agricultori. Dintre acestea 6.000 de suflete erau Huţani, precum arătasem într'un capitol precedent. Aceştia erau origінări din munţii Pocuţiei, vorbiau un dialect rutenesc şi hoinăriau prin munţii Bucovinei dela apa Ceremuşului până la Ostra şi Gemine în valea Moldovei. Mai ştim din rapoartele oficiale ale lui Enzenberg că 18 sate dintre Nistru şi Prut erau locuite de pribegi din Galiţia şi Podolia, aşezaţi acolo pe lângă sătenii români cam de pe la anul 1766. După izvodul lui Splény dela 1774 locuiau în satele acestea 1.261 de familii sau 6.305 de suflete. Intre acestea se găsià atunci şi un număr destul de considerabil de Români. Dar să admitem că toate cele 6.305 de suflete, constatate de Splény, ar fi fost rutene. Adăugând la 6.305 de suflete rutene dela şes cele 6.000 de de suflete huţăneşti din munţii Bucovinei, căpătăm la 1774 pe sama Rutenilor o populaţie de 12.305 de oameni. Presupunând însă că pripegi ruteni se vor fi adăpostit şi prin alte sate dela hotar, neamintite de Enzenberg, putem admite că numărul Rutenilor în Bucovina se urcà pe acea vreme la 15.000 de suflete. Dar cu toate acestea numărul lor rămâneà cu mult în urma Moldovenilor autohtoni, ale căror rânduri se întăriau mereu prin admigraţiuni din Transilvania şi Maramureş.

Astfel datele statistice contimporane ne arată foarte lămurit, că la 1774 trăiau în Bucovina faţă de 15.000 de

ţărani ruteni 47.860 de ţărani români (1). Calculând la numărul acesta şi cele 4.890 de suflete din starea boierească, preoţească şi din cea a slujbaşilor publici, raportul numeric între Români şi Ruteni ni se înfăţişează ca 52.750: 15.000. Dacă e vorba de limba de conversaţie, atunci acest raport se schimbă şi mai tare în favorul Românilor, la cari se alipesc încă şi cele 4.000 de suflete de Armeni, Evrei şi Ţigani. Raportul între limba de conversaţie română şi cea ruteană se prezentă deci ca: 56.705: 15.000.

Datele acestea statistice ne arată lămurit, pentru ce primul guvernor al Bucovinei, generalul Spléný, în toate rapoartele sale oficiale aminteşte pururea numai de Moldoveni, adică de Români. In capitolul 4 al celebrei sale descrieri a Bucovinei el ne desfăşură foarte pe larg calităţile intelectuale şi sufleteşti, apoi datinile şi obiceiurile, felul de traiu, îmbrăcămintea şi hrana Moldovenilor (2). Spléný, în dragostea sa de adevăr, nu făceà alta, decât să zugrăvească adevărata stare de lucruri din provincia încredinţată cârmuirii sale. Şi cu drept cuvânt. Pentrucă cine altul, dacă nu Moldovenii sau Românii erau populaţia principală a Bucovinei? Ei erau doar întemeietorii şi păstrătorii vechilor aşezăminte bisericeşti, şcolare, administrative, judiciare, fiscale şi economice, descrise toate amănunţit de Spléný şi amintite cu vechea lor terminologie românească. Acestea erau doar izbânzile culturii şi civilizaţiei româneşti, agonisite prin muncă şi stăruinţă de veacuri de către strămoşii noştri.

Dar cu toate acestea s'au găsit câţivà scriitori cari, desconsiderând preponderenţa numerică a Moldovenilor, precum şi rolul lor precumpănitor în vieaţa politică, culturală şi economică a ţerii, îşi exprimă mirarea, cum de Spléný în descrierea sa nu pomeneşte şi de Ruteni (3). Mirarea lor nu e de loc întemeiată, de vreme ce înrâurinţa Românilor în Bucovina erà în acele timpuri aşà de

(1) Aurel Onciul greşeşte admiţind că numărul Rutenilor se urcă pe acea vreme la 35.000—40.000 de suflete (*Privitorul*, I, no. 4, p. 3).

(2) Spléný, *Beschreibung des Bucowiner Distrikts*, nach der vorherigen und jetzt noch bestehenden Beschaffenheit, ed. Dr. I. Polek, p. 23 urm.

(3) Dr. I. Polek în *Splénys Beschreibung der Bukowina*, p. 32, nota 1.

puternică şi excluzivă pe toate terenele de manifestaţie publică şi particulară, încât pe lângă ei rostul politic şi cultural al celor 15.000 de Ruteni, aşezaţi numai de curând în ţară, dispărea aproape cu totul. Aceasta era cauza cea adevărată, pentru care Splény în descrierea sa trecù pe Ruteni sub tăcere.

Alţii au încercat să comenteze afirmaţiile lui Splény privitoare la Moldoveni, dându-le o interpretaţie cu desăvârşire greşită. Aşà susţine bunăoară Kaindl (1) şi după dânsul şi Aurel Onciul că «în limbagiul austriac termenul Moldovan nu aveà înţeles etnic, ci geografic» şi că «cuvântul Moldoveni nu ziceà deci nimic în privinţa naţionalităţii locuitorilor din Bucovina» (2).

Netemeinicia interpretaţiunii acesteia e evidentă. Ne aducem doar încă cu toţii foarte bine aminte că până mai dăunăzi ţăranii români din Bucovina nu se numiau altfel decât «Moldoveni», iar limba lor erà cea «moldovenească». Sub înrâurirea limbii literare termenul «Moldovan» urmă să fie înlocuit mai apoi prin cel de «Român». In Basarabia înrâurirea aceasta literară n'a pătruns încă, şi pentru aceea fraţii noştri de peste Prut se numesc încă şi astăzi «Moldoveni» (3). Numai în înţeles etnic s'a putut distinge Câmpulungul Moldovenesc de cel Rusesc. In rapoartele şi dosarele oficiale se făceà totdeauna deosebire între Moldoveni şi Rusneci sau Ruteni. Aşà făceà Enzenberg deosebire între «Moldovenii originali» şi «Rusnecii» imigraţi în ţară (4). Spre deplina lămurire a chestiunii se asociază la aceste consideraţiuni de natură generală şi o mărturie directă, care ne luminează asupra sensului în care se întrebuinţà termenul «Moldovan». In arhivele curţii împărăteşti dela Viena s'a păstrat un comentar privitor la descrierea Bucovinei de Splény, al cărui autor pare să fi fost se-

(1) R. F. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, p. 410: «so wird die Bezeichnung Moldauer für alle einheimischen Landbewohner ohne Unterschied der Nationalität gebraucht».

(2) Aurel Onciul, *Chestiunea românească în Bucovina*, l. c., p. 5.

(3) N. Iorga, *Neamul Românesc în Basarabia*, p. 14 urm.

(4) Raportul din 5 Sept. 1779, în care e vorba de «Rusniaken» şi «Original-Moldauer».

cretarul aulic de Jenisch, care intervenise ca interpret pentru limba turcă la hotărnicia Bucovinei şi la redactarea convenţiunii dela Balamutca. In acest comentar găsim spre lămurirea chestiunii noastre următoarea observaţie: «Cu privire la talentele şi darurile sufleteşti ale ţăranilor precum şi privitor la moravurile şi obiceiurile lor, trebue oarecum făcută o deosebire între Rusneci şi între Moldoveni» (1). Din această mărturie reiese clar, că în stilul cancelariei oficiale terminul Moldovan aveà un înţeles etnic, iar nu geografic, referindu-se numai la Români. Vedem aşà dar că Splény, amintind în scrierea sa numai de Moldoveni, adică de Români, aveà în vedere numai starea faptică a referinţelor etnografice din Bucovina de pe vremea sa. Atunci populaţia ţerii, în majoritatea ei covârşitoare consistà din Români, pe când Rutenii reprezentau o minoritate care nu cădeà în cumpănă, fiindcă ei numai de curând se aşezaseră în ţară şi nu prinseseră încă rădăcină.

Această stare de lucruri se confirmă pe deplin şi prin alte mărturii contimporane. Unul dintre cei mai buni cunoscători ai referinţelor bucovinene de pe vremea ocupării erà fără îndoeală maiorul Friederic de Mieg, care cartografiase ţinuturile Bucovinei nemijlocit înainte de trecerea trupelor împărăteşti peste hotar şi comandase chiar un detaşament al armatei de ocupaţiune. Mărturia unui om ca acesta cade deci greu în cumpănă. Mieg ne spune că populaţia provinciei de curând ocupate se compuneà din «Români neuniţi, câţivà puţini Unguri şi Rusneci, între cari se găsià o mare parte de emigranţi din Polonia, Maramureş şi Ardeal, asemenea din Ţigani (2). Pe Moldoveni, ca populaţia principală a ţerii

(1) Anmerkung über die Beschreibung des Bucoviner Districts, welche vom Herrn Generalen Baron von Splény ist verfasst worden, anexă la Descrierea Bucovinei de Splény editată de I. Polek, p. 162 «Ad Caput 4-tum. Bei den Talenten und Gemüthsgaben des Landvolkes, so wie auch bei ihren Sitten und Gebräuchen dörfte wohl ein Unterschied zwischen Rusniaken und Moldauern zu machen sein».

2) Friedrich v. Mieg, *Topographische Beschreibung und militärische Anmerkungen über den Buccoviner District*, editat de Polek, p. 11 «. . bestehend aus disunierten Wallachen, etwas wenig Hungarn, Rosniaken, worunter ein großer Teil Emigranten aus Polen, der Marmoros und Siebenbürgen befindlich, zugleichen Ziegeuner...»

Mieg îi numeşte în primul rând, fiindcă aceştia erau cei mai numeroși; urmează apoi «Ungurenii» adică emigranții români din Ungaria și Transilvania—adevărați Unguri sau Săcui erau numai foarte puțini—și numai într'al treilea rând sunt pomeniți Rusnecii, ca cei mai neînsemnați și mai puțin numeroşi. Vedem deci că şi după Mieg, ca și după Splény, Moldovenii, întăriți prin «Ungureni» sau «Transilvăneni», apar ca poporul principal şi cel mai numeros în Bucovina, în fața căruia Rutenii formau numai o minoritate disparentă.

In covingerea aceasta ne întăreşte și mai bine secretarul aulic de Jenisch, care, comentând și completând afirmațiunile lui Splény, zice cu privire la populația Bucovinei de pe vremea ocupării: «Ambele națiuni—Rusnecii şi Moldovenii—se țin de legea grecească neunită; supuși de ambele națiuni se găsesc în noua parte împărătească a Moldovei. Numărul celor dintâi—adică al Rutenilor—este mai puțin considerabil, au în posesiunea lor mai ales regiunile dela hotarele Poloniei, de unde se pare că au şi trecut pe vremuri dincoace. Moldovenii sunt mai deştepți, dar şi mai şireți şi prefăcuți decât Rusnecii» (1). Jenisch confirmă deci în mod surprinzător rezultatele cercetărilor noastre de până acuma. El susține în mod clar și neîndoelnic, că Rutenii erau mai puțin numeroşi decât Românii și că locuiau în părțile despre Galiția şi Polonia, de unde-și trăgeau și originea. Ca oameni străini, așezați numai de scurtă vreme în Bucovina, Rutenii n'aveau nici un rost politic în țară. De aceea boierul Vasile Balş în celebra sa «Descrierea Bucovinei și a referințelor ei interne» nici nu face mențiune de ei. El aminteşte numai de nevoile și neajunsurile «națiunii» politice a țerii, adică ale Românilor, ceeace reiese și din accentuarea «latinismului» tinerimii bucovinene,

(1) Jenisch, *Anmerkungen*, l. c., p. 162 «Beide Nationen sind Graeci Ritus non uniti, von beyden Nationen gibt es Unterthanen in dem neuen Kais. Antheil der Moldau. Die Zahl der ersteren ist minders beträchtlich, hat meisten die Gegenden an den polnischen Gränzen in Besitz, von wannen sie auch vormals herübergekomnen zu seyn sich vermuthen lässt. Die Moldauer haben mehr aufgeweckten Geist, sind aber auch arglistiger als die Rusniaken.»

o împrejurare care ne ispitește a vedeà în accentuarea aceasta o înrâurire a celebrei școale istorice transilvănene (1).

In sfârșit ni s'a păstrat din pana unui ofițer împărătesc, care a făcut campania de ocupare în Bucovina și a garnizonat lungă vreme în țara noastră, o «Descriere istorico-geografică a Bucovinei» din anul 1780. Cu privire la populația Bucovinei, în mijlocul căreia trăise mai multă vreme, ofițerul anonim ne face următoarele comunicări de mare importanță pentru eluciderea chestiunii noastre, zicând: «Locuitorii cei vechi ai Bucovinei sunt, ca majoritatea locuitorilor din Moldova turcească, descendenți din coloniile valahe sau vechi romane. In timpurile precedente ei primiră o sporire puternică de coreligionari grecești, refugiați din Transilvania. Către sus numiții vechi locuitori s'au mai atașat mulți din țerile învecinate, cari refugiindu-se de ici colo s'au sălășluit aici. De aceea întâlnești în țară multe familii ungurene, transilvănene, armenești, mai cu seamă însă ovreești... Limba obștească a țerii este cea românească, care se compune dintr'o latinească stricată. Națiunile străine adăpostite în țară vorbesc însă și alte limbi diferite, mai ales paleo-rusește sau rusnăcește, și limba sârbească, care este un dialect al celei ilirice (2). Chiar și limba germană este destul de răspândită, de când răposata Maria Tereza înființă în țară școli nemțești, spre binele tuturor supușilor, dar cu preferință al copiilor de soldați (3). Afirmațiunile ofițerului

(1) Vasile Balș, *Beschreibung der Bukowina und deren inneren Verhältnisse*, editată de I. Polek, in Jahrbuch des Bukow. Landesmuseums, III, p. 79 urm.

(2) Sub limba ilirică sau sârbească înțelege autorul limba veche slavonă, care în redacțiunea ei medio-bulgară se mai găsià în cărțile rituale din bisericile moldovenești.

(3) *Historische Beschreibung der an Ungarn von den Türken abgetretenen Landschaft Bukowina*, editată de Schlözer în *Briefwechsel*, VIII, broșura XLV, pag. 145 urm. «Die alten Einwohner der Bukowina sind ebenso, wie die mehrsten Bewohner der türkischen Moldau, Abkömmlinge von den Walachischen oder alten Römischen Colonien. Sie haben in vorigen Zeiten einen starken Zuwachs von ihren aus Siebenbürgen entwichenen Glaubensgenossen erhalten. Zu den obgedachten Einwohnern sind aus den benachbarten Ländern viele hinzugekommen, die da

anonim le găsim confirmate şi în celebra geografie a lui Ignaţ de Luca (1). O icoană mai clară asupra referinţelor naţionale din Bucovina dela 1780 nici că ne-am puteà închipuì. Românii formau populaţia principală a ţerii, limba obştească a ţerii erà cea românească. Pe lângă Români se mai alipiră în cursul vremii şi alte neamuri, mai ales Rutenii şi Nemţii cari vorbiau limbile lor. Iată care erà starea etnografică a Bucovinei pe vremea ocupaţiunii austriace.

La 6 Aprilie 1778 generalul Spléný părăsì Bucovina lăsând administraţia ţerii în seama urmaşului său Carol baron de Enzenberg, care până atunci purtà comanda regimentului 2 de grăniţeri români în Năsăud. Noul guvernor al Bucovinei voì să se încredinţeze despre numărul populaţiunii ţerii, îndrumând spre acest scop o nouă numărare a ei. Numeroase comisiuni compuse din ofiţeri şi mazili colindau din sat în sat, spre a stabilì la faţa locului numărul locuitorilor (2). Scopul principal al conscripţiei îndrumate erà de a stabilì numărul contribuabilor pentru

---

und dort entwichen sind und sich hier niedergelassen haben. Man trifft daher viele ungarische, siebenbürgische, armenische, besonders aber jüdische Familien im Lande an. . . . Die allgemeine Landessprache ist die Walachische, welche aus einem verdorbenen Latein. . zusammengesetzt ist. Es werden aber auch von den im Lande sich niedergelassenen fremden Nationen verschiedene andere Sprachen, besonders Alt-Russisch oder Rusniackisch, und die Raitzische Sprache geredet, welche eine Mundart der Illyrischen ist. Selbst von der deutschen Sprache ist ein reichlicher Same ausgestreut worden, seitdem die nun verewigte Maria Theresia zum besten aller Unterthanen, vorzüglich aber der Soldaten-Kinder, deutsche Schulen im Lande hat anlegen lassen».

(1) Ignaz de Luca, *Geographisches Handbuch von dem oesterreichischen Staate*, V, 1, p. 324. «Die heutigen Einwohner, in dieser Landstrecke theilen sich in alte u. neue, zu den ersteren gehören jener, welche von Walachen abstammen... auser dieser Nation leben hier noch Griechen, Ungarn, Armenier und die Teuschen fangen auch zahlreicher zu werden... Die Bauer stammen etweder aus Siebenbürgen oder Polen oder Reuzen. . . Die Sprache besteht in einem Gemengsel von lateinischen, italienischen und ungarischen Worten . . . Man spricht auch Illyrisch und Deutsch».

(2) Instruction für die zur Konscription und Belegung der Contribution ausgehenden Masills, September 1778. Orign. in Kriegsarchiv, sign. K. VII, h. 14. E.

bir; de aceea numărarea se făcù de astădată cu mare conştiinţiozitate. In felul acesta constată Enzenberg că la 1779 trăiau în Bucovina *23.385 de familii*, ceeace corespunde unei populaţii de aproape *116.925 de suflete* (1). Inainte de 5 ani, adică la 1774, numărase Splény numai 14.350 de familii sau 71.750 de suflete. Comparând datele acestea într'olaltă putem constată că în scurgerea de 5 ani (1774—1779) populaţia Bucovinei sporì cu *9.034 de familii sau 45.175 de suflete.*

Sporirea aceasta a populaţiei erà însă în mare parte numai la aparenţă; ea se explică uşor prin faptul, că numărarea lui Splény dela 1774 fusese foarte superficială şi de tot insuficientă. Maiorul Mieg, care din ordinul lui Splény a îngrijit numerarea, concede că aceasta s'a făcut numai pe seama acelora contribuabili, cari se anunţaseră de voie liberă. Că nu se vor fi îndesat prea mulţi la aşezarea izvodului pentru bir, e de sine înţeles. De aceea Mieg observă foarte bine, că cu ocazia unei conscripţii mai severe numărul contribualilor va ieşì de bună seamă mai mare (2). Apoi nu trebue să scăpăm din vedere că mulţi ţărani români din Bucovina petreceau toată vara în Moldova la lucru—un obiceiu care s'a păstrat până în zilele noastre—şi numai toamna târziu se întorceau pe la vetrele lor. Ofiţerul anonim, care ani dearândul petrecuse în mijiocul Bucovinenilor, povesteşte că aceştia pe timpul secerişului se duceau în Moldova la agonisită, neglejind astfel pământurile lor (3). Pe calea aceasta mulţi vor fi căutat să încunjure comisiile de conscripţie, de cari ei după mărturia lui Vasile Balş aveau mare groază, fiindcă ei se temeau de recrutare şi de încărcare cu biruri (4).

(1) ***Bilance deren pro Anno 1774 in diesem k. k Bukowiner District ansässig gewesten und jens pro Anno Currenti (1779) wirklich existierenden Familien***, editat de D. Werenka, *Topographie der Bukowina*, p. 173 urm.

(2) Fr. de Mieg, *Topographische Beschreibung*, p. 11. «nach der demaler nur freiwilig angegebenen Anzahl des Kontribuierenden Standes, welche aber nach einer genauen Conscription sich noch vermehren wird».

(3) *Histor. Beschreibung*, l. c., p. 150. «Doch gehen sie, um etwas zu verdienen zur Erndtezeit in die Moldau auf die Schnitt, darüber aber versäumen sie ihre Felder, welche sie erst nach ihrer Zurückkunft sehr spät im Herbste mähen».

(4) V. Balş, l. c., p. 80.

Populaţia Bucovinei sporì în vremea aceea prin emigrări din ţerile vecine. Colonişti proaspeţi veniau din Galiţia şi Transilvania. Dar fiindcă ambele aceste ţeri erau provincii austriace, emigrarea supuşilor din ele erà oprită, precum am arătat mai sus. Aşà dar din Galiţia numai puţini se puteau furişà în Bucovina. Supuşii noi se puteau dobândì numai din Moldova. De aceea administraţia din capul locului îşi dădù cea mai mare silinţă de a atrage în Bucovina supuşi moldoveni. La 25 August 1774 raportează Ellrichshausen către consiliul aulic de răsboiu din Viena, că Splény, care chiar atunci purcedeà spre hotarele Moldovei pentru a ocupà Bucovina, ar fi primit instrucţiunile necesare de a grijì ca Moldovenii să se mute dincoace de cordon (1). Totodată primì şi Mieg ordinul de a asigurà pe boierii, neguţătorii şi locuitorii doritori de a se aşezà în Bucovina de tot sprijinul. şi toată bunăvoinţa stăpânirii austriace (2). Din mărturiile acestea reiese, că stăpânirea aveà un viu interes de a dobândì încrederea Moldovenilor şi de a-i înduplecà să părăsească ascunzişurile lor din munţi şi codri şi să se întoarcă pe la vetrele lor părăsite. Emigranţii din Moldova ca şi cei din Polonia republicană se bucurau trei ani dearândul de scutire de biruri, un favor de care n'aveau parte emigranţii din Ungaria, Maramureş, Transilvania şi Galiţia (3). Năzuinţa aceasta a stăpânirii nu

(1) D. Werenka, ***Bukowinas Entstehen und Aufblühen***, p. 116. «Wegen Übersiedlung Moldauischer Innwohner sind an General Splény Aufträge erlassen».

(2) Ibid., p. 117. «Dem Herrn... Mieg ist in dieser Angelegenheit besonders mit gegeben worden, dass derselbe zwar denen der Emigration halber sich meldenden Bojaren, Kaufleuthen und anderen moldauischen Innwohnern die Versicherung gebe, dass sie hierlands nicht allein bestens aufgenommen, sondern eventuell auch mit Assistenz an Handen gegegangen, aber so vorge gangen, dass bei den Rusischen Trouppen und insbesondere dem Herrn Feld Marschall von Romanzoff kein Missvergnügen erzeugt».

(3) ***Instruction für die zur Conscription und Belegung der Contribution ausgehende Masills***, Originalul în Arhivele de răsboiu din Viena, sign. K. VII. h, 14. E. «Viele Familien seynd aus Ungarn, aus der Marmorosch, aus Siebenbürgen anhero emigrieret, diese gaudieren keineswegs der Freyjahr, sondern diese allerhöchste Gnade ist bloss denen aus denen Türkischen oder Republikanischen Polnischen Landen anhero emigrierten auf 3 Jahren zugestanden»..

rămase fără succes. Anonimul ofiţer austriac ne comunică în scrierea sa privitoare la Bucovina, că Moldovenii refugiaţi se întorceau în ţară, fiindcă ei prin contact zilnic aflau dela vecinii lor din Bucovina, că aceştia, deşi sunt ţinuţi la strictă supunere şi ascultare, totuş sunt scutiţi şi siguri, plătesc biruri suportabile şi sunt trataţi cu dreptate (1). Aşà se explică deci creşterea aşà de rapidă a populaţiei bucovinene între anii 1774 şi 1779. Astfel îndreptându-se insuficienţa numerării dela 1774 şi încurăjindu-se emigraţiunile din Moldova, s'a putut constată în Bucovina la 1779 un spor considerabil de populaţie, al cărei număr se urcà la **116.925** de suflete.

Cu ocaziunea numărării populaţiei administraţia militară avù fericita idee de a constatà, sat de sat, nu numai numărul familiilor, ci şi obârşia lor. Pentru a puteà îndrumà o politică raţională de colonizare, Enzenberg dorì mai întâiu să ştie, câţi colonişti străini se aşezaseră până atunci în ţară şi de unde veniră ei. El dispuse ca să se facă consignaţiuni separate asupra coloniştilor din Polonia (Galiţia şi Podolia) precum şi asupra celor din Transilvania şi Ungaria. Izvodul emiganţilor transilvăneni ni s'a păstrat în arhivele de răsboiu din Viena. In el găsim numele emigranţilor, starea lor familiară, timpul când s'au sălăşluit în Bucovina, locul unde s'au aşezat şi cel de unde au purces, precum şi întinderea pământului primit dela proprietarul satului spre cultivare individuală şi în devălmăşie. Izvodul acesta desminte în modul hotărît părerile acelora cari susţin că sucursul etnic primit de noi de peste munţi erà minimal şi neînsemnat (2). Din contra, din consignaţia aceasta, întocmită la 1778, vedem lămurit că peste 50 de sate din sudul Bucovinei primiră contingente mai mari sau mai mici de locuitori din Transilvania şi Ungaria. Aceştia erau aşà dar coloniştii ungureni şi transilvăneni, pomeniţi aşà de des în rapoartele

(1) *Von und aus der Bukowina,* l. c., p. 496. «Denn sie erfahren täglich von ihren Nachbaren, dass obwohl solche stets einem strengen Gehorchsam sich unterzuziehen haben, sie dennoch geschützt und sicher, unter möglich zu bestreitender Steuerabgabe, leben und gerecht behandelt werden».

(2) Aurel Onciul, *Chestia românească în Bucovina,* în Viaţa Românească, VIII, No. 10, p. 6.

oficiale de pe vremea ocupării şi în descrierile Bucovinei din acea vreme (1). Emigranţii însemnaţi în acest izvod se recrutau din Transilvania întreagă şi numărau 5.018 suflete, dintre cari 4.587 erau Români şi 431 Săcui (2).

Un izvod alcătuit în felul acesta a existat şi asupra Rutenilor veniţi din Galiţia şi Polonia. Consignaţia Rutenilor însă se pare că s'a pierdut sau cel puţin n'a putut fi descoperită până acum. Existenţa ei stă însă mai presus de orice îndoeală. Din raportul lui Enzenberg şi din al generalului Schröder către consiliul aulic de răsboiu din 12 Ianuarie 1779 aflăm anume că a existat un izvod de felul acesta şi că numărul total al emigranţilor galiţieni se urcà în Bucovina la 14.114 suflete (3).

Datele acestea ne dau posibilitatea de a stabilì raportul numeric între Români şi Ruteni la 1779. Intreaga populaţie a ţerii se urcà atunci, precum văzurăm, la suma de 116.925 suflete. Numărul Rutenilor refugiaţi din Galiţia şi Podolia sporise în curs de 5 ani dela 6.305 la **14.114** suflete. In timpul acesta va fi sporit şi numărul Huţanilor dela 6.000 să zicem la 7.000 de suflete. Astfel numărul celor ce vorbiau ruteneşte în ţară la 1779 se urcase la **21.114** de suflete. Să admitem că în cursul celor cinci ani şi numărul celorlate naţiuni din ţară, al Armenilor, Germanilor şi Ovreilor s'a dublat din 4.000 la 8.000 de suflete. Scoţând deci dela numărul întregii populaţiunii a ţerii de 116.925 numărul Rutenilor de 21.114 şi cel al Armenilor, Nemţilor şi Ovreilor de 8.000, rămâne pe sama populaţiunii autohtone din Bucovina, pe sama Moldovenilor sau Românilor, suma de **87.811** suflete. La 1779 raportul numeric între Români şi Ruteni erà deci: **87.811:21.114.**

---

(1) Cf. Raportul lui Enzenberg din 5 Sept. 1779 şi *Historische Beschreibung der Bukowina*, l. c., p. 145.

(2) *Consignation deren in dem Bucoviner District sich aufhaltenden Siebenbürgische Emigranten:* Originalul în Arhiva de răsboiu din Viena, sign. 1779—14—51. Cf. I. Nistor, *Legăturile noastre cu Ardealul*, în Junimea Literară, XI, p. 12 urm.

(3) Originalul în Arhiva de răsboiu din Viena, sign. 1779—14—51. «die in der Bukowina befindlichen auf galizischen in totali auf 14.114 Seelen sich erstreckenden Emigranten». Cf. Zieglauer-Kaindl, XII, p. 23.

Cifrele acestea spun mai mult decât tomuri întregi. Ele vor face să amuţească odată pentru totdeauna glasurile acelora cari mai susţin că pe vremea ocupării numărul Rutenilor întreceà pe al Românilor în Bucovina. Smal-Stocki (1) şi după el Pihuliak, cari susţin aceasta, încearcă să-şi întemeieze afirmaţia lor pe o pretinsă mărturie a episcopului Dosofteiu, care într'un referat adresat generalului Enzenberg ar fi susţinut «că mai bine de jumătate din populaţia Bucovinei vorbià limba ruteană» (2). Administraţia militară interzise episcopului a comandà din străinătate cărţi liturgice pentru dieceza sa. Cu privire la oprirea aceasta întrebă episcopul, de unde să comande cărţile rituale, câtă vreme ele nu se găsesc nicăieri în Impărăţie. Cu acest prilej să fi făcut Dosofteiu constatarea, că mai bine de jumătate din enoriaşii săi vorbiau ruteneşte. Actul original scris de mâna lui Dosofteiu nu s'a păstrat, cel puţin nu s'a dat peste el până acum. Pretinsa afirmaţie a episcopului ni s'a păstrat numai în raportul lui Enzenberg către comanda generală din Lemberg din 27 Aprilie 1781, în care generalul rezumează observaţiile lui Dosofteiu fără de a le reproduce din cuvânt în cuvânt (3). Aşà fiind, Smal-Stocki şi Pihuliak pun în gura lui Dosofteiu cuvinte despre cari nu ştim dacă el le-a exprimat în forma redată de Enzenberg sau ba. Sigur e numai că Dosofteiu va fi amintit că are trebuinţă şi de cărţi slavone, — pentrucă în cărţile bisericeşti nu se întrebuinţà limba ruteană — pentru Rutenii din dieceza sa, a căror prezenţă în ţară pe acea vreme am arătat-o mai sus. Nu putem susţineà cu siguranţă că Dosofteiu ar fi afirmat că numărul Rutenilor din dieceza sa ar întrece pe al Românilor. Dar chiar admiţind că Dosofteiu ar fi rostit cuvintele pe cari Enzenberg, — cel care combătuse cu atâta vervă cererile autorităţilor galiţiene de a restituì pe fugarii ruteni, — i le pun în gură, şi nici atunci nu

(1) St. Smal-Stocki, l. c., p. 20 urm.

(2) H. Pihuliak, l. c., p. 18 urm. Opintirea autorului de a contestà caracterul românesc al bisericii bucovinene se bate cap în cap cu bine stabilitul adevăr istoric, de aceea ea rămâne zadarnică.

(3) Actul original în arhivele Ministerului de Culte şi Instrucţiune dela Viena, sign. IV. A 3 ex 1781, publicat de Zieglauer, l. c., II, p. 145 urm.

s'ar puteà trage din ele concluziunile pe cari le trag Smal-Stocki şi Pihuliak. Şi anume pentru motivul că pe vremea aceea dieceza lui Dosofteiu nu cuprindeà încă părţile sudice ale Bucovinei, unde exercità încă drepturi ierarhice mitropolitul dela Iaşi prin dichiul său, care aveà sediul la St. Ilie lângă Suceava. Numirea lui Dosofteiu de episcop exempt al Bucovinei se făcù numai la 12 Septemvrie 1781, iar instalarea abià la 10 Fevruarie 1782. Aşà dar cuvintele lui Dosofteiu s'ar fi putut referì numai la partea nordică şi centrală a ţerii. Şi dacă aici Rutenii ar fi fost în majoritate, atunci acea pretinsă majoritate a lor în Bucovina dispare, dacă la Românii de acolo mai adaugem şi pe cei din Sudul Bucovinei, unde Rutenii nu pătrunseră. Din aceste motive din pretinsa mărturie a lui Dosofteiu nu se poate deduce că pe acea vreme în Bucovina numărul Rutenilor întreceà pe al Românilor. Această concluzie ar sta în directă contrazicere cu datele statistice oficiale, cari le-am analizat mai sus.

Rămâne deci bine stabilit că la 1774 raportul numeric între Români şi Ruteni în Bucovina erà *52.750: 15.000,* iar la 1779 acest raport ni se prezentă ca: *87.811: 21.114.*

V.

NĂZUINȚELE EPISCOPATULUI GRECO-CATOLIC.

După ce cunoaştem originea şi numărul Rutenilor aşezaţi în Bucovina pe vremea ocupării, să cercetăm acuma de care confesiune se ţineau ei. La 23 Decemvrie 1595 Rutenii din Galiţia încheiară uniunea cu papa Clementie VIII, care a rămas pentru ei până azi în vigoare (1). Aşà fiind, nu poate încăpeà nici o îndoeală că toţi emigranţii ruteni la trecerea hotarului în Moldova, respectiv în Bucovina, erau de legea greco-catolică. Cum însă ei la sălăşluirea lor în Bucovina nu înfiinţară sate nouă, ci se aşezară, precum am văzut, pe hotarul vechilor sate româneşti, n'aveau nevoie de biserici nouă, ci se duceau la cele vechi româneşti. Preotul român vedeà cu drag sporirea turmei sale credincioase şi aşà emigranţii ruteni se bucurară de cea mai largă ospitalitate în biserica română. Trecerea Rutenilor dela legea unită la cea dreptmăritoare se făcù foarte lesne şi pe nesimţite, de vreme ce ceremoniile bisericeşti erau foarte asemănătoare, pe când deosebirile dogmatice rămasese pururea nepricepute de mintea oamenilor de rând (2). Câtă vreme însă emigrările din Galiţia se făceau pe ascuns, nimenea n'aveà evidenţă asupra tre-

(1) Dr. I. Pelesz, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom.*, I, p. 540 urm.

(2) Raportul nunţiului papal către secretarul de taină baronul Püchler din 1780. Orig. în Kriegsarchiv. Hofkriegsakten 1780—62—220. «Vor einiger Zeit ist aus Lemberg gemeldet worden, dass sehr viele griechisch-unierte Bauern ununterbrochen aus Galizien nach der Bucovina wandern, wo sie alle, da es dort nur schismatische Kirchen gibt, in divinis bei einheimischen Pristern communizieren und auf diese Weise, vielleicht ohne sich dessen zu

cerilor acestora. Așà s'a făcut trecerea Huțanilor la legea noastră pe nesimțite. La înființarea satului huțănesc Breaza se ventilase chestiunea înființării unei biserici greco-catolice pe sama Huțanilor. Cum însă dela ocupare încoace numărul Galițianilor refugiați în Bucovina creștea pe zi ce merge, și cum în Galiția în urma alipirii la Austria pacea, liniștea și ordinea începură a-și face drum, persoanele din fruntea bisericii greco-unite începură a-și da sama de pierderile îndurate de biserica lor în urma emigrării Rutenilor în Bucovina și a trecerii lor la legea ortodoxă. Cel care și-a ridicat mai întâiu glasul contra primejdiei acesteia a fost prepozitul seminarului greco-catolic dela Viena, abatele Iosafat Bastassich, carele la 1780 înaintă nunțiului papal Josepho Garampi un memoriu în care arată că în anii din urmă mii de mii de greco-catolici din Galiția emigraseră și încă emigrează în Bucovina, unde ei trec la schismă, adică la biserica ortodoxă, fiindcă n'au preoții lor (1). Bastassich cere ca să se trimită preoți uniți acolo, ba chiar și un episcop, care să înlocuească pe nesimțite pe cel ortodox, care ar fi murit. Potriviți pentru scaunul episcopal din Rădăuți ar fi fost, după părerea abatelui, prepozitul greco-catolic din Muncaciu

---

versehen, Schismatiker wurden». Cf. Zieglauer, I, p. 140. Aceasta o constată și comisiunea de anchetă dela Viena, care se ocupă de chestiunea «wie die seit der Besitznehmung der Bukowina aus Siebenbürgen, der Marmaros, aus Pohlen, vorzüglich aber aus Galizien in die Bukowina transmigrierte, und allda ad Schisma gegangene viele unierte Familien wiederum zur unierte Kirche zurückgeführt werden könnten», constatând că «dieses sich überall zerstreut angesiedelte Volk, ohne einen Unterschied zu kennen, vermutlich ganz unbedenklich und unwissend zu dem schismatischen Ritus ganz übergegangen ist. *Protocollum Commissionis*, l. c., p. 323 ; cf. și *Ausgewählte Capitel aus dem Gedenkbuche der röm. kath. Pfarre zu Czernowitz*, p. 42. «Diese nichtunierte Griechen traten, weil es ehemals in der Bukowina keine Priester ihres Ritus gab, zu den Schismatikern über, welche einen den ihrigen verwandten Ritus haben».

(1) Originalul în Kriegsarchiv, Hofkriegsakten, 1780—62—220. «Accedit, quod indubium sit, his annis multa millia graeci ritus Catholicorum e Galitia in Bukowinam emigrasse, imo hodie dum etiam emigrare, quorum saluti saltem dando illis pastorem aliquem, ut provideatur, sane necesse est, secus eium, si populo illi schismaticus datus fuerit episcopus pars etiam sana corrumpetur et ad schisma deflectet». Cf. Zieglauer, o. c., II, p. 139.

Andreiu Zsetkey sau canonicul din Oradea Mare Paul Bereghi, fiindcă ambii cunoşteau limba română şi ruteană. Le început ei n'ar trebuì să amintească nimic privitor la deosebirea între uniţi şi neuniţi, ci să se facă ca şi cum nici n'ar şti că locuitorii din Bucovina ar fi trecut cândvà dela unie la ortodoxie (1). Trecerea aceasta o făcură însă numai Rutenii veniţi din Galiţia şi o parte a Românilor originari din Transilvania. Majoritatea acestor din urmă erà însă de legea ortodoxă, ba ei părăsiră chiar din motive religioase Ardealul (2). Populaţia cea mai număroasă a Bucovinei, Moldovei sau României erau din moşi strămoşi fii credincioşi ai bisericii ortodoxe. Despre trecerea lor cândvà dela unie la ortodoxie nu poate fi vorba. Dar din memorandul lui Bastassich putem gâci altcevà. El întemeiază revindecările bisericii unite în Bucovina pe împrejurarea că Rutenii trecură aici dela unie la ortodoxie. Până aici e totul corect. Dar canonicul greco-unit merge cevà mai departe. El afirmă aceasta şi despre Români, pentru ca prin denaturarea intenţionată a adevărului istoric să împrumute propagandei sale greco-catolice în Bucovina aspectul unei îndreptăţite măsuri de apărare. Astfel trezì Bastassich chestiunea ruteană în Bucovina, care la început avea caracter pur confisional.

Nunţiul papal Josepho Garampi, către care erà adresat memorandul, a reuşit să lanseze chestiunea aceasta

---

(1) Ibid. «Cum innotuerit mihi, in tractu Bukovinae episcopum greci ritus non unitum esse mortuum (!). videretur optima occasio nunc adesse, infelicem provinciae illius populum, qui a fide catolica non ita pridem descivit (!) ad sacram unionem reducendi, nam et nunc abhuc recens est ea in provincia vigentis aliquando sacrae unionis memoria (!?) . . . Sacra vero unio, sine ulla vi, quasi ex se ipsa, illic sine dubio refloresceret, si unice sua majestas caeareo-regia solum episcopum greaci ritus catholicum, virum zelosum, sed una admodum moderatum et prudentem, linquarumqe Valachicea et Ruthenicae gnarum ei populo mitteret, atque praeficeret, qui nulla initio destinctione inter Unitos et non Unitos mentione injecta, directe officii sui episcopalis munia auspicaretur omniaque ageret, quasi nec sciret, eos aliquando ab Unione recessisse».

Vestea despre moartea episcopului Dosofteiu Herescul nu erà adevărată. Dosofteiu muri numai în Fevruarie 1789.

(2) Cf. I. Nistor, *Legăturile noastre cu Ardealul*, l. c., p. 14.

în cercurile cele mai înalte și să deștepte acolo interes pentru ea. La 9 Martie 1780 el înaintă baronului de Püchler, secretarul de taină al Impăratului, un memoriu în chestiunea aceasta, aprobând în toate planul lui Bastassich. Impăratul Iosif al II-lea invită pe membrii consiliului aulic de răsboiu să-și dea părerea în chestiunea aceasta (1). Aceștia se exprimară contra măsurilor propuse de Bastassich și Garampi, fiindcă aplicarea lor ar puteà produce mari turburări în Bucovina, silind populația a-și părăsì țara. Consiliul aulic de răsboiu hotărîse însă, ca credincioșii greco-catolici din țară să fie concentrați într'o singură regiune unde ei să-și aibă bisericile și preoții lor. Planul acesta se puteà realizà foarte ușor, câtă vreme, precum am arătat mai sus, numărul Rutenilor în Bucovina erà încă neînsemnat, urcându-se numai la 14.114. Huțanii, trecuți de lungă vreme la ortodoxie, nu mai veniau în considerare. Dar deși chestiunea atinsă de Bastassich și Garampi nu putù fi imediat rezolvită in sensul inițiatorilor ei, ea preocupă veșnic cercurile conducătoare din Viena. Caracterul ei confesional găsì sprijin la clerul catolic și la cârmuire, unde acesta până la desființarea Concordatului aveà mare trecere. Rutenii bucovineni trecuți dela unie la ortodoxie deveniră obiectul celei mai mari solicitudini din partea stăpânirii, făcându-li-se vecinic concesiuni pe sama Românilor ortodoxi. Ei erau pururea priviți ca mediul cel mai bun pentru propaganda catolică. De aceea putem observà că în dosarele contimporane lor li se dă cea mai mare atenţiune. Se exagerează anume numărul și însemnătatea lor, pentru a-i înfățișà ca reprezentanții Bucovinei și pentru a justificà propaganda greco-catolică în această țară orto-

(1) Vortrag des Hof-Kriegs-Raths vom 16. März 1780, die Umwanderung der Galizischen unierten Unterthanen in der Bukowina und ihre Abweichung zur schismatischen Kirche, dann die Bestellung eines unierten Bischofes in der Bukowina betreffend. Originalul în Haus- Hof- u. Staatsarchiv din Viena, sign. St. K. Ind. 1780, no. 1968. «Es hat der hiesige Nuncius die Anzeige gemacht, dass mehrere griechisch-unierte Unterthanen aus Galizien in die Bukowina umwanderten und wegen Ähnlichkeit der Rituum und der Kirchen-Ceremonien unwissend, und weil sie den Unterschied der Dogmen nicht verstünden, zum Schisma übergingen...»

doxă. Şi dacă faimosul plan al lui Bastassich nu s'a pus imediat în aplicare, aceasta este a se mulţămì numai simţului de echitate şi mărinimozităţii Impăratului Iosif II, la a cărui poruncă se sistară atacurile îndreptate contra bisericii dreptmăritoare din Bucovina. Comisiunea convocată de el la Viena hotărî ca pentru credincioşii greco-uniţi din ţară să se întemeieze biserici greco-catolice la Vijniţa, Cernăuţi, Sadagura, Siret, Suceava şi la Câmpulungul-Moldovenesc (1). Din hotărîrea aceasta deduce Kaindl, că la 1780 Rutenii ar fi fost răspândiţi dejà peste toată Bucovina dela Vijniţa până la Câmpulung (2). Concluziunea aceasta este însă lipsită de temeiu, de vreme ce aderenţii bisericii greco-catolice din regiunile sudice ale Bucovinei erau Români greco-uniţi, descălicaţi acolo din Transilvania. Enzenberg observă doar la ancheta din Viena, că pentru greco-uniţi trebuesc chemaţi şi «preoţi români dela Blaj», pentrucă în Bucovina se aşezară emigranţi greco-uniţi «atât ruseşti cât şi româneşti» (3). Hotărîrea comisiunii de anchetă nu se aduse însă la îndeplinire din cauza intervenţiei episcopului Dosofteiu, care la 12 August 1781 desfătuì pe Enzenberg dela executarea hotărîrii, fiindcă din pricina aceasta «uşor s'ar puteà iscà turburări în popor» (4). Şi astfel s'a amânat înfiinţarea de parochii greco-catolice în cele şase localităţi din Bucovina.

Chestiunea readucerii Rutenilor din Bucovina la vechea lor lege greco-unită, abordată de Bastassich şi patronată de nunţiul papal, preocupă încă lungă vreme spiritele. La 24 Decemvrie 1806 mitropolitul greco-catolic din Lemberg, Anton Angellowicz, înaintă împăratului Francisc I un memoriu, în care găsim amintită şi chestiunea aceasta. In punctul IV aliniatul *e* al suplicei constată Angellowicz: «Dieceza neunită a Bucovinei se compune în partea cea mai mare (!) din Galiţieni de ritul greco-catolic refugiaţi acolo, cari lesne s'ar reîntoarce în sânul bisericii catolice de ritul grecesc, dacă s'ar găsì în părţile acelea un episcop

(1) *Protocollum Commissionis*, l. c., p. 323.
(2) R. F. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, p. 113.
(3) *Protocollum Commissionis*, p. *323*.
(4) Cf. Polek, *Ausgewählte Capitel*, etc., p. 43.

catolic de ritul grecesc și dacă stăpânirea ar sprijinì intențiunea aceasta». Mitropolitul motivează propunerea sa zicând că în urma experienței de până atunci ortodocșii și mai ales Galițienii sălășluiți în Bucovina aproape nici când nu obișnuesc a trece la biserica romano-catolică, ci numai la cea greco-catolică, și aceasta din cauza asemănării liturgiei și a datinilor bisericești. Drept aceea în interesul respândirii culturii și a mai bunelor sentimente în această țară ar fi foarte de dorit ca să se așeze acolo un episcop greco-catolic, pentrucă cu timpul dieceza ortodoxă a Bucovinei s'ar desființà și atunci bogatele mijloace ale fondului religionar (ortodox-român) s'ar puteà întrebuințà spre binele religiunii catolice (1). Planul lui Angellowicz nu s'a putut aduce la îndeplinire din pricina încurcăturilor politice din Austria. Izbânzile și cuceririle lui Napoleon I reclamau atențiunea Impăratului într'o măsură mai largă decât chestiunea înființării unui episcopat greco-catolic într'o țară ortodoxă, precum erà Bucovina.

Idea înființării unui episcopat greco-catolic în Bucovina agită spiritele încă lungă vreme și după aceea. Pe la anul 1862 Rutenii cereau crearea unei episcopii greco-catolice în Bucovina chiar pe cheltueala fondului religionar greco-oriental (2). Dar precum împăratul Francisc I, așà nici urmașii săi nu consimțiră la desființarea vechei

(1) M. v. Malinowski, *Die Kirchen-und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien*, «Die nicht unierte Diözese in der Buccowina besteht grösstenteils (!) aus den hinüberlaufenden Galiziern des griech.-kath. Ritus, welche leicht zur katholischen Kirche des griech. Ritus zurückkehren würden, wenn ein katholischer Bischof des griech. Ritus in diesen Gegenden verfindig wäre und die Regierung diese Absicht unterstützen möchte. Nach der Erfahrug pflegen die nicht unierten Griechen und besonders die in der Bukowina ansässig gewordenen Galizier sehr schwer und fast nie zur katholischen Kirche des lateinischen Ritus, wohl aber zu jener des griechischen zu übersetzen, dennoch wäre zu dieser Absicht und um diesem Lande eine bessere Kultur und Denkungsart (!) zu verschaffen die Anstellung eines katholischen Bischofes vom griechischen Ritus um so mehr zu erwünschen, weil mit der Zeit das nicht unierte Buccowiner-Bistum eingehen und der dortige einträgliche Religionsfond zum besten der katholischen Religion verwendet werden könnte».

(2) M. Harasiewicz, *Annales Ecclesiae Ruthenae*, p. 958 urm.

noastre episcopii şi nici la înstrăinarea fondului religionar, închegat din donaţiunile pioase ale domnilor şi boierilor moldoveneşti. Prima parohie greco-catolică s'a înfiinţat la Cernăuţi numai la 1881 (1). Vechea propagandă greco-catolică în Bucovina a continuat şi în deceniile următoare. Contra «misionarilor ruteni de confesiunea greco-catolică» patronaţi de «guvernul provincial» avură Românii de susţinut lupte grele mai ales înainte de 1848, lupte cari ţinură în loc desvoltarea politică şi naţională a acestei ţeri, precum ne arată memoriul explicativ la petiţiunea Bucovinei pentru autonomie dela 1848, iscălit de fruntaşii bucovineni din acel timp: Eugenie Hacman, Nicolae Hacman, Constantin Popovici, Ioan Calinciuc, Anton Kral, Mihaiu Bodnar, Iordache Vasilco, Alexandru Goian, Mihaiu Zotta, Iacob Mikuli, Cristof Petrovici şi Eudoxiu Hurmuzachi (2). Luptele acestea confesionale continuară şi după 1848, precum ne putem încredinţă din diversele broşuri polemice apărute dela 1848 încoace (3).

Din cele sus amintite vedem însă lămurit că Rutenii

---

(1) Cf. Polek, *Ausgewählte Capitel*, p. 43

(2) *Promemoria zur Bukowiner Landespetition vom Jahre 1848 in Betreff der provinziellen Sonderstellung* der Bukovina, p. 9.« Mit dem neuauftauchenden ruthenischen Elemente hatten die Bukowiner schon unter dem vormärzlichen Systeme manchen harten Strauß zu bestehen; ihm, wenn auch nicht ausschlieslich, schuldet dieses Land einen nicht unbedeutenden Teil seiner politischen Verwahrlosung, seiner religiösen Hintansetzung, seines nationalen Zurükbleibens. Was war somit natürlicher, als dass die Saat des Misstrauens, der Erbitterung, der offenen und heimlichen Anfeindung, welche dieses Element in der vormärzlichen Epoche mit Vorwissen und stillschweigender Genehmigung der Provincial-Regierung auf Bukovina's ruhigen Fluren saete, nunmher üppig wuchert und dem Saemanne die Antipatie des Volkes zuzieht? Offene und allen Gesetzen zum Hohne am hellen Tage betriebene Proselitenmacherei, Aufreizung der Gemeinden gegen ihre Pfarrer, Minuendo-Licitation der geistlichen Stollagebühren zur Anlockung von Pfarrkindern, fraudulöses Nachweisen von Kultusgenossen zur Errichtung von Pfarreien, eigenmächtiges Eindrängen in fremde pfarrliche Rechte, in Kirchen und Schulen des nicht unierten Ritus, fortwähredes Discreditieren und Denuncieren bei der Regierung aller Höhergestellten des angefeindeten Kultus... sind bei der noch lebenden Bukoviner Generation unvertilgbare Motive von Entfremdung, Haß, religiösem Fanatismus und politischer Opposition gegen die aus Galizien entsandten Missionäre ruthenischer Abstammung und griechisch-unierten Bekenntnisses.»

(3) Eusebiu Popovici, *Offener Brief*, Cernăuţi 1891.

trecuseră hotarul Bucovinei ca greco-catolici şi că abià aici ei de voie liberă şi pe nesimţite îmbrăţişară legea ortodoxă pe care ei până azi o numesc cea românească. Inainte şi lungă vreme după sălăşluirea lor în Bucovina episcopia Rădăuţilor, întemeiată de Ştefan cel Mare şi lărgită de Iosif II în episcopia Bucovinei, erà o episcopie românească. Acesta este un adevăr istoric bine stabilit, care nu se poate întunecà prin discursuri politice, articoli de ziare şi broşuri de acelaş fel, fie ele chiar şi mai temeinice şi mai cuprinzătoare decât cea mai recentă a lui Pihuliak. Acest mare adevăr trebue să-l avem pururea în vedere când se discută chestiunea bisericească din Bucovina. In faţa constatărilor acestora ne putem uşor convinge în cât de mare rătăcire se găseşte Aurel Onciul, când el din numărul relativ mic al Rutenilor greco-catolici din Bucovina conclude că Rutenii în genere n'ar fi imigrat în masse în ţară(1).

Intenţiunile episcopatului rutean din Lemberg de a readuce pe Rutenii din Bucovina la vechea lor credinţă greco-unită nu remaseră necunoscute episcopilor ortodocşi dela Cernăuţi. Aceştia îşi dădură cea mai mare silinţă de a paralizà propaganda greco-catolică între credincioşii lor ruteni, făcându-le largi concesiuni în biserica română, pentru a-i legà trainic şi strâns de ea. Urmaşul lui Dosofteiu Herescul a fost Daniil Vlachovici, Sârb de origine, care favorizà pe Ruteni din cale afară. «Una din măsurile prin cari episcopul Vlachovici jignì populaţia română naţională din Bucovina, constă într'aceea că el ca Sârb favorizà inundarea diecezei cu cărţi bisericeşti slavone, cu diaconi, ba chiar şi cu preoţi din Galiţia şi Rusia, îndrumând pe calea aceasta introducerea şi respândirea idiomului rutean în ţară» (2). Urmaşii lui Vlachovici au purces pe calea apucată, până ce am ajuns aşà de departe, ca Rutenii să tindă chiar la cârma bisericii române din Bucovina. Poate găsesc ei că calea aceasta este cea mai nimerită pentru a pune în aplicare planurile făurite de Bastassich şi Angellowicz. Iată în ce primejdie ne-a mânat râvna arhipăstori-

(1) *Privitorul*, I, no. 4, p. 3. «Căci Rutenii Galiţieni sunt greco-catolici şi dacă ar fi venit ei în masse, elementul greco-catolic în Bucovina ar trebui să fie numeros».

(2) Cf. jurnalul «Der Patriot», 1872, p. 25.

lor noştri de a păstrà pe Ruteni cu orice preţ în sânul bisericii noastre bine dotate. Am jertfit caracterul naţional al bisericii noastre în folosul ortodoxismului, pentru a-l aduce şi pe acesta în primejdie. Acesta este rezultatul politicei noastre bisericeşti dela ocupare până în ziua de azi (1).

Pe temeiul mărturiilor de mai sus rămâne bine stabilit că Rutenii se aşezaseră în Bucovina în a doua jumătate a veacului al 18-lea ca greco-catolici. Sosiţi ca pribegi în ţară, ei se adăpostiseră ca lăturalnici prin satele româneşti şi trecură pe nesimţite la confesiunea ortodoxă, care aveà foarte multă asemănare cu cea uniată. Faptul acesta ni-l chezăşueşte şi Ion Budai Deleanul zicând: «Deşì Rutenii sunt de origene uniţi, în Bucovina ei mărturisesc ca greco-neuniţi, de altfel ei sunt egali cu ceilalţi din Galiţia» (2). Episcopatului greco-catolic din Lemberg lucrul acesta nu-i rămase necunoscut şi pentru aceea el se străduì să pună stavilă trecerii Rutenilor bucovineni la ortodoxie. In iperzelul său episcopatul încercă a dobândì Bucovina întreagă pentru confesiunea greco-catolică. El se şi asigură de sprijinul nuţiului papal dela Viena. Dar planul lor

(1) Asupra chestiuni bisericeşti din Bucovinia cf. T. V. Stefanelli, *Chestiunea bisericească în Bucovina* în *Ţara Nouă*, no, 7 şi 8 (1912); I. Nistor, *Rostul naţional al bisericii noastre* în «Junimea Literară», X, pag. 4 urm.

(2) Ion Budai Deleanu, *Kurzgefasste Bemerkungen über die Bukowina.* Mss. Budai XIV. Acad. Romàuă, No. 2424 pag. 64. «Alle die Russniaken welche sich in der Bukowina und Moldau befinden, siud galizische oder russische Unterthanen; die in der Bukowina sind fast alle Galizianer, haben auch galizische Sitteu, reden die nämliche Sprache, mit dem Unterschiede, dass sie durch den Umgang mit den Moldauern viele moldauische Wörter in ihrer Sprache mischen; auch sich besser kleiden, und reiner halten, als die galizischen Bauern. Aber das horelka-Trinken ist auch hier allgemein eingeführt. Obgleich sie originell uniert sind, so bekennen sie sich doch hier zu der griechisch nicht unierten Kirche. Übrigens ist ihr Charakter dem der übrigen Rusniaken gleich». O traducere românească a «observaţiilor scurte asupra Bucovinei» dă G. Bogdan Duică în «Gazeta Bucovinei», anul IV.

nu găsì aprobarea împăratului Iosif II, şi a urmaşilor săi pe tronul împărătesc şi numai astfel legea noastră a rămas neştirbită.

Aşà fiind, pretenţiunile Rutenilor pe terenul bisericesc sunt lipsite de orice temeiu istoric, de vreme ce nici ei, nici înaintaşii lor n'au contribuit cu nimic la formarea şi adăogirea fondului religionar şi deoarece moşii şi strămoşii lor nici nu aparţineau încă bisericii noastre, ci profesau credinţa greco-catolică, adusă dela ei de acasă din Galiţia.

VI.

ADMIGRĂRILE DIN MOLDOVA.

Din excursia de recunoaştere în terenul istoriei bisericii bucovinene să ne întoarcem iarăş la raportul numeric dintre Români şi Ruteni precum ni-l înfăţişează datele statistice oficiale. La 25 Fevruarie 1786 generalul Enzenberg înaintă consiliului aulic de răsboiu o descriere detaliată a stărilor politice şi economice din Bucovina, întemeiată pe vastele sale cunoştinţe despre oameni şi împrejurări din ţară precum şi pe larga sa experienţă, dobândită în cursul unei administraţii înţelepte de 8 ani de zile (1). Descrierea aceasta el o înzestrează cu o foarte importantă tabelă statistică, în care găsim că Bucovina eră locuită atunci de 27.011 familii sau 125.039 suflete. La acestea se mai adăugeau încă 2.091 famili «fără casă», adică venite numai de curând în ţară, cari împreună cu cele aşezate mai dinainte sporiau numărul populaţiei la 29.102 familii sau 135.494 suflete (2). Comparând datele acestea cu cele dela 1774, când populaţia ţerii numără numai 14.350 familii sau 71.750 suflete, vedem că populaţia Bucovinei în curs de 12 ani (1774—1786) s'a dublat, sporind cu 100 la sută (3). Acest fapt ne dovedeşte până la evidenţă cât

(1) Rationarium Provinciae über alle zur politisch Landes-Regierung gehörigen Gegenstände in der Bukowina, welche in dem Tabellarischen Anhang summarisch aufgeführ sind und in folgenden Abteilungen kritisch behandelt werden, ed. Hurmuzachi, *Docum.* VII, p. 454 urm.

(2) şi (3) Ibid. «Nun werden nur an behauszten Familien 27.011 gezählt, welche Zahl die Unbehauszten, die unter dem Seelenstand beziffert sind, auf 29.102 vermehren und von der Zeit der Besitznehmung der Zuwachs über 17.000 Familien hinaufsetzen».

(3) Aurel Onciul, *Chestia românească în Bucovina,* l. c., p. 6, şi *Condiţiunile existenţei Românilor,* l. c., p. 3.

de neîntemeiate sunt socotelile lui Aurel Onciul cu ajutorul formulei statistice $So = \frac{Sf}{Cd}$, adică suma originală (So) este egală sumei finale (Sf), împărţită prin coeficientul îmmulţirii (C) ridicat la potenţa numărului deceniilor (d) (1). Cu ajutorul formulei acesteia se poate constatà creşterea unei populaţii statornice care sporeşte pe calea naturală a naşterilor. Intr'o ţară colonială, cum erà Bucovina în primii ani după anexare, când populaţia sporià pe calea imigrărilor an de an în măsură aşà de considerabilă, formula aceasta nu poate găsì aplicare. Pentru acest motiv rezultatele dobândite cu ajutorul ei nu pot aveà nici o valoare doveditoare.

Comparând datele dela 1786 cu cele dela 1779, găsim că în răstimpul acesta populaţia Bucovinei a sporit dela 116.925 la 135.494, adică cu 18.569 suflete. Să ne dăm bine seama cum şi pe a cui socoteală s'a făcut acest spor de populaţie. Suma de 18.569 suflete reprezentă un spor de 16 la sută în curs de 7 ani. Immulţirea aceasta nu s'a putut face numai pe calea naşterilor, a trebuit să afle loc şi imigraţiuni. Şi de fapt acestea s'au şi făcut pe o scară foarte întinsă. Dar acestea n'au putut da o recoltă mai bogată, fiindcă sporul dobândit prin imigrare urmà să fie pururea paralizat prin emigrări din ţară. Astfel perioada aceasta se distinge de cele precedente prin o foarte vie fluctuaţiune a populaţiei bucovinene. La cordon domnià un necontenit schimb de populaţie, unii trecând dincolo, alţii mutându-se dincoace.

Am amintit mai sus, că consiliul aulic de războiu din Viena hotărîse prin ordonaţiunea sa din 2 Octomvrie 1779, că numai acei emigranţi galiţieni să fie primiţi în Bucovina, cari se vor puteà legitimà cu permisul de emigrare din partea stăpânilor şi autorităţilor din locul lor natal. Asupra acestei chestiuni discută şi comisiunea de anchetă dela Viena, ajungând şi ea la hotărîrea ca în Bucovina numai acei supuşi împărăteşti din alte provincii să fie primiţi ca colonişti, cari vor fi dobândit dela autorităţile patriei lor încuviinţarea de a emigrà (1). In

(1) *Protocollum Commissionis* l. c., p. 323, «ist die Anordnung ergangen, dass in dem Buccowiner District an derley Unterthanen keine anderen

memoriul său către președintele consiliului aulic de războiu, contele Hadik, arată boierul Vasile Balș piedicile cari zădărnicesc imigrările din Moldova — șicanările la vamă— și cere înlăturarea lor (1).

In urma acestor hotărîri, conteniră dela 1780 încoace imigrările din Galiția, pentrucă numai puțini Ruteni își vor fi putut exoperà dela autoritățile galițiene un permis de emigrare, fiind și acolo mare nevoie de brațe muncitoare. Intr'un raport din 22 Maiu 1783, propune Ioan Budinszky, ca din Galiția să se primească în genere numai astfel de emigranți, cari posed avere, de vreme ce vin oameni din Moldova cari fără nici o cheltueală devin după 3 ani birnici folositori (2). Din motivele acestea aproape întreg sporul populației bucovinene din vremea aceea trebue să-l punem pe seama emigrărilor din Moldova. Și că în adevăr acestea erau foarte considerabile, ne arată următoarea consignație a familiilor emigrate din Moldova în Bucovina în cursul anilor 1781 și 1782 (3):

ANUL	De familie		ACEȘTIA ADUC CU DÂNȘII																			
			Copii		Rude		Slugi			ANIMALE DOMESTICE										Acarete care cu		
	Tată	Mamă	Bărbătesc	Femeiesc	Bărbătesc	Femeiesc	Bărbătesc	Femeiesc	Numărul sufletelor	Boi	Vaci	Juncani	Viței	Cai	Mânzi	Oi	Capre	Porci	Numărul vitelor	Pâine și hrană	Acarete	N-rul carelor
1781	361	333	359	277	20	20	10	—	1880	595	448	110	391	156	41	1781	71	41	3534	28	107	130
1782	425	405	509	414	35	30	10	1	1829	800	608	139	499	178	26	2795	47	36	5128	149	181	330
Suma	786	738	868	691	55	50	20	1	3209	1395	1056	249	790	334	67	4576	118	77	8662	172	288	464

als diejenigen aufgenommen werden sollen, die von ihren Obrigkeiten zur Übersiedlung die Erlaubnisz erhalten haben».

(1) Vasile Balș, *Beschreibung der Bukovina und deren inneren Verhältinsse,* ed. Polek, in Jahrbuch des Bukow. Landesmuseums, III, p. 86.

(2) Wickenhauser, *Molda,* II, 2, p. 79. «Aus Galizien wären nur jene Einwanderer zu übernehmen, die eigenes Vermögen besitzen, da Leute aus der Moldau kommen und ohne einigen Auslagen nach Verlauf dreier Jahre nützliche Steuerzahler abgeben».

(3) *Summarischer Ausweis* der aus den jenseitigen Türkisch und Moldauischen Gebieten in den diesseitigen K. K. Buccoviner District pro anno

Privind tabela aceasta ne putem face o închipuire despre felul emigrărilor din Moldova. Emigranții români de acolo nu veniau numai cu toiagul de pribegie în mână ca fugarii din Galiția, ci ei treceau peste cordon cu toată averea lor mișcătoare, care se compuneà din cirezi de vite, turme de oi și dintr'un șir lung de care încărcate cu pâne, acarete de casă și unelte de gospodărie. Oamenii ce veniau să se așeze în țară nu erau sărmani, lipiți pământului, ci gospodari cuprinși. Intre ei se vor fi găsit mulți pribegi din timpul răsboiului, cari se întorceau din ascunzișurile din munți pe la vetrele lor părăsite din Bucovina. Din tabela aceasta mai vedem că între emigranți sexul bărbătesc prevalează asupra celui femeiesc. Tabela nu ne arată din cari regiuni ale Moldovei veniau noii locuitori ai Bucovinei. Sunt însă anumite indicii din cari putem ghicì originea coloniștilor veniți din Moldova. Așà găsim bunăoară în Bucovina nume de familii ca Sbiera, Bodnarescu, Vicol, Turtureanu, Tutuiescul, Balintescul, Flocea, Cârsteanu, Breabăn, Baloșescul ș. a., cari arată originea purtătorilor lor din Sbierești (sat în jud. Neamț), și Sbiereni (jud. Iașilor), Botnărești (sat în jud. Roman), Vicoleni (sate în jud. Botoșani, Dorohoiu și Fălciu), Turturești (sat în jud. Neamț), Tutuești (sat în jud. Neamț), Balintești (sat în jud. Covurluiu), Flocești (sat pe Trotuș), Cârstești (sat în jud. Suceava), Breabii (sat în jud. Neamț), Baloșești (sat în jud. Neamț) ș. a.

Comitele D'Hauterive amintește în memoriul său despre starea Moldovei la 1787 că «Moldovenii cari trăesc în munții de lângă Țara Nemțească pleacă și se întorc, după cum nădăjduesc sau se tem de cevà dela boierii sau stăpânii lor» (1).

1781 et 1782 emigrierten Familien, die sich an den Cordon gemeldet. Orig. Kriegsarchiv. sign. K. VII. h. 14. E. Asupra emigrărilor din Moldova în țerile vecine cf. Andreas Wolf, *Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstentums Moldau*, I, p. 85.

(1) Le Comte D'Hauterive, *Mémoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie*, p. 93.

Motivele cari mânau pe emigranţi peste cordon le cunoaştem din raportul lui Enzenberg din 2 Noemvrie 1782; ele consistau în asuprirea ţăranilor din partea arendaşilor şi în starea de neordine şi nesiguranţă în Moldova (1). Imprejurările acestea erau foarte bine venite pentru Enzenberg, pentru a spori populaţia Bucovinei. Cu ocazia petrecerii sale la Cernăuţi, Impăratul Iosif II constată la 19 Iunie 1783, că immulţirea populaţiei este lucrul cel mai însemnat în Bucovina; în vederea scopului acestuia trebue încercate toate mijloacele, numai cheltueli prea mari să nu se facă (2).

Immulţirea populaţiei fără mari cheltueli se puteà face cel mai lesne prin emigranţii din Moldova, fiindcă aceştia nu veniau numai cu toiagul în mână, ci îşi aduceau cu sine cele trebuincioase pentru înfiriparea gospodăriei. De aceea Enzenberg grijì ca să atragă pe Moldoveni în număr cât se poate de mare în Bucovina. Pentru a reuşi mai lesne, el cerù guvernului dela Iaşi extradarea dezertorilor din Transilvania. Propaganda catolică, unită cu încercarea autorităţilor militare de a obligà pe Românii din comitatul Bistriţa-Năsăud la serviciul de grăniceri produse la 1763 grave turburări între locuitorii de acolo. Rămâind justele lor plângeri nebăgate în seamă, 24.000 familii româneşti din cele 23 sate din ţinutul Bistriţei, părăsind vetrele lor strămoşeşti, se refugiară la 1766 în Moldova cu toată averea lor mişcătoare (3). Fugarii fură urmăriţi din partea autorităţilor austriace ca dezertori din regimentul grănicerilor, obţinându-se chiar

(1) F. A. Wickenhauser, *Molda*, II, 2, p. 65. «Da in der Moldau die meisten Güter verpachtet sind, so werden die vermöglicheren Unterthanen von den Richtern gepresst und entfliehen. Dies und weil in der Moldau keine Ordnung bestehet ist die Ursache, dass von dort aus so sehr ausgewandert wird».

(2) I. Polek, *Iosephs I. Reisen nach Galizien und der Bukowina*, p. 38. «Die Vermehrung der Population in diesem Lande ist das wichtigste, und um diese zu erlangen, muss alles, jedoch ohne besondere Kösten, angewendet werden».

(3) Raportul agentului prusian Ernest-Frederic König din Iaşi dela 17 Ianuarie 1785, la Hurmuzachi-Iorga, X., p. 7, nr. X: «Gegen 24.000 Familien retteten sich... in die Moldau». Cf. Hurmuzachi, *Fragmente din Istoria Românilor*, II, p. 220 urm.; N. Iorga, *Acte şi Fragmente* II, p. 189 urm.

dela Poarta Otomană un firman pentru restituirea lor (1). Intemeiindu-se pe acest firman, generalul Enzenberg trimise după un timp oarecare pe căpitanul Beddäus cu 10 caporali în Moldova pentru a prinde pe dezertori şi á-i aduce în Bucovina. Beddäus trimise pe caporalii săi prin sate şi aceştia reuşiră să atragă dezertori şi nedezertori prin promisiuni de scutire de biruri pe timp de 3 ani.

Pentru a nu trezì bănueala guvernului moldovenesc asupra emigrărilor în massă, Beddäus cu caporalii săi trimiteau pe dezertori cu familiile lor în grupuri mai mari sau mai mici peste cordon. Incercările autorităţilor moldovene de a oprì pe femeile şi pe copii dezertorilor născuţi în Moldova rămaseră zădarnice, fiindcă oamenii lui Enzenberg considerau de dezertori «şi pe copiii din pântecele mamei lor». De altfel nevestele nici nu voiră să se despartă de bărbaţii lor, ci îi întovărăşiră de bună voie în Bucovina (2).

Emigrările acestea din Moldova erau aşà de intensive, încât multe sate din Moldova rămâneau deşerte (3).

Pe calea aceasta numărul emigranţilor din Moldova crescù în aşà măsură, încât Enzenberg constată într'un raport oficial din 1782, că populaţia Bucovinei în cei 4 ani din urmă sporì cu cel puţin 6.000 familii din Moldova, sau 30.000 de suflete şi că pentru timpul următor

---

(1) Karl Freiherr v. Czöring, *Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie*, III, p. 152.

(2) Raportul lui König dela 9 Noemvrie 1784 la Hurmuzachi-Iorga, *Docum.* X, no. II, p. 2 «.., so transportiert man zum Beyspiel heute 100, morgen 10, übermorgen 15 und nach Verlauf einiger Wochen 200 Familien succesive und per indirectum, aus dem Lande, und zwar mit Weibern und Kindern, die Weiber mögen Moldauerinnen seyn oder nicht. Man hat zwar wegen der in der Moldau gebohrnen Weiber und Kinder protestieren wollen; allein.... jene antworten: «das Kind im Mutterleibe sey schon Soldat»; mithin laufen auch die Mütter gutwillig nach».

(3) Diez raportează din Constantinopol guvernului său la Berlin, la 26 Ianuarie 1785, că «le grand nombre de Moldaves et Vallaques originaires qu'ils ont transportés dans la Boukovina et la Palogne autrichienne, plusieurs villages se trouvent presque entièrement deserts». Iorga, *Acte şi Fragmente*, II, p. 189 urm.

se poate aşteptà de acolo cu siguranţă un spor considerabil de populaţie (1). Presupunerea lui Enzenberg se şi adeverì, de vremea ce el la 2 Aprilie 1784 avù prilej să raporteze la Viena că emigrările din Moldova continuă pe o scară foarte întinsă şi că chiar înainte de puţine zile s'ar fi anunţat la cordon 15 familii din raiaua Hotinului cu 124 capete de vite şi cu numeroase acarete ţărăneşti.

«Dacă locţiitorii sau paşalele din Hotin, zice Euzenberg, nu vor încetà cu tiranizarea lor şi dacă Domnii Moldovei cu divaniţii lor nu vor contenì cu cumplitele lor asupriri, atunci curând nu va mai fi loc în Bucovina unde să se adăpostească şi să se aşeze coloniştii, şi chiar aceşti colonişti sunt cei mai folositori, fiincă ei n'au nevoie de avans în bani şi fiindcă ei singuri îşi clădesc casele» (2).

In sensul acesta se exprimă şi geometrul Budinszky zicând: «Bucovina nu va aveà niciodată nevoie de populaţie; asupritorul jug turcesc (din Moldova) îi va procurà din ce în ce tot mai mulţi locuitori» (3). Din cauza intensivelor imigrări din Moldova s'a sistat la 1783 colonizarea regiunilor dela Coţmani cu Nemţi, fiindcă aşezarea acestora erà îmbinată cu mari cheltueli din viste-

(1) Wickenhauser, *Molda*, II, 2, p. 73. «Die Bevölkerung in der Bukovina habe sich seit vier Jahren durch Einwanderung aus der Moldau um wenigstens 6.000 Familien vermehrt und wird man allmählig und unvermerkt noch einen weiteren Zuwachs von dort her erlangen».

(2) Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums, IV, p. 102: «so gehet die Ansiedlung aus dem Moldauer Landvolke ohngemein stark vor sich, so wie erst dieser Täge 15 starke Bauernfamilien mit 124 Stück Vieh und vielen Bauernmobilien auf einmal zusammen aus der chotiner Raja ankamen und ich sie auch schon angesiedelt habe. Wenn die Statthalters oder Baschen von Chotym von ihrem Tyrannisieren und die Moldauer Fürsten und ihre Divansbeamte von denen ohnerschwinglichen Pressungen nicht ablassen, so wird man gar bald in der Bukovina die Ansiedlers nicht mehr unterbringen könnnen und eben diese Ausiedlers sind die nützlichsten, da sie keinen Vorschuss benöthigen und sich ihre Wohnungen selbst erbauen».

(3) Iohann Budinszky, *Beschreibung des Buccoviner Districtes*. Orig. Kriegsarchiv, sign. K. VII. h, 11. E. «Der Bukowina wird es übrigens nie an Volk fehlen; das harte türkische Joch (in der Moldau) wird derselben immer mehr und mehr Inwohner verschaffen».

rie (1). La 20 Maiu 1784 Enzenberg raportă din nou preşedintelui consiliului aulic de răsboiu din Viena, că sosiră emigranţi noi din raiaua Hotinului şi din Moldova. Izvodul lor însă nu se poate face imediat, fiindcă mulţi se strecoară pe căi ascunse în ţară, unde trăesc neobservaţi de organele administrative pe la rudele lor (2).

Emigrările din Moldova continuară şi după ce căpitanul Beddäus cu caporalii săi îşi împliniră misiunea. Agentul diplomatic al Austriei în Moldova aveà dreptul de a urmărì pe dezertorii din provinciile împărăteşti şi de a-i restituì autorităţilor austriace, iar guvernul moldovenesc erà îndatorat a-i da mână de ajutor la urmărirea şi extradarea dezertorilor. De privilegiul acesta se bucură agentul austriac lungă vreme, precum suntem informaţi dintr'un raport consular din Iaşi dela 14 Aprilie 1819 (3).

Intre emigranţii din Moldova se găsiau ici colea şi câtevà familii rutene, cari la hotărnicia definitivă rămaseră dincolo de cordon sau se refugiase mai apoi acolo, de frica de a nu fi restituiţi stăpânilor lor din Galiţia. Aşà aflăm că la 8 Aprilie 1784, 18 familii rutene, reemigrate din Moldova, urmară să fie aşezate în vechiul sat românesc Bălcăuţi. Satul acesta este numit după întemeietorul său Balc, un nume bine cunoscut de pe vremea descălicării statului moldovenesc. In urmă Ştefan cel Mare rescumpără satul acesta dela urmaşii întemeietorului Balc, dela Oana şi Alexa spătarul şi-l dăruì la 10 Septemvrie 1471 nou întemeiatei sale mânăstiri dela Putna (4).

(1) R. F. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, p. 409.

(2) Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums, IV, p. 110. «Gleich nach Einlangung des Verzeichnisses deren im Monate Mai angekommen Ansiedler aus der jenseitigen Moldau und türkischen Raja werde ich E. E. ein Totale zu unterlegen die Gnade haben; allein da sich viele auf Schleichwegen ins Land begeben und eine zeitlang mit ihren Anverwandten, ohne sich bei den Directoriaten zu melden, eine gemeinschaftliche Wirtschaft machen, kann man nicht gleich mit Ende eines jeden Monats abschliessen».

(3) Hurmuzachi-Iorga, *Docum.*, X. nr. 54, p. 50 «Der oesterreichische Gesandte hat das Recht, die aus den Kaysl. Landen anhers geflüchteten Deserteurs einzufangen und hinüber schicken zu lassen und die hiesige Regierung ist gehalten, nicht nur solche Individuen auszuliefern, sondern auch dazu eine hülfreiche Hand zu leisten».

(4) I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, I, p. 259 urm., cf. p. 419; II, p. 215.

In Martie 1785, trecură cordonul şi 52 familii româneşti, venind din satul Balineşti. Administraţia Bucovinei le aşeză şi pe acestea la Bălcăuţi, punând celor 18 familii ruteneşti în vedere, că pentru cazul când ele ar dorì să se despărţească de familiile române, le rămâne calea deschisă de a se mutà la Corceşti (1). La 19 Aprilie 1785 raportează administratorul Beck că cele 17 familiile ruteneşti din Bălcăuţi, una se vede că dispăruse, nu aveau nici o dorinţă de a se despărţi de Români, ci din contra doresc cu tot adinsul să rămână în aceeaş comună cu Românii. Beck are nădeje că Românii poate nu vor respinge dorinţa Rutenilor, «deşi ei nu văd lucrul acesta (adică închegarea lor cu Rutenii într'o singură comună) cu drag». Se vede că Beck a reuşit să înduplece pe Români a se aşezà împreună cu Rutenii din Bălcăuţi, fiindcă la 25 Septemvrie 1785, generalul Enzenberg putù dejà raportà la Viena că satul Laudonfalva, mai înainte numit Bălcăuţi, s'ar fi constituit din coloniştii veniţi din Moldova (2). Să recapitulăm deci cum s'a format satul Balcăuţi. Pe lângă vechile familii româneşti la 1778 numai 9 la număr (3), se aşezară la 8 Aprilie 1784, 17 familii ruteneşti, venite de peste cordon. In Martie anul următor se sălaşluiră în Bălcăuţi 52 familii române din Balineşti. Aceste 9 + 17 + 52 familii formară satul Bălcăuţi, din cari 9 + 52 adică 61 erau române, iar

---

(1) Raportul lui Beck din 13 Aprilie 1785, la I. Polek, *Die magyarischen Ansiedlungen in der Bukowina*, p. 33, nota 53 «..dass, wenn sich die russischen darunter befindlichen Familien von den wallachischen trennen wollten, denselben das Praedium Corcestie angewiesen, der Überrest von dem Praedium Palkutze (!) aber nachkommenden wallachischen Ansiedlern vorbehalten werden».

(2) Ibid. «Die bisherigen Balkoutzer, so aus 17 Hauswirten, aber meistenteils aus Rusniaken bestehen und nur schlechte Hüten haben, wünschen aber auch, sich mit den neuen Ansiedlern in ein Dorf anschliessen zu dürfen, welches ihnen, ob es jene gleich nicht gerne sehen, vielleicht nicht abgeschlagen werden mochte».

(3) Zieglauer, l. c., VI, p. 49.

(4) Bilance, etc., la Werenka, *Topographie*, p. 176. Bălcăuţenii apar ca «Ludi Monaster Putna».

17 rutene. Așà la 1785. La 1910 s'au numărat la Bălcăuți *13* Români și *1804* Ruteni! (1).

In cursul vremii cele 61 familii românești urmară să fie asimilate de cele 17 familii rutenești. Iată unul din multe cazuri de rutenizare, pe care-l putem urmărì și controlà la mâna documentelor cari ni s'au păstrat. Cazul Bălcăuțenilor este un caz tipic care s'a repetat în zeci de sate din Bucovina. Cazul acesta ne oferă și posibilitatea de a puteà controlà și autenticitatea unor mărturii contimporane. Trei ani după cele întâmplate în Bălcăuți, trece Hacquet prin Bălcăuți sau Laudonfalva și găsește acolo «o colonie rusească» (2). Satul erà compus din 61 familii românești și 17 rutenești, și cu toate acestea el erà pentru Hacquet un sat rutenesc. Se vede că lui Hacquet îi bătù la ochi o așezare ruteană într'un sat românesc și de aceea poate o și pomenì în memoriile sale. De aici reiese însă că în locuri unde se pomeniau Ruteni existau și Români, cari însă se treceau sub tăcere, fiindcă existența lor acolo se înțelegeà dela sine. Numai astfel se poate explicà atitudinea lui Hacquet, a cărui dragoste de adevăr nu se poate trage la îndoeală.

Afirmația lui Aurel Onciul că «bătrânii își aduc aminte că la începutul veacului al 19-lea mai toate satele dealungul râului Suceava dela Vicov până jos la Ipotești și Chilișeni erau rutene» (3), este cu desăvârșire lipsită de temeiu. Nu putem ști dela cine a cules Aurel Onciul informațiunile acestea. Fapt este însă că ele nu sunt exacte. Ca născut și crescut în părțile acestea, scriitorul acestor rânduri a avut ocazie să se informeze exact la fața locului asupra acestei chestiuni și să ajungă la rezultatul sigur, că locuitorii acestei frumoase văi erau din vechime Români. Am cunoscut rude de ale mele din Vicovul de sus, cari își aduceau încă aminte de «popa

(1) Mitteilungen des statististen Landesamtes des Herzogtums Bukowina, XVII Heft, p. 76/77.

(2) Hacquet's *Neueste physikalisch-politischen Reisen in den Jahren 1788 und 1789 durch die Dacischen und Sarmatischen oder Nördlichen Karphaten,* I, p. 126 urm.

(3) Aurel Onciul, *Chestia Românească în Bucovina,* l. c., p. 6.

Chiriac» din vremea Moldovei (1). Bătrânii aceştia vorbiau o frumoasă limbă moldovenească, maï curată chiar decât cea vorbită de urmaşii lor din ziua de astăzi. N'am putut aflà din gura nimănui că s'ar fi vorbit cândvà ruteneşte prin părţile acestea. Inscripţiile dela biserici (2) şi din cimitire sunt româneşti. Datinile, obiceiurile, portul, industria de casă, etc., nu arată nici o influenţă ruteană. Asemenea găsim aici vechi nume de familie româneşti.

Informaţiunile acestea culese la faţa locului se confirmă şi printr'o mărturie literară de mare preţ. E vorba de o descriere amănunţită şi foarte conştiincioasă a moşiilor fondului religionar, aflătoare în valea Sucevei, izvorîtă din pana administratorului de pe vremuri al acestor domenii, Gottfried de Asbóth. In descrierea aceasta dela 1823, găsim următorul pasaj privitor la populaţia din valea Sucevei: «Supuşii îndatoriţi a face boierescul pe aceste moşii se compun din Moldoveni, ca adevăraţii naţionalişti, din Ruşi, Nemţi şi Unguri» (3). Asbóth arată pe Români ca populaţie principală de pe aceste moşii. Ei formau satele: Straja, Putna, Vicovele, Bilca, Voitinel, Galaneşti, Frăţăuţii noi şi vechi, Horodnicele, Rădăuţi, Marginea, Volovăţi, Badeuţi, etc. Sus în munţi la obârşia Sucevei şedeau Huţanii. La Rădăuţi, Frătăuţi, Satu-Mare şi Karlsberg se aşezară Nemţii; la Andreasfalva Ungurii. Românii au rămas până în ziua de astăzi populaţia principală a acestei văi, precum tot ei se sălăşluiseră din vechime acì. Că valea Sucevei dela Straja în jos ar fi fost cândvà rutenească, este o afirmaţie greşită, care nu se poate întemeià pe nici o mărturie istorică.

Răsboiul ruso-turc care izbucnì din nou la 1788, aduse iarăş năcazuri nespuse asupra Moldovei. Ţara aceasta devenì iarăş baza de operaţiuni pentru armatele străine.

---

(1) Pe Popa Chiriac care trăeşte încă în amintirea Vicovenilor, îl găsim citat în izvodul preoţilor bucovineni dela 1786. (Cf. M. Calinescu, *Normalien der gr. or. Diözese*, I).

(2) Cf. *Junimea Literară*, V, p. 15 urm.

(3) Gottfdried von Asbóth, *Die Religionsfondsherrschaft Radautz*, ed. I. Polek, p. 11. «Die robotpflichtigen Unterthanen dieser Herrschaft bestehen aus *Moldauern, als die eigentlichen Nationalisten*, aus Russen, Deutschen und Ungarn».

Locuitorii fugiră la munţi. O mare parte din ei se refugiă peste cordon în Bucovina. Cu ocazia călătoriei sale prin Bucovina, Hacquet întâlnì în pădurile Solcei mulţi pribegi din Moldova de jos şi din Basarabia, cari fugiră în Bucovina de groaza Turcilor şi Tatarilor. Sărmanii nenorociţi rătăciau de luni de zile prin codri cu toate ce aveau, cu familii, acarete şi vite (1).

In urma Regulamentului Organic pus în aplicaţie în Moldova în Ianuarie 1832, se înăspriră foarte rău relaţiile între boieri şi ţăranii aşezaţi pe moşiile boiereşti şi mânăstireşti. Un martor ocular, Elias Regnault, ne comunică că din pricina acestei regretabile înăspriri se revarsă un nou val de pribegi moldoveni asupra Bucovinei. «Regulamentul Organic, zice Regnault, nu este numai un monument închinat prădăciunilor şi impilărilor; el este de asemenea un arsenal de răsboaie civile din cari într'o zi va ieşi foc şi măceluri... In Moldova nemulţămirile luară o faţă de răsculare, a cărei înăbuşire fu foarte crudă. Valuri de sânge inundară locurile pe unde se încătuşă ţăranul... Ţara întreagă simţeşte îndată tristele efecte. Impilaţii, nefiind în stare a se împotrivì, caută azil în străinătate. Ţăranii moldoveni trec în *Bucovina*, Basarabia şi Dobrogea, Românii de peste Milcov în Transilvania, Serbia şi Bulgaria» (2).

Din cele sus amintite am putut vedeà că de la 1779 până la 1786 populaţia Bucovinei crescù cu 18.569 suflete. Sporul acesta s'a făcut în majoritatea sa covârşitoare pe seama Românilor prin admigrări din Moldova. Pribegii moldoveni veniau în ţară cu toată averea lor mobilă, care consistà în acarete de casă şi de gospodărie, în cereale şi în vite. Emigrarea Moldovenilor erà sprijinită de stăpânirea împărătească pentru motivul că numai din Moldova

(1) *Hacquet's Reisen*, I, p. 114. «Wir fanden auch in den Wäldern um Solka....viele von den flüchtig gewordenen Einwohnern aus der unteren Moldau und Bessarabien, welche dem Drucke der Osmanen und Tataren entgangen waren; diese armen Leute irrten schon seit vier Monaten von einem Wald in den anderen, um nicht von den Türken erblickt zu werden.»

(2) Elias Regnault, *Istoria politică şi socială a Principatelor Dunărene*, tradusă de Ioan Fătu, p. 356.

se puteau dobândì supuşi noi, de cari împărăţia aveà nevoie. Din unele nume de familie putem deduce cu oarecare probabilitate locul de unde veniră pribegii moldoveni. Enzenberg îşi dădù toată silinţa de a atrage în Bucovina pe pribegii transilvăneni, cari se refugiaseră în Moldova din pricina turburărilor dela 1766.

Cum emigrările din Galiţia erau pe acea vreme foarte neînsemnate, elementul românesc din Bucovina sporì în mod foarte considerabil prin emigrări din Moldova, reuşind astfel a-şi mănţineà preponderanţa numerică, politică şi culturală faţă de celelalte neamuri, aşezate numai de curând în ţară. Că pe vremea aceea populaţia de pe valea Sucevei ar fi fost ruteană, precum susţine Aurel Onciul, nu se adevereşte prin nici o mărturie vrednică de crezământ. Populaţia din valea Sucevei a fost din vechime românească.

Turburările răsboiului ruso-turc (1788—1792) şi aplicarea Regulamentului Organic aruncară din nou valuri de emigranţi români asupra Bucovinei. Aceştia veniau împreună cu noi tovarăşi de peste munţi spre a întărì rândurile populaţiei băştinaşe a Bucovinei şi spre a umpleà golurile lăsate în urma lor de cei ce emigrau din ţară.

VII.

ROMÂNII DINTRE NISTRU ŞI PRUT IN LUPTĂ CU RUTENII.

După ce am văzut sub ce împrejurări sporì populaţia Bucovinei între anii 1779—1786, să ne dăm acù seama care a fost raportul numeric dintre Români şi Ruteni în răstimpul acesta. La anul 1779, trăiau în Bucovina 87.811 Români şi 21.114 Ruteni. Având în vedere admigraţiunile intensive din Moldova, puse la cale şi favorizate de Enzenberg, uşor ne putem convinge că raportul numeric dintre Români şi Ruteni nu s'a putut schimbà decât numai în favorul Românilor. Şi cu toate acestea s'au ridicat glasuri cari trag la îndoeală superioritatea numerică a Românilor în Bucovina pe acea vreme, interpretând în mod greşit o afirmaţie a lui Enzenberg. Pe la 1780, se ventilă în cercurile conducătoare idea de a praface Bucovina într'un teritoriu limitaneu şi de a obligà locuitorii ţerii la serviciul militar de graniceri. Generalul Enzenberg erà contra realizării planului acestuia şi la 14 Fevruarie 1781, el desfăşură într'un raport oficial motivele cari vorbiau contra acestui proiect. Intre altele arată Enzenberg, că populaţia Bucocovinei se compuneà în cea mai mare parte din pribegi din ţerile vecine şi că prin urmare numărul Moldovenilor adevăraţi, adică vechea populaţie statornică a ţerii, din care s'ar puteà recrutà granicerii, s'ar urcà abià la 6.000 familii (1).

---

(1) I. Polek, *Iossephs II. Reisen nach Galizien und der Bukowina*, p. 92. «Das in diesem Bucoviner District befindliche Landvolk bestehet meistens aus flüchtig und auderen verschiedenen anhero geloffenen Volk, und ich werde nicht irren so ich sage, dass aus deren existierenden 23.000 Familien schwerlich 6.000 wahre Moldauer Familien sich vorfinden werden».

Neînțelegând sensul acestei mărturii și interpretându-o falș, mai întâiu Polek (1), apoi Kaindl (2), și după aceștia și Smal-Stocki (3) riscă afirmațiunea că la 1781 numărul Românilor din Bucovina consistă numai din 6.000 familii sau 30.000 suflete, pe când restul populațiunii se compuneà din Ruteni, Nemți, Evrei, etc. Cele 6.000 familii de «Moldoveni adevărați sau veritabili» erau urmașii vechilor descălicători ai Moldovei cari de veacuri erau așezați în țară, ei erau urmașii vechilor Moldoveni din timpul de glorie și mărire al acestei țeri. Aceste 6.000 de familii sau 30.000 suflete se găsiau și pe vremea ocupării în țară și formau aproape jumătate din populația Bucovinei de atunci de 71.750 de suflete. Pe lângă acești Moldoveni adevărați se mai așezară însă înainte și după ocupare Români neaoși din Transilvania și Ungaria precum și numeroși emigranți din Moldova, pe cari Enzenberg nu-i socotì «Moldoveni adevărați», ci-i socotì între «pribegii și pripășiții» din țerile vecine. Așà fiind nu poate încăpeà nici o îndoeală că pe lângă cele 30.000 suflete de «Moldoveni veritabili» mai trăiau la 1781 în Bucovina un număr de Români cu mult mai mare decât acesta, veniți de peste cordon din Moldova și de peste munți din Transilvania și Ungaria. Am văzut doară mai sus cum însuș Enzenberg susține că dela 1778—1782 imigraseră din Moldova peste 6.000 familii de Moldoveni de peste cordon. Din considerațiunile acestea reiese că pe la 1781 numărul Românilor din Bucovina întreceà cu mult pe cel presupus de scriitorii sus numiți. Apoi să nu uităm că Enzenberg ca contrar al proiectului amintit aveà un vădit interes de a prezentà starea lucrurilor într'un chip favorabil intențiunilor sale.

In sprijinul afirmațiunii greșite, că pe vremea aceea numărul Românilor în Bucovina erà mic și neînsemnat față de al Rutenilor, sosiți numai de curând în țară, Aurel Onciul aduce și mărturia inginerului Ioan Budinszky, care în «Descrierea districtului bucovinean»,

---

(1) I. Polek, *Die Anfänge des Volksschulwesens*, p. 43.
(2) R. F. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, p. 109 urm.
(3) St. Smal-Stocki, l. c., p. 19.

scrisă la începutul anului 1783, susţine într'un loc zicând: De vreme ce partea cea mai mare a locuitorilor de aici se compune din supuşi poloni emigraţi cari sunt mai cu seamă Rusneci, se vorbeşte în partea cea mai mare ruseşte şi numai cam a patra parte vorbeşte moldoveneşte (1). Mărturia aceasta însuş Aurel Onciul la 1902 o găsì exagerată (2). La 1913 însă el deduse din ea pretinsul «adevăr istoric, că majoritatea populaţiunii din Bucovina pe timpul ocupării erà de naţionalitate ruteană» (3). Studiind însă mai temeinic istoria Bucovinei pe vremea ocupării şi cetind cu mai mare atenţiune descrierea lui Budinszky, ne putem uşor convinge că autorul ei nici nu erà preocupat ca Slav, cum susţin unii, dar nici n'a exagerat lucrurile, cum pretindeà Aurel Onciul la 1902, ci că el ne aduce o mărturie istorică destul de obiectivă.

Concluziunile însă pe cari Aurel Onciul le trage din mărturia lui Budinszky, sunt absolut lipsite de orice temeiu şi seriozitate ştiinţifică. Pentru a demonstrà la evidenţă netemeinicia lor, e de trebuinţă a ne da mai întâiu seama cine erà acel Budinszky.

Ioan Budinszky erà inginer hotarnic la Muncaciu în Ungaria şi fu mutat de acolo la Bucovina, unde ajunse în Ianuarie 1782. In cursul anului 1782, el hotărnicì şi cartografiă 38 de sate dintre Nistru şi Prut şi anume: Coţmani, Laschiuca, Suchoverca, Clivodin, Davideşti, Cli-

1) Iohann Budinszky, *Die Beschreibung des Bucoviner Districtes.* Originalul pe 190 pagine in folio cu 40 anexe se păstrează în archivele de răsboiu din Viena, sign. K. h. 11. E.—I. Polek a editat unele părţi din voluminoasa scriere a lui Budinszky sub titlul *Die Bukowina zu Anfang des Jahres 1783*, Cernăuţi 1894. Conducerea arhivelor de răsboiu din Viena a binevoit a-mi pune la îndemână manuscrisul original al lui Budinszky, trimiţindu-mi-l chiar la Cernăuţi. Astfel am fost în măsură de a puteà utilizà originalul şi de a controlà ediţia necompletă a lui Polek.

2) Aurel Onciul, *Condiţiunile existenţei Românilor*, l. c., p. 2.

(3 Aurel Onciul, *Chestia românească în Bucovina*, l. c., p. 5. De astă dată autorul e foarte grăbit, citând greşit pe Budinszky şi schimosind chiar şi numele acestuia în Budwinszky. La 1902 el citase corect: weil der grösste Teil der hiesigen Inwohner aus ausgewanderten polnischen Unterthanen, die meist Rusniaken sind, besteht; la 1913 citatul său este necomplet: Weil der gröste Teil der hiesigen Inwohner aus Rusniaken besteht...»

veşti, Gavrileşti, Oscechlib, Oroşeni, Nepolocăuţi, Piedecăuţi, Revacăuţi, Bărhometele pe Prut, Dubăuţi, Sipeniţ, Jucica, Mamaieşti, Vitiliuvca, Valeva, Zastavna, Verenceanca, Jujineţ, Şiscăuţi, Chisilău, Borăuţi, Babin, Prelipcea, Zviniace, Repujineţ, Culeuţi, Cadobeşti, Tăutri, Ocna, Brodoc, Mitcău, Samuşin, Onut şi Părăul Negru, (Czarnipotok). La aceste sate se mai adăugară şi Rădăuţii şi Moldoviţa Moldovenească (Moldau Moldovitza) adică Vatra Moldoviţei (1), completând astfel numărul satelor hotărnicite şi cartografiate la 40. In cursul anilor următori Budinszky aveà să continue lucrările sale şi în celelalte ţinuturi din Bucovina. Lucrările acestea erau însă foarte costisitoare, o împrejurare care hotărî pe împăratul Iosif II să sisteze hotărniciile şi cartografierile conduse cu atâta pricepere şi conştiinţiozitate de Budinszky. Inainte de a plecà din ţară, Budinszky înaintă comandei generale din Lemberg un raport detailat asupra lucrărilor sale în Bucovina, însoţindu-l cu 40 de planuri şi tabele interesante şi instructive. Astfel a luat naştere «Descrierea districtului bucovinean» pomenită mai sus. Descrierea se referă în prima linie la teritoriul cartografiat de Budinszky. Aceasta ne-o mărturiseşte dânsul însuş zicând: «O descriere completă a districtului bucovinean se va puteà da abià atunci când cartografiarea va fi mântuită. Aici amintesc numai ceeace am putut observà, parte cu ocazia operaţiunilor, parte în călătoriile mele» (2).

Cu privire la populaţia ţerii zice Budinszky în capitolul 12 al raportului său: «O conscripţie exactă a sufletelor nu s'a făcut încă niciodată în Bucovina, singur numai numărul familiilor se poate vedeà din cărţile de contribuţie. Personalul de cartografiare lucrează acum la alcătuirea

(1) I. Budinszky, l. c. «Das Mappierugspersonale arbeitet zwar jetzt an einer genauen Konscription des Landes, weil aber nur das konscribiert wird, was aufgenommen worden ist, so sind erst 40 Dörfer fertig. Die Bevölkerung dieser Dörfer ist aus der folgenden Tabelle zu erschen». Tabela aceasta cuprinde satele sus numite.

(2) I. Budinszky, «Eine vollkommene Beschreibung des Buccowiner Districts zu liefern, wird erst möglich sein, wenn die Mappierung zu Ende gegangen. Hier führe ich nur dasjenige an, was ich teils bei Operationen teils auf meinen Reisen wahrgenommen habe».

unei conscripţii exacte a ţerii, de vreme ce însă se numără numai ceeace se şi cartografiază, sunt până acuma numai 40 sate gata, cari se găsesc în tabelele alăturate»(1). Numai la colţul de ţară cartografiat de Budinszky, la cele 40 de sate se referă şi se pot referì observaţiile sale din capitolul 15 privitoare la limbă. Acesta este cel mai scurt capitol din voluminoasa scriere a lui Budinszky, cuprinzând numai următoarea propoziţiune: «Deoarece partea cea mai mare a locuitorilor de aici (adică din satele hotarnice dintre Nistru şi Prut) se compune din supuşi emigraţi din Polonia, cari sunt mai cu seamă Rusneci, se vorbeşte în cea mai mare parte ruseşte şi numai a patra parte vorbeşte moldoveneşte, mai ales însă părţile Sucevei sunt ocupate de Moldoveni» (2). Mărturia aceasta este cât se poate de clară. Regiunea dintre Nistru şi Prut, hotărnicită de Budinszky, erà pe la 1782 locuită în partea ei cea mai mare de Ruteni, precum ni-o mărturiseşte aceasta şi Enzenberg; acolo se vorbià prin urmare mult ruteneşte, şi numai a patra parte din locuitori vorbiau moldoveneşte. Părţile celelalte ale ţerii, adică districtul Sucevei erà locuit de Moldoveni. Budinszky aveà înaintea ochilor împărţirea administrativă a Bucovinei de pe vremea aceea. El însuş susţine că ţara erà împărţită în două districte administrative şi anume: districtul Cernăuţilor şi al Sucevei, urmând ca acestea să fie subîmpărţite în ocoale,

---

(1) I. Budinszky, o. c., Cap. 15: Von der Sprache. «Eine genaue Seelenkonscription ist noch nicht in der Bukowina vorgenommen worden, einzig die Anzahl der Familien ist aus den Contributions-Büchern zu ersehen. Das Mappierungspersonale arbeitet zwar jetzt an einer genauen Conscription, weil aber nur das conscribieret wird, was aufgenommen worden ist, so sind erst 40 Dörfer fertig, die hier beiliegen».

(2) Ibid. «Weil der grösste Teil der hiesigen Inwohner aus ausgewanderten polnischen Unterthanen die meist Rusniaken sind, bestehet, so wird grösstenteils russisch geredet und nur etwa ein Viertel redet moldauisch; besonders aber die Gegend von Suczava ist mit Moldauern besetzt».

precum vedem din tabela alcătuită de el însuş(1). Districtul Sucevei cuprindeà conform acestei tabele toate satele din Bucovina dela apa Siretului spre Sud. Satele Berhometele pe Siret, Lucavăţul, Vaşcăuţul, Jadova, Panca, Storojineţul, Comareştii, Iordăneştii, Budeniţul, Cupca, Corceşti, Camenca, Volcineţul, Tărăşenii, Sinăuţii, Stăneştii, etc., se ţineau de districtul Sucevei (2).

Din raportul lui Budinszky dobândim preţioasa mărturie autentică, că la 1782 Românii formau încă a patra parte din populaţia dintre Nistru şi Prut şi alcătuiau populaţia din celelalte regiuni ale Bucovinei. Mărturia aceasta se confirmă şi prin alte izvoare posterioare. La 3 Martie 1783, toate moşiile episcopiei de Rădăuţi, aflătoare în districtul Coţmanilor şi anume satele: Coţmani, Gavrileşti, Cliveşti, Davideşti, Clivodin, Suhoverca, Laschiuca şi

(1) Budinsky, l. c., «Der Buccoviner District ist in den Czernowitzer und Suczawer Distrikt geteilt

Name der Districte		NAME DES OKOLS	Zahl der Dörfer
Czernowitzer	1	Czernowitzer, Stadt	16
	2	Unter Pruth	18
	3	Ober Pruth	19
	4	Unter Dniester	18
	5	Ober Dniester	16
	6	Unter Czeremusch	13
	7	Ober Czeremusch	10
			110
Suczawaer	1	Ober Berhomether	19
	2	Unter Berhomether	24
	3	Ober Wikowaer	18
	4	Unter Wikowaer	21
	5	Mittler, Stadt (Suczawa)	19
	6	Schomus und Moldauer	16
	7	Moldauisch Kimpolunger	16
			133

(2) Spleny, Individual-Ausweyss über die in dem K. K. Bucowiner District sich befindlichen Grundherrschaften samt deren Ortschaften, ed. Werenka, *Topographie der Bukowina,* p. 140 urm.

o parte din Vitiliuvca, trecură în administraţia statului. Predarea s'a făcut în mod festiv, fiind de faţă generalul Enzenberg, boierul Vasile Balş, precum şi preoţii împreună cu vornicii şi bătrânii satelor sus numite. In faţa acestora Enzenberg ţinù o cuvântare în limba română şi apoi în cea ruteană, explicându-le însemnătatea trecerii administraţiei moşiilor episcopeşti pe seama statului şi arătându-le cari sunt datorinţele populaţiunii faţă de noua administraţie (1). Faptul că Enzenberg vorbeşte la Coţmani către bătrânii satului şi către poporul adunat în limba română, dovedeşte că acesta consistà în mare parte din Români sau Moldoveni. Mai avem însă şi alte mărturii cari dovedesc clar că pe vremea ocupării o mare parte a populaţiei dintre Nistru şi Prut erà română. Protocoalele dresate la faţa locului cu prilejul hotărniciei dela 1782 ne arată o mulţime de numiri geografice şi nume de familie româneşti. Aşà se prezentă înaintea comisiunii de hotărnicie vornicul Grigoraş din Şipeniţ cu mai mulţi oameni de acolo ca: Ioan Mendrişor, Grigoraş Mendrişor, Grigore Horia, Ion Cotârlă ş. a. (2). Hotarul Oroşenilor începeà la Prut la «mărul roşu», treceà peste pârâul «Putredul» sau «Hnila» şi apoi peste drumul «Bârladului» sau al «Tâlharului» (3). Hotarul «Cincăului» treceà pe la «movila de mijloc» (4). Hotarul Boiancicului treceà pe la «Turlonul mic şi mare» (5). Hotarul Ivancăuţilor treceà pe la «Rachită» şi tăià drumul «Hemeiului» (6). Hotarul Ispasului atingeà «movila între drumuri» şi «între obârşiile Berez-

(1) Raportul lui Enzenberg din 12 Aprilie 1783, orig. în arhivele Ministerului de Culte şi Instrucţiune din Viena, 1783, 28, IV a. 3. «Ich habe.. nach dem anbefohlenen Ceremoniell die bischöflichen Kotzmaner Güter.. übernommen von der Geistlichkeit und sämmtlichen Dorfvorstehern und Aeltesten den Handschlag abgenommen und dieselben sowohl in der moldauischen, als auch ruthenischen oder russniakischen Sprache eine, ihren Pflichten angemessene Anrede gehalten.» (Cf. Zieglauer, l. c., III, p. 86 urm.).

(2) *Landtafel-Erhbeungs-Protokolle*, No. 89, Oroşeni, orginalul la tabula ţerii din Cernăuţi. Chiar Budinszky vorbeşte în scrierea sa despre Bucovina de «Czeremos Nagra (Ceremuşul Negru) şi de «Czeremos Alba» (Ceremuşul alb).

(3) Ibid., no. 89.

(4) Ibid., no. 19.

(5) Ibid., no. 18.

(6) Ibid., no. 43.

nițeiе». Aicea găsim locuitori cu nume: Vasilcea, Crăciun, Vlașiu, Șandru, Florea fiul lui Coraslă ș. a. Oamenii din Ispas cunoșteau însemnătatea termenilor «jirebie» și «lazuri» (1).

Hotarul Culeuților trecea peste «movila babei» și peste un «podiș» (2). Hotarul Costeștilor ducea pe «scursura Trestianețului în jos» până la gura Trestianețului (3). Hotarul Crișceatecului atingea «stânca» și «movila» ducând dealungul «părâului Cerutinului» (4). Hotarul Miliei ducea «peste dealul sau dâmbul lui Paladiuc» și «între obârșia Berezniței» (5). Hotarul Nepolocăuților începea la hanul «păharul vechiu», atingea un «heleșteu» și «fântâna moșului» (6). Hotarul Oșechlibului atingea «coada heleșteului, fântâna Terepușna și fântâna albă» (7). Aceste și multe altele numiri românești presurate în textul nemțesc al protocoalelor de hotărnicie ne arată lămurit că ele erau pe atunci în uz la popor. Azi aceste numiri sunt uitate cu desăvârșire, făcând loc numirilor rutene. Pe vremea ocupării Banila Rusească era necunoscută. Satul acesta se numia: Banila de jos și de sus (8).

Budinszky mai constată în raportul său că în regiunea cartografiată de dânsul nu se găsiau nici școale, nici alte așezăminte culturale (9).

Constatarea aceasta este adevărată, fiindcă de fapt prima școală în districtul acesta s'a deschis abia la începutul lui Maiu 1786 și anume la Zastavna. Primul învățător la

(1) *Landtafel-Erhebungs-Protokolle,* no. 44.

(2) Ibid., no. 52.

(3) Ibid., no. 64.

(4) Ibid., no. 66.

(5) Ibid., no. 78.

(6) Ibid., no. 84.

(7) Ibid., no. 88.

(8) Spleny, *Tabella,* ed. Polek, p. 9, no. 18 și 19.

(9) I. Budinszky, o. c., Cap. 16, Charakter: «Weder Schulen nach andere Bearbeitungen der Verstandes sind hier zu suchen». Acest hier (aci) se poate referi numai la districtul dintre Nistru și Prut, fiindcă de fapt acolo nu era încă nici o școală, pe când în celelalte ținuturi din Bucovina la 1783 erau școale moldovenești. (Cf. I. Nistor, *Zur Gechichte des Schulwesens,* p. 18 urm).

nou creata şcoală din Zastavna a fost Vasile, fiul preotului Andreiu din Văşcăuţi, care după tatăl său s'a numit Vasile Andreiovici sau Andruchovici. Enzenberg îl numise pentru acest post, pentrucă dânsul cunoşteà limba română şi ruteană, «fiind prin urmare în stare de a mijlocì tineretului rutean dintre Nistru şi Prut învăţământul moldovenesc» (1). Vedem deci că şcoala din Zastavna erà o şcoală moldovenească, cercetată de copii români şi ruteni şi că aceştia din urmă învăţau moldoveneşte. Doi ani în urmă s'a deschis şi la Coţmani o şcoală moldovenească, la care dăscăliră dearândul mai întâiu Ionachi fiul Diaconului sau Diaconovici, Vasile Andreiovici din Zastavna, George al Popii sau Popovici, Constantin Cantemir, Andreiu Drabik, Mardari Litvinovici, Andreiu Orobko ş. a. Intr'un circular oficial din 5 Ianuarie 1824, îndreptat către conducerea şcoalei triviale moldoveneşti din Coţmani, găsim următoarea dispoziţiune: «Tineretul şcolar trebue ţinut la deprinderea limbii polone sau celei moldoveneşti, după cum majoritatea şcolarilor se compune din copii poloni sau moldoveni, fiindcă limba maternă formează temelia pentru învăţarea limbii germane» (2).

Pe lângă şcoala moldovenească din Coţmani, cercetată de copii poloni şi români, existau pentru tineretul rutean «şcoale moscovite» la Davideşti şi Suhoverca (3). De altfel şi «Regulamentul diecezan» dela 1786 prevede ca «şcoalele normale» cu limba «germană şi moldovenească» din Cernăuţi şi Suceava să servească de normă pentru toate şcoalele din ţară (§ 2); cele şase şcoale na-

(1) Raportul lui Enzenberg din 15 Maiu şi 6 Iulie, 1786 «...weil er der russischen und Moldauischen Sprache kundig, folglich auch im Stande war, der zwischen dem Niester und Pruth befindliehen russischen Jugend den Moldauischen Schulunterricht beizubringen». (Cf. I. Nistor, *Zur Gechichte des Schulwesens*, p. 29; Polek, *Die Anfänge des Volksschulwesens*, p. 95.)

(2) H. Lagler, *Die Volksschule in Kotzman*, p. 28. «Die Schuljugend ist zur Erlernug der polnischen oder moldauischen Sprache anzuhalten, je nachdem die Mehrzahl der Schüler polnische oder moldauische Kinder seien, da die Muttersprache als Grund zur Erlernung der deutschen Sprache anzusehen sei».

(3) Ibid, p. 17 urm.

ţionale districtuale pentru «limba moldovenească» aveau să funcţioneze la Cernăuţi, Siret, Suceava, Câmpulungul-Moldovenesc, Zastavna şi Văscăuţii pe Ceremuş (§ 3). Cărţile de cetire, de calcul, catechismul şi o călăuză pentru învăţători se dispun a fi nemţeşti şi «moldoveneşti» (§ 5). «In şcoalele normale, districtuale şi triviale, activate sau cari se vor mai ridicà, instrucţia să se facă în limba germană şi moldovenească (§ 18). Pentru necesităţile şcoalelor acestora se comandă între anii 1785 şi 1786 pe lângă 4.275 cărţi româno-germane ori curat române şi 25 catechisme germano-ruseşti (1).

Din faptul acesta se vede lămurit cât de neînsemnat şi disparent erà elementul rutean în Bucovina pe acea vreme. Pe atunci şi între Nistru şi Prut dominà limba română în şcoală şi în biserică.

Cuvântarea lui Enzenberg în limba română, adresată locuitorilor de lângă Coţmani precum şi înfiinţarea de şcoale româneşti la Zastavna şi Coţmani pentru copiii români, confirmă pe deplin mărturia lui Budinszky, că la 1783, între Nistru şi Prut elementul românesc erà încă în vigoare, formând cel puţin a patra parte din întreaga populaţie a acestui district.

De aceea nu e mirare dacă încă la 1805 contele Batthyáni în călătoria sa prin Bucovina avù prilej să privească la o frumoasă horă românească în satul Văscăuţii pe Ceremuş. Erà tocmai Dumineca când Batthyáni trecea prin Văscăuţi. Tot satul erà adunat la horă. Unii zăceau întinşi pe iarbă jucând cărţi şi răcorindu-şi setea din plosca plină, alţii învârtiau hora voiniceşte, când la dreapta, când la stânga, când fiecare cu dansatoarea sa (2). Bat-

(1) *Geistlischer Regulierungsplan*, cap. V. Cf. G. Bogdan Duică, *Bucovina*, p. 130 urm. Autorul acestor cărţi erà Ioan Budai-Deleanul.

(2) Graf Vinzenz Batthyáni, *Reise durch einen Theil Ungarns, Siebenbürgens*, der *Moldau und Buccovina*, p. 164. «Von Czernowitz... fuhren wir bis Snyatin und dann nach Vaskoucz. Da es Sonntag war, so sahen wir eine Menge von Landleuten, die sich belustigten. Einige lagen auf der Erde und spielten Karten, andere zechten, die übrigen tanzten. Es wurden nämlich lange Reihen gebildet, die sich abwechselnd näherten und entfernten. Nacher schlossen sie einen Kreis, der sich rechts und links bewegte. Plötzlich zerriss er in einzelne Paare, von denen sich immer eines drehte, während die übrigen stillstanden».

thyáni găseşte că ţăranii din părţile acestea nu mai erau aşà de curat îmbrăcaţi şi nici nu erau aşà de bine desvoltaţi ca Moldovenii din părţile Cernăuţilor. Deosebirea aceasta atât de bătătoare la ochi el o pune pe seama amestecului cu străinii, adică cu Rutenii (1).

Abià în scurgerea deceniilor următoare neamul nostru din satele acestea urmă să fie asimilat de elementul rutenesc, venit acì din Galiţia şi Podolia. Acesta este sensul mărturiei lui Budinszky pe care Aurel Onciul, izolându-o din conexul tuturor împrejurărilor coincidente şi al celorlalte mărturii contimporane, o interpretează de tot greşit, trăgând apoi din ea concluziuni inadmisibile din punct de privire istoric.

Arătând care este adevăratul sens al mărturiei lui Enzenberg dela 1781 şi al celei dela 1783 a lui Budinszky, şi având în vedere intensitatea imigrărilor din Moldova între 1779—1786, ajungem la convingerea că raportul numeric între Români şi Ruteni nici la 1786 nu se putù încă schimbà în mod simţitor în dauna Românilor. Să presupunem că în răstimpul acesta de 7 ani numărul Rutenilor ar fi sporit cu 50 la sută, urcându-se dela 21.114 din 1779 la 31.671 în 1786. Să presupunem că în răstimpul acesta şi numărul Nemţilor, Ovreilor, Armenilor etc. ar fi sporit dela 8.000 la 12.000 de suflete. Adăugând sumele acestea 31.671 + 12.000 şi subtrăgându-le din suma totală a populaţiunii bucovinene de 135.494, totuş rămân încă la 1786 pe sama Românilor 91.823 de suflete. Pe calea aceasta găsim deci raportul numeric între Români şi Ruteni la 1786, care ni se prezentă drept: 91.823: 31.671 sau ca 3:1. Vedem aşà dară că la anul 1786 numărul Românilor în Bucovina erà încă de trei ori mai mare decât al Rutenilor. Pe acea vreme Românii formau încă una din patru părţi din întreaga populaţie dintre Nistru şi Prut; astăzi găsim în districtul Coţmanilor şi al Zastavnei

(1) Batthyáni, l. c., p. 165. «Der Landmann dieser Gegend ist ebenso übel gekleidet als gebauet. Wenigstens findet man bei ihm weder das blendende Costum, noch den schönen Wuchs der Moldauer von Czernowitz. Solche Unterschiede überraschen nicht in einem Lande von so gemischter Bevölkerung».

între 86.898 de Ruteni, numai 185 de Români! Vechile numiri românești fură înlocuite cu nume rutenești. In școală și în biserică nu se mai aude limba română. O rutenizare mai desăvârșită, într'un timp relativ așà de scurt, nici că se mai poate constată în altă țară undevà. Rutenizarea Românilor din ținutul acesta este deci evidentă.

VIII.

EMIGRĂRILE DIN BUCOVINA ȘI CAUZELE LOR.

Comparând numărul populației bucovinene dela 1774 cu cel dela 1786, adică 71.750 cu 135.494, vedem că acesta în curs de 12 ani s'a dublat. Immulțirea aceasta așà de enormă a populației n'a putut să rămână fără înrâurire asupra vieții economice din țară. Condițiunile de traiu devenirà mai grele. Și iarăș cu cât numărul emigranților din Moldova creșteà mereu în Bucovina, cu atâta se simțià în Moldova lipsa lor, a brațelor de muncă pe întinsele latifundii boierești și mânăstirești. Cu alte cuvinte, îngrămădirea populației în Bucovina avù drept urmare rărirea populației în Moldova și pentru aceea proprietarii de acolo nu crutară nici un mijloc pentru a ademenì pe emigranți să se reîntoarcă în satele lor. Generalul Enzenberg ne ilustrează foarte bine momelile acestea, zicând: «Sălașluirea în Moldova e foarte simplă, la prima privire și în anii dintâi chiar seducătoare și ademenitoare. Coloniștii cari vin în Moldova sunt foarte bine primiți de boieri și primesc fără de nici o greutate casele părăsite de emigranți. Ei se bucură 6 ani de scutire de biruri în Bucovina numai 3 ani), iar boierul le pune la îndemână vite de muncă și de prăsilă ca: cai, boi, oi, râmători, le clădește case acoperite cu stuh, le pune la îndemână acaratele de casă și uneltele de gospodărie, ba le împărțește chiar cereale și semințe de semănat (1).

Sub astfel de condițiuni se explică ușor, pentru ce mulți dintre emigranți se simțiră ispitiți a se reîntoarce în Moldova, spre a se face părtași de înlesnirile de acolo. Și aceasta cu atât mai vârtos, cu cât veniră mai mulți ani răi după olaltă. Secetele enorme nimiciră recolta,

1) Wickenhauser, *Molda*, no. 2, p. 65.

cauzând astfel mari daune țăranilor cari trăiau numai din ea. Din partea stăpânirii se luară largi măsuri de ajutoare. In Martie 1786 se importaseră 6.000 de corețe de cereale din Moldova, cari urmară să fie distribuite între cei nevoiași (1). Toate acestea însă nu împiedecară pe unii de a părăsì țara. Una din pricinile emigrărilor erà și trecerea moșiilor mânăstirești sub administrația Statului. In locul arendașilor de până atunci, cari îngăduiau țăranilor multe din cele apucate din vechime, veniră organele administrative ale Statului, cari în năzuința lor de a introduce pe moșiile fondului o gospodărie rațională, rupseră brusc cu trecutul. Țăranii de pe aceste moșii nu se puteau deprinde așà de repede cu noua stare de lucruri și pentru aceea mulți din rândurile lor, dând ascultare momelilor venite din partea călugărilor nemulțumiți cu secularizarea moșiilor mânăstirești, vor fi fugit împreună cu aceștia peste cordon în Moldova. Așà părăsiră Bucovina, din Noemvrie 1785 până în Aprilie 1786, nu mai puțin decât 6.936 de suflete, pentru a se așezà dincolo de cordon în Moldova, în care timp de dincolo veniră numai 111 suflete.

Consignația emigranților din Bucovina ni s'a păstrat în arhivele Ministerului de Culte și Instrucțiune dela Viena (2).

(1) Wickenhauser, *Molda*, no. 2, p. 114.

(2) Ausweis über die Bucoviner Ein- und Auswanderer vom November 1785 bis April 1786.

In den Monaten	Aus der Buccowina sind in das jenseitige Gebiet ausgewandert				Zusammen	Aus dem jenseitigen Gebiet sind in die Buccowina eingewandert				Zusammen
	SEELEN					SEELEN				
	Männer	Weiber	Knaben	Mädchen		Männer	Weiber	Knaben	Mädchen	
November 1785	206	200	211	227	844	1	1	1	—	3
December „	356	352	342	340	1390	—	—	—	—	—
Jannuarius 1786	205	206	211	211	833	2	2	5	2	11
Februarius „	265	255	241	240	1003	2	2	2	1	7
Martius „	253	248	282	245	1028	7	7	6	12	32
April „	428	434	524	453	1839	11	11	24	12	58
Summa Summarum					6937					111

Originalul în arhivele Ministerului de Culte și Instrucțiune din Viena, sign. 1786-11-173.

Emigrările acestea puseră pe gânduri cercurile cârmuitoare din Viena și de aceea ele cerură explicații guvernorului Enzenberg. In urma informațiunilor primite, consiliul aulic de răsboiu raportă la 3 Iunie 1786 împăratului Iosif II, că pierderile pe urma acestor emigrări nu sunt așă de simțitoare, fiindcă în locul celor emigrați s'ar fi așezat în țară pe lângă cele 111 suflete venite din Moldova încă și un număr însemnat de emigranți din Transilvania (1). Mărturia aceasta este de mare importanță pentru chestiunea noastră, fiindcă ea ne arată că golul rămas în urma emigrărilor din Bucovina urmă să fie umplut tot cu Români și anume cu emigranți din Transilvania. Astfel nu s'a alterat raportul numeric între Români și Ruteni. La 1785 Iosif II oprì emigrările din Bucovina (2). Dispozițiunea aceasta împărătească urmă să fie combătută într'o broșură anonimă (3), dar după cât se pare fără succes. Cei cari voiau să treacă în Moldova întâmpinau din partea administrației provinciale cele mai grele piedeci.

Emigrările sus amintite curgeau din Bucovina întreagă. In raportul său din 13 Septemvrie 1786 constată Enzenberg că în urma emigrărilor rămaseră 277 case părăsite și anume: 127 în districtul Sucevei, 118 în al Siretului, 30 în al Vijniței și 2 în al Cernăuților (4). Din constatarea aceasta vedem că majoritatea emigranților se recrută în prima linie din părțile românești ale țerii și că prin urmare

(1) Allerhöchster Vortrag des Hofkriegsrates vom 3 Iuni 1786. «Vördereis wird Euer Majestät nach dem Allerhöchsten Befehl vom I-ten currentis hiebeigehend der summarische Ausweis, wie viele Köpfe an Männern, Weibern und Kindern seit dem 1 Novemb. 1785 bis zum letzten April 1786 aus der Buccovina aus und eingewandert sind, mit der Bemerkung überreicht, dass ausser denen in dem Ausweis angeführten Einwanderer mehrere Siebenbürgische Provinzial-Remigranten in die Buccowina gekommen sind, über welche das Gallicische General-Commando eine verlässliche Consignation einzuschicken erst letzthin zugesichert hat». Originalul în Arhivele Ministerului de Culte și Instrucțiune din Viena, sign. 1786—17—173.

(2) Wickenhauser, *Molda*, II, 2, p. 113.

(3) Hacquet, o. c., p. 148. «Der Monarch also, um diesem so verabscheuungswürdigen Unfug zu verhindern, liess eine gehörige Verordnung darwider ergehen».

(4) Ein Vertheidiger des Volkes an Kaiser Ioseph den Zweiten, in betreff seiner Auswanderugsverordnung, in 8°, 1785.

ele se făceau pe seama Românilor. Cele 30 case părăsite din districtul Vijniței dovedesc însă că între emigranți se găsiau și Ruteni, cari treceau cordonul în Moldova, spre a sporì numărul conaționalilor lor, așezați acolo dela 1766 încoace.

Emigrările în Moldova continuară și anii următori. Din pana consilierului gubernial Ainser, care stăteà în fruntea administrațiunii domeniilor statului, la cari se socotiau pe atunci și moșiile fondului religionar din Bucovina, ni s'a păstrat o descriere intuitivă a stărilor economice din Bucovina. Ainser făcù în Noemvrie 1787 o călătorie de inspecție în Bucovina și comunică într'un raport oficial impresiile sale, zicând: «De curând un număr mare de locuitori din mai multe sate din Bucovina au emigrat la Moldova; dela 1 Noemvrie 1786 până în Iulie 1787 (adică în curs de 9 luni) au emigrat numai de pe moșiile fondului 221 familii sau 1024 de suflete. Cauza este că în Bucovina (afară de boieri și de fondul religionar) n'are nimeni altul moșia sa proprie, deoarece afară de cele trei orașe (Cernăuți, Siret și Suceava) și de domeniul Câmpulungului, cari sunt teritorii domnești, tot celălalt pământ este pământ boieresc (dominical). Țăranul care cere, capătă an de an atâta pământ, cât îi ajunge pentru traiul lui și pentru achitarea obligațiunilor sale după status quo. Casa sa, fără șură și grajdiu, n'are nici o valoare. Recolta se așează în jirezi pe câmp unde se și treieră. Paiele rămân acolo și putrezesc. Vitele petrec iarna și vara sub cerul liber, vara pasc, iar iarna se hrănesc din stogurile de pe la târle. In cursul verii și al toamnei țăranul zile întregi nu mai abate pe acasă și, fiind colibele izolate și departe una de alta, se întâmplă prea adese ca țaranul, după ce și-a strâns și și-a vândut recolta, să-și mâie pe ascuns și neobservat de nimeni vitele peste cordonul deschis pretutindeni (1), și să treacă însuș în Moldova, părăsind coliba pe care și-o poate clădì foarte

(1) Enzenberg ne comunică că țăranii din Bucovina din cauza lipsei de iernatic își iernau vitele dincolo de cordon în Moldova. (K. u. k. Kriegs-archiv-Akten 1780—62—35). Obiceiul acesta continuă și mai târziu. (Cf. *Topographisch-statistische Uebersicht der Bukowina* în *Hesperus*, vol. 27, anexa no. 8, 1820, p. 53 urm.).

lesne şi dincolo. Pe lângă acestea Moldoveanul mai are dincolo cunoscuţi, neamuri şi confensionali şi de aceea el trece dincolo la cel mai mic incident, precum şi la fiecare schimbare şi înnoire care nu-i după placul său. El emigrează deci cu atât mai uşor, cu cât el nu lasă nimic în urma sa şi nici n'are după ce să-i pară rău. Din lipsa de proprietate rurală, ţăranul nici nu lucrează pământul cum trebue şi pentru aceea rămâne mult pământ necultivat. Ar fi în interesul propăşirii agriculturii, ca ţăranul să aibă pământ în proprietate individuală. Prin acesta ţăranii ar pierde gustul de emigrare şi li s'ar puteà cere şi biruri pentru pământurile lor. Regularea birurilor care s'a început (1786—1789) este primul pas în direcţiunea aceasta. La emigrările amintite a contribuit fără îndoeală foarte mult şi foametea, dar acestea numai în parte, fiindcă cei mai mulţi ţărani au primit avansuri în bani şi în cereale. Acù se găsesc foarte multe case părăsite şi dărăpănate şi după catastihurile oficiale foarte multe dobânzi, îndătoriri de clacă şi avansuri au devenit irealizabile. Acum cordonul este bine păzit şi din cauza turburărilor de dincolo nu este teamă că emigrările vor continuà, ci din contra este bună nădejde că mulţi vor reemigrà încoace, sporind populaţia de aici» (1).

Din raportul lui Ainser vedem deci că cauzele emigrărilor din Bucovina consistau: în lipsa de proprietate individuală pe seama ţăranilor, în starea primitivă a economiei agricole, în schimbările produse în urma reformelor din Bucovina şi în sfârşit în foametea cea cumplită care bântuià în ţară. De foamete şi nevoia de hrană ca motiv pentru emigrare pomeneşte şi Iosif II în rezoluţiunea sa privitoare la rapoartele asupra emigrărilor din Bucovina (2). Şi Hacquet, care tocmai pe acea vreme călătorià prin Bucovina, pomeneşte de foametea cea cumplită care domnià pretutindeni şi care mânà mulţi ţărani peste cordon în Moldova (3).

(1) Wickenhauser, *Molda*, II, 2, p. 115 urm. Cam aceleaşi motive pentru emigrare le pomeneşte şi un scriitor anonim dela 1801; cf. *Jahrbuch des Bukow. Landesmuseums*, XV, p. 9.

(2) Originalul în Arh. Minist. de Culte şi Instr., Viena sign. 1786—17-73: «der gegenwärtige Noth- und Nahrungsmangel».

(3) Hacquet, *Reisen*, I, p. 127: «In 1787 sind wieder 7 Familien nach der Moldau zurückgekehrt, weil ein Missjahr war.»

Una dintre cauzele principale cari au contribuit la emigrarea populaţiunii bucovinene pare să fi fost şi schimbarea produsă în administrarea acestei ţeri prin diploma împărătească din 6 August 1786, prin care împăratul Iosif II ridică administraţia militară a Bucovinei şi hotărî ca această ţară cu ziua de 1 Noemvrie 1786 să fie alipită ca o simplă circumscripţie administrativă la Galiţia. Inlocuirea administraţiei militare prin cea civilă s'a făcut însă numai la 1 Fevruarie anul următor. Schimbarea aceasta a produs mare nelinişte în rândurile populaţiunii care se dedase cu administraţia militară şi prinsese încredere în ea. Puterea civilă nu insuflă populaţiei acelaş respect ca cea militară. Pentru aceea mulţi locuitori părăsiră ţara de teamă şi neîncredere faţă de cele ce erau să vină. Atitudinea locuitorilor erà în câtvà îndreptăţită, fiindcă de fapt administraţia militară a fost una dintre cele mai bune şi mai cu dreptate faţă de Români, din câte avusese Bucovina vreodată.

Turburările de dincolo de cordon, amintite de Ainser, erau pricinuite de războiul ruso-turc, care izbuchì din nou la 1787. Şi Austria luă parte la acest războiu ca aliată a Rusiei. Mareşalul Iosias de Koburg trecù în Fevruarie 1788 cu un corp de armată prin Cernăuţi spre Moldova, care ţară ajunsese din nou bază de operaţiune pentru armatele aliate. Iosias de Koburg ocupă Botoşanii şi ajutorat de Ruşi cucerì la finele lui August 1788 cetatea Hotinului. Astfel raiaua Hotinului ajunsese sub stăpânirea Austriei, sub care rămase până în Fevruarie 1793, când cetatea fu retrocedată Turcilor în temeiul tratatului de pace dela Iaşi (1792).

Pe vremea ocupării raialei de armata împărătească (1788—1793) credincioşii ortodoxi din acest ţinut erau supuşi în cele bisericeşti episcopului Bucovinei dela Cernăuţi (1).

Turburărlie răsboinice băgară mare groază între locuitorii Bucovinei cari nu uitaseră încă nevoile şi necazurile suferite cu 10—15 ani mai înainte. Mulţi din ei părăsiră

(1) Wickenhauser, *Molda*, II, 2, p. 135 şi *Die Mark Hotin unter oesterreichischer Herrschaft*, în Bukowiner Hauskalender pe anul 1868, p. 79 urm. şi actele din arhivele Consitoriului gr. or. din Cernăuţi.

așezările lor dela șes pentru a se scutì în munți și în ascunzișurile codrilor. Astfel s'a produs o vie mișcare în rândurile populațiunii. Unii treceau peste cordon în Moldova, pe când alții din Moldova și din raiaua Hotinuluì căutau scut și adăpost în Bucovina. Astfel domnià la hotar o vieață foarte vie și agitată.

O consignație dela 1787 arată case părăsite de proprietarii lor și anume: la Horodnic 10, la Prevorochii 6, la St. Onufrei 6, la St. Ilie 9 și la Negrileasa 10 (1). In locul emigranților nu se așezară Ruteni, precum s'a crezut lungă vreme, ci coloniști români fie din Moldova, fie din Transilvania. Hacquet ne spune că la Mitoc se așezară coloniști din Banat (2). La 1790 emigrară 66 de familii cu 152 suflete din St. Ilie la Moldova. In locul lor se sălășluiră însă alte 28 familii cu 88 suflete imigrate din alte părți (3). Fluctuația aceasta a populațiunii continuă și în anii următori. Emigrările din Bucovina la Moldova și Podolia (4) hotărîră și pe împăratul Francisc II de a cere deslușiri asupra cauzelor acestor emigrări (5).

Pe temeiul informațiunilor primite dela administrația circumscripției bucovinene din Cernăuți și dela guberniul din Lemberg, raportează așà zisul «Directorium in Publicis et Cammeralibus», care pe acea vreme ținea locul supremei autorități administrative din Austria, împăratului, că femeia care emigrase împreună cu bărbatul

(1) R. F. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, anexa 8, p. 526.

(2) Hacquet, *Reisen*, I, 132. Erau probabil Șvabii dela Ițcani.

(3) Wickenhauser, *Molda*, II, 2, p. 118.

(4) «In das türkische und polnische (derweil) russische Gebiet».

(5) Allerhöchstes Handbillet an das „Directorium: «Da mir zu vernehmen gekommen, dass in der Bukowina eine starke Auswanderung vorgehe, so werden sie unverzüglich durch das Buccowiner Kreisamt auf das statthafteste die Ursachen dieser Auswanderung erheben lassen, und will ich jene, die wegen versuchter Auswanderung oder Hilfeleistung zur selben in Haft oder Untersuchung stehen, für diesmal von allen Strafen befreien, wenn sie wahrhaftig und aufrichtig die eigentlichen Ursachen dieser Auswanderung angeben und ihre Angaben wahr befunden werden. Das Resultat dieser Untersuchung und Erhebung werden sie mir mit Vortrag längst binnen 2 Monaten zuverlässig vorlegen, und überhaupt bestrebt sein, dieser Auswanderung durch kluge und zweckmässige Versuche Schranken zu setzen.» Originalul în Haus- Hof- und Staatsarchiv din Viena. sign. St. K. Ind. No. 2218 ex 1793.

ei Teodor Plugar fu readusă în satul ei, şi că locuitorul din Suceava Ioaniţă Dascăl Popovici s'ar fi făcut vinovat de înlesnire şi momire la emigrare. Raportul constată că emigrările din circumscripţia bucovineană se fac în aşà măsură, încât ţăranii de prin sate câte 20, 30 şi mai mulţi la număr îşi aprind casele şi emigrează cu familiile lor şi cu toată averea lor mişcătoare, parte în Moldova, parte în raiaua Hotinului. Cauzele acestor emigrări ar fi obligativitatea de a cercetà şcoala, frica de recrutare, impovorarea peste măsură din partea proprietarilor şi în sfârşit introducerea birului pe tabac. Budinszky arată că arendarea moşiilor şi vexaţiunile arendaşilor formau cauza principală a emigrărilor şi transmigrărilor aşà de numeroase (1).

Cu toate acestea însă mulţi n'au putut fi abătuţi dela hotărîrea lor de a emigrà (2). Atât administraţia locală,

(1) I. Budinszky, l. c. «Die Verpachtung der Güter und die Bedrückung der Pächter sind die Hauptursachen der hierlands so eingerissenen Emigrationen und Transmigrationen».

(2) Raportul Directoriului către Impărat din 23 Iunie 1793. «Das mit ihrem Manne dem dortigen Unterthanen Theodor Plugar ausgewanderte Weib ist wieder eingebracht worden, und der Suczawer Insasse Ioanitza Dascal Popovicz habe sich der Auswanderungs-Beförderung schuldig gemacht; dann wird im Ansehen der Auswanderung selbst im allgemeinen angezeigt, es sey heuer in dem dortigen Kreis die Auswanderung dergestalt eingerissen, das zu 20, 30 und mehr Unterthanen aus einzelnen Ortschaften mit ihren Familien, Hab und Gut teils in die Raja, teils in die Moldau sich begeben, und hie und da ihre Häuser angezündet hatten, worüber zur Ursache der Normalschulzwang, die Furcht vor der Recrutierung, Ueberbürdung von Seite mancher Grundobrigkeiten und die erfolgte Einführung des Tabakgefälles angegeben werde; das Kreisamt habe zwar zur Verhinderung der Auswanderung bei einigen Gemeinden, die jedoch nicht genannt werden, die Furcht vor der Rekrutierugsaushebung, die irrigen Vorurteile vor dem Besuche der Schule und vor dem eingeführten Tabaksgefälle zu benehmen gesucht, dann von den der Auswanderung verdächtigen Unterthanen die Contribution und die Urbarialschuldigkeiten doppelt einzuheben oder sie dafür zu pfänden oder sie zur Beibringung einer Bürgschaft zu verhalten, angeordnet, und die Uebertreter des Patentes mit der hierauf verhängten Strafe ohne Nachsicht bedrohet, allein diese Mittel hätten die abgezielte Wirkung nicht hervorgebracht, und es scheine, nach der Meinung des Kreisamtes, ratsamer, mit Nachsicht als mit Strafe vorzugehen». (Originalul în Haus-Hof- und Staatsarchiv in Viena, sign. St. K. Ind. no. 2528 ex 1793).

cât și guberniul din Lemberg erau de părere ca să nu se aplice măsuri drastice contra emigrărilor și să se înlăture toate măsurile cari ar puteà nutrì neîncrederea și nemulțămirea locuitorilor. La armată să se iea numai cei ce se anunță din voie liberă fără să se exercite nici o presiune și nici o silă; cei trecuți peste cordon să fie chemați înapoi și cine se întoarce în termen de 6 luni să fie scutit de ori ce pedeapsă (1). Directorul în cele publice și camerale constată totodată că emigrările acestea se egalizează prin imigrări nouă, astfel că nu se poate vorbì despre o depopulare completă a țerii (2). Și Hacquet ne spune că emigranții aceștia se reîntorc după o vreme și se așează din nou în Bucovina (3).

Rezoluțiunea împăratului în chestiunea aceasta nu o cunoaștem. Știm însă că pe la 1795 se desființează în Bucovina 11 școale triviale (4), o împrejurare din care se poate deduce că împăratul ar fi revocat obligativitatea învățământului trivial sau primar, pentru a pune stavilă colosalelor emigrări din țară. Se vede că tot atunci se decretă pentru Bucovina scutirea de recrutare, de care Bucovina se bucură apoi până la 1830.

Intre anii 1789 și 1790 să fi emigrat din Bucovina la Moldova 14.717 suflete. In acelaș timp emigrară din Moldova și se sălășluiră în Bucovina 5.944 suflete (5). Calculând însă la emigranții din Moldova încă și pe cei veniți din Transilvania și Ungaria, de cari ne tot

---

(1) Ibid. «Das Militärische General-Commando hat wiederholt Verbote erlassen, an die in der Bucoovina befindlichen Werbungen keinen Zwang und sonstige Excesse zu üben... Die Ausgewanderten sollen zurückberufen werden, wer sich binnen 6 Monaten meldet, ist straffrei».

(2) Ibid. «Doch diese Auswanderungen gleichen sich aus durch Zuwanderugen».

(3) Haquet, *Reisen*, I, p. 117. «Das sonderbarste ist, dass sie durch die Auswanderung aus dem kaiserlichen Gebiete niemals ihr Schicksal verbessern, sondern verschlimmern; denn Beispiele sind genug davon da, dass doch dieses liderliche Volk wieder zurückkommt und sich nach einigen Jahren wieder von neuem ansiedelt.

(4) I. Nistor, *Zur Geschichte des Schulwesens*, p. 34 urm.

(5) Raportul ofițerului de contabilitate *de Stammsberg*, la H. I. Biedermann, *Die Bukowina unter oesterreichischer Verwaltung*, p. 46.

pomenesc mărturiile contimporane, vedem că numărul celor intrați în țară cam ținea cumpănă numărului celor ieșiți. Comisiunile de recrutare, cari țineau în evidență numărul populației, arată pentru acelaș răstimp numărul emigranților în Moldova chiar cu 21.034 și pe al emigranților din Moldova în Bucovina cu 9.790 suflete (1). Cu toate acestea însă populația Bucovinei dela 1786 până la 1800 a sporit în mod foarte considerabil. Un scriitor anonim din vremea aceea ne spune că la anul 1800 trăiau în Bucovina 35.307 familii, sau 190.389 suflete. (2). Autenticitatea datelor acestora ne-o confirmă independent și Rohrer, astfel că le putem privì sigure și adevărate. Asemănând datele acestea cu cele constatate la 1786, vedem că în curs de 14 ani populația Bucovinei dela 29.102 famili sau 135.494 suflete s'a urcat la 35.307 famili, sau 190.389 suflete, din care rezultă o îmmulțire de 6.205 familii sau 54.895 suflete.

Pribegirea populației continuă și după 1800. La anul 1804 părăsiră 40 de familii din Toporăuți satul lor natal; ei aprinseră casele, sfărâmară gardurile și retezară pomii de prin pomete și luară lumea în cap spre a se refugià în Moldova, fiindcă nu mai puteau suportà stoarcerile și asupririle proprietarului satului de atunci (3). Familiile acestea erau românești. In locul lor se așezară emigranți ruteni din Galiția și astfel Toporăuții deveniră un sat rutenesc. Cazuri de felul acesta se vor fi întâmplat și în alte sate. Budai-Deleanu ne povestește că arendașii moșiilor cari erau «Evrei botezați și nebotezații, Armeni, Greci, etc., pricepeau arta de a stoarce dela țăran 100, în loc de 12 zile de robotă» pe an. Țăranii protestau contra acestor călcări de lege, dar arendașii pricepeau să-și asigure sprijinul administrației și astfel se întâmplà că «cei cari erau plenipotențiați de comună să fie priviți ca

(1) Biedermann, l. c., p. 46.

(2) *Alphabetische Darstellung des Bucco winer Kreises*, Tshernowitz 1801, ed. Polek, în Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums, XV, p. 11. «Die Bevölkerung, die sich zum Jahr 1800 auf 35.307 Familien oder 190.389 Seelen vermehrt habe».

(4) Ioseph Rohrer, *Bemerkungen auf einer Reise*, p. 42.

(3) R. F. Kaindl, *Das Ansiedlungswesen in der Bukowina*, p. 108.

turburătorii păcii din sat, să fie însemnați la protocol, pedepsiți cu închisoare, bătaie și uneori chiar cu expulsare» (1). Atitudinea funcționarilor nu erà totdeauna corectă. Budai-Deleanul ne comunică că unii dintre ei purtau o casă pe care în Lemberg nu o puteà imità nici un consilier gubernial; ai crede că fiecare are câtevà sate; și ei au 600 fl. pe an, din cari plătesc 100 până la 200 fl. chiria anuală, țin vizitiu, unul sau doi servitori, o bucătăreasă, o fată în casă, patru cai și trăsură, femeile lor poartă modele cele mai nouă, apar în toată ziua în haină nouă, ce în Lemberg nici cele dintâi familii nu o pot face; socotindu-le toate acestea, ele întrec dublul și triplul lefii de 600 fl. In general se poate zice cu conștiința liniștită, că cele mai bune și mai blânde legi ale guvernului austriac nu servesc aici în țară pentru înaintarea binelui obștesc, ci mai mult la obșteasca prăpădenie și apăsarea locuitorilor» (2).

Despoiați de arendași și asupriți de slujbașii țerii înțeleși cu arăndașii, țăranii se vedeau nevoiți a apucà lumea'n cap fugind pestea cordon în Moldova. După calculele consilierului aulic de răsboiu din Viena numai în anul 1815 să fi părăsit țara 16.000 de locuitori (3). In locul acestora veniau însă alții, parte din Galiția, parte din Moldova și Transilvania. Intr'un raport din 4 Aprilie 1837 constată bunăoară șeful administrației bucovinene că în țară nu se mai găsesc pământuri disponibile

(1) Ioan Budai-Deleanu, *Kurzgefasste Bemerkungen über die Bukowina*, în Gazeta Bucovinei, IV, No. 20. Afirmația lui Budai cu privire la arendași se confirmă și de alt scriitor contimporan, de Dr. Fr. von Lindner, care zice: «Die Abwesenheit der Edelleute von ihren Gütern macht das Band zwischen dem Herrn und Unterthanen immer lockerer und überliefert das Schicksal der letzten den Händen der Pächter. Diese Pächter aber gehören in der Bukowina, der Regel nach zu den schädlichsten Menschen und bestehen aus eingewandertem losem Gesindel, aus Juden u. Armenieren, welche die Unsicherheit des Eigentums immer mehr ausbreiten». (*Vaterländische-Blätter für den Oesterreichischen Kaiserstaat*, I, p. 282, No. XXXV, Sept. 1808).

(2) I. Budai-Deleanu, *Kurzgefasste Bemerkungen über die Bukowina*, în Gazeta Bucovinei, IV, No. 20. Cazuri de corupție în administrație cf. Zieglauer, o. c., III, p. 118—164.

(3) Kaindl, Das *Ansiedlungswesen in der Bukowina*, p. 108.

pentru a fi distribuite între coloniştii nou veniţi, fiindcă cei ce înainte de mai mulţi ani părăsiră ţara se napoiaseră în satele lor reclamând pământurile posedate de ei, unde întâmpinau greutăţi şi recurgeau la ajutorul judecătoriei (1). Din mărturia aceasta se vede că o mare parte din emigranţi se întorceau iarăş în ţară, şi e mai mult ca sigur că mulţi treceau în Molova după câştig, pentru a se întoarce toamna târziu sau iarna pe la vetrele lor în Bucovina. Mulţi dintre pretinşii emigranţi nu vor fi fost emigranţi în adevăratul înţeles al cuvântului, ci simpli muncitori de sezon, cari toamna se întorceau iarăş în ţară.

Din cele premergătoare am putut vedeà că la sfârşitul veacului al 18.-lea şi în primele decenii ale veacului al 19-lea, între Bucovina şi Moldova se petreceà un veşnic schimb de populaţie. Moldovenii pribegiau în Bucovina, iar Bucovinenii în Moldova. Cauzele pribegiei pentru aceşti din urmă erau multe şi diferite. Immulţirea rapidă a populaţiei bucovinene produse o ingreuiare a condiţiunilor de traiu. Urmară apoi mai mulţi ani răi, în cari secetele compromiseră recolta. De nevoie oamenii fugiau în Moldova spre a-şi agonisì acolo pânea de toate zilele. Exemplul acesta îl urmară cu atât mai mulţi, cu cât numai puţini puteau rezistà momelilor din partea agenţilor de emigrare din Moldova. Mulţi nu se puteau împrietenì cu reformele din Bucovina. Secularizarea moşiilor mânăstireşti şi înlocuirea bunei administraţii militare prin una civilă, trezirǎ neîncredere în inimile oamenilor, mânându-i peste cordon.

Emigrarea se îndeplinià foarte lesne, de vreme ce ţăranul n'aveà proprietate individuală şi nici gospodărie bine întocmită, cari să-l lege de pământul patriei sale. El erà clăcaş pe pământul boierilor şi mânăstirilor, agonisindu-şi

(1) Ibid., p. 108 urm.

în sudoarea feței pâinea de toate zilele în schimbul muncii palmelor sale. Mai aveà să sufere încă asupriri și impilări neomenoase din partea arendașilor de toate limbile, cari se îmbogățiau pe spinarea lui, speculându-i munca. La organele administrației, străine și ele, țăranul nu găsià dreptate, precum văzurăm din mărturiile contimporane. Il mai apăsau birurile și-l îngrozià frica de recrutare. Nu se mai puteà împrieteni cu idea obligativității învățământului, având trebuință de copiii săi la gospodărie. Iată cauzele principale cari-l mânau peste hotar.

Ajuns în Moldova țăranul se puteà însă îndată convinge că vieața erà și acolo colosal de grea. Desele răsboaie și încălcări dușmane turburau pacea bieților locuitori. Apoi și administrația moldovenească lăsà încă foarte mult de dorit. Sub astfel de împrejurări pribegii bucovineni ajungeau curând la convingerea, că nici în Moldova traiul nu erà așà de ușor, precum și-l închipuiau și de aceea mulți se întorceau curând la vetrele lor părăsite în Bucovina. Aici în locul lor se așezau străini, dar și emigranți din Transilvania. Cei ce se înapoiau aveau adesea de susținut lupte grele pentru redobândirea vetrelor părăsite. Având în vedere numărul cel mare al admigrărilor, arătate într'un capitol precedent, și ținând seama de numărul cel mare al celor ce se reîntorceau în țară, precum și de micul sucurs de populație din Galiția, putem susțineà că emigrările acestea n'au alterat caracterul românesc al ţerii. Românii se mănținură și în acest răstimp în poziția lor de populația cea mai numeroasă a Bucovinei.

IX.

PREPONDERENŢA POLITICĂ ŞI NUMERICĂ A ELEMENTULUI ROMÂN PÂNĂ LA 1848.

Pribegirea populaţiei bucovinene din Bucovina în Moldova şi dela Moldova în Bucovina n'a schimbat mult raportul numeric între Români şi Ruteni. Rândurile Românilor, rărite prin emigrări, se completară cu emigranţi noi—tot Români şi ei—din raiaua Hotinului, din Moldova şi din Transilvania. Emigranţi din Galiţia nu se pomenesc în mărturiile contimporane, ceeace este o dovadă că aceste emigrări încetaseră sau că cel puţin numărul emigranţilor din Galiţia erà neînsemnat. In Galiţia se simţià mare nevoie de oameni şi numai puţini se puteau strecurà peste Colacin în Bucovina. Apoi Iosif II destină ţara aceasta pentru prăsila vitelor. Drept aceea el în diploma din 6 August 1786, prin care decretă încorporarea Bucovinei la Galiţia, dispune ca să nu se ademenească pe cale oficială colonişti noi, fiindcă populaţia ar fi destul de numeroasă şi ajunge când ea se va immulţì pe calea naturală a naşterilor (1). In temeiul acestei hotărîri împărăteşti consilierul aulic Türkheim recomandă într'un raport oficial către consiliul aulic de răsboiu, că în vederea immulţirii populaţiei în Bucovina să fie bine primiţi numai Moldovenii cari trec de bună voie peste cordon, pe când emigranţii din Galiţia sau din alte locuri să fie respinşi (2). Vedem

(1) Hurmuzachi, *Docum.*, VII, p. 474. «Da ich diesen Kreis vorzüglich der Viehzucht widmen will: so ist auch in dieser Hinsicht auf keine weitere Impopulation, ausgenommen, die sich selbst ergibt, zu gedenken».

(2) Raportul lui Türkheim din 22 August 1786 la Polek, *Die Vereinigung der Bukowina mit Galizien*, p. 47. «Um den aus Absicht der Bukowiner Populationsvermehrung... erflossenen Allerhöchsten Befehl ohne besondere

deci lămurit că politica administraţiei împărăteşti tindeà la impopularea Bucovinei cu Moldoveni de peste cordon, prin urmare la întărirea elementului băştinaş din această ţară. Politica aceasta erà de bună seamă cea mai înţeleaptă, de vreme ce Românii bucovineni, în relativ scurtă vreme de când se găsiau sub stăpânirea austriacă, avură prilej să se manifeste ca un element de ordine şi ca buni patrioţi şi de a da dovezi despre spiritul lor de jertfă pentru Impărăţie.

Aceasta o vedem foarte lămurit din raportul Cancelariei aulice, înaintat la 1 Iulie 1790 împăratului Leopold II, prin care cancelaria la cererea Românilor propune ca Bucovina să se despărţească de Galiţia, fiindcă experienţa dobândită dela 1787 încoace ar fi arătat până la evidenţă, că ţerile aceste aşà de eterogene nici când nu vor puteà fi închegate într'un întreg armonic, fiindcă «datinele, obiceiurile, religia şi limba, toate sunt deosebite» (1). Constatarea aceasta a supremului for administrativ din Impărăţie dovedeşte pe deplin, că la 1790 Bucovina erà încă o ţară eminamente românească, de vreme ce numai între limba, datinile şi obiceiurile Bucovinenilor români există o deosebire faţă de ale Galiţienilor. Despărţirea se recomandă din motive curat naţionale, apreciate şi recunoscute de locurile cele mai competente din Austria. Prin rezoluţia din 7 Iulie 1790 însuş împăratul Leopold II recunoscând îndreptăţirea cererii Românilor, ca ţara să fie deslipită de Galiţia, hotărî despărţirea, care însă din consideraţiuni financiare n'a putut fi înfăptuită (2). Cu privire la planul de organizaţie a Bu-

---

Kosten... und mit dessen für die Viehzucht notwendigen Rücksichten in Vollzug zu setzen, ist lediglich denen sich von selbst eingefundenen Moldauern eine geneigte Aufnahme bezeiget, hingegen weder aus Galizien ein Ansiedler für die Bukowina übernommen, noch sonst von anderwärtsher eine mit Auslagen verbundene Ansiedlungs-Disposition getroffen worden».

(1) Hurmuzachi, *Docum.*, VII, p. 477: «...so wie denn dieser heterogene mit dem Gaozen auch wirklich nie zusammenhangen wird, Sitten, Gebräuche, Religion, Sprache, alles ist verschieden».

(2) Ibid., p. 478. «Meine Gesinnung gehet eigentlich dahin, dass die Bukowina nur in soweit von Galizien getrennt werde, dass sie aufhöre einen Teil des letzteren auszumachen und der Bukowiner Adel nicht als

covinei, propunerea cancelarului aulic, contele **Blümegen**, merită toată atenţiunea noastră. In memoriul său din 17 Fevruarie 1781 el îşi exprimă părerea, că Bucovina să nu fie alipită altei provincii, precum recomandau unii, ci să primească o întocmire autonomă, continuând a fi guvernată după vechile tradiţii moldoveneşti; băştinaşii să fie aplicaţi în serviciile publice şi să se caute a se dobândi încrederea Moldovenilor în măsura cea mai largă» (1).

La 1778 şi 1779 Românii formaseră un corp de Poturaşi (2), un fel de gardă naţională, spre păstrarea ordinei din lăuntru, iar la 1788 ei dădură un contingent însemnat la corpul de **Arnăuţi** de sub comanda lui Baeddeus de Scharberg, care aveà să sprijinească operaţiunile lui Ioşias de Koburg contra Turcilor. Iată ce găsim într'un raport al contelul Ugarte dela 16 Octomvrie 1809 asupra acestei manifestaţiuni patriotice a Românilor din Bucovina: «Că nobilimea Bucovinei erà pururea dispusă şi gata de a

---

Stände Galiziens betrachtet werde; ohne also für diesen kleinen Landstrich eine besondere kostspielige Administration aufzustellen, wird selber in Ansehung Galiziens quoad Politica et Judicialia auf die nämliche Art wie Schlesien in Ansehung Mährens zu behandeln sein; inzwischen aber ist die unmittelbare Besorgung der Bukowina noch wie bisher ohne neue Einrichtung fortzuführen».

1) Original în Arhivele de răsboiu din Viena, sign. 1781—G—959. «...Es **sei Sr. Majestät einzuraten, dass die Bukowina keineswegs mit anderen Provinzen vereinigt, als ein ganz abgesondertes Land und soviel möglich nach jetzigen Gebräuchen und Sitten behandelt, die dortigen Landleute zu öffentlichen Bedienstungen angewendet und getrachtet werden sollte, damit die Zuneigung und das Vertrauen der Moldauischen Nation auf das möglichste gewonnen werde»**.

2) Poturaş sau poteraş (Häscher) derivă dela **pòteră**, un fel de gardişti sau jandarmi călări (marèchaussée). Instituţiunea aceasta o găsim şi la Românii din Moravia, la cari se pomeneşte din vechime de «corpul poteraşilor» (Portatschen Corp). Acesta se compuneà din 62 de oameni comandaţi de un căpitan. Aceştia se recrutau din fruntaşii ţinutului şi aveau în seama lor paza siguranţei publicei. (Cf. *Vaterländische Blätter*, 1813, p, 541 urm.) Poteraşi de aceştia se găsiau mai ales în Ţara-Românească. In Moldova grijiau de siguranţa publică: Călăraşii, Baranii, Panţirii, Arnăuţii şi Îmblătorii. Călăraşii aveau centrul lor la Coţmani. «Căpitania de Coţmani» s'a desfiinţat numai după ocuparea Bucovinei. (Cf. Splény, *Beschreibung der Bukowina*, ed. Polek, p. 62 urm.)

grijì pentru susţinerera siguranţei din lăuntru şi din afară, se poate cu atâta mai puţin trage la îndoeală, cu cât ea în anii 1778 şi 1779 formă un corp anumit de pândaci, care erà cunoscut sub numele de Poturi (pótěră) sau Poturaşi (poteraşi), cu ajutorul căruia s'a pus capăt prădăciunilor cari se înmulţiră peste măsură în ţară; pe lângă acestea ea luă parte activă şi la corpul de Arnăuţi, care se formă la ordinul ducelui Iosias de Koburg când izbucnì răsboiul cu Turcii la 1788 şi în fruntea căruia se găsià căpitanul Bäddeus de Scharberg» (1).

Atitudiunea patriotică a Românilor n'a rămas nebăgată în seamă de forurile superioare.

Despre preponderenţa politică şi numerică a Românilor pe la 1800, posedam şi câtevà mărturii directe. Scriitorul anonim dela 1801 aminteşte că limba principală a ţerii erà cea moldovenească, o amestecătură de cuvinte latineşti şi slavoneşti. Pe lângă aceasta se mai vorbià în ţară ruteneşte, leşeşte, nemţeşte şi ungureşte (2). Rohrer găseşte în ţară Nemţi, Moldoveni, Săcui, Ovrei, Armeni, Poloni, Ruşi, Greci şi Ţigani, mărturisind însă că pe dânsul, ca Neamţ, îl interesau cu preferinţă Nemţii (3). Tot el ne spune că Moldovenii de peste cordon apreciau foarte mult stăpânirea împără-

---

(1) Isidor cav. de Onciul, *Volintirii sau Olintirii*, p. 20. «Dass der Adel der Bukowina sich zur Erhaltung der innern und äusseren Sicherheit von jener willig und bereit habe finden lassen, daran kann um so weniger gezweifelt werden, als derselbe in den Jahren 1778 und 1779 ein eigenes Häscherkorps, welches unter der Benenung Poturi oder Poturaschi bekannt war, errichtet, und mittels desselben der in der Bukowina so sehr über Hand genommenen Räubereien Schranken gesetzt, auch einen tätigen Anteil an den Arnauten-Korps genommen hat, welches der Herzog Josias von Koburg beim Ausbruch des Türken-Krieges im Jahre 1788 errichten und von dem damaligen Hauptmann Baeddeus von Scharberg kommandieren liess».

(2) *Alphabetische Darstellung des Bukowiner Kreises*, l. c., p. 60. «Sprachen des Landes sind vorzüglich die moldauische und russische, mit welcher man aber in der Bukowina allein nicht durchkommen kann, weil durch die Verschiedenheit der Nationen, welche diesen Kreis bewohnen, auch ihre Sprachen im Gange sind, als: russisch oder russniakisch, polnisch, deutsch und hungarisch.... Die moldauische Sprache ist eine Mischung von der latainischen und slavischen».

3) I. Rohrer, l. c., p. 43.

tească (1). O icoană fidelă a referinţelor naţionale din Bucovina dela începutul veacului al 19-lea ne desfăşoară şi Ioan Budai-Deleanu, care, ca tălmaciu şi «cesaro-regesc sfetnic» pe lângă guberniul din Lemberg, avù ocaziune de a se informà la faţa locului asupra stărilor din Bucovina. In «scurtele sale observaţiuni asupra Bucovinei» găsim şi următoarea mărturie privitoare la populaţiunea ţerii:

«Toată populaţiunea, ce locueşte cam în 300 locuri mai mari şi mai mici, se compune din 160—200.000 suflete. Naţiuni felurite ca: Moldoveni, Rusniaci, Germani, Armeni, Evrei, Unguri, Lipoveni şi Ţigani. Cu toate că numărul Moldovenilor a scăzut mult după revindicare, pentrucă mulţi dintre ei, credincioşi vechilor obiceiuri, au trecut în principatul Moldovei, totuş putem să-i privim pe ei ca populaţie de căpetenie în această provincie.

Toţi Rusniacii cari se află în Bucovina şi Moldova sunt supuşi galiţieni sau ruseşti, cei din Bucovina sunt mai toţi galiţieni, au şi obiceiuri galiţiene, vorbesc aceeaş limbă, numai cu deosebirea că prin contactul lor cu Moldovenii ei amestecă multe cuvinte moldoveneşti în limba lor, se şi îmbracă mai bine şi sunt mai curăţei decât ţăranii din Galiţia. Dar beutura de holercă (2) este introdusă şi aici peste tot (3).

(1) I. Rohrer, l. c., p. 5: «aber ich versichere Sie, selbst der Moldauer heisst unsere Regierung, die milde Regierung; das Deutsche Volk, die milden Europäer». «Der Poppe von Dorohoiu.... behielt den Eindruck bei, das man in Oesterreich unter guten Menschen und gutem Monarchen lebe». Părerea această bună despre stăpânirea austriacă a contribuit foarte mult la emigrarea Moldovenilor peste cordon în Bucovina.

(2) Rachiul se importà mai întâiu din Ucraina. Până atunci Moldovenii beau numai vin; ofiţerul anonim dela 1781 povesteşte că nici într'o ţară în Europa nu se bea atâta apă ca în Bucovina («Denn vielleicht trinkt man in keinem Lande Europas mehr Wasser als in diesem». Schlözer, VIII, 45, p. 250). Despre ravagiile alcoolismului la Rutenii din valea Ceremuşului, cf. *Alphabetische Darstellung der Bukowina*, l. c., p. 38).

(3) Ioan Badai-Deleanu, *Kurzgefasste Bemerkungen über die Bukowina*, originalul în colecţiile Academiei Române; o descriere amănunţită a Bucovinei dela începutul veacului al 19-lea, relevată de Papiu-Ilarianu în *Analele Societăţii Academice*, III, p. 110 (1870) şi tradusă mai apoi de George Bogdan-Duică în *Gazeta Bucovinei*, anul IV, no. 8 urm. Originalul german se găseşte în anexă la această lucrare.

Mărturia lui Ioseph Rohrer are mare valoare din cauză că ea se întemeiază pe studii şi observaţii făcute la faţa locului cu ocazia călătoriei autorului prin Bucovina (1). Rohrer arată că la 1803 trăiau în Bucovina 189.481 de creştini şi 3.349 de Ovrei. Din cei 189.481 creştini erau 48.481 Ruteni, Poloni, Nemţi şi Săcui, pe când rămăşiţa de 150.000 se compuneà din Români sau Moldoveni. Raportul acesta îi părù lui Rohrer cu atât mai probabil, cu cât el mărturiseşte că districtele Cernăuţi şi Siret erau locuite în cea mai mare parte de Români (2). Tot Rohrer ne spune în alt loc că Românii formau majoritatea covârşitoare a populaţiei din Bucovina şi anume atât cu prvire la starea boierească, cât şi la cea ţărănească (3).

---

(1) Ioseph Rohrer, *Die wallachischen Bewohner der oesterreichischen Monarchie*, Vaterländische Blätter für den oesterreichischen Kaiserstaat No. XLI, XLII, XLIII, 6 Fevr. 1810, p. 311. «Nachdem ich nun eine kleine Uebersicht der ungarisch-siebenbürgischen Walachen gab, so fühle ich mich um so mehr verpflichtet, das Gleiche in Beziehung eben dieselbe Sprache im Wesentlichen redenden Moldauer in der Bukowina um so mehr zu leisten, als meines Wissens noch kein Schrftsteller (auch Sulzer nicht) die Bukowina selbst zu besuchen und nach dem an Ortu. Stelle Erhobenen zu beschreiben sich entschlossen hat.» O făcuse mai înainte de Rohrer I. Budai-Deleanu.

(2) Ibid., p. 312. «Sollte man nun auch annehmen wollen, dass von den im Jahre 1804 in der Bukowina befindlichen 189.481 Christen (denn die übrigen 3.349 Einwohner waren Juden) 48.481 Menschen entweder Rusniaken oder Pohlen, Deutsche und Szekler waren; so bleibt noch immer ein Rest von einhundert fünfzig Tausend christlichen Einwohnern, welche wahrscheinlich zum moldauischen und walachischen Volkstamme gehören. Mir ist diese Summe um so wahrscheinlicher, als der Serether Bezirk, welcher grösten Theils aus Moldauern besteht, im Jahre 1803 bereits 106.600 Seelen auswies; als man ferner in der Kreisstadt Czernowitz, dem Hauptorte des auf 95 230 Seelen gerechneten sogenannten Czernowitz Bezirkes, häufig unter der minderen Volksclasse moldauisch reden hört. Nur längs der russische Gränze um Wisznicze herrscht einzig die rusniackische Sprache».

(3) I. Rohrer, *Politisch-arithmetischer Versuch über die Bukowina* in Vaterländische Blätter, 31 Octomvrie 1812, p. 527. «Im Jahre 1810 verehelichten sich..... 2039 dem orientalischen Christentum Ergebene, wohin alle Einwohner moldauischer, oder wenn mann will, walachischer

După Rohrer, la 1803, raportul numeric între Români şi Ruteni ni se prezentă cam ca 150.000:50.000 sau ca 3:1.

Dela 1800—1813, populaţia Bucovinei spori cu 25.268 suflete, urcându-se dela 190.307 la 215.575 (1). In privinţa naţională raportul numeric între Români şi Ruteni n'a putut suferi mari schimbări. Emigrările din Galiţia erau minimale, pentrucă proprietarii de acolo aveau nevoie de braţe de muncă, cari în urma turburărilor răsboinice din era napoleoneană deveniră şi mai căutate. Cu atât mai intensive erau admigrările din Ungaria (2). Tot atunci conteniră şi emigrările la Moldova, unde pe la 1816 domnià o foamete cumplită. Din cauza lipsei de pâne, Domnul Moldovei opri intrarea străinilor în ţara sa. Episcopatul român din Transilvania aduse aceasta la cunoştinţa celor interesaţi pe calea următoarei ordinaţiuni din 1816: «Tot parohul s'arate în biserică la norod din locul unde se spune cazania, că domniia din Moldova a oprit ca locuitori din ţerile împărăteşti, adecă din Maramureş, Ardeal şi Bucovina să nu mai treacă în Moldova, fiindcă aşà de puţine bucate s'au făcut în Moldova, cât acele nici spre hrana Moldovenilor nu ajung» (3).

In vremea aceea de primejdie pentru Impărăţie nu puteau rămâneà inactivi nici Românii din Bucovina. După izbânda armelor împărăteşti la Aspern şi Essling, împăratul Fracinsc I făcù apel către popoarele sale în vederea sdrobirii definitive a Franţuzilor. Aceştia răspunseră cu însufleţire patriotică, depunând pe altarul patriei mari jertfe de sânge şi de avere. Şi celor mai noi cetăţeni ai Austriei, Bucovinenilor, li se adresă un apel special,

---

Nation gehören, welche in dieser Landschaft die bei weitem grösste Mehrzahl behaupten und den grössten Teil des Adels nicht minder als der Bauernschaft bilden».

(1) Raportul aşà numitei «Studien-Hof-Comission» către Impăratul din 19 Noemvrie 1813, orig. în în arhivele Ministerului Cultelor şi al Instrucţiunii din Viena, sign. 251/40, ex. 1814, fasc. 18 A. Galiţia.

(2) Cf. F. Graf v. Karaczay, *Beiträge zur europäischen Länderkunde. Bukowina*, p. 85.

(3) Dr. Ilarion Puşcariu, *Documente pentru limbă şi istorie*, I, p. 187.

redactat în limba germană şi română. «In credinţă asupra dragostei voastre către iubitul împărat, în credinţă asupra bunei voinţe, asupra vitejiei voastre, sunteţi chemaţi ca cât mai în grabă cu arme adecă: cu săbii, puşti, pistoale şi cu o traistă grijindu-vă să veniţi la Cernăuţi.»

Proclamaţiunea aceasta, semnată la 9 Iunie 1809 de comandantul armatei din Galiţia, principele Hohenlohe, a fost primită cu mare însufleţire de către poporul din Bucovina. Ţărani şi nobili, de prin târguri şi de pe la sate, se grăbiră a se adunà sub steag. Astfel se formară curând mai multe escadroane de arnăuţi şi de vânători, compuse din nobili şi din oameni de rând, la cari se alipiră şi două batalioane de pedestrime (1). Aceştia erau volintirii sau olintirii (voluntarii) români din Bucovina la 1809. In fruntea volintirilor se găsiau boierii Mihalache Calmuţchi, Louis conte Logothete, Enachi Tabora, Constantin Ianoş, Vasile Goian ş. a. Intre volintiri găsim ţărani români din toate părţile Bucovinei, aşà din Frăţăuţi, Horodnic (2), Vicovul de sus, etc. La trecerea voluntarilor români prin Galiţia locuitorii ruteni de prin sate fugiau din drum strigând cu groază: «idut Volochi», adică vin Moldovenii! Se vede că Rutenilor încă nu le ieşise groaza din suflet, pe care o răspândiau în vechime armatele moldoveneşti când treceau hotarul Galiţiei (1). Intre volintirii călării întâlnim şi pe primarul din Vicovul de sus, Nicolae Nistor, care echipându-se pe cheltueala sa, urmă ca unul dintre cei dintâi apelului împărătesc. El fusese 14 ani primar în comuna sa natală şi îngrijì de clădirea bisericii de piatră de acolo. Atitudinea sa patriotică se învrednicì de înalta apreciare împărătească, urmând să fie decorat cu medalia de onoare (2).

(1) Imbrăcămintea arnăuţilor nobili erà din postav verde; pe cap ei purtau o căciulă de miel.

(1) Isidor cav. de Onciul, *Volintirii sau Olintirii*, p. 6; D. Werenka, *Der Kriegsruf an die Bukowina in Jahre 1809*; R. F. Kaindl, *Die Bukowina im Jahre 1809* in Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums, XVI.

(2) Arhivele Ministerului de Interne dela Viena, sign. IV. D. 5. No. 65 ex Martio 1818. (Medaillen für ausgezeichnete Handlungen) «kleine silberne Ehrenmedaille mit Oerl und Band» pentrucă a făcut servicii de voluntar» «mit eigenem Pferd und eigener Rüstung als der erste aus dem Dorfe ausgerückt, hatte seine Wirtschaft und Familie verlassen und späterhin

Asemenea fură distinşi toţi aceia cari prestară servicii de voluntari. Toţi ţăranii cari serviră sub steag fură scutiţi de biruri pentru vieaţa lor întreagă (1). La Vicovul de sus se găsià şi un armurier, care făurià arme pentru voluntari (2).

Şi din manifestaţia aceasta patriotică vedem că Românii formau populaţia cea principală a ţerii; apelul împărătesc erà în prima linie lor adresat, limba română erà, pe lângă cea germană a stăpânirii, limba ţerii (3).

In colecţiunile Academiei Române din Bucureşti se găsesc 98 acte de natură politică şi administrativă, privitoare la Bucovina dintre anii 1778—1489, ca: porunci şi patente împărăteşti, precum şi circulare din partea guvernământului Galiţiei. Textul tuturor acestor acte este redactat în limba germană şi română (4). Nici unul singur nu este redactat în limba ruteană! Actele acestea dovedesc până la evidenţă că limba ruteană pe acea vreme nu erà încă socotită ca limbă a ţerii. Toate publicaţiile se făceau numai în limba română şi germană. Incă la anul 1848, toate întocmirile administrative şi culturale ţineau cont numai de Români. La toate oficiile ţerii găsim funcţionari cari cunoşteau limba noastră. Intre aceştia întâlnim până şi interpreţi pentru limba polonă. Nu găsim însă niciodată pomenindu-se de funcţionari sau tălmaci ruteni! In izvodul funcţionarilor ţerii întocmit de Budinszky la 1783, găsim 7 funcţionari români, unul polon, dar nici unul rutean (5). Aceasta dovedeşte că Rutenii până la 1848 n'aveau nici un rost politic în ţară, fiindcă numărul lor erà prea neînsemnat şi fiindcă erau priviţi ca pribegi, sosiţi numai de curând în Bucovina.

---

einen andereu Mann auf eigene Kosten angeworben und gestellt». Cf. R. Kaindl, *Die Bukowina im Jahre 1809*, p. 25 şi *Junimea Literară*, V, p. 15 urm.

(1) Isidor cav. de Onciul, *Volintirii sau Olintirii*, p. 23.

(2) Ibid., p. 17.

(3) Cu privire la limba ţerii cf. I. Nistor, *Lupta noastră pentru limbă*, în Junimea Literară, X, p. 56 urm.

(4) Biblioteca Academiei Române, *Creşterea Colecţiunilor*, 1911, anul XIX, p. 323—329.

(5) I. Budinszky, *Beschreibung der Buccowiner Districts*, ed. Polek, p. 36 urm.

Cu vremea însă prezenţa lor în părţile nordice ale Bucovinei nu rămâne fără influenţă asupra Românilor găzduitori.

Limba română se mănţinù pe lângă cea germană a stăpânirii ca singura limbă a ţerii. La 7 Martie 1818, guvernul Galiţiei, sub a cărui ascultare se găsià pe atunci şi Bucovina, publică un circular oficial în limba germană şi română, «cum că la podul pe stâlpuri cel nou care s'au făcut între Kuti şi Vijniţa pe apa Ceremuşului, trebue să se plătească vama de pod câte 4 creiţari pentru o vită uşoară trăgătoare înjugată sau înhămată la deşarte caräte, radvane, butce şi britce» (1).

In părţile despre Galiţia se observă însă influenţa ruteană în actele particulare, hotărnicii, etc. Scriitorii actelor de judecată nu mai cunoşteau limba română cum se cade, ci o aduceau pe ruteneşte; unii membri din vechea familie răzeşească Onciul iscăliau Vončul. Observăm deci o infiltraţie lentă, o înnecare a elementului aborigen, numeros, curat şi mândru în potopul galiţian, cum se exprimă aşà de nimerit d-l Iorga (2).

Cu toate acestea însă elementul românesc întreceà cu mult pe cel rutenesc. Un scriitor anonim care la 1818 călătorià prin Bucovina, constată că partea cea mai mare a locuitorilor din Bucovina erau Români; numai în regiunea dela miazănoapte a acestei provincii se găsesc mai mulţi Ruteni decât Români (3).

Atitudinea patriotică a Românilor bucovineni, precum şi serviciile militare prestate în cursul răsboaielor contra lui Napoleon, găsì apreciarea cercurilor conducătoare. La 10 Aprilie 1813, administraţia bucovineană propune ca în 17 sate să se înfiinţeze şcoale triviale şi anume la Şi-

(1) Un exemplar original din această ordinaţiune împreună cu multe alte acte româneşti din Bucovina din vremea aceea, se găseşte la Academia Română din Bucureşti. Cf. *Creşterile Academiei*, XIX, p. 324 urm.

(2) N. Iorga, *Boieri şi răzeşi în Bucovina şi Basarabia* în *Analele Acad. Rom.* XXXV, p. 31.

(3) -d-, *Beschreibung einer Reise von Bistritz in Siebenbürgen bis Lemberg im Jahre 1818*, apărută in Vaterländische Blätter, 1819. No. 83, p. 332: «Die grössere Masse der Bewohner dieser Provinz besteht aus Moldauern oder Walachen»; No. 84, p. 334: «Im nördlichen Theil der Bukowina wohnen schon mehr Rusnyaken als Walachen».

peniţ, Hliniţa, Dracineţ, Banila pe Ceremuş, Lucavăţ, Camenca, Cuciurmare, Putila, Vijniţa, ş. a., cerându-se pentru aceste şcoale învăţători din Transilvania, cunoscători de limba română (1).

Răspândirea acestei limbi peste toată Bucovina şi preponderenţa numerică a celor cărora ea le servià de limbă maternă reiese foarte clar din raportul episcopului Eugenie Hacman, înaintat stăpânirii la 17/5 Septemvrie 1837. Episcopul cere ca în eparhia sa să se activeze 3 şcoale principale cu câte 4 clase, 30 de şcoale cu câte 3 clase şi în fiecare sat câte o şcoală trivială, la care să fie aplicaţi învăţători cari cunosc pe deplin limba română (2).

In urma propunerii consistoriului din Cernăuţi şi a aprobării consistoriului romano-catolic din Lemberg precum şi a guvernului de acolo, Comisiunea aulică de studii recomandă, la 23 Martie 1844, împăratului Ferdinand I activarea şcoalelor cerute. Ca limbă de instrucţie în ele se recomandă limba moldovenească şi numai în districtele dintre Nistru şi Prut cea ruteană (3). Din acest raport oficial vedem lămurit că, la 1844, în toată ţara afară de districtele dintre Nistru şi Prut stăpânià încă limba românească. In 1849, se discută chestiunea organizaţiei administraţiei judecătoreşti a ţerii. Atunci se simţì lipsa de judecători şi funcţionari români—trebuiau vreo 50.—Despre Ruteni nu se pomeneşte nimic (4). Pe

---

(1) Allerhöchter Vortrag der treugehorchsamsten Studien Hofkommission, wegen Besserung des Volksschullwesens für die nicht unierten Griechen in der Bukowina, Wien am 23 März 1844, ed. I. Nistor în *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, p. 44, «dass derley der walachischen Sprache kundige Lehrindividuen aus Siebenbürgen in der Bukowina kommen gemacht werden».

(2) Ibid., «....mit der moldauischen Sprache vollkommen kundigen... Lehrern bestellt werden».

(3) Ibid., p. 47: «Die Schulsprache hat die moldauische und im Bezirke zwischen Pruth und Dnjester die ruthenische Sprache zu sein».

(4) *Konstitutionelles Blatt aus Böhmen*, Beilage 1849, No. 236: «Die Hauptursache der Verzögerung mit der Gerichtsorganisation scheint darin zu liegen, das mehr als 50 Juristen fehlen, die der rumänischen Sprache kundig wären. Es sind aber bereits Anträge an das h. Ministerium ergangen, das Studium der Rechte nach und nach in unserer Haupstadt einzu-

vremea aceea erà chiar vorba de a se înfiinţà o universitate, sau cel puţin o academie juridică românească pentru a obţineà funcţionarii trebuincioşi pentru administraţia românească a Bucovinei (1).

Astfel vedem că până la pragul erei constituţionale, Românii rămaseră naţiunea cea mai numeroasă în Bucovina. Limba lor servià, pe lângă cea germană a cârmuirii, de singura limbă a ţerii. Despre limba ruteană ca limbă a ţerii nu se pomeneşte nicăieri până la 1848. Numai în şcoală şi anume în regiunea dintre Nistru şi Prut ea începù să înlocuească pe cea română. Dela ocuparea Bucovinei până la 1848, numărul Rutenilor sporì mereu, dar el totuş nu-l putù ajunge pe al Românilor băştinaşi, cari primiau sucurs etnic din Moldova şi Transilvania. Abià după ce acesta încetă cu desăvârşire, începù a se simţì efectul rutenizării. Acesta durează până în ziua de azi, de vreme ce Rutenii primesc zilnic sucurs din Galiţia, pe când Românii—hotarele spre România şi Transilvania fiind închise—continuă a se îmmulţì numai pe calea naşterilor. In împrejurarea aceasta fatală zace gravitatea chestiunii rutene în Bucovina (2).

Pe temeiul constatărilor acestora ajungem la convingerea că alipirea Bucovinei la Galiţia din punct de privire *naţional* n'a avut urmări aşà de dezăstroase precum s'a crezut până acuma. Polonii atotputernici în Galiţia n'aveau nici un interes de a promovà chestiunea ruteană în Bucovina. Ei, cari în Galiţia ţineau milioane de Ruteni în robie, se feriau prea bine de a contribuì la deşteptarea Rutenilor din Bucovina, cari în ochii lor erau simpli iobagi fugiţi de pe moşiile şleahtei polone din Galiţia. Mai

---

führen, damit den Jünglingen Gelegenheit gegeben würde, sich auch in der rumänische Sprache vollkomen auszubilden». — In 1849 se simţià lipsa de juriscosulţi români, acum se contestă dreptul limbii române la tribunal!

(1) Ibid., nr. 310 din 29 Decemvrie 1849.

(2) Cf. I. Nistor, *Legăturile noastre cu Ardealul*, în Junimea Literară, XI, p. 12 urm.

ştim că la intervenţia lor mii şi mii de Ruteni pribegiţi în Bucovina urmară să fie restituiţi stăpânilor lor din Galiţa. Pare paradoxal, dar e adevărat că Polonii au contribuit indirect foarte mult la mănţinerea caracterului românesc al Bucovinei.

Astfel Bucovina, până la desfacerea ei definitivă de Galiţia (1849), erà privită ca o ţară *românească*, care numai pe temeiul trecutului şi caracterului ei specific românesc putù dobândì autonomia provincială.

X.

ANTAGONISMUL ROMÂNO-RUTEAN IN BUCOVINA DELA 1848—1910.

Cu mult mai grea deveni situaţia Românilor în Bucovina dela 1848 încoace. Administraţia ţerii nu mai ţineà cont de caracterul românesc al acestei provincii. In urma desfacerii Bucovinei de Galiţia, Polonii pierdură vechea lor influenţă asupra trebilor politice din Bucovina. Astfel stăpânirea obţinù mână liberă în această ţară devenită autonomă. In contra atotputerniciei Polonilor în Galiţia guvernul a căutat şi a găsit o contrabalansă la Rutenii aşà de numeroşi din Galiţia, cărora le dădù tot sprijinul său. De acest sprijin beneficiară şi Rutenii din Bucovina deopotrivă cu fraţii lor din Galiţia. Până la 1848, Polonii contribuiră la păstrarea caracterului românesc al Bucovinei. Dela 1848 încoace, ei au contribuit indirect la închegarea unei politici nefavorabile Românilor bucovineni, fiindcă politica filoruteană urmărită de stăpânire nu erà îndreptată numai contra lor, ci implicit şi contra Românilor cari ocupau aceeaş situaţie politică în Bucovina, ca şi Polonii în Galiţia (1).

Noul curs în politica Bucovinei s'a manifestat pentru prima dată cu prilejul alegerilor parlamentare dela 1848, din cari ieşiră aleşi mai mulţi ţărani ruteni în frunte cu Huţanul Cobeliţa. Atunci se ivì idea de a alipì partea ruteană a Bucovinei la Galiţia ruteană, formând astfel o provincie naţională pe sama Rutenilor. Impotriva acestui plan

(1) Cu privire la desvoltarea vieţii politice în Bucovina, cf. I. Nistor, *Das politische Parteiwesen bei den Rumänen*, care va apăreà în curând în «Zeitschrift für Politik», Berlin.

se ridicară fruntașii Românilor bucovineni ca un singur om și reușiră a zădarnicì realizarea lui. Intr'un memoriu explicativ la petițiunea țerii dela 1848, Românii expun că «elementul rutean s'a așezat în șesul Prutului și în ținuturile muntoase de către Galiția; dar de loc nu excluziv ci numai preponderând, astfel că Românii cari locuesc în acele părți vorbesc pe lângă limba lor maternă și pe cea ruteană, mulți chiar fără să mai vorbească pe cea maternă. Din cauza aceasta ar fi deci cu totul pripit și greșit a conclude îndată că toți cei ce vorbesc rutenește ar fi de naționalitate ruteană. Nu trebue să uităm că limba este, nu-i vorbă, cel mai eminent și mai important, dară nici decum singurul criteriu al naționalității; datinile, obiceiurile, înclinațiunile și mai ales religia alcătuesc în această privință factori egal îndreptățiți, încât rezultă că cei 80.000 de Români, cari vorbesc rutenește, vorbind simplu o limbă străină, fie chiar ca mulți dintre ei să fi uitat limba lor maternă, încă n'au renunțat la naționalitetea lor și nici nu s'au alipit la cea ruteană. Planul clădit pe calculul—dovedit de fals—al naționalității rutene a tuturor acelora cari vorbesc rutenește, planul de a tăià Bucovina în două și de a anexà pe cei cari vorbesc rutenește la Galiția, cade prin urmare dela sine» (1). Prin atitudinea lor hotărîtă Românii reușiră atunci a zădărnicì acest plan. De atunci însă Rutenii nu încetară de a se validità ca factor politic în Bucovina.

Prima săgeată contra Românilor sbură la 1849, din pana unui corespondent rutean din Cernăuți, care într'un articol din «Foaia Constituțională din Bohemia» avù îndrăzneala de a contestà superioritatea numerică a Românilor față de Ruteni, susținând că numărul acestora ar fi în Bucovina egal de mare cu al Românilor. Atunci Alecu Hurmuzachi se grăbì să rectifice inexactitățile corespondentului dela «Foaia Constituțională din Bohemia», din care rectificare reținem următoarele amănunte prețioase pentru eluciderea acestei chestiuni. Iată cuvitele lui Alecu Hurmuzachi: «Pentru cele mai nouă oficiale numărări

(1) *Promemoria zur Bukowiner Landespetition*, p. 11 urm.

şi călătorìi în toate ţinuturile ţerii, întreprinse în scop de a mijlocì în privinţa limbii şi a localităţii referinţa (relaţia) care să se puie drept fundament la noua organizare judecătorească şi politică, acele numărări şi călătorìi zic au scos la lumină neîndoiabilele fapte, că pe lângă toată legătura de până acuma cu Galiţia şi cu toate că în urma acesteia Rutenismul fu patronat de către guberniu în privinţa naţională şi bisericească în contra Românismului, totuş numărul acelora ce vorbesc româneşte se are către al acelora ce vorbesc numai ruteneşte ca 209.293 către 108.907, adică ca 2 către 1... Adică oficial se ştie că în 183 de localităţi curat româneşti se află 209.293 de Români, când Ruteni se numără în 87 sate curat ruteneşti cu 90.692 şi în 35 localităţi mestecate cu 18.215 peste tot 108.907 de suflete. Apoi numerii sunt un argument detunătoriu». Constinuând Alecu Hurmuzaki arată că «mai vârtos între Prut şi Nistru, mai toţi Românii vorbesc, pe lângă limba lor maternă, şi cea rutenească, ba încă ici colea, cu luare afară (excepţie), nu numai li se întoarce limba mai cursiv pe rutenie, ci lenevindu-se (neglijindu-se) sistematic pe drumul guvernial propria lor limbă, vorbesc numai cea rutenească. Şi dacă un Român pe lângă propria sa limbă mai vorbeşte şi una străină, sau dacă vobeşte numai o limbă străină, nu şi cea românească, au doară pentru aceea va trebuì să-şi piardă naţionalitatea şi să fie reputat de un fugar într'o naţionalitate străină? Acestea nici decât, prea învăţate domnule corespondinte! Căci naţionalitatea este produsul mai multor factori, şi dacă lipseşte un factor, se micşorează, ce este drept, întregimea elementului naţional, însă nici decum nu se şterge cu totul. Ochiul Ministerului străbate — după toate semnele — numai prin mediul rutenesc în ţara noastră de coroană şi noi vedem cu dureroasă tânguinţă, că principiul egalităţii tuturor naţionalităţilor aici se explică şi se pune în lucrare numai spre folosul naţiunii aflânde în minoritate. Căci Românii din Bucovina niciodată nu se vor lăsà să fie desnaţionalizaţi» (1).

Cuvintele acestea, izvorîte din pana unui bărbat matur

---

(1) Alecu Hurmuzachi, *Rătăciri naţionale*, în *Bucovina*, II, no. 35, p. 201 urm.

și așezat ca Alecu Hurmuzachi, ne arată că lupta națională între Români și Ruteni erà la 1849 declarată, urmând să se dea cu cea mai strașnică înverșunare. Mai vedem apoi că Românii cari veniau în atingere cu Rutenii deprindeau limba acestora, urmând apoi să fie reclamați de Ruteni pentru neamul lor. Soarta aceasta tristă o îndurară mai întâiu mazilii și răzeșii din nordul Bucovinei, pe ale căror pământuri se așezaseră ca lăturalnici pribegii galițieni. Acesta a fost începul fatal al asimilării lente dar statornice a Românilor de către Ruteni, un proces care continuă până în timpul de față. Din atitudinea demnă a lui Alecu Hurmuzachi mai vedem încă, că generația dela 1848 cunoșteà primejida rutenizării, de care erà amenințat neamul nostru din Bucovina și că ea încercă a i se împotrivì cu toată energia. «Niciodată neamul nostru din Bucovina nu se va lăsà să fie desnaționalizat», exclamă Alecu Hurmuzachi. Din cuvintele acestea ne putem convinge cât de neîntemeiată este afirmația lui Aurel Onciul, că «teza rutenizării este relativ nouă; ea s'a conceput abià între 1870 și 1880 luându-și originea în recensământul lui Ficker dela 1869» (1). Nicidecum! Rutenizarea Bucovinei nu este o «teză» concepută abià prin anii șaptezeci, ci o primejdie mult mai veche, cunoscută și combătută cu înverșunare încă de generația dela 1848!

Datele statistice oficiale și tăria argumentelor lui Alecu Hurmuzachi îl convinseră în sfârșit și pe corespondentul dela Cernăuți al ziarului «Foaia Constituțională din Bohemia», silindu-l să rectifice afirmația sa greșită cu privire la raportul numeric dintre Români și Ruteni în Bucovina. In numărul din 15 Noemvrie 1849, el se văzù silit a admite, că numărul Românilor în Bucovina întrece pe al Rutenilor, stabilind reportul între ambele neamuri cu 100.000 Ruteni față de 200.000 Români (2). El trebuì deci să recunoască că mär-

(1) Aurel Onciul, ***Condițiunile existenței Românilor***, în Privitorul, I, no. 4, p. 2, și ***Chestiunea românească în Bucovina***, în Viața Românească, VIII, 10, p. 6 urm.

(2) ***Konstitutionelles Blatt aus Böhmen***, XV, 273, 15 Noemvrie 1849. «Mag auch das rumänische Element in der Mehrheit seyn (in Bezug auf den Ritus ist es auch wirklich bedeutend überwiegend), so werden doch 100.000 Ruthenen dadurch, das man ihnen rumänisch predigen wird, sonst nicht in Rumänen verwandelt»

turiile lui Hurmuzachi privitoare la această chestiune sunt exacte şi corespund adevărului.

Alecu Hurmuzachi ne arată pe temeiul statisticei oficiale, că la 1848 trăiau în Bucovina 209.293 Români şi 108.907 de Ruteni. Pe seama celorlalte neamuri conlocuitoare rămaseră 59.381 suflete. La 1848 se găsiau în Bucovina încă 183 de sate curat româneşti, 35 de sate mixte şi 87 de sate curat rutene. La 1910 se găsiau în Bucovina numai 43 de sate curat române, 232 de sate mixte şi 60 de sate curat rutene! (1). Cine şi în fața acestor date statistice mai poate trage la îndoeală faptul rutenizării Bucovinei, acela se vede că nu mai este, sau nu voeşte să fie accesibil pentru argumente logice şi pentru adevărul istoric.

De altfel autenticitatea statisticei susținute de Alecu Hurmuzachi este confirmată şi de episcopul Eugenie Hacman, care într'un raport oficial, adresat patriarhului din Carlovitz Iosif Raiacici la 6/18 Iulie 1849, constată că populația Bucovinei în majoritatea ei covârşitoare se compune din Români (2). Intr'un raport oficial către Ministerul Cultelor şi Instrucțiunii din Viena arată consistoriul episcopesc din Cernăuți la 26 August (7 Septemvrie) 1848, că naționalitatea populației din Bucovina este moldovenească şi numai în părțile Nistrului, ale Ceremu-

(1) Cf. tabela următoare:

ANUL	SATE		
	curat româneşti	mixte	curat rutene
1848	183	35	87
1910	43	232	60

Dintre cele 232 de sate mixte, 114 au majoritate română şi 118 majoritate ruteană.

(2) Andreiu bar. de Şaguna, *Anthorismos*, p. 92. «Insbesondere hat die Bukowina, deren Einwohner der Mehrzahl nach Rumänen sind, ihren sehnlichsten Wunsch erreicht und ist zum Herzogtume erhoben worden».

șului și în munții rusești cea ruteană (1). Tot așà arată și Stupnicki într'un manual de geografie, apărut la 1853, că Moldovenii formează 2/3 din întreaga populație a Bucovinei (2). Pe temeiul acestor mărturii oficiale și autentice rămâne bine stabilit, că la 18'48 raportul numeric între Români și Ruteni în Bucovina erà de 208.293:108.907. *La 1800 raportul erà 13:1, la 1848 însă numai 2:1!*

La 1848 numărul Românilor erà deci numai de două ori mai mare decât al Rutenilor!

Pe datele acestea se sprijinià așà numită «petițiune a țerii» pe care în Iunie 1848 o deputațiune în frunte cu episcopul Eugenie o înaintà împăratului Ferdinand I, în numele «unei provincii care, deși mică, totuș treceà drept reprezentanta unei națiuni, a națiunii române» (3). Așà dar numai ca provincie românească dobândi Bucovina autonomia.

Se vede însă că păstrarea caracterului românesc al Bucovinei nu erà după placul cârmuirii locale. Aceasta sprijinià din răsputeri aspirațiunile rutene. Eudoxiu Hurmuzachi ne comunică că în vara anului 1849 «se ivì un circular oficial, prin care se recomandà tuturor diregătoriilor locale lățirea și ajutarea unui jurnal poporal scris în limba ruteană la Lemberg sub protecția guberniului» (4). Tot atunci urmă să fie recunoscută limba ruteană ca limba a țerii pe lângă cea română și germană. La 1848 se luă adică hotărîrea de a edità

(1) C. Morariu, *Historische Skizzen*, I, p. 140. «Bekanntermassen ist die Nationalität in der Bukowina die moldauische und am Dnjester, Czeremosch und im russischen Hochgebirge die slavisch-russische».

(2) H. Stupnicki, *Das Königreich Galizien und Lodomerien samt dem Grossherzogtume Krakau und dem Herzogtume Bukowina*, p. 19. «Die Moldauer (bloss in der Bukowina, wo sie 2/3 der Bevölkerung ausmachen,) sind Abkömmlinge der schon in II. Jahrhundert bestandenen römischen Kolonien und ernähren sich von Viehzucht und Feldbau».

(3) *Zur Begründung der Bukowiner Landespetion*, No. 6. «..dass Eure Majästet ..die Bitten eines Landes nicht unerfüllt lassen werden, welches wenn auch klein, doch als Repräsentant einer besondern, der romanischen Nation erscheint».

(4) E. Hurmuzachi, *Centralizarea Românilor și Sașii*, în *Bucovina*, II, No. 24, p. 32.

«Foaia legilor provinciale» în limbile germană-română și germană-ruteană (1).

Protejat de sus, rutenismul se lățià si se întărià mereu pe seama Românilor. Intărirea pozițiunii Rutenilor sporià pe zi ce merge, grație sprijinului de care ei se bucurau la administrația locală. Aceasta se poate urmărì foarte lesne cu ajutorul datelor statistice, cari ne stau la îndemână. Am arătat mai sus că la 1848 raportul numeric între Români și Ruteni erà 209.293: 108.907. Trei ani în urmă, la 1851, constată Czörnig în Bucovina numai 184.718 Români față de 142.682 de Ruteni (2). Bidermann reproduce greșit datele lui Czörnig, punând pe seama Românilor 140.626 și pe a Rutenilor 180.417 suflete (3)! Inexacitatea aceasta a lui Bidermann aruncă o mare bănuială asupra lucrării sale, care ni se prezentă ca netemenică, cu toate că s'au găsit oameni, puțin orientați în materie, cari jură pe cuvintele acestui scriitor superficial. In cuvântările sale din dieta provincială se provocă Smal-Stocki cu predilecție la datele statistice ale lui Bidermann, dovedite ca false (4). Din constatările lui Czörnig vedem clar că îndată după 1848 numărul Românilor scade, pe când al Rutenilor crește.

Astfel erau referințele în Bucovina până la noua eră constituțională, inaugurată în Austria în urma catastrofei din Italia dela 1859. Din frământările politice din anul 1860, se desprind încetul cu încetul în Impărăție două puternice curente politice, reprezentate prin cele două mari partide ce se închegară; partidul autonomist și cel centralist. Autonomiștii cereau respectarea individualității istorice și politice a diverselor provincii, cari alcătuiau Impărăția Austriei, pe când centraliștii tindeau la contopirea pro-

---

(1) *Konstitutionelles Blatt aus Böhmen*, No. 310 din 29 Decemvrie 1894.

(2) Carl Freih v. Czörnig, *Ethnographie der Oessterr. Monarchie*, I, p. 74 și 79.

(3) H. I. Bidermann, *Die Bukowina unter Oesterr. Verwaltung*, p. 47. «Als Freih. v. Czörnig die Daten für sein grosses etnographisches Werk sammelte, und dabei mit der skrupulösesten Gewissenhaftigkeit vorging, ermittelte ....er in der Bukowina unter 371.131 Bewohnern 140.626 Moldauer neben 180.417 Ruthenen»!

(4) Cf. G. Bogdan Duică, *Bucovina*, p. 126 urm.

vinciilor austriace într'un imperiu unitar german după tradițiile iosefine. Ambele curente găsiră în Bucovina adepții lor. Fruntașii vieții noastre politice de pe atunci se despărțiră și ei în autonomiști și centraliști. Aceștia se aliară cu Germanii, pe când autonomiștii căutară razim la Poloni, cari tindeau deopotrivă la desvoltarea autonomiei Galiției. Desbinarea aceasta, ca toate celelalte câte au urmat la noi după ea, au pricinuit cauzei românești din Bucovina pagube enorme. Centraliștii, conduși de Eudoxiu Hurmuzachi și sprijiniți de Germani, erau la început în minoritate. Pentru a se puteà mănţineà, ei se văzură siliți a recurge la sprijinul celorlalte neamuri din Bucovina, adică la sprijinul Rutenilor, pe cari Românii până atunci încă nu-i recunoscuseră ca națiune politică (1). In schimb, pentru ajutorul solicitat, ei primiră în programul lor politic următorul punct: «egala îndreptățire a celor 3 națiuni principale din țară în școală, biserică și administrație» (2). Astfel prin nesocotința centraliștilor, Românii, din singura națiune politică recunoscută în Bucovina, împărțiră de bună voie vechea lor moștenire cu Germanii și Rutenii.

In năzuințele acestea centraliștii găsiră un sprijin foarte puternic în atitudinea episcopului Eugenie Hacman și a clerului de sub conducerea lui. Acesta își puse toată puterea și autoritatea sa în cumpănă, spre a zădărnicì alipirea diecezei bucovinene la Mitropolia română dela Sibiiu. «Dacă vă cugetați la avantaje național-politice —replică Hacman celor ce tindeau la împreunarea ierarhică cu Transilvania—atunci trebue să observ că biserica cu astfel de lucruri n'are nimic nici în clin, nici în mânecă, fiindcă împărăția lui Hristos nu este de pe lumea aceasta (3)». «Un preot, zice el mai departe în replica aceasta, n'are

(1) Cf. I. G. Sbiera, *Familia Sbiera*, p. 662 urm.

(2) *Emancipationsruf der Bukowina*, p. 17. «Gleichberechtigung der drei Bukowiner Hauptnationen und Hauptsprachen in Schulen und Gemeinde, in höherer und niederer Verwaltung».

(3) *Nationale und kirchliche Bestrebungen der Rumänen in der Bukowina 1848—1865* vom Bischof Hakman, in einem Sendschreiben dargestellt, ed. Dr. Stefan Smal-Stocki, p. 199. «Meinen Sie die national-politischen Vorteile, so muss ich Ihnen bemerken, dass die Kirche damit nichts zu schaffen hat, da das Reich Christi nicht von dieser Welt ist».

nimic a face cu politica şi cu promovarea naţionalismului» (1). Astfel de idei găsim exprimate şi în faimoasele «Dorinţi ale dreptcredinciosului cler» din Bucovina, care, la comanda episcopului său, declară că «noi Bucovinenii nu suntem cu toţii Români, ci o parte a confraţilor noştri religionari sunt Ruteni. De am voì a alege între Carloviţ şi Alba-Iulia, nu ne-am puteà învoì între noi. Unii s'ar trage încolo, alţii încoace; aşadar ceeace ar convenì unora, ar fi de supărare pentru ceilalţi. Până acum vieţuim noi în Bucovina frăţeşte şi în concordia cea mai prietenoasă unii cu alţii; noi dorim cu toţii ca această bună învoire şi de acum înainte să fie. Pentru aceea să fim iertaţi, dacă dorim şi voim a delătură toate cele ce ar turbură împăcarea şi concordia acestor două elemente naţionale şi ar căşună daune pentru biserica ortodoxă din Bucovina» (2).

Ajungând centraliştii la 1871 la cârma Impărăţiei, se disolvă şi dieta provincială a Bucovinei, stăpânită până atunci de autonomişti şi alegerile dădură o majoritate centralistă, care se mănţinù la putere 10 ani dearândul. In era aceasta aşà numită germano-liberală, Nemţii şi Ovreii cari se folosesc de limba germană dobândiră un rol precumpănitor în politica ţerii. Pentru a stoarce puterea politică din mâinile Românilor, ei se întovărăşiră şi cu Rutenii, punându-le în vedere concesiuni din vechea moştenire a Românilor în administraţie, şcoală şi biserică. Schimbările acestea în politica internă a Bucovinei se resimţiră curând şi în statistica oficială, din care vedem că numărul Românilor stăteà mereu pe loc, pe când al Rutenilor sporià pe o scară foarte întinsă. Dar cu toate acestea vedem că, câtă vreme numerarea populaţiunii bucovinene se făceà pe baza principiului de naţionalitate, numărul Românilor întreceà pe al Rutenilor. La 1880 numerarea s'a făcut pentru prima dată pe temeiul limbii de conversaţie (Umgangssprache), iar urmarea substituirii principiului de naţionalitate prin cel al limbii de conversaţie

(1) Ibid. p. 209. «...ein Priester hat mit der Beförderung des Nationalismus nichts zu schaffen».

(2) *Dorinţele dreptcredinciosului cler al Bucovinei*, Cern. 1861, p. 17.

a fost că numărul Rutenilor a ieşit mai mare decât al Românilor. Lucrul acesta e şi foarte firesc, fiindcă toţi Românii din regiunile rutene şi rutenizate cunoşteau limba ruteană şi se folosiau de ea ca limbă de conversaţie cu vecinii lor ruteni. Astfel toţi răzeşii români trecură de Ruteni, sporind numărul acestora. Limba de conversaţie şi naţionalitatea nu sunt lucruri identice. Dacă azi în Bucovina numerarea s'ar face pe baza principiului naţional, numărul Românilor ar ieşi cu mult mai mare decât al Rutenilor.

Aurel Onciul greşeşte foarte tare, susţinând că «recensământul dela 1880 ar fi constatat pentru prima oară naţionalitatea locuitorilor» (1). Adevărul este tocmai contrarul. Recensământul dela 1880 este cel dintâiu care s'a făcut pe temeiul limbii de conversaţie şi nu al naţionalităţii (2).

Urmările acestei proceduri au fost foarte stricăcioase pentru Români, de vreme ce prin aplicarea numerării după limba de conversaţie numărul Românilor rămase cu mult în urma numărului Rutenilor. Mulţi Români, cari cunosc limba ruteană şi o întrebuinţează în raporturile lor cu Rutenii, sunt trecuţi în lista ruteană.

La anul 1860 constată Mikulicz în Bucovina 202.655 de Români şi 170.983 de Ruteni (3).

In scrierea sa geografică, alcătuită după actele oficiale, constată Schmedes că pe la 1865 Românii formau populaţia cea mai veche şi cea mai numeroasă a Bucovinei (4).

La 1869 găseşte tot Mikulicz în calitatea sa de secretar

---

(1) Aurel Onciul, *Chestia românească în Bucovina*, în *Viaţa Românească*, VIII, 10, p. 7.

(2) Cf. Z. Mischler und I. Ulbrich, *Oesterr. Staatswörterbuch*, articolul: «Volkszählung», vol. IV, p. 848 urm.

(3) Hauptbericht der Handels- und Gewerbekammer für das Herzogtum Bukowina nebst der topograph. statist. Darstellung (1861), p. 104.

(4) Karl Rit. von Schmedes, *Geograph. statistische Übersicht Galiziens und der Bukowina*, nach amtlichen Quellen bearbeitet (Lemberg 1867), p. 88. «In der Bukowina besteht die älteste Bevölkerung aus Moldauern; erst im 17. Jahrhundert wanderten die Ruthenen (Huţanii) und andere Stämme ein. Die Moldauer sind die Hauptbevölkerung der Bukowina, sie gehören meist dem griechisch nicht unierten Glauben an, sind ein schöner Menschenschlag und sehr brave und findige Soldaten».

al camerei de comerţ din Cernăuţi 209.116 Români faţă de 191.195 Ruteni (1).

In sumele acestea cuprinde Mikulicz atât persoanele cari aveau indigenatul în Bucovina, cât şi cele străine, sosite numai de curând în ţară. Intre cei aşezaţi numai de curând în Bucovina găsim 641 de Români şi 12.461 de Ruteni! Cifra aceasta arată cât de intensivă devenise din nou admigraţia Rutenilor din Galiţia. Desfiinţarea boierescului şi proclamarea libertăţilor constituţionale dădură Rutenilor galiţieni libertatea deplină de a emigrà. Astfel se explică că mulţi din ei emigrară în Bucovina.

La 31 Decemvrie 1869 numără Ficker 207.000 de Români şi 186.000 de Ruteni. Acest cercetător obiectiv şi coştiincios constată, pe temeiul studiilor sale, că în ultimele decenii din veacul al 18-lea în Bucovina erà răspândită numai limba română, care în urma năvălirilor rutene din Nord şi Nord-Vest fu împinsă spre Sud şi Est, urmând ca Românii rămaşi în mijlocul Rutenilor să fie rutenizaţi (2). Cercetările noastre confirmă rezultatele lui Ficker. Intr'un manual didactic aprobat de autorităţile şcolare, găsim la 1872 numărul Românilor cu 219.000, iar cel al Rutenilor cu 186.000 de suflete (3).

La 1880 s'a făcut pentru întâiaş dată numărea după limba de conversaţie; rezultatul acestei înnoiri a fost, că numărul celor ce vorbiau ruteneşte ieşì mai mare decât al celora cari vorbiau româneşte. Astfel statistica oficială dela 1880 arată numai 190.005 Români faţă de 239. 690 Ruteni (4). Dela 1870 până la 1881 numărul Românilor

(1) *Hauptbericht und Statistik über das Herzogtum Bukowina* (1862-1871), pag. 65.

(2) Ad. Ficker, *Hundert Jahre* (1785—1775), p. 6. «Die Romanen, deren Sprache noch in den letzten beiden Jahrzehnten des vorigen Jahrhunderts fast ausschliesslich in der Bukowina herrschte, wurden durch das rasche Vordringen der Ruthenen im Norden und Westen des Landes allmählich auf den Süden und Osten desselben beschränkt, so dass selbst viele ihrer Stammesgenossen, namentlich zwischen dem Dnjester und Pruth, von den Ruthenen umflutet, sich der ruthenischen Nationalität anschlossen».

3) *Heimatskunde der Bukowina*, p. 48. «Die Mehrzahl der Bewohner bilden die Rumänen mit etwa 219.000 und die Ruthenen mit etwa 186.000 Einwohnern».

4) *Oesterreichische Statistik*, I, 2, p. 110 urm. Pentru numărările următoare

din Bucovina scade cu 17.000 de suflete în loc ca să sporească. In acelaş timp numărul Rutenilor sporeşte cu 53.000 de suflete! Tabela următoare ne va ilustrà cel mai bine raportul numeric între Români şi Ruteni dela 1774—1910:

Anul	Populaţia ţerii	Români	Ruteni	Germani, Poloni, Ovrei, Maghiari, Armeni, etc.
1774	71.750	52.750	15.000	40.00
1779	116.926	87.811	21.114	8.000
1786	135.494	91.823	31.671	12.000
1800	192.830	150.000	48.481	
1848	377.571	209.293	108.907	59.381
1851	378.536	184.718	142.682	51.136
1861	456.920	202.655	170.983	83.282
1869	511.964	207.000	186.000	118 364
1880	568.453	190.005	239.690	138.758
1890	642.495	208.301	268.367	165.827
1900	730.195	229.018	297.798	203.379
1910	794.924	273.254	305.101	216.474

Dela 1861 încoace avem date statistice din toate districtele Bucovinei. Cu ajutorul acestora putem urmărì foarte bine efectele rutenizării. Aşà arată bunăoare statistica oficială la 1861 în districtul Siretului 11.504 Români faţă de 6.657 de Ruteni. La 1871 trăiau în acest district 14.339 de Români şi 14.881 de Ruteni. După zece ani numărul Românilor din districtul Siretului erà 14.804, al Rutenilor 18.827. In curs de zece ani Românii din acest district sporiră cu 465 de suflete, pe când numărul Rutenilor sporì cu 4.000! După alţi 10 ani numărul Românilor

---

cf. Oesterreichische Statistik, XXXII, p. 172, LXXIII, p. 172; *Mitteilungen des statistischen Landesamtes*, XVII, p. 54; *Spezial-Ortsrepertorium der Bukowina*, 1880 şi 1890; *Gemeindelexikon der Bukowina*, 1900. Datele anilor 1774, 1779 şi 1786 sunt dobândite prin calcul, cele dela 1800--1910 sunt luate din statistica oficială. Limba de conversaţie nu hotăreşte şi naţionalitatea celui care se foloseşte de ea. (Hotărîrea Contenciosului Administrativ (Verwaltungsgerichtshof) din 31 Ianuarie 1890, No. 4317 ex 1889). Cf. C. Mayerhofer, *Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst*, IV, pag. 508 şi 673.

scade cu 269 de suflete, pe când al Rutenilor crește cu 4.000! Astfel vedem că numărul Românilor din acest district stăteà mereu pe loc, pe când al Rutenilor sporià cu miile. Intr'un conecs oarecare observase Aurel Onciul că «mamele române nu nasc de două ori pe an». Această observație e foarte adevărată. Dară tot atât de adevărat este, că nici mamele rutene nu nasc de două ori pe an, ceeace ar trebuì să presupunem în fața unui spor așà de enorm al populației rutene în districtele mixte. Curios apare însă lucrul ca mamele române din districtul Siretului să nu nască în 20 de ani nici o singură dată, precum reiese din datele statisticei oficiale.

Acelaș proces se poate observà și în al doilea district dela hotarul etnic dintre Români și Ruteni, în districtul Storojinețului, unde în curs de 50 de ani numărul Românilor a sporit cu 7.000, iar al Rutenilor cu 11.000! Aceleași constatări triste se pot face și în alte districte, în cari numărul Românilor scade din an în an sau stă mereu pe loc, pe când al Rutenilor crește în proporții uimitoare. Procesul acesta nu se poate explicà altfel decât prin *ruternizarea* Românilor din aceste părți!

Districtele din nordul Bucovinei sunt aproape curat rutene. Acolo rutenismul formează o massă compactă, pe când districtele române din Sudul țerii sunt pretutindeni împestrițate cu așezări și enclave străine, mai ales rutene, dar și nemțești, maghiare și slovăcești. Vecinic crește numărul Rutenilor rătăciți ca muncitori agricoli, lucrători de pădure și ca pălmași pe la stabilimentele de cheresteà, pe la velnițe, etc. Indată ce oamenii aceștia se așează statornic undevà, administrația are grijă de a le deschide așà numite școli de minoritate rutene. Cu vremea ei se încuscresc cu Românii și le impun acestora încetul cu încetul limba lor. Așà te trezești că după două trei decenii multe sate curat romănesti ajung mai întâiu mixte și apoi curat rutene.

Tabela următoare ne înfățișează pe *districte* sau *județe* raportul numeric între Români și Ruteni între anii 1861—1910, precum îl găsim stabilit în statisticele oficiale:

DISTRICTUL	1861		1871*)		1880		1890		1900		1910	
	Români	Ruteni	Români	Ruteni	Români	Ruteni	Români	Ruteni	Români	Ruteni	Români	Ruteni
Cernăuţi (oraş)	9.177	4.133	5.999	5.831	6.431	8.232	7.624	10.385	9.400	13.030	13.440	15.254
Boian	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10.192	2.840
*Cernăuţi (împrejurime) .	20.068	6 645	28.315	35.011	8.887	23.051	11.433	34.067	13.253	25.476	18.060	22.351
Sadagura . . .	14.760	15.447	—	—	7.214	28.788	8.485	31.095	9.931	32.902	1.311	31.945
Gura-Humorului	15.485	1.279	—	78	15.411	102	17.309	78	20.170	122	22.102	122
Solca	13.247	1.865	—	—	14.273	1.026	16.174	1.098	18 257	1.394	20.582	1.165
Vatra Dornei .	5.244	66	—	—	6.261	518	6.765	504	7.480	446	8.217	541
Câmpulung . .	12.562	2.632	22.157	3.622	15.683	5.554	18.988	5.384	20.725	6.896	18.952	6.011
Stulpicani . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5.922	1.001
Coţmani . . .	2.319	32 849	1.021	69.535	281	33.261	50	36.119	74	37.997	120	39.432
Rădăuţi	33.518	3.928	54.852	5.893	38.015	5.977	39.168	2.537	44.525	2.974	54.710	1.225
Seletin	—	—	—	—	—	—	2.738	5.202	3.394	5.890	52	7.308
Siret	11.504	6.657	14.339	14.881	14.804	18.827	14.608	22.849	17.171	26.155	19.199	26.819
Storojineţ . .	26.261	6.349	27.127	15.842	28.702	7.651	29.240	10.867	27.925	15.183	33.469	17.845
Suceava . . .	26.208	4.985	54.025	3.012	32.945	7.999	34.078	10.059	37.252	11.269	46.529	6.327
Stăneşti	7.707	22.917	—	—	686	15.268	1.430	15.717	105	19.129	160	16.212
Văşcăuţi . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	55	16.656	82	18.458
Putila	—	12.238	—	—	1	10.472	—	11.125	4	11.682	5	17.744
Vijniţa	1.678	14.232	1.281	37.568	167	33.601	168	37.763	242	25.223	85	30.035
Zastavna . . .	1.917	34.781	—	—	244	39.365	43	43.519	55	45.422	65	47.466

*) Datele din anul acesta sunt foarte nesigure.

Tabela aceasta este foarte instructivă. Din ea vedem că în unele dinstricte la 1861 erau mii de Români, cari în curs de 50 de ani dispărură aproape cu desăvârşire. Să luăm bunăoară districtul Stăneştilor, unde la 1861 erau 7.707 Români, iar la 1910 numai 190! In districtul Coţmanilor la 1861 se găsiau încă 2.319 suflete româneşti, la 1910 acestea scăzură la 120! In districtul Zastavnei trăiau la 1861 încă

1.917 Români, iar la 1910 numai 65. Asemenea se găsiau la 1861 în districtul Vijniţei încă 1.678 de Români cari la 1910 urmară să fie reduşi la 85 de suflete! Şi să nu uităm că aceste date sunt luate din statistica oficială. In măsura în care numărul Românilor scade în diferitele districte, în aceeaş măsură sporeşte al Rutenilor. Numărul Românilor dă înapoi sau în cazul cel mai bun stă pe loc, pe când al Rutenilor sporeşte în mod uimitor.

Asimilarea elementului românesc de către cel rutenesc se poate urmărì pas de pas din comună în comună. Inainte de 30 de ani în mai multe sate din părţile nordice ale Bucovinei se găsiau încă minorităţi româneşti considerabile, cari azi au scăzut foarte tare sau au dispărut cu totul în rândurile Rutenilor. Să luăm de pildă satul Jadova din districtul Storojineţului; acolo la 1880 trăiau încă 580 de Români; astăzi numărul acestora a scăzut la 102. La Panca s'au numărat la 1880 Români 388; la 1910 numărul Românilor a scăzut la 105. La Comareşti erau la 1880 încă 468 de Români, la 1910 numai 87. La Cernauca s'au numărat la 1880 146 de Români, la 1910 numai 5. La Cabeşti la 1880 erau 228 de Români, la 1910 numai 40. Spre ilustrarea dispariţiei elementulu românesc din comunele mixte sevească tabela următoare:

NUMELE SATULUI	NUMĂRUL ROMÂNILOR LA ANUL			
	1880	1890	1900	1910
Jadova.	580	51	18	102
Panca	388	1	3	105
Comareşti	324	938	113	87
Tărăşeni	253	72	42	117
Costeşti	218	1193	5	11
Cabeşti	228	78	55	40
Hliniţa.	159	—	—	17
Cernauca.	146	31	19	5
Balcăuţi	130	39	18	13
Verbăuţi	130	—	—	—
Piedecăuţi	120	1	35	47
Nepolocăuţi	80	—	—	11
Berhomet pe Siret . .	97	4	16	11
Milişăuţi de jos (Slobozia)	278	35	130	158
Vaşcăuţii pe Siret . .	92	12	3	1
Horoşăuţi.	33	—	—	—

Din mărturiile autentice şi din datele statistice de mai

sus rezultă cu deplină certitudine, că Bucovina se rutenizează. Se va zice poate că se găsesc și unele sate în cari elementul român a sporit față de cel rutean. Foarte adevărat! Dar să nu scăpăm din vedere că satele acestea pe vremuri erau curat românești și că asimilarea elementelor străine, așezate în ele, ar fi numai un fenomen foarte firesc, care ar fi trebuit să se petreacă în toate satele mixte din Bucovina.

La acest rezultat au ajuns toți cercetătorii serioși și obiectivi. Faptul rutenizării erà cunoscut generației dela 1848, în fruntea căreia se găsiau frații Alecu, Eudoxiu și George Hurmuzachi. Faptul acesta erà cunoscut și generației dela 1860. «Zadarnice sunt stăruințele acelora—zice Orest Renei la 1865—cari vreau să desnaționalizeze țara; zadarnice bârfelile unora și altora, că elementul român din patria noastră n'ar aveà cel dintâiu și cea mai mare îndreptățire; zadarnice ostenelile acelor ce nu înțeleg că geniul unui popor cu o lungă desvoltare istorică se poate sugrumà numai prin singura sa vină, prin apatia neiertată a fiilor săi — sinuciderea proprie — de care să ne ferească Dumnezeu» (1). La acelaș rezultat ajunse Ficker pe temeiul studiilor sale foarte conștiincioase. Critica pe care i-o face Aurel Onciul, «că n'ar fi studiat documentele» și că prin urmare rezultatul cercetărilor lui ar fi «în opoziție diametral opusă cu documentele oficiale, cu tradiția verbală și cu rezultatul calculului» (2), nu este întemeiată. Ficker erà unul dintre cei mai de seamă cercetători pe terenul statisticei prin anii 1870 (3). Superficialitatea lui Aurel Onciul în materie de istorie am putut-o observà însă prea adesea în cursul acestui studiu.

La acelaș rezultat a ajuns și eruditul Kałužniacki, care susține că «este caracteristic și interesant a constatà că populațiunea română din Bucovina, acolo unde ea vine în atingere cu Rutenii, se desnaționalizează din partea acestora; astfel că în unele sate din Bucovina, unde

(1) *Foaia Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina*, I, No. 4, p. 75.

(2) *Privitorul*, I, No. 4 și *Viața Românească*, VIII, 10, p. 5.

(3) Cf. A. Ficker, *Vorträge über die Vornahme der Volkszählung in Oesterreich*, in Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik in Oesterreich, 17. Jahrg. Heft 2.

înainte de 30 de ani populaţia erà română sau în majoritatea ei română, astăzi vorbeşte aproape numai ruteneşte» (1). Rezultatele acestea se confirmă şi se întăresc şi prin cercetările lui Kolbenheyer privitoare la motivele artei ţărăneşti din Bucovina. «Faptul că limba ruteană — zice autorul — se lăţeşte tot mai mult dela miazănoapte încoace şi că prevalează dejà în unele sate, unde acum 30 sau 40 de ani domnià numai limba română, n'a înrâurit în mod egal asupra ornamenticei populaţiunii, care în conservatismul ei extrem a mănţinut deprinderile vechi. O probă evidentă pentru teza aceasta o găsim în districtul Siretului, unde de pildă în comuna Camenca limba ruteană se vorbeşte de jumătate de sat şi în comuna Şerbăuţi unde ea se vorbeşte aproape excluziv. Comparându-se desemnurile (din broderii şi ţesături) cu cele din satele române din vecinătate ca Terebleşti, Carapciu pe Siret, Prisecăreni, etc., nu se poate constatà nici o deosebire. Aceleaşi fenomene se pot observà şi în satele din valea Prutului, aşezate aşişderea la limita naţională: în Nouăsuliţe, Boian, Mahalà, Horecea, Jucica, Lencăuţi; în cele patru comune dintâi predomină limba română, în cele două din urmă se vorbeşte numai ruteneşte. Desemnurile însă tocmai aici sunt de tot uniforme şi anume atât din comunele numite, cât şi în districtele învecinate, încât cu drept cuvânt pot fi privite ca unitare. Acelaş lucru se poate constatà şi la Bobeşti, unde populaţiunea, care azi vorbeşte aproape excluziv ruteneşte, şi-a păstrat însă ornamentica vechilor motive (româneşti). Din studiile comparative rezultă că broderiile din Bucovina, afară de ale Huţanilor, nu au aproape nimic sau numai foarte puţin comun cu cele din Galiţia, cu atât mai mult însă cu ale Românilor (din Moldova şi Transilvania), precum nu poate fi altfel, având în vedere evoluţia istorică a Buco-

(1) E. Kałužniacki, *Rumunisches im Kleinrussischen und Polnischen*, l. c., p. 58. «Und es ist charakteristisch... und gewiss vom Interesse zu sehen, wie die rumunische Bevölkerung in der Bukowina (an den Berührungspunkten) auch heute noch allmählich in die ruthenische aufgeht, infolge dessen mehrere Ansiedlungen, die noch vor kaum 30 Jahren ganz oder zur grösseren Hälfte rumunisch sprachen, heutzutage sich beinahe ausschliesslich des kleinrussischen Idioms bedienen».

vinei.» (1) Astfel şi arta populară ne arată că regiunile ruteneşti din Bucovina pe vremuri erau locuite de Români.

La acelaş rezultat ajunge şi etnograful Haberlandt în urma temeinicelor sale cercetări etnografice (2).

Aşà fiind, pentru oameni de bună credinţă nu mai poate încăpeà nici o îndoeală, că Bucovina se rutenizează.

In opoziţie cu toate mărturiile istorice şi cu datele statisticei oficiale stă teza că Bucovina se romanizează. Autorul acestei teze este publicistul francez Raoul Chélard care pe la 1890 petrecuse mai multă vreme în Austria, spre a cunoaşte acì oameni şi împrejurări. La 1894 Chélard adună rezultatele studiilor şi informaţiunilor sale într'o broşură în care susţine că Bucovina erà din vechime o ţară ruteană şi că ea numai apoi urmă să fie românizată (roumanisé) în părţile ei româneşti de astăzi (3). Teoria aceasta absolut falsă din punct de privire istoric şi-o însuşì mai apoi şi Aurel Onciul, punând-o în serviciul politicei sale în Bucovina. Din punct de vedere ştiinţific teza aceasta—necontrolată de ajuns până acum (4)—se cvalifică ca o mistificare istorică.

In sfârşit ne mai rămâne a ne ocupà încă de o afirmaţie greşită a lui Aurel Onciul şi anume de pretinsul «fapt că intelingenţa română din Bucovina.. în partea ei covârşitoare este de origine ruteană (5).» Autorul nu ne arată dovezile, pe temeiul cărora riscă acestă afirmaţie. Dacă nu ne înşealăm, el se cugetă la izvodul preoţilor din Bucovina dela 1786, publicat de răposatul

(1) Erich Kolbenheyer, *Motivele industriei casnice de broderii în Bucovina*, p. 68.

(2) M. Haberlandt, *Oesterreichische Volkskunde, Die Rumänen* in *Mein Oesterreich, meine Heimat*, I, p. 150,

(3) Raoul Chélard, *L'Autriche Contimporaine*, Paris 1894, p. 285 şi 290. Această flagranţă denaturare a adevărului istoric începù a-şi face cale în publicistica europeană. Cf. *Münchner Allgemeine Zeitung* dela 26 Octomvrie 1894 şi G. Bogdan-Duică, *Bucovina*, p. 121 urm.

(4) Zaharie Voronca, *Rutenizarea Bucovinei*, şi *Rutenizarea Bucovinei şi cauzele desnaţionalizării poporului român*, de un Bucovinean. Bucureşti 1904.—Ambele broşuri fiind ţinute în termeni prea generali n'au avut darul de a dovedì până la evidenţă netemeinicia afirmaţiunilor greşite privitoare la pretinsa romanizare a Bucovinei.

(5) *Viaţa Românească*, VIII, 10, p. 6.

arhimandrit Miron Calinescu (1). Şi de fapt în izvodul acesta găsim o sumedenie de nume cu terminaţiunea slavonă -vici, ca Ştefanovici, Ioanovici, Simionovici, Niculaievici, Iacubovici, Ioachimovici, etc., etc., cari la prima privire par să fie slavone. Oameni neorientaţi în ale istoriei bucovinene, luând această aparenţă drept adevăr, se grăbiră a deduce din ea concluziuni cu totul greşite. Terminaţiunea -vici derivă din genetivul slavon în -ov şi arată patronimicul, astfel că numele Simionovici bună oară arată pe fiul lui Simion, precum Vasiliu e genitivul grecesc în -ου, arătând pe fiul lui Vasile. Terminaţiunea aceasta, de origine savantă, a pătruns la noi prin influenţa rusească şi sârbească. Chiar înainte de ocupare, Bucovina, ca parte a Moldovei, stătuse şase ani dearândul sub administraţia rusească, în fruntea căreia se aflà generalul Rumianzow. (7 Octomvrie 1769—21 Iulie 1774). Pe vremea aceea influenţa limbii ruseşti îşi făcù larg drum în Moldova. Incă mai dinainte întâlnim în documente nume ca Andreiu «Balşovici», adică Andreiu al lui Balş (2), «Jumătatevici», fiul lui Jumătate (3), Cosma lui Şandru sau Sandrovici (4), etc.

In urma nouălor stări de lucruri în Bucovina după anexare s'a cerut dela fiecare pe lângă numele de botez şi cel de familie. Prin patenta dela 3 Fevruarie 1776, s'a hotărît ca feciorii să poarte numele de familie al tatălui lor (5). Cum însă la Români numele de familie nu erau aşà de obişnuite ca la alte neamuri, îndeplinirea acestei porunci administrative căzù destul de greu cărturarilor români. Urmând strict ordinul patentei de mai sus, ei începură

(1) M. Calinescu, *Normalien der Bukowiner gr. or. Erzdiözese*, I, 33—63.
(2) N. Iorga, *Studii şi Documente*, VI, p. 276.
(3) Ibid., p. 413.
(4) Hurmuzachi, *Docum.* I, 2, p. 840 şi 859.
(5) *Piller'sche Gesetzsammlung*, 1776, No. 5, p. 8. «Es sei in mehreren unseren Landen der Missbrauch eingeschliechen, dass die Söhne und Töchter deren Untertanen den Namen des Vaters... ändern... deshalb gebieten und befehlen wir zur Beybehaltung der guten Ordnung, dass vorerwähnter Missbrauch der Namensänderung allenthalben abgestellt sein und jeder den Zunamen den er dermalen führet, beibehalten und forthin nach des Vaters Zunamen, Söhne und Töchter sich nennen, und nur letztere bei ihrer Verheiratung jenen des Mannes annehmen sollen».

a se numì după tatăl lor. Iar pentru a da acestui nume o înfăţişare cât se poate de savantă, ei acceptară patronimicul cu terminaţiunea slavonă în -vici, precum se obişnuià şi la neamurile slavone de legea ortodoxă din ţerile învecinate.

Biserica Bucovinei urmă să fie supusă în cele dogmatice Mitropoliei dela Carloviţ (1783). De acolo veniră şi ca coadiutori pentru bătrânul Dosofteiu arhimandriţii Ghedeon Nichitici, Gherasim Adamovici, Ioan Földvary şi Daniil Vlahovici, care ajunse urmaşul lui Dosofteiu pe scaunul episcopal dela Cernăuţi. Astfel influenţa sârbească îşi deschise larg drum în biserica bucovineană. Aceasta se exprimă şi cu prilejul stabilirii numelor de familie. Spiritul mitropolitului sârbesc Ştefan Stratimirovici s'a resimţit şi la noi, ca şi în Banat şi Transilvania. «Din a lui epocă—zice Ilarion Puşcariu—datează cele mai multe nume familiare slavizate la Români, mai ales la cei din Banat. Chiar şi prin circulare se demandase ca tuturor şcolarilor români să li se adauge câte un «vici» la numele familiar. Cu toate acestea însă, nu s'a putut împiedecà ca un Iorgovici, un Georgevici, un Teodorovici, Manuilovici, Chirilovici, Doctorovici, Diaconovici, Martinovici, Lupulovici, Vasici, etc., să fie şi să rămână Români, unii chiar mari Români, până la moarte, până şi martiri pentru românism şi cultura acestuia, cărora—ştiind ei să profite cu prudenţă de împrejurări—le-a succes a provocà, a forţà chiar deschiderea de şcoale româneşti pentru popor şi pentru prepararea de buni învăţători şi preoţi pe seama acestui popor» (1).

In felul acesta s'a purces şi la noi în Bucovina.

Şi că aceasta se obicinuià chiar aşà, vedem lămurit din «Izvodul copiilor, cari au umblat în şcoala împărătească din târgul Cernăuţului dela începutul lunii lui Maiu calendarul vechiu 1785 până în 20 Septemvrie» (2).

«Dascălul moldovenesc Leonti Nicolaiovici» are mare năcaz cu stabilirea numelui de familie al ucenicilor săi,

(1) Dr. Ilarion Puşcariu, *Mitropolia Românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania*, p. 39.

(2) I. Nistor, *Zur Geschichte des Schulwesens in der Bukowina*, p. 30 urm.

Iată câtevà exemple din Izvodul acesta, păstrat în arhivele Ministerului Cultelor și Instrucțiunii din Viena:

No.	Numele copiilor	Numele și breasla părinților
2	Manoli Vasălovici	Preotul Vasili dela Văslăuți
3	Constantin Simionovici	Protopop. Simion dela Tiriblice
4	Vasile Siminovici	iarăș
5	Dimachi Ioanovici-Zgură	Diaconul Ioan în Cernăuți
6	Costachi Zgură .	iarăș
7	Vasile Neculaevici	Neculai Gricu în Cernăuți
8	Vasile Neculaevici	Neculai, căpitan din Cernăuți
9	George Neculaevici	iarăș
	Maria *a lui Neculai*	iarăș
13	Ioniță Teodorovici	Todor, Blanar în Cernăuți
15	Ioniță Petrovici	Petre Muha, Harabagiu
16	Ștefan Constantinovici	Constantin, Cojocar din Cern.
17	Nechita Ostafi	Preotul Ostafi din Boian
18	Ioan Iacubovici	Preotul Iacob din Stăuceni
20	Teodor Ștefanovici	Ștefan Valcic, plugar dela Stăuceni
21	George Ioanovici	Ioan Zdurvole, plugar în Cernăuți
22	Dumitrachi *Ioanovici*	*Ioan Flondor*, mazil din Milie
23	Vasile Georgiovici	George Costriț mazil
24	Manoli Andriovici	Andrii, pisar din Cernăuți

Exemplele acestea ne lămuresc pe deplin asupra naționalității purtătorilor de nume cu terminațiunea -vici. Aceștia erau cu toții Români get-beget.

Intorcându-ne acuma la izvodul preoților din Bucovina dela 1786, vedem că majoritatea covârșitoare a acestora erà română. Așà bunăoară: Ștefan-ovici, Ioan-ovici, Simion-ovici, Mitrofan-ovici, Teodor-ovici, Tom(a)-ovici, Niculai-ovici, Nichit(ă)-ovici, Vasl(i)-ovici, Iacub-ovici, Mane(a)-ovici, Pav(e)l-ovici, Aron-evici, Macsimo-ovici, Danil(ă)-ovici, Ioachim-ovici, Grigor(i)-ovici, Gligolie-vici, Eustaf(i)-ovici, Filip-ovici, Grigorie-vici, Alexandr(u)-ovici, Nichifor-ovici Matei-ovici, Diacon-ovici, Pop(a)-ovici, Ili(e)-ovici, Gavril-ovici, Petr(e)-ovici, Ianc(u)-ovici, Andrei-ovici, Pantelemon-ovici, Sand(u)-ovici, Darie-vici, Andrei-ovici (Andruchovici), Iftimi-ovici, Procop-ovici, Stan-ovici, Ignat-ovici, Timotei-ovici, ș. a. Pe lângă aceste nume incontestabile românești găsim și câtevà altele, despre cari nu putem

fi siguri dacă purtătorii lor erau Români sau ba. Aşà de exemplu: Saharovsky, Baczinsky, Juriczuk, Haluschuk, Lewicki, Iasnowski, Smericki, Laszowiecki, Pawlokowski, Kamenski, Krinsky, etc. Este foarte probabil ca aceştia să fi venit deodată cu bejenarii ruteni din Galiţia şi Podolia şi, aşezându-se în Bucovina, să fi trecut deodată cu turma lor cuvântătoare dela legea greco-catolică la cea greco-orientală.

Aşà fiind, pretinsa origine ruteană a intelectualilor români din Bucovina este o simplă legendă. Obiceiul acesta de a-şi împodobì numele de familie cu terminaţiunea -vici s'a practicat până nu de mult. Astfel găsim că urmaşii preoţilor dela 1786 cu nume ca: Miron, Grămadă, Ciupârcă, Nicoară, Ţurcan, Precop şi alţii, în cursul veacului al 19-lea îşi amplificară numele în: Mironovici, Gramatovici, Ciupercovici, Nicorovici, Ţurcanovici, Procopovici, etc. De popa Chiriac din Vicovul de sus pomeniau oamenii până mai dăunăzi. El erà fiul lui Mihalachi, chiar din Vicov. In izvodul dela 1786 el apare sub numele de «Kiriak Michailovics».

Din cercetările de mai sus vedem deci, că Bucovina la 1848 erà încă o ţară cu caracter aproape excluziv românesc. Epoca constituţională, inaugurată atunci, aduse Rutenilor mari foloase. Guvernul găsì în ei o puterică contrabalanţă contra Polonilor şi implicite contra Românilor din Bucovina, deţinătorii puterii politice din Galiţia şi Bucovina. Aceştia cunoscură îndată primejdia naţională care-i ameninţă din partea Rutenilor şi începură lupta de apărare contra lor, care continuă până azi. Progresele uimitoare ale Rutenilor se pot urmărì uşor la mâna statisticei oficale. Rutenizarea Bucovinei erà cunoscută generaţiei dela 1848 şi 1860; ea urmă să fie constatată de cercetători obiectivi ca Ficker, Kałužniacki ş. a. Teza romanizării este o născocire a publicistului francez Chélard, care se intemeiă pe informaţiuni false şi tendenţioase, al căror izvor îl putem gâcì. Această teză absurdă urmă să fie apărată de scriitorii ruteni şi de Aurel Onciul în publicaţiile lor politice. Netemeinicia ei este evi-

dentă în urma cercetărilor de mai sus. Tot atât de neserioasă este şi afirmaţia că cărturărimea română din Bucovina ar fi de origine ruteană.

Pe temeiul cercetărilor de mai sus ajungem la rezultatul final că Bucovina se rutenizează. Teza *romanizări* este o născocire tendenţioasă, care poate fi susţinută numai de oameni neorientaţi în materie sau de rea credinţă. Adevărul istoric odată restabilit ne impune datorinţa de a pune stavilă rutenizării şi de a luptà cu toate mijloacele pentru redobândirea terenului pierdut. Luminaţi de adevăr şi însufleţiţi de adevărata dragostea pentru neam şi ţară, putem învinge prin muncă stăruitoare, prin jertfă şi prin disciplină!

ANEXĂ

KURZGEFASSTE BEMERKUNGEN ÜBER BUKOWINA *).

DE

IOAN BUDAI-DELEANU.

Unter dem Namen Bukowina versteht man jetzum jenes Ländchen, welches vorhin ein District von der Obermoldau ausmachte und welches im Jahre 1774 dem Erzhause Oesterreich

*) Aceste «Observaţiuni scurte asupra Bucovinei» s'au găsit la Lemberg între hârtiile şi manuscriptele rămase pe urma lui Ioan Budai-Deleanu. Ele se găsiau în posesiunea lui Lewandowski, probabil ginerele lui Budai-Deleanul; dela care le-a dobândit George Asachi la 1868. Cu ordinul No. 6398 dela 22 Maiu 1869, manuscriptul fu transmis Muzeului de Antichităţi din Bucureşti. Dela acest muzeu manuscriptul trecù la Academia Română conform decretului regal No. 519 dela 10 Fevruarie 1903. Legat într'un volum cu Lexiconul «latino-romaenicum seu valachicum» manuscriptul se păstrează azi în colecţiunile Academiei Române sub signatura *Mss. Budai XIV.—No. 2424.* Observaţiile sunt scrise pe 38 jumătăţi de coală în 4°. Scrisoarea este foarte legibilă, stilul e curgător şi aduce mult cu stilul oficial al cancelariei austriace. El învederează clar că autorul erà un funcţionar distins al acestei cancelarii. Şi de fapt noi ştim că dânsul iscăliă într'o scrisoare către Şincai dela 1805 «Magn. et Cl. D. Ioannes Budai alias Dealeanu Consiliarius Fori Nobilium de Regno Galiziae». După 13 ani Budai-Deleanu iscăliă simplu «K. K. Landrat in Lemberg».

In calitatea sa de consilier pe lângă Guberniul din Lemberg Budai-Deleanu avù prilej de a se informà temeinic asupra referinţelor din Bucovina, care ţară pe acea vreme formà o circumscripţie a Galiţiei. El a alcătuit şi primele cărţi didactice pentru şcolile din Bucovina. In calitate oficială el trebue să fi călătorit adeseori la Cernăuţi, centrul administraţiunii locale, şi să fi adunat informaţii asupra acestei ţeri româneşti. Pe temeiul informaţiunilor dobândite la faţa locului şi cu ajutorul actelor şi rapoartelor oficiale, cari îi steteau la îndemână, el a alcătuit această preţioasă descriere a Bucovinei din punct de privire politic, etnografic, administrativ, social şi

von der Ottomanischen Pforte mittels einer Convention abgetretten wurde; es enthält in sich beiläufig 160 Meilen in die Breite und 20 in die Länge (1).

Die Gegenden von der Bukowina sind meistens mit Wäldern und Bergen durchgestrichen, dem ohngeachtet findet man hie und da besonders an den Flüssen und in Tälern ziemlich ausgedehnte Ebenen. Ihr Boden ist fruchtbar, trägt Weizen, Korn,

---

religios. Aceasta este a doua descriere detailată a Bucovinei, (prima se datorește boierului Vasile Balș) izvorită din pana unui autor român. Ea cuprinde o critică a stărilor triste din Bucovina, care este pe cât de aspră și mușcătoare, pe atât de adevărată.

Timpul alcătuirii acestor «Observații» nu se găsește indicat de autor. In capitolul privitor la administrația politică a Bucovinei autorul amintește însă de o comisiune de anchetă care s'ar fi constituit la porunca Impăratului pentru a anchetà incriminațiunile și denunțurile contra administrației, în fruntea căreia se găsià atunci ca șef al circumscripției (Kreishauptmann) boierul Vasile Balș. Din dosarele cari s'au păstrat în arhivele curții imperiale dela Viena aflăm că la 1800 s'a alcătuit o comisiune specială de anchetă spre a anchetà incriminațiunile aduse contra lui Vasile Balș din partea adversarilor săi din Bucovina. Comisiunea a funcționat foarte lungă vreme fără să fi putut ajunge la un rezultat definitiv. Budai-Deleanu scrie «Observațiunile» sale în al treilea an (im dritten Jahre) de activitate a acestei comisiuni de anchetă, prin urmare la 1803. De altfel și celelalte indicii din cuprinsul Observațiunilor vorbesc pentru anul acesta. Așà fiind, rămâne stabilit că Budai-Deleanu a scris «Observațiile» sale privitoare la stările din Bucovina la anul 1803.

Autorul e așà de aspru în critica sa — administrația Bucovinei e zugrăvită în colorile cele mai întunecate — încât el, fiind în vieață, nu se putù cugetà la publicarea lucrării sale. Ea a rămas deci nepublicată ca un prețios monument al timpului între scrierile sale. Abià Papiu-Ilarianu a atras atențiunea asupra valorii istorice a acestui manuscript. (Analele Societății Academice Române, III, p. 105 urm.) Dela comunicatul lui Papiu-Ilarianu mai trecură alți 24 de ani, până ce George Bogdan-Duică, aprețiind însemnătatea acestei scrieri pentru istoria Bucovinei, o traduse în românește și o publică în foița «Gazetei Bucovinei» dela Cernăuți (anul IV, No. 8 urm.). Textul original nemțesc n'a fost publicat încă. Am socotit că e bine să-l dau ca anexă la lucrarea mea despre «Românii și Rutenii în Bucovina» pentru a dobândi o icoană fidelă a stărilor din Bucovina înainte de 110 ani. Și aceasta cu atât mai vârtos, cu cât autorul erà un Român cu tragere de inimă pentru neamul său. Publicarea textului original german se impune și cu privire la împrejurarea că «Observațiile» lui Budai-Deleanu n'au ajuns încă la cunoștința istoricilor străini, cari s'au îndeletnicit cu istoria Bucovinei.

(1) Suprafața Bucovinei de 10.441 km. are o lungime de 168.7 km. și o lățime de 97.7 km.

Haber, Hirsen, Hanf, Flachs, vorzüglich aber türkisch Weizen, (Kukuruz); Obst findet man in Menge und von gutem Geschmack; auch Wein wächst in manchen Gegenden, er kömmt aber selten zu seiner Maturität.

Der Viehzucht wäre Bukowina sehr gelegen, wenn man selbe gleich vom Anfange dazu eingerichtet und nicht viel mehr getrachtet hätte, diese, der natürlichen Lage nach ihr angemessene Industrie auf alle mögliche Art zu ersticken.

Mehrere grosse und kleine Flüsse streichen dieses Land durch; unter die grösseren gehören: die Pruth, Sereth, Sutschawa, Moldawa, Bistritza; die kleineren sind: Dorna mare, Dornişoara, Dorna, Negrischora, Teschna retsche, Teschna impuzita, (2) Tschiboul, (3) Moldawitza, Sutschawitza, Putylowa, (4) Tscheremosch, Tscherna (5).

An Mineralien ist Bukowina eben nicht arm; es gibt mehrere Salzquellen — bei Jacobeny sind ergiebige Eisen- und bei Kirlibaba, am Berge Dadul (6) Bleibergwerke. Der Bistritzafluss führt mit sich Goldsand; bei Dorna hat man ein gutes Mineralwasser und in den tiefen Gebirgen noch mehrere Gesundheitsquellen von verschiedener Wirkung.

Der meiste Verkehr der Bukowina Insassen besteht im Handel mit Vieh, Potasche, Holz (worunter das Tyzsaholz vorzüglich ist), Eisen, Salz, Wachs, Honig, Unschlitt, roh und zubereitetes Flachs Getreide und trockenes Obst.

Das Wildpret, wovon im Anfange alles wimmelte, ist dermalen selten geworden; es ist durch das freie Jagen der Bauern und durch Militärs um vieles vermindert, durch die in allen Waldungen angelegte Potasch-Siedereyen verscheuet und durch ein paar sehr strenge nach einanderfolgenden Winter zugrunde gerichtet worden; auf dem oeffentlichen Platze findet man es selten zu kaufen.

Die ganze in beiläufig 300 grössern und kleinern wohnbaren Ortschaften befindliche Volksmenge besteht aus 190 bis 200 Tausend Seelen verschiedener Nationen als: Moldauer, Russnia-

(2) Teşna Rece şi Teşna Imputită.
(3) Ţibăul.
(4) Putila.
(5) Probabil Cerneţul, unul din izvoarele Siretului.
(6) Şi Fluturica.

ken, Deutsche, Juden, Armenier, Griechen, Ungarn, Lipowaner, und Zigeuer. Die vornehmeren Ortschaften sind: Czernowitz, Sutschawa, Sereth, Radautz. Wischniza, Sadagura. Zu Czernowitz ist ein Kreisamt, ein Kriminal- und Lokalgericht, zu Sutschawa ein deligiertes Kreis-Kommissariat und ein Lokalgericht, zu Sereth aber bloss ein Lokalgericht aufgestellt worden. Zu Czernowitz residiert auch ein griechisch nicht unierter Bischof und ein General der Cavallerie.

Vor Zeiten war Sutschawa die Hauptstadt nicht nur von der Bukowina, sondern auch von der ganzen Moldau, als es nämlich die moldauischen Fürsten selber zu ihrem Wohnsitz wählten. Seit dem aber die fürstliche Residenz nach Jassy verlegt wurde, so verlor Sutschawa ihren Vorzug, und als die Tartaren es am Ende des 16-ten Jahrhunderts zerstörten, verschwand auch das Überbleibsel ihres vorigen Glanzes; die alte Stadt und das Schloss ist ganz in Schutt begraben und das heutige Sutschawa ist nach der Hand aufgebauet worden.

Die Moldauer.

Obwohl die Zahl der Moldauer seit der Revindizierung sehr abgenommen, weil viele von ihnen ihren alten Gebräuchen getreu sich nach Türkisch-Moldau begaben, kann man dennoch selbe für die Hauptvölkerschaft in dieser Provinz annehmen. Sie gehört eigentlich und ursprünglich zu der romanischen oder sogenannten walachischen Nation; macht aber demohngeachtet einen besondern Volksstamm aus, welcher vor dem eilften Jahrhundert unter diesem Namen nicht bekannt war. Beiläufig um das Jahr 1300 kam in die Gegend von Sutschawa ein Anführer—ein Fürst—oder ein vornehmer Romanier aus Marmatzien (Maramoros) namens Dragosch mit etwelchen hundert Jägern oder Begleitern—ungewiss ob von ungefähr oder absichtlich—genug er schlug seinen Sitz zu Sutschawa und stiftete ein kleines Königreich, welches nachhero allmählich gegen Morgen bis ans Schwarze Meer, gegen Norden, von Karpathen bis an Dniester mit Imbegriff Pokuziens, dann dem Dniester nach bis zu seinem Ausguss, gegen Abend von den Siebenbürger Grenzen längst dem Serethfluss, und gegen Mittag bis an die Donau, sodann längs diesem Flusse, sich ausdehnte. Die Moldau in ihrer Grösse enthielt eigentlich die ganze Strecke, welche

sich zwischen dem Schwarzen Meere, dem Dniester, Sereth und den Karpathen befindet, und Bukowina ist der Wohnort und Sitz der Moldauer (1).

Seitdem sie aber unter der Röm. Kais. Verwaltung stehen, sind viele ausgewandert und so, dass dermalen die aus Galizien ausgewanderten Russniaken ihnen an Menge fast das Gleichgewicht halten (2).

Über den Urspung der Moldauer, wie auch insgesamt der Walachen, hat man Verschiedenes geschrieben, gemutmasset und erdichtet; dem ohngeachtet getraue ich es mir zu behaupten, dass wenn man mit ihrer Sprache und Sitten vollkommen bekannt ist und mit einem kritisch unparteiischen Blick in die Völkergeschichte des mittleren Zeitalters hineinschauet, vorzüglich aber klein Ursache hat, wegen ihm etwa in diesen Ländern zugestossenen Unannehmlichkeiten auf Unkösten der Wahrheit in der echten Geschichtskunde über eine ganze Nation zu schimpfen, als Herr Hauptmann Sulzer (3) und Carro (4) es taten; so wird man ihnen ihre römische Abkunft ohnmöglich streitig machen können.

Das Moldauische Volk ist übrigens von einem gesunden und starken Körperbau; die Moldauer sind schlauer und witziger als die Russniaken; ihr Hauptzug und überhaupt aller Walachen ist ein starker Hang zur Unabhängigkeit, allzugrosse Anhänglichkeit zu ihrem Lande, Wohnorte, Familie, Gebräuchen, wessen wegen sie selten auswandern; sie dulden keinen Herrscherton eines Beamten, besonders eines, welcher aus ihrer Mitte ist, so einer muss viel Popularität zeigen; hingegen aber mit einer guten Art und guten Worten macht man mit ihnen alles; überhaupt sie werden besser mit einer weisen Anführung, als mit Strenge zum Zwecke geführt.

Den von ihnen angenommenen und für billig erkannten Gesetzen bleiben sie getreu und, wenn der Walach wegen seiner Vergehungen gesetzmässig noch so hart bestraft wird, so stellt er

---

(1) Concepţia autorului despre întemeiarea Moldovei este foarte interesantă. In trăsăturile generale ea este corectă, amănuntele sunt însă greşite.

(2) Autorul are în vedere numai partea nordică a Bucovinei, unde pe vremea sa elementul rutean ţineà aproape cumpănă celui român.

(3) Cf. F. I. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, II, p. 345 urm.

(4) M. Carra, *Istoria Moldovei şi a României*, trad. de N. T. Orăşeanu, p. 150 urm.

sich znfrieden, indem er sagt: lege me au batutu (1), d. h. das Gesetzt hat mich bestraft; hingegen bleibt ihm auch die mindeste willkürliche Strafe, welche derselbe von einem herrschaftlichen oder öffentlichen Beamten hat erdulden müssen, unvergesslich, er denkt sich allzeit ein «tiene minte»(2) dabei, (d. h. merk dir's !) und trachtet bei der ersten Gelegenheit, sich zu rächen, denn was die Verschlagenheit und die Ausübung der Rache betrifft, geben sie den Italienern nicht viel nach.

Die Gastfreundschaft haben den Walachen auch ihre ärgsten Feinde nicht abgesprochen; selbst der Hauptmann Sulzer, welcher sie sonst in dem hässlichsten Lichte vorstellte, sagt viel rühmliches davon und zwar aus eigener Erfahrung (3). In seiner Wohnung ist der Wallach (ausser den grossen Bojaren) einfach, aber sehr reinlich; sein Bett ist eine Pritsche und sein Essen meistens Kukuruz-Brod oder Mamaliga (eine Art Polenta von Kukurutzmehl), jedoch ganz trocken geniesst er sie nicht; der ärmste unter ihnen hat immer etwas dabei, als Milch, Käse, Schöpsenfleisch, Fisch, etc. Ihre Tracht ist dermalen meist türkisch oder eine Mischung aus türkisch-griechisch-kosakischen (4).

Die oben angeführten sind wohl die Hauptzüge, welche einen Moldauer oder Rumänen charakterisieren, denn die übrigen bösen oder guten Sitten, Gebräuche und Fehler können auf keine Weise der ganzen Nation als etwas originelles zugeschrieben werden, da sie nicht bei der ganzen und nur romanischen Natzion anzutreffen sind; sie haben solche mit vielen anderen Völkern gemein, auch vieles von den benachbarten und regierenden Natzionen entlehnt.

Die Moldauer waren vor Zeiten ein tapferes Volk, als nämlich sie Fürsten aus ihrer Mitte gehorchten; seitdem sie sich aber unter dem türkischen Schutz begaben und von der rohen Ottomanischen Regierung aufgedrungene zeitliche Fürsten mit dem ganzen Gefolge des griechischen Despotismus aufnehmen mussten, so ist das Volk so herabgesunken, dass jetzt nun die alten Moldauer nicht mehr zu erkennen sind, durch die lange sklawische Regierung sind sie feig, kriechend, falsch, verräte-

(1) «Legea m'a bătut».

(2) «Ţine minte».

(3) Sulzer, o. c., II, p. 360 urm.

(4) Observaţia privitoare la îmbrăcăminte se referă în prima linie la portul boierilor şi al târgoveţilor; la îmbrăcămintea ţăranilor ea nu se potriveşte.

risch, misstrauisch, heuchlerisch und argwöhnisch geworden. Von der fast alle Jahre vor sich gehenden Abwechslung der Gebieter und Staatsbeamten sind sie gewohnt, leichtgläubig und zu allen beweglich zu sein.

Von Gelehrsamkeit kann man mit gutem Gewissen sagen, dass sie (im allgemeinen genommen) bei den Moldauern gar nicht existiert und sehr wenige werden sein, die eine Idee davon haben (1). Ihre Sprache ist die altrömische Volkssprache mit verschiedenen slavischen, griechischen und albanischen Wörtern vermischt; jedoch die von den anderen Sprachen angenommenen Wörter machen kaum ein Drittel aus, die moldauische und überhaupt die romanische Sprache hat alle Anlagen mit der Zeit einer der wälschen gleich in der Kultur zu werden, wenn geschickte Leute sich darüber machen und ihr die wahre Richtung geben möchten; bis her bleibt sie aber eine arme, rohe und unkultivierte Sprache. Der Walach schreibt so, wie er gewöhnlich spricht, ohne Regel und Wahl; man hat in dieser Sprache noch kein Wörterbuch, keine gründliche Sprachlehre, keine ordentliche Orthographie. Ihre Litteratur (wenn eine existieren sollte) erstreckt sich bloss auf zwei Ausgaben der heiligen Schrift, eine Prawilla oder Sammlung kirchlicher Gesetze, welche sich auf die sieben ersten Kirchenversammlungen beschränkt und sonst auf die übrigen Kirchenbücher (deren eine Menge ist), dann auf einige Jahrbücher oder Geschichte der walachischen Natzion, welche als originell walachisch angesehen werden können; die übrigen Schriften und Manuscripte sind nur Übersetzungen aus verschiedenen Sprachen deren man mehrere zählt, aber auch nur in Privathänden existieren, denn bei ihnen ist noch nicht Mode geworden, allgemein nützliche Bücher drucken zu lassen, sondern einer schreibt sich solche von dem andern ab und, weil diese Schreiberei sehr hoch kommt, so können auch dieser nur wohlhabende Leute teilhaft werden. In so weit ich Kenntnis davon habe, ihre Manuscripten (die oberwähnten einheimischen Kroniken ausgenommen) sind folgende: die Illias und die Odysee von Homer, frei übersetzt; das Leben Alexander des Grossen mit vielen fabelhaften Zusätzen vermengt; Aesops Fabeln und sein Leben, Isopia genannt; Helliodors äthiopische Geschichte, ein Roman aus dem Griechischen; Telemach aus

(1) In fruntea acestora se găsiau Vartolomeiu Măzăreanul şi Vasile Balş.

dem Französischen; das Leben Peter des Grossen von Voltaire, das bekannte Buch Horologium Principum aus dem Lateinischen; eine Übersetzung von einer Logik, Rhetorik und der Sittenlehre, welche letzteren in Druck erschienen sind; dann auch mehrere von minderem Wert aus verschiedenen Sprachen übersetzt, worunter eine Universalhistorie sich befindet.

Die Moldauer sind insgesamt der griechisch nicht unierten Religion zugetan, welche sie sehr abergläubisch beobachten, jedoch ist ihr religiöser Äberglaube bei weitem nicht so gross und vielfältig, als man sonst bei den Römisch-Katholischen findet. Die Pfaffen und Mönche haben zwar auch hier ihr Wesen getrieben; dem ohngeachtet dank sei es ihrer Unkunde und Albernheit, haben sie gegen die Römisch-Katholischen eine sehr kleine Rolle gespielt, dazu mag beigetragen haben, dass in der ganzen griechischen Kirche nur ein Mönchsorden (des H. Basilii angenommen worden. Die Weltgeistlichen hingegen sind durchaus verheiratet und zählen sich zu der Bürgerklasse; folglich können selbe keinen besonderen Statt oder Statum in Statu formieren. Die gebornen Moldauer äussern wenig Lust zum Klosterleben und obwohl in der Moldau viele tausende Kalugiers (Mönche) sind, so getraue ich mich doch zu sagen, dass es nicht ein Drittel darunter Moldauer gibt, sondern meistens Rusniaken, Servier, Bulgaren und Griechen. Es waren vorhin neun Klöster in der ganzen Bukowina (1), wovon jetztum nur drei geblieben sind, nämlich: Putna, Dragomirna und Suczawicza; man hat ihre Güter eingezogen und selbe pensioniert.

So wie der Klerus oder Weltgeistlichen sind auch die Klostermönche äusserst unwissend und unbewandert in ihrem Fach. Selbst der Bischof (2) und der Archimandrit (3), welche die ersten zwei geistlichen Würden in der Bukowina sind, haben von einer systematischen Theologie oder Kirchengelehrsamkeit keine Idee. Ihre Kenntuisse beschränken sich bloss auf das

(1) La anexare se găsiau în Bucovina zece mânăstiri: Putna, Sucevița, Dragomirna, Sf. Ilie, Patrăuți, Ilișești, Voroneț, Solca, Homor și Moldovița și treisprezece schituri: Sf. Onufrei sau Mănăstioara, Ostra sau Bărbești, Luca, Babin, Coribnița, Vijnița, Crișceatec, Berezniṭa, Broscăuți, Zamostia, Horecea, Voloca pe Ceremuș și Jadova.

(2) Daniil Vlachovici, Sârb din Slavonia, ajuns urmașul lui Dosofteiu Herescu pe scaunul episcopal dela Cernăuți.

(3) Isaia Baloșescul, care urmă în scaun lui Daniil.

Rituale und Zeremoniale, wie sie solches in den Kirchenbüchern vorgeschrieben finden; doch von diesen wird unten mehreres gesagt.

Die Moldauer haben von jeher ihren Adel gehabt und zwar den hohen, mittelmässigen und gemeinen Adel, wie bei den übrigen europäischen Nationen, mit dem Unterschiede aber, dass es bei ihnen nie Grafen, Barons und Markise gab, sondern bloss grosse Bojars, (boiaru mare), welche eine Art von Magnaten ausmachten und für solche wurden gemeiniglich die aus zwölf im Lande bekannten fürstlichen Häusern gehalten. Die übrigen reichen und wohlhabenden Edelleute wurden zwar auch Bojars genannt, aber ihr Ansehen war bei weitem nicht wie der ersten —diese Gattungen Bojars sind, seit dem die Moldauer ihre Fürsten aus Konstantinopel bekommen, stark mit den griechischen Familien vermengt.—Überhaupt die dermaligen Grossen der Moldau können kaum für wahre Moldauer angesehen werden, sie haben sich in allen verändert, haben türkisch-griechische Sitten angenommen und auf selbe passt der oben angemerkte Charakter der Moldauer gar nicht, denn sie haben in sich den türkischen Stolz, die griechische Verschmitztheit und die jüdische Habsucht so zu vereinigen gewusst, dass sie alle diese drei Gattungen Leute übertreffen. In der Bukowina giebt es keine von diesen Bojaren und von der zweiten Gattung kaum zwei oder drei. Von der mittleren Gattung, welche sonst Mazillen heissen, gibt es in der Bukowina mehrere. Die letzte Klasse der Edelleute heisst Rezeschen oder sogennante Anteilhaber, deren gibt es hie und da ganze Dörfer; diese sind die ungesittetsten unter allen; sie sind auf ihrem 5 Ellen breiten Territorio stolzer, als irgendwo ein Herr einer ganzen Provinz. Es ist nichts natürlicher, als dass tagtäglich zwischen ihnen Grund- und andere Streitigkeiten vorkommen. Ein jeder macht Eingriffe in das Eigentum des anderen und dies ist eine immerwährende Quelle der Uneinigkeiten, bei welchen selbe statt einen gelinden Weg einzuschlagen, vielmehr sich gewaltsam und mit Erbitterung benehmen und meistens gehen sie mit blutigem Kopfe auseinander; auch ein Überbleibsel der türkischen Regierung, wo alles via facti und mit Gewalt ausgemacht wurde. Die Grossen hatten die Ispravniks (Distriktsverwalter) auf ihrer Seite und der schwache oder arme Edelmann, wenn er keinen Mut hatte, denen Eingriffen der Grossen sich zu widersetzen, so kam er allmählich

um alles. Besass er aber soviel Mut, um die Arbeiter seines Gegners von dem strittigen Grunde wegzujagen, so stand sein furchtsam gemachter Feind von der Invasion ab. Dies wurde mit der Zeit so zur Sitte, dass sie auch jetzt bei der oesterreichischen Regierung, wo jedem auch wider dem Mächtigen zu klagen frei steht, des Faustrechtes zu bedienen, sich nicht scheuen (1).

Russniaken.

Alle die Russniaken, welche sich in der Bukowina und Moldau befinden, sind galizische oder russische Untertanen. Die in der Bukowina sind fast alle Gallizianer, haben auch gallizische Sitten, reden die nämliche Sprache, nur mit dem Unterschiede, dass sie durch den Umgang mit den Moldauern viele moldauische Wörter in ihrer Sprachen mischen, auch sich besser kleiden und reiner halten, als die galizischen Bauern; aber das horelka-Trinken ist auch hier allgemein eingeführt. Obwohl sie originell uniert sind, so bekennen sie sich doch hier zu der griechisch nicht unierten Kirche. Übrigens ist ihr Charakter dem der übrigen Russniaken gleich.

Juden.

Die Bukowiner Juden sind alle aus den polnischen Ausgewanderten entstanden. Unter der militärischen Administration wurde eine strenge Aufsicht über sie geführt und nur 100 und etliche Familien toleriert, folglich konnten sie sich dazumal nicht verbreiten. Aber seitdem hier ein Kreisamt aufgestellt wurde und man Bukowina mit Galizien inkorporiert hat, wurde aus Sorglosigkeit oder vielleicht auch aus Eigennutz mancher öffentlicher Beamten, das ganze Land von diesem Blutegel des Staates überschwemmt, welcher in allen Anbetracht als eine wahre Plage des Landes angesehen werden kann. Es ist mit dem Steuerbüchel der Juden in der Bukowina ein Handel getrieben worden, welcher noch dermalen blühet. Der Conscription wissen

(1) Autorul funcționă lungă vreme ca consilier la «forum nobilium», în care calitate el avù prilej să cunoască foarte bine toate daraverile nobilimii bucovinene.

sie so künstlich auszuweichen, dass (so lange unsere Conscriptionsmethode besteht) man niemals in stande sein wird, ihren wahren Populationsstand zu erfahren, um so mehr, da es einer von ihren geheimen Lehrsätzen zu sein scheint, auf alle mögliche Art zu verhüten, dass man ihre Zahl niemals erfahren könne.

Die Juden spielen hier die nämliche Rolle, wie in Galizien. Sie trachten alles an sich zu ziehen, mit einem Worte: sie sind die allgemeinen' Mäkler. Fleisch, Getreide, Getränke und der ganze Handel hängt von ihren wucherischen Händen ab. Sie sind Pächter, Schwärzer der verbotenen Waren, Hehler und Beherberger der Diebe und des schlechten Gesindels, Verderber der Dienstboten, Mitgehilfe und Führer der Räuber, öffentliche Verführer der Untertanen; sie sind der sichere Canal zur Bestechung der öffentlichen Beamten, kurz die geheimen Feinde aller Staaten. Man kann 100 auf eins wetten, dass es ihrer in der Bukowina zweimal soviel gibt, als sie in der Conscription erscheinen. Ietzt hat ein jeder Mazill (auf gut polnisch) einen Hofjuden, welcher ihm mit Rat und Tat zur Unterdrückung der Untertans beistehen muss. Sogar die k. k. Administrationsbeamten halten sich solche Kerls. Man sagt sich's ins Ohr, dass das letzte Projekt zur Verwaltung der Aerarialgüter in der Bukowina, der Plan eines solchen Faktors eines gewissen Oberbeamten sein soll.

Viele Juden haben sich zum Ackerbau eingeschrieben, um in der Bukowina geduldet zu werden. Aber es ist notorisch, dass keiner von diesen sein Feld bearbeitet; sie wuchern mit den Untertanen, welche ihnen umsonst ackern müssen, indem der Jude mit Branntweinbrennereien (freilich unter fremden Namen) sich abgibt und nur darauf sieht, mehrere seiner armen Anverwandten und Glaubensgenossen aus Galizien (wo alles von diesem Ungeziefer voll ist) an zich zu ziehen, um sich in dem Lande verbreiten zu können. Wehe dem Lande, wo die Juden überhand nehmen! (1).

---

(1) La ocupare (1774) s'au numărat în Bucovina 526 familii sau 2.630 suflete evreeşti. Numărarea dela 1910 arată în Bucovina 102.919 Evrei. In mod aşa de extraordinar a sporit numărul Evreilor în scurgere de 140 de ani!

Armenier.

Die Armenier kamen in die Moldau beiläufig um das Jahr 1418; von hier begaben sich viele von ihnen nach Siebenbürgen und Polen; es wurden ihrer eine Menge in diesem Lande, aber in vielen Rücksichten besser reguliert. Sie gaben sich mit dem blossen Handel ab, welcher bei ihnen hauptsächlich in Vieh nämlich Pferde-, Ochs- und Ziegenhandel bestand und in so weit waren sie dem Staate nützlich. Seitdem aber Bukowina Kaiserlich geworden ist, sind viele von ihnen in den Adelstand erhoben (1); die übrigen aber, statt sich mit dem Handel abzugeben, pachten verschiedene Realitäten um einen erhöhten Preis und trachten dadurch sich zu bereichern, welches sowohl dem Staate, als auch den Untertanen sehr nachteilig ist. Denn ihr kaufmännischer Geist, oder besser zu sagen, von Jugend auf angewöhntes eigennütziges Wesen setzt sie in dem Stand, auch bei dem hohen Pachtschillinge ihre Rechnung zu finden. Indem solche Gattung Leute gleich den Juden und Griechen nur jenes für unerlaubt halten, welches keinen Nutzen einträgt, da nach ihrer Sittenlehre das aequum und honestum sich immer nach dem utile abmessen lässt. Sie wissen die Bauern so zu bevorteilen, dass selbe dreimal, viermal soviel praestiren, als es sonst ihre Schuldigkeit erfordert. Sie verstehen gleich den Juden die Kunst, sich mit den öffentlichen Verwaltungsbeamten auf einen gewissen Fuss zu setzen, welche dieselbe wider alle etwa bevorstehenden Untertansklagen schützen müssen. Auch diejenigen, welche in den Adelstand erhoben worden sind, bleiben immer Kaufleute und wuchern mit ihren Untertanen (2).

Griechen.

Die Griechen spielen in der Moldau die grösste Rolle, weil die zeitlichen Fürsten der Moldau Griechen sind. Die Griechen geben hier den Ton an und ihre Sprache ist die Hofsprache. Sobald

(1) De pildă familia Kapri.

(2) Armenii din Bucovina aparţin confesiunii armeno-orientale şi armeno-catolice. Armenii orientali merg cu Românii, Armenii catolici cu Polonii. La anul 1774 trăiau în Bucovina 58 de familii sau 290 de suflete armeneşti. La 1910 s'au numărat 657 de Armeni catolici şi 341 de Armeni orientali, deci de toţi 998 desuflete.

ein Dragoman (Dolmetscher der Pforte) durch seine Freunde und Sein Gold es dahin gebracht hat, die Fürstenwürde in der Moldau oder Walachei zu erlangen, so nimmt er einen ganzen Schwarm Griechen mit sich, welchen er die einträglichsten Hofchargen verleiht. Diese sind meistens seine Freunde, Verwandte, Gläubiger etc. überhaupt hungrige, gelddürstige Insulaner, welche ehedem Kaufleute oder Krämer waren. In dem Augenblicke aber, als diese Leute den walachischen Boden betreten, so werden sie durch eine wunderliche Metamorphose in lauter Fürsten, Edelleute und Kaisersprossen dergestallt verwandelt, dass derjenige, welcher vor einigen Wochen in Constantinopel mit Austern handelte, jetzum in Jassy archonda heisst und aus den ältesten Familien Griechenlands abstammt. Der ansehnlichste und reichste Bojar macht sich eine Ehre, so einem seine Tochter anzubieten. Überhaupt aber ein Grieche ist schon von Adel, sobald er ein Grieche ist. In der Bukowina sind ihrer wenig und haben sich meistens nationalisiert (1).

Lippowaner.

Obwohl die kleinste und unbedeutendste Zahl dieser sogenannten Lippowaner sich in der Bukowina befindet, indem solche nicht über 60 Familien sich beläuft — ihre angewiesenen Wohnplätze sind in den Dörfern Warnitza, Klimoutz und Foentaena alba (2) — so verdienen sie doch die Aufmerksamkeit eines jeden Reisenden und Menchenforschers um so mehr, da man von ihren heimlichen Religionsgrundsätzen oder hierarchischen Gebräuchen vieles ins Publikum ausgesprengt hat, ohne sich mit Gewissheit überzeugen zu können, dass alles das richtig sei.

Dass diese Lipowaner (oder wie sie sich nennen Filipier) (3) wahre Russen seien, ist gar nicht zu bezweifeln, das beweisen ihre Sprache, Tracht und sogar die Gesichtszüge; dem ohngeachtet

(1) De prezent nu se mai găsesc Greci în Bucovina. Familiile Mustatza, Petrinò ș. a. s'au desnaționalizat de mult.

(2) Fântâna Albă.

(3) Numele de Lipovan pare să derive dela Filip. Așà s'au numit urmașii și lipașii lui Filip (Filip-ow, Filipovani, Lipovani). La 1910 s'au numărat în Bucovina 3.232 de Lipoveni. Numărul lor scade însă mereu, fiindcă mulți din ei emigrează la Rusia.

nach der Bukowina kamen sie nicht unmittelbar aus Russland, sondern aus Bassarabien, allwo sie viele tausende ihrer Glaubensgenossen zählen. In Jahre 1783 erschienen in Wien zwei Deputierte der am Schwarzen Meere wohnenden Lipowaner namens: Alexander Alexiew und Nikifor Lanov und erwirkten für ihre Glaubensgenossen in der Bukowina mittels eines Patents eine freie Ansiedlung und Religionsausübung, welche in folgenden besteht:

1) wird ihnen das vollkommen freie Religionsexercitium für sie, ihre Kinder und Geistlichen gestattet;

2) werden sie und ihre Kinder von der Zeit ihrer Ansiedlung zwanzig Jahre lang von allen Contributionen und Steuern völlig frei gelassen;

3) wird ihnen die Befreiung vom Militärstande eingestanden (1);

4) werden sie nach Verlauf der 20 Jahre nie mehr als nach Mass ihrer Vermögensumstände und wie andere mit ihnen in gleicher Lage befindlichen kaiserlichen Untertanen hierinfalls behandelt werden. Dieses Patent haben die Lipowaner urschriftlich in ihren Händen.

Die allgemeine Meinung ist, dass sowohl die Bukowiner, als die moldauischen und bassarabischen Lipowaner sogenannte russische Raskolniki (Abtrünnige) seien, welcher ich mich gar nicht widersetzen will; nur den Namen Lipowaner, glaube ich, hat man unrichtig angehängt, denn sie nennen sich Filipy und man heisst sie sonst Filipowey. Was ihre Religion anbelangt, scheint es nur, dass die wahren Religionsgesetze, Kirchengebräuche und die übrigen geheimen Sitten der Lipowaner bisher niemand entdeckt habe, weil niemand in ihre Betthäuser, Zusammenkünfte zugelassen wird und sie weichen allen Gesprächen über die Religionssachen und sonstigen Gebräuche sorgfältig aus. Ihre Gesichtszüge sind fast durchaus gleichförmig; sie sind alle blondhaarig und haben viel ähnliches mit den Donischen Kosaken. Übrigens sind sie gute Wirte und arbeitsame Leute; sie sind gutmütig und leiden keinen Exzesmacher, Säufer oder sonst einen von schlechter Aufführung unter sich (2). Sie geben sich meistens mit Hanf- und Flachsbau ab, verfertigen allerlei Zeugs daraus, als Seile, Stricke, Netze, Gürtel und handeln damit.

(1) Astăzi Lipovenii nu mai sunt scutiţi de serviciul militar.

(2) Astăzi Lipovanii şi-au schimbat moravurile. Mulţi din ei beau de se prăpădesc.

Ihre Religion scheint die griechisch nicht unierte zu sein, zum wenigstens in so weit einige Kirchenzeremonien es erfordern, und zwar aus dem Grunde, weil sie die nämlichen Kirchenbücher haben, wie die Russen, nur mit dem Unterschiede, dass bei ihnen die neueren Aufflagen keinen Wert haben. Sie suchen die ältesten darunter und mit diesen bedienen sie sich. Ihre sonst bekannt sein sollenden Gebräuche sind folgende:

Bei der Taufe. Die Taufe soll auf eben die nämliche Art, wie bei den Russen mit Eintauchen der Kinder vor sich gehen, mit dem Beisatze, dass in der Abwesenheit oder Ermangelung eines Seelsorgers auch der Kirchendiener alle Zeremonien vollziehen kann, nur muss in späteren Jahren auch die Bestätigung der Seelsorger eingeholt werden.

Bei der Kopulierung. Der Bräutigam sowohl, als die Braut werden in der Kirche von seiten des Seelsorgers zum Geständnisse aufgefordert, ob sich selbe dem Ehestande freiwillig widmen; wenn sie es bejahen, so werden sie dreimal um den Altar (wie bei den Russen) nach dem Sonnenlauf herumgeführt und nachdem einige Gebete vorgelesen und ihre Ringe gewechselt werden, legt die Braut gleich in der Kirche ihren als Mädchen gehabten Kopfputz ab und wird als Weib gekleidet. Auf der Hochzeit darf nicht getanzt werden, sondern es wird meistens Meth getrunken und anständige Lieder gesungen. Die erste Regel des Ehestandes besteht hauptsächlich darin, dass der Mann sein Weib in keinem anderen Tage, als Dienstag und Donnerstag beschlafen darf, weil die übrigen Tage in der Woche das Leiden Christi in Erinnerung bringen.

Die zweite Regel ist, dass weder Mann noch Weib jene Kleidung bei Tag anziehen darf, welche sie beim Beschlafen gehabt haben, sondern das Ehepaar muss bei Tag reine, unbefleckte Kleidung tragen.

Beim Begräbnis. Dem Toten wird ein papierner Kranz worauf die Worte: «Heiliger, starker und unsterblicher Gott erbarme dich unser» geschrieben sind, um den Kopf gebunden; er liegt wenigstens zwei Tage in Hause, dann wird er in ein Klafter tiefes Grab gelegt und beerdigt. Die Totentrugel besteht aus einem $1^1/_2$ Schuhe dicken Eichenpfosten, welcher in zwei gleiche Teile nach der Länge geschnitten und worin nach der Beschaffenheit des Körpers grössere oder kleinere Höhlen ausgehauen werden, sodann in einen Teil oder Hälfte von diesen Pfosten gelegt und

mit der anderen Hälfte zugedeckt. Für die Seele des Toten brennt eine Lampe 40 Tage und Nächte in der Kirche, wobei immer eine Andacht vor sich gehen muss. Die Begräbnisumkösten betragen gemeiniglich 12 Dukaten. Überdies hat man bemerkt, dass die Lipowaner keinen Tabak, weder schnupfen noch rauchen und weder Bier noch Branntwein trinken, weil sie es für teuflische Produkte halten, besonders vom Tabakrauchen sagen sie, dass derjenige, dem es aus dem Munde rauche, einen Teufel in sich hätte. Sie dürfen vermöge ihrer Religionsgrundsätze keine Hausnummer haben; ihre Wohnungen halten sie, gleich ihren Kirchen für geheiligt. Beide entheiligt ein Hund, wenn er hineinkömmt, daher halten sie ihre Hunde bloss im Hof herum. Der Lipowaner legt auf keine Weise, weder in politischen, noch in Kriminalfällen einen Eid ab, nachdem ihrer Sage nach, ihre Religion schon mit sich bringt, in jedem Falle und besonders bei Gericht die Wahrheit auch ohne Eid zu sagen. Sie sollen noch mehrere Gebräuche haben, die sie aber sehr geheim halten.

Das ist alles, was man öffentlich von den Lipowanern weiss. Indessen erzählen die Russen, ihre Hauptfeinde, viele andere Sachen, denen man jedoch ungeprüft keinen Glauben beimessen kann, um so mehr, da man ihnen vieles aus Religionshass und Verfolgungsgeist angedichtet haben mag. Ein in der russischen Sprache gut bewanderter Bukowiner und guter Freund versicherte mich, es existiere ein gedrucktes russisches Buch, worin alle ihre Lehrsätze und Gebräuche aufgemerkt worden wären; er sagte mir auch, dass zwischen den Lipowanern sonst auch verschiedene Sekten gäbe, worunter diese drei hauptsächlich sind bemerkt worden: Popowcziki (mit den Pfaffen), Bezpopowcziki (ohne Pfaffen) und Bohorodniczy (Muttergottesverehrer), aus welcher Mitteilung (wenn es wahr ist) leicht zu entnehmen wäre, dass die Lipowaner, obwohl sie ihre Geistlichkeit haben, nicht alle die heilige Maria in der Eigenschaft als Mutter Gottes verehren und auch, dass es einige darunter gibt, welche keine Priester haben. Ihr vornehmer Geistlicher in der Bukowina ist ein gewisser Petrowicz; man hat mit demselben öfters versucht, über seine Religion zu sprechen, aber bei so einem Diskurse gab er entweder keine Antwort und lenkte das Gespräch auf andere Gegenstände, oder er empfahl sich und ging weg. Dies lässt vermuten, dass die Lipowaner viele wesentliche Abweichungen von der griechisch nicht unierten Religion hahen müssen. Meines Erachtens dürfte

ihre Sekte wohl ein modifizierter Nestorianismus sein, zu welchem die Geistlichkeit mit der Zeit teils aus Unwissenheit, teils aus Habsucht viele Zusätze gegeben haben mag; denn wenn man in Erwägung zieht, dass fast der ganze Orient mit dieser Sekte des Nestorius voll ist und dass dieselbe durch ihre strengen Sitten und Lebensart von den übrigen Christen im Orient auch dermalen sich unterscheidet, auch die Mutter Gottes in dieser Eigenschaft als dei genitrix nicht verehren, so dürfte man sie für eine Art Nestorianer halten. Indessen aber, da ich bisher keine Gelegenheit hatte über diese russischen Raskolniky etwas zu lesen und nähere Nachrichten von ihrem Ursprung zu haben, so ist es freilich vernünftig, wenn man sein Urteil hierin suspendiert.

Deutsche.

Ausser den Kolonisten und k. k. Beamten befinden sich in der Bukowina nicht viele Deutsche; sie sind meistens Handwerker und Professionisten, sie halten sich aber meistens in Städten auf als zu Czernowitz, Sutschawa und Sereth (1).

Ungaren.

Es gibt in der Bukowina auch drei bis vier Dörfer Ungarn, welche aus denen aus Siebenbürgen in die Moldau entlaufenen Rebellen entstanden sind. Es ist überflüssig mich über ihren Urspung, Sprache, Sitten und Religion einzulassen, indem die Szekler ohnehin bekannt und die Bukowiner Ungarn kommen ihnen in den Sitten, Sprache und Tracht vollkommen gleich. Sie sind entweder der Katholischen oder reformierten Religion zugetan. Nur dieses habe ich zu bemerken, dass unter diesen die meisten Viehdiebe gibt, welches Laster in der Bukowina fast allgemein ist (1).

(1) Nemții din Bucovina sunt cu toții coloniști veniți din apus după ocupare. La 1914 s'au numărat 65.932 de Nemți, între cari se găsesc însă și mulți Români, Poloni, Ruteni, etc. germanizați.

(2) La 1910 s'au constatat în Bucovina 10.391 de Maghiari.

Zigeuner.

Die Zigeuner sind nirgends häufiger, aber auch vielleicht nirgends unglücklicher, als in der Moldau und Walachei. In der Bukowina werden sie auf 400 Familien angesetzt; dem ohngeachtet, da sie keine fixe Wohnungen haben und im Lande herumgehen, folglich ihrer löblichen Gewohnheit nach bald über die Grenze verschwinden und über eine Weile wieder zurückkommen, man die Zahl der in der Bukowina wohnenden Zigeuner mit Gewissheit nie angeben kann; sie sind übrigens hier frei, nicht Leibeigene, wie in der Moldau und Walachei. Sie teilen sich in Horden (czata) und eine jede Horde hat ihren Anführer oder Richter. Insgesamt aber haben die Zigeuner einen Hauptmann (capitan de czigani), welcher gemeiniglich ein Landesinsass oder Mazill ist; er schlichtet alle ihre kleinen Prozesse, besorgt die jährliche Conscription derselben, erhebt von denselben die landesfürstlichen Steuern und führt sie in die Kreiskasse ab; dafür erhält er vom Aerario 200 fl. und ein jeder Zigeuner muss ihm zwei Robotstage jährlich präestieren. Da aber in der Bukowina vieles verkehrt gehen muss, wird von diesen Capitaines sowohl der Landesfürst hintergangen, als auch die armen Zigeuner bis aufs Blut ausgesogen (1).

* * *

Bei diesem Mischmasch der Nationen ist auch leicht zu vermuten, dass wenig Einigkeit zwischen den Inwohnern herrsche und dass allerlei Sitten allda zu finden seien oder besser zu sagen gar keine herrschende Sitten und Charater der Bukowiner Insassen zu bestimmen sein; besonders aber Tugenden darf man hier gar nicht suchen; denn was kann man von einer Nation (wenn man auch die moldauische selbst betrachtet) erwarten, welche der langwierige Despotismus unter die Klasse der Sklawen niedergedrückt, welche bei den abwechselnden häufigen russisch-türkischen Kriegen bald diesem, bald jenem zugehörte und entweder von diesem, oder von jenem ausgeplündert und misshandelt wurde, nie etwas gutes, wohl aber alles schlechte sah, die Handlung einer fremden Nation gegen sich

1) La 1774 s'au găsit în Bucovina 294 de familii (șatre) țigănești. Numărul lor de azi nu-l găsim în statisticile oficiale. El este însă neînsemnat.

nie mild und wohltätig, sondern allezeit grausam, barbarisch und habsichtig empfand, was für Tugenden, sage ich, kann man in dieser Voraussetzung von der moldauischen Natzion erwarten? Die Zeit seitdem sie unter der milden österreichischen Regierung stehen, ist zu kurz, um etwas von unseren Sitten profetieren zu können. Den Weg zu einer besseren Politik hätten vorzüglich die öffentlichen Beamten durch Aneiferung, gute Beispiele und Anstalten zeigen können, wenn nicht zum Unglück eben diese den letzten Stoss der wenigen von dem türkischen Despotismus und der russischen Verwüstung zurückgebliebenen Moral gegeben und sie völlig erstickt hätten. Um dieses auf eine Art begreiflich zu machen, sehe ich mich bemüssigt, einige Bemerkungen über die dermalige Civil- und Judecialverwaltung von der Bukowina zu machen.

Politische Verwaltung.

Vor alten Zeiten, das ist unter der moldauischen Regierung, wurde dieses Ländchen durch einen zu Czernowitz residierenden Starosten verwaltet und zwar auf die Art, wie dermalen die türkische Moldau durch die Ispravniks verwaltet wird; über die Gebirgsgegenden wurde ein Gebirgshauptmann (Capitan de codru) oder (Capitan de munte) angestellt. Diese verwalteten sowohl das Politische, als das Judeciale in ihrem Bezirke. Nach der Occupierung der Oesterreicher aber ist die Bukowina gleich anfangs militärisch verwaltet worden. Ein General-Feldwachtmeister, welcher unter dem Oberbefehle des commandierenden Generals in Lemberg stand, besorgte die Angelegenheiten dieser Provinz. Sein und seines Personals Standquartier war zu Czernowitz. Man muss bekennen, dass für die Moldauer, welche gewohnt waren, unter einem Ispravnik alle ihre Streitigkeiten und Klagen mündlich und ohne alle Formalitäten vorzubringen und mit dessen arbitrarischen Spruche (welcher auf der Stelle erfolgte) sich zufrieden zu stellen, diese einfache militärische Verwaltung sehr anpassend war; dem ohngeachtet, es sei, dass die verwaltenden Beamten, oder die zum Klageführen besonders bei der unter der türkischen Regierung beständigen Veränderung der Beamten angewöhnten Natzion Anlass dazu gegeben habe, es enstanden häufige Klagen wider diese Beamten; es wurden Commissionen angeordnet, einige Beamte überführt und bestraft. Aber nicht

minder auch viele von dem klagenden Adel geahndet worden, bis endlich im Jahre 1786 Bukowina mit dem Königreich Galizien incorporiert wurden. Zur Schlichtung der politischen Angelegenheiten wurde zu Czernowitz ein Kreisamt, dann ein Criminalgericht für Criminalfälle auf ganz Bukowina geschaffen; was aber das Judeciale betrifft, drei Districtsgerichte zu Czernowitz, Sereth und Suczawa angestellt.

Bei dieser Veränderung hörten die Klagen eine kurze Zeit auf; es scheint aber bloss um nachher mit desto grösserem Eifer und mehrerer Betriebsamkeit geführt zu werden, bis sich in dieser Angelegenheit höhere Personen verwickelten und eine vermischte Commission auf höchste Veranlassung aus einem Gubernialrate und einem Landrate auswirkten, welche nun ins dritte Jahr dauert. Der Ausgang dieser Untersuchung steht um so mehr zu erwarten, als in allen Anbetracht die Benehmung aller Stellen und selbst des Hofes in Rücksicht dieser Commission sonderbar war und etwas besonders vorzudeuten hat.

Bei allen diesen kann man es als eine gewisse Sache annehmen, dass das Landvolk überhaupt gutmütig und ruhig sei, mit welchem man alles machen kann, und man tut ihm sehr Unrecht, wenn man alles, was in der Bukowina schlecht geschieht, dem Bukowiner Volke zumutet. Sein herrschendes Laster, was man ihm mit einigem Rechte vorwerfen kann, ist das Viehstehlen; dieses ist hier allgemein und tagtäglich werden hier solche Leute eingeführt. Dieses verursacht erstens, weil Bukowina eine Grenzprovinz ist, sehr ausgedehnte und irreguläre Grenzen hat und in manchen Gegenden durch keine Flüsse oder Berge bezeichnet sind — in einigen Oertern kommen gar dreierlei Grenzen zusammen — folglich ist es leicht, alle Augenblicke sich unbemerkt über die Grenze zu schleichen und wieder zurückzukommen. Das Vieh der Moldauer ist in Waldungen und auf der Weide sich selbst überlassen oder sehr nachlässig gehütet, folglich nach dem Sprichworte: Gelegenheit macht Diebe, einem jeden sehr leicht wird, unbemerkt das weidende Vieh wegzutreiben und es über die Grenze zu führen. Kein Wunder also, dass dieses Übel von Tag zu Tag stärker wird und überhand nimmt. Ueberdies bekümmert sich niemand, durch weise und anpassende Vorkehrungen, diesem bösen und herrschenden Laster vorzubauen; ein jeder kann auf den Jahrmärkten das Vieh, ohne zu wissen von wem, frei kaufen und ohne sich ge-

hörig auszuweisen allerorten verkaufen. Eben diese Freiheit gibt den Schlechtgesinnten Aneiferung, ihr Wesen fortzutreiben.

Eine wohl eingerichtete und mit tüchtigen Männern besetzte politische Behörde hätte diesem Übel längst gesteuert. Aber leider! Bukowina scheint das Los zu haben, alles, was nur untüchtig, unmoralisch und eigennützig in der ganzen Monarchie ist, sich vorgesetzt zu sehen. Diese Herren, statt die Bukowiner dem Endzwecke der Regierung gemäss zum Guten zu führen oder zu zivilisieren, sind bloss darauf bedacht, ihren Beutel zu spicken, nachdem sie durch ihr eigennützige, ungezogenes und wohllüstiges Wesen auch das wenige übriggebliebene Gute der Inwohner ausgerottet, sich aber bereichert haben, so suchen sie weitere Beförderungen und schimpfen unaufhörlich über dieses arme Volk, welches doch den Grund zu ihrer zeitlichen Glückseligkeit gelegt hat; sie nennen es Barbaren, Halbmenschen, Otalitier, etc.

Da man von oben an bis zu dem mindesten Beamten nicht darauf sieht, wie er seinem Berufe gemäss die ihm anvertrauten Geschäfte mit aller Genauigkeit und zum allgemeinen Besten zu besorgen habe, sondern vielmehr auf Mittel speculiert, wodurch er mit seinem Amte am besten handeln kann, so ist einleuchtend, dass die Geschäfte einen schiefen, für das Land und für den Staat verderblichen Lauf nehmen müssen. Das Kanzleipersonale macht sich keine Bedenken, mit den Kreisinsassen über ihre Angelegenheiten zu correspondieren, Amtsakten herauszufolgen, ja sogar die Parteien selbst zu vertreten. Ein jeder sucht einige von den Kreisinsassen sich bekannt zu machen und, wenn etwas wider seine Partei beim Kreisamte einlaufen sollte, so gibt er dieser gleich Nachricht davon mit der Instruction, was sie zu tun habe. Dieses erstreckt sich, wie gesagt, bis auf die höheren Beamten, mit dem Unterschiede, dass, da diese im hohen Ausehen stehen und alle Untersuchungen durch sie aufgenommen werden, so haben manche unter ihnen auch alle Mittel in den Händen, mit ihren Ansuchen en gros zu spekulieren. Daher kommen ganz falsche Untersuchungsprotokolle zum Vorschein, wider welche die Parteien hoch und teuer protestieren und auch zum Beweise sich antragen, dass eben das Gegenteil von dem, was im Protokolle hätte kommen sollen, hineingeschrieben wurde. Daher die Verfolgungen, willkürliche Bestrafungen solcher Parteien, welche mit solchen Klagen zu

erscheinen sich erkühnen. Ist diese Partei ein Edelmann oder ein Pächter, so sieht man seine Untertanen aufzuhezen, denselben in verschiedene Prozesse zu verwicklen, so dass die Partei am Ende nachgeben und froh sein muss, dass man selbe mit einer gelinden und wohltätigen Strafe belegt hat.

Da die moldauischen Untertanen vermöge ihrer alten Constitution der Grundherrschaft nur zwölf Tage arbeiten und nebst diesem der Herrschaft den Zehnten von allen Produkten geben müssen, so war im Anfang der oesterreichischen Regierung der Pachtschilling der Bukowiner Güter sehr gering; diesen übertrifft nun das Zehnfache des Vorigen. Es ist unglaublich, wenn man hört, das ein Gut, welches vor 30 Jahren für 50 Dukaten verpachtet wurde, heutzutag mit einem jährlichen Pachtschiling von 500 Ducaten dem Pächter überlassen wird, und bei allen diesen rauft man sich völlig um die Erhöhung solcher gestalt erhöhten Pachtungen, wo doch die Gebäude nicht verbessert worden sind, die Robotstage die nämlichen bleiben und die Abgaben sich verdoppelt haben. Man soll wirklich glauben, das der Pächter dabei unmöglich bestehen könne. Dem ungeachtet kömmt dies einem, der die Bokowiner Art, Pachtungen zu benutzen, weiss, sehr natürlich vor, denn die Bukowiner getauften und ungetauften Juden, Armenier, Griechen, etc. besitzen die Kunst, statt zwölf, auch hundert Robottage vom Bauer zu erzwingen. Um aber nicht verklagt zu werden und auf solche Fälle auch das Ansehen des Gesetzes für sich zu haben, so trachtet ein jeder bei Zeiten, den betreffenden Kommisär zu gewinnen; bei einer vorkommenden Untersuchung erscheint nun der Beamte, die Bauern werden zusammenberufen. Sind die Klagen so beschaffen, dass sie nicht abgeleugnet werden können, so wirft sich der Untersuchende als Vermittler auf, interponiert sein Ansehen und lässt es im Notfalle auch empfinden, bis er die Kläger zu einem Vergleiche bringt. Sind die Klagen in sich selbst zwar gegründet (indem eine Dorfgemeinde entweder nie, oder sehr selten ohne allen Grund zu klagen pflegt) aber von solcher Gattung, dass selbe nicht leicht zu erweisen sind und sich vieles dawider einwenden lässt, hierinfalls muss der Untertan unterliegen. Diejenigen, welche von der Gemeinde als Bevollmächtigte erwählt wurden, um sie zu vertreten, sind als Gemeindeaufrührer angesehen und als solche im Protokoll aufgezeichnet, dann mit Arrest, Stockstreichen, auch mit Ausserlandschaffung bestraft.

Hiedurch werden die übrigen Bauern in Furcht gesetzt und eher wollen sie alles leiden, als klagen. Die Vergleiche der Untertanen mit ihren Herrschaften oder Pächtern, ohne darauf einzugehen, ob sie für die ersten vorteilhaft sind oder nicht, werden vom Kreisamte ohne weiters bestätigt, wo doch nach den bestehenden Gesetzen die Untertanen als Pupillen betrachtet werden und das Kreisamt selbe in allen Fällen vertreten muss. Übrigens bewähret sich fast bei allen derlei Untersuchungen das Sprichwort: pauper ubique jacet.

Einige der oberen Kreisbeamten führen einen Statt, den kein Gubernialrat in Lemberg nachmachen kann. Man solte glauben, dass ein jeder ein paar eigene Dörfer habe, indessen haben sie 600 fl. jählich; aus diesen zahlen sie 100 bis 200 fl. Quartierzins jährlich, halten einen Kutscher, einen oder zwei Bedienstete, eine Köchin, ein Stubenmädchen, 4 Pferde und Wagen. Ihre Frauen tragen die neueste Mode, erscheinen alle Tage in einem neuen Anzug, was in Lemberg die erste Dame nicht trifft. Dieses alles berechnet, übertrifft zweimal und auch dreimal das jährliche Salarium von 600 fl. Überhaupt man kann mit gutem Gewisen behaupten; die besten und gelindesten Gesetze der österreichischen Regierung dienen hierlands nicht um das allgemeine Beste zu befördern, sondern viel mehr zum allgemeinen Verderbnisse und Unterdrückung der Inwohner!

Gerichtsstellen.

Für die Judicialgegenstände und Entscheidung der Prozesse sind für Bauern und Bürger, auch für Edelleute in gewissen Streitigkeiten (denn sonst diese letzteren stehen unter dem Stanislawower Landrechte) drei Lokal- oder Districtsgerichte zu Czernowitz, Sutzawa und Sereth eingesetzt worden. Aber zum Unglück wurden diese Stellen gleich vom Anfang an mit den bizarsten Leuten besetzt. Kassierte Personen, verloffene Taugenichts, Tischlergesellen, ja sogar Livrébediente wurden nach der Bukowina als Vorsteher, Beisitzer, Kanzelisten etc. geschickt und angestellt. Man kann sich von der Ungeschicklichkeit, Bosheit, Unverschämtheit und gewaltsamen Verfahrungsart dieser sogenannten Richter keinen Begriff machen. Wer sie und ihre Handlungen kennt, tut ihnen kein Unrecht, wenn er sie für priviligierte Räuber und ihre Gerichtsstuben für Mördergruben hält.

Einem jeden rechtschaffenen Mann muss das Harz bluten, wenn er dies gute Ländchen so gemisshandelt sieht. Bei einem jeden sogenannten Gerichte ist einer allein, welcher den Referenten, den Vorsteher und Beisitzer in einer Person vorstellt; vom arbitrarischen Spruch dessen hängt alles ab. Ist dieser rechtschaffen, so ist leicht zu begreifen, dass niemand darunter leiden wird. Aber leider befinden sich einige darunter, welche das allgemeine Zutrauen nicht nur verloren haben, sondern auch als bestechliche Gelderpesser, Unterdrücker der Witwen und Waisen, Plünderer der Pupillarmassen, Missbräucher der ihnen anvertrauten Gewalt, mit Dieben und Räubern einverstanden, mit einem Worte als öffentliche Verbrecher im Publico gehalten werden. Man erzählt sich gräuliche Anekdoten öffentlich und ein Fremder, dem es unbegreiflich vorkommt und es zu bezweifeln trachtet, wird ausgelacht. Ich selbst bin anfangs unschlüssig gewesen, solchen Erzählungen Glauben beizumessen, bis ich endlich tatsachenmässig überzeugt worden bin. Sie machen sich kein Gewissen daraus, auch von den armen Bauern, welche unter ihre Hände geraten, gulden- und zwei guldenweise anzunehmen, ja sogar es zu fordern. Es wird alles mündlich verhandelt. Die Inwohner, welche sich nicht zu helfen wissen, indem ihnen die Formalitäten der Prozesse unbekannt sind, werden gar nicht unterrichtet, was sie zu tun haben, und statt, dass der Richter in solchen Fällen beide Parteien vertreten und trachten soll, auf den Grund der Sachen zu kommen, so vertritt er nur jene, bei welcher er seine Rechnung findet, nimmt falsche Aussagen ad protocollum und behandelt die Sache einseitig; von dessen Urteil wird selten appelliert, denn der Bürger oder Bauer versteht nichts vom Appellationstermine und meistens lässt er's verstreichen. Wenn er appellieren soll, muss er seine Beweggründe mündlich angeben. Wie kann aber ein Bürger oder Bauer, wenn der Richter denselben nicht anleitet, juridische Beweggründe anführen? Kurzum, der Richter sieht bloss darauf, seine Verfahrungsart so zu bemänteln, dass, wenn die Akten zu der Appellation gelangen sollten, man darauf nicht kommen könne ; und wie leicht lässt sich dies tun !

Was geschiet am Ende nicht bei den Verlassenschaften, bei Testamenten, bei Exemptionen, bei Lizitationen, Schätzungen, mit den Depositengeldern, wo keine Controlle ist, mit den Taxen etc.? Man verfälscht Akten, Dokumente, die Aussagen der Zeugen, sowohl

des Klägers, als auch des Angeklagten, nachdem es ihnen daran gelegen ist. Man sperrt Untertanen zu Gunsten irgend eines Grundherrn in den Kerker ein und hält solche unter erdichteten Anschuldigungen durch mehrere Monate oder solange, als es der Grundherr haben will, ohne alle Untersuchung eingekerkert; am Ende werden sie mit dem Bedeuten losgelassen, sich ruhig zu betragen und wider den Grundherrn nicht zu klagen, denn sonst würde ihnen wieder das nämliche geschehen. Mit einem Worte, die hiesigen Gerichtsbeamten machen Richter und Parteien, exequieren die Bauern willkürlich und machen sie zu Bettlern und spielen die fetten Verlassenschaften in fremde Hände. Das ganze Land murrt, aber niemand ist, der sich traut, die spezifischen Fakten zu sammeln und solche dem Allerhöchsten Thron vorzulegen, denn so einer müsste auch ein rechtschaffener Mann sein und ein solcher will den verächtlichen Namen eines Denunzianten über sich nicht kommen lassen; besonders wenn es schon im voraus bekannt ist, dass dieses mit vielen Schwierigkeiten verbunden ist. Der Denunziant, oder besser zu sagen Anschuldiger, wird als Kläger betrachtet und angehalten, seine Angaben zu erweisen. Die Untersuchungen dieser Art dauern Jahre lang, die Verklagten behalten ihr Ansehen und haben Mittel in Händen, an so einem sich zu rächen, sie haben auch ihren Anhang, welcher sich weiter erstreckt, als man es vermuten sollte. Bei ihnen klingen die Beweise ganz anders, als bei einem rechtschaffenen, unbemittelten Mann. Und so muss der Aufdecker ihrer Schandtaten am Ende als Verleumder erscheinen. Aus diesem Grunde rührt sich keiner und die Sache gehet ihrem gewöhnlichen Strome nach.

Kriminalgericht.

Da ich nicht gewöhnt bin, Sachen bloss vom Hörensagen als gewisse und geschehene Tathandlungen anzugeben, so will ich alles, was mir bloss von dieser Seite wegen der Kriminalgerichte bekannt ist, nicht anführen und beschränke mich bloss auf Sachen, von welchen ich Wissenschaft habe. Überhaupt aber muss ich es gestehen, dass es bei dem Kriminalgerichte viel ordentlicher zugeht, als bei allen den übrigen Stellen. Man sagt freilich, dass viele Missetäter aus Mangel der Beweise ausgelassen werden, und hierin kann man vielleicht auch recht

haben. Vielleicht würden es diese Kriminalpersonen selbst gar nicht leugnen, aber auch sich ausweisen können, dass sie ihren Spruch nach den bestehenden Gesetzen gefällt haben. Denn im Vorbeigehen muss man es gestehen, das unsere gelinden Kriminalgesetze und die ganze Verfahrungsart für die Bukowina gar nicht passen. Solche Beweise, wie unser Criminal-Codex (und zwar billig) fordert, sind nicht bei einem jeden Unternehmen vorhanden. Man kann öfters bei sich überzeugt sein, dass dieser oder jener dies oder jenes Verbrechen begangen habe. Aber man ist nicht allzeit im Stande, es vor dem Gerichte zu erweisen, denn seine eigene Überzeugung macht keinen gerichtlichen Beweis aus. Der Richter muss nach dem Gesetze handeln und seine eigene Überzeugung ist nicht hinlänglich, um einen Delinquenten condamnieren zu können; er muss die Oberrichter überzeugen und die Akten müssen sprechen. Aus diesem Grunde der Billigkeit darf man alles, was sonst in publico gesprochen wird, immer mit einer weisen Bezweiflung annehmen. Dem ohngeachtet kann es unmöglich ganz ordentlich vor sich gehen, wenn man nimmt, dass dermalen ausser dem Kriminalrichter nur ein einziger Assessor sich dabei befindet, folglich, dass man bei wichtigeren Gegenständen einen Consulenten aus einem Praesidierenden und zum wenigsten drei Beisitzern bestehenden Rat nie formieren kann, ein jeder referiert seine Bearbeitungen den anderen und bei wichtigen Gegenstände ziehen sie zwei benevolentes auditores von dem Gemeindegerichte zum voto decisivo bei, welches auch bei den Localgerichten der Gebrauch ist; diese zwei ganz unschuldigen Beisitzer geben ihr votum pro oder contra, bloss um zu zeigen, dass selbe einen freien Willen haben. Einige von den Unterpersonalen kommen gar selten in die Kanzlei und bleiben Monate lang aus; die Arbeit häuft sich und am Ende müssen Unordnungen heraus kommen. Ein wesentlicher Fehler, den ich bemerkt habe, ist auch, dass die Delinquenten nicht ordentlich ad Protocollum verhört werden, sondern bloss auf das Makularium, und die wahren Protokolle werden erst in etlichen Wochen oder Monate darauf geschlossen, wodoch der Delinquent nach der Vorschrift seine Aussage gleich unterzeichnen muss. Aus dieser verkehrten Manipulation können viele Unrichtigkeiten entspringen. Wegen des ungehörig besetzten Personale entsteht noch eine weit wichtigere und für das Allgemeine sehr schädliche Inconvenienz: der

Bukowiner Kreis (1) ist einer der stärksten und wegen der neuen Grenzen von verschiedenen Provinzen (wie gewöhnlich) voll mit verlaufenem, schlechtem Gesindel; das alltägliche Viehabtreiben und sonstige Diebereien auch Räubereien liefern die meisten Missetäter. Nun sollen aber nach der allgemeinen Kriminal-Gerichts-Ordnung die eintreffenden Delinquenten allsogleich bei ihrer Ankunft summarisch verhört werden, folglich scheint es unmöglich zu sein, dass zwei Männer die täglich eintreffenden Delinquenten vernehmen und sonst auch ihre gewöhnlichen Arbeiten führen sollen. Daher bleiben die Arrestanten durch eine längere Zeit unverhört, wobei noch zu bemerken ist, dass in den Gefängnissen gar keine Absonderungen seien zwischen Verhörten, Verhörenden und Abgeurteilten. Es liegen darin Zivilarrestanten mit Criminalverbrechern, die nun angekommenen und noch nicht verhörten mit den verurteilten beisammen. Das Volk hier, so dumm es auch zu sein scheint, ist in manchen Sachen so verschlagen, dass es die geschicktesten Nationen übertrifft. Hiezu kömmt's, dass die Freunde oder Befreundeten des Verhafteten sich an die täglich ausgehenden Arrestanten adressieren und mittels derselben den neu angekommenen Delinquenten alle möglichen Instructionen, Cautelen, Ausreden etc. in die Hand spielen, wodurch bei dem nachfolgenden Verhör vieles vereitelt und bintertrieben wird. In diesen ihren Gefängnissen ist ein Gräuel hineinzuschauen; den Gestank davon spürt man im Sommer hundert Schritte weit auf der Gasse und ich glaube, dass derjenige, der zwei oder drei Monate darinnen sitzen muss, mehr leiden musste, als wenn er auf dreissig Jahre zu öffentlicher Arbeit verurteilt worden wäre.

Güterpachtungen.

Zum Schluss muss ich noch über die hiesigen Pachtungen etwas, welches ich aus eigener Erfahrung für bewährt gefunden habe, bemerken.

Da die meisten Güter in der Bukowina vorhin entweder dem Czernowitzer Bistume, der Jassier Metropolie, den verschiedenen Klöstern, oder unterschiedlichen grossen Bojaren zugehörten, so

(1) Bucovina formà între anii 1786—1849 o circumscripţie administrativă a Galiţiei.

befinden sich dermalen die geistlichen Güter in Händen des Allerhöchsten Aerarii und stehen unter der Galizischen Kammeralgüter-Administration. Die Bojarengüter aber, weil diese sich nach der türkischen Moldau begeben haben, werden denen Privatleuten verpachtet; eigentlich diese Pachtungen sind es, welche nicht nur dem höchsten Aerario, sondern auch dem contribuierenden Volke sehr nachteilig sind. Dem Staate sind sie in der Rücksicht schädlich, weil alle Jahre eine grosse Summe Geldes (vorzüglich Gold) ins Ausland verführt wird. Dem Untertan aber schaden sie insoweit, dass er von dem Pächter, welcher seinen hohen im voraus bezahlten Pachtschilling mit Nutzen einzutreiben trachtet, auf verschiedene Art bevorteilt und unterdrückt wird, und zwar so, dass wenn derlei Pachtungen auch fernerhin beschützt werden sollten, der Untertan ganz zugrunde gerichtet wird.

Nach dem Fürst Gyka'schen Gesetze darf die Herrschaft von dem Untertan nicht mehr als 12 Tage jährlich als Robot fordern. Die Bukowiner Pächter aber wissen ihre Sache so eizuleiten, dass der Untertan drei, auch viermal soviel leisten muss. Weil aber dieses zu erlangen keine Spekulation sich denken lässt, ohne Verkürzung der Untertanen, so ist es auch einleuchtend, dass solche Rafunements nicht weit von Betrügereien zu stehen kommen.

Unter ihren gewöhnlichen Kniffen gehören folgende:

1) Sie eignen sich die besten Gemeindegründe, welche von uralten Zeiten her untertänlich waren, sie beackern selbe und besäen sie für sich.

2) Da nun mit dem 12-tägigen Robot dieselben bei ihren erweiterten Feldern nicht auskommen können, so sehen sie sich gezwungen, unter verschiedenen Vorwänden zu erpressen, welches auf die Art geschieht:

a) Wenn der Untertan mit Tagesanbruch nicht auf dem Felde ist, so bekommt er nur eine halbe Quittung, sollte er aber später erscheinen, so bekommt er entweder nur eine halbe, oder nur ein 4-tel Quittung; auch manchmal muss er einen anderen Tag roboten;

b) Wenn der Untertan seine Tage abgearbeitet hat und soll (nach der bestehenden Ordnung) gleich abends seine Quittung bekommen, man sagt demselben, dass die Herrschaft jetzt keine Zeit habe, er solle ein andermal kommen; er kommt und ar-

beitet wieder und wird immer so verabschiedet, bis der arme Untertan seine Rechnung verliert und mehrere Tage leistet, als er schuldig war. Nun wird er ungeduldig und fordert seine Quittung. Dann wird eine Abrechnung gehalten, wobei der Untertan immer zu kurz kommen muss, denn man beweist ihm aus dem herrschaftlichen Register, dass er nur soviel Tage geleistet habe. Da kommen zum Vorschein mehrer Halb-, Drittel- und Viertelquittungen und die herrschaftlichen Beamten überführen denselben, dass er nicht vorschriftsmässig auf die Robot mit Tagesanbruch erschienen sei (sie mögen auch Recht haben, dass vielleicht um etliche Minuten der Bauer sich verspätet haben mag).

c) Um eine Faltsche zu ackern, braucht der Untertan mit einem 6-spännigen Pfluge wenigstens drei Tage; nach dem bisherigen Landesbrauch gehören dem Untertan für die Bearbeitung einer Faltsche 4 Quittungen und obwohl schon bei dieser Bestimmung der Untertan sehr verkürzt wird, denn zu einem Pfluge in der Bukowina, wo der Grund fest ist, braucht er 6 Ochsen und 2 Leute, folglich müssen sich zwei oder drei Wirte gesellen und drei Tage dabei zubringen, mithin 9 Robottäge gerechnet werden sollten; jedoch findet man kreisämtliche Revisoria, wo eine Faltsche nur auf zwei Quittungen heruntergesetzt worden ist.

d) Die Pächter halten überall in der Bukowina (ohngeachtet allen Verbot) jüdische Schenker und Propinationspächter; um aber das Gesetz zu eludieren, geben sie die Contracte dem Juden auf einen fremden, christlichen Namen, da nur der Jude bekanntermassen mehr Geschicklichkeit besitzt, einen der seine Rechnungskunst nicht versteht, sonnenklar begreiflich zu machen, dass der ganze Nutzen einer Grundherrschaft darin bestehe, wenn die Bauern von Tag zu Tag und von Jahr zu Jahr immer mehr und mehr saufen. So werden nun solche Gattungen Leute nicht nur von habsüchtigen Pächtern, sondern auch von den übrigen Erbeigentümern gesucht und aufgenommen. Wenn nun dem Pächter die Robotstage ausgehen und er notwendig ein paar Hundert braucht, so wendet er sich zu seinem jüdischen Arendator; dieser muss eine Spezification der Untertanen, welche für Getränke schuldig geblieben, eingeben, und bei denselben um die Eintreibung dieser Schulden einkommen. Diese werden zusammenberufen und angewiesen, es gleich zu zahlen, auch mit der Exemption bedroht. Die Bauern, bei denen das Geld ohnehin

selten ist, bitten um Aufschub; man vermittelt am Ende die Sache so, dass die Bauern mit Robotsquittungen sich reluieren dürfen. Eine Quittung wird 7, 8 auch 10 Kreutzer genommen und so gewinnt der Pächter halb umsonst seine Robotstage wieder zurück.

3) Unter dem Namen Reparationstage, welche die Untertanen sonst auch hier schuldig sind zu leisten, verstehen die hiesigen Pächter allerlei neue Gebäude, als neue Mühlen, Wirtshäuser etc. Zur Aufbauung derselben müssen die Untertanen mehrere Tage arbeiten, unentgeltlich.

4) Da die Bukowiner Untertanen von allen ihren Produkten die Zehnten dem Grundherrn geben müssen, so haben die Pächter auch hierin die Gelegenheit, mit dem Nachteil der Untertanen sich zu bereichern. Sie nehmen nicht der Reihe nach den zehnten Garben, wie es zufällt, sondern berechnen im voraus alle Garben und suchen, wo das Getreide am schönsten ist, und von einem Orte nehmen sie den ganzen ihren Zehnten ab, folglich nehmen sie den Untertanen das beste hinweg und lassen denselben das schlechteste. Beim Kukurutz pflegen sie zu nehmen nach den Gesichte eine ganze Strecke gleich auf dem Felde und auch auf die nämliche Art, nämlich das beste.

Diese sind nur einige von ihren gewöhnlichen Kniffen. Es gibt aber deren zu viele, als man selbe in einer so gedrängten Schrift aufzeichnen kann.

Czernowitzer Consistorium.

Diese Stelle, welche ihrer Bestimmung nach mitsamt ihrem Personale das anschauende Muster in allen Tugenden sein soll, ist, wie man aus dem nachstehenden entnehmen wird, selbst der Stein des Anstosses.

Sein Chef ist ein chemaliger slawonischer Dorfpope, welcher nachdem seine Frau abgestorben ist, Caluger (oder Klostergeistlicher) geworden ist (1). Seine Kenntnisse erstrecken sich auch heutzutage nicht weiter, als eines griechisch nicht unierten Dorfpopen, denn die Bischofswürde hat ihn nur stolzer, aber nicht gelehrter gemacht.

Den Arhimandriten (griechischer Abt), welcher der erste nach

(1) Daniil Vlachovici.

dem Bischof und auch ein Glied des Consistoriums ist, zieren die nämlichen Eigenschaften (1); beide insgesamt mit den übrigen Personali des Consistorii geben den hierkreisigen Beamten in keiner Rücksicht nach. Mit der Vergebung der geistlichen Würden und Pfründen, welche vom Consistorio abhängen, treiben sie ordentlich einen Handel; wer mehr gibt, er sei übrigens in Rücksicht der Conduite und Kenntnissen beschaffen, wie er will, wird Klostervorsteher, Consistorialassessor, Pfarrer und alles, was er verlangt. Ja sogar diejenigen, welche zu Priestern eingeweiht werden sollen, müssen sich loskaufen, damit sie für würdig erkannt werden. Denn von der Simonie scheinen die Consistorialpersonen gar keinen Begriff zu haben.

Nun stelle man sich vor ein Land, wo diejenigen, welche die Moral predigen und gute Sitten einführen sollen, selbst im höchsten Grade unmoralisch und mit allen Lastern notorisch behaftet sind. Was für Sitten müssen unter die untere Klasse von Menschen herrschen?

Um den unwissenden griechisch nicht unierten Clerus sowohl in den landesfürstlichen Gesetzen, als auch in der Religion und guten Sitten zu unterrichten und mit der Zeit durch denselben die Nation zu polieren, hat man seitdem die Bukowina Kaiserlich geworden ist, eine Klerikalschule errichtet, welche aus dreissig Stipendisten besteht ; diese sind eigentlich die angehenden Pfarrer. Der Curs ihrer Studien dauert drei Jahre und alle Jahre treten 10 aus, und ziehen ein. Ein jeder dieser Cleriker bezieht jährlich 66 fl. Sie haben zwei Lehrer oder sogenannten Praeparanden, ein jeder von diesen bezieht monatlich 9 fl. Man muss gestehen, dass der Allerhöchste Zweck bei dieser Einrichtung sehr gut und vortrefflich war, aber da es einmal bestimmt ist, dass in der Bukowina alles verkehrt gehen muss, so muss man von der anderen Seite leider gestehen, dass der Allerhöchste Entzweck ganz verfehlt ist. Denn:

a) bei der Aufnahme der Alumnen wird selten auf gute Conduite und Geschicklichkeit, sondern bloss auf Geschenke gesehen. Wer ein gutes Pferd oder so bis 20 Dukaten gibt, er sei übrigens beschaffen, wie er will, und nicht einmal des Lesens und Schreibens kundig, er wird aufgenommen. Daher wird's, dass ein Armer selten das ausgesetzte Stipendium erhällt.

(1) Isaia Baloşescul.

b) Der Clerikallehrer ist jedesmal der unentgeltliche Kammerdiener des Bischofs; übrigens unwissend und kaum des Lesens und Schreibens kundig. Die Methode, wie er diesen Gegenstand tradiert, ist folgende: gleich bei der Eröffnung des Curses befiehlt er den neuangenommenen Alumnen, sich einige Hauptstücke des für die Clerikalschule eingeführten Catechismus abzuschreiben, hierauf versammeln sie sich täglich in der Schule, allwo ihnen (wenn der Lehrer nicht mit Weinfässerputzen seines Herrn beschäftiget ist oder die Cleriker nicht zu dieser oder jener Arbeit verwendet werden) eine oder mehrere Seiten davon zum Auswendiglernen ohne alle Erklärung, mit dem strengsten Befehle aufgegeben werden, diesen so lehrreichen und wichtigen Gegenstand, sobald als möglich, zu erlernen. Als selbe am anderen Tage zur anbefohlenen Stunde wieder in der Schule erscheinen, so werden sie darüber befragt. Einige unter ihnen beantworten ihre Aufgabe auswendig, andere aber und besonders jene, die des Schreibens nicht recht kundig sind und sich ihre Lektionen durch andere abschreiben lassen, beantworten aus dem Buche, und so wird bis Ende des Curses fortgefahren. Um aber bei den vorgeschriebenen Semestralprüfungen, denen gemeiniglich ein Kreiskommissär ex offo beiwohnt, zu zeigen, dass die Kleriker doch etwas gelernt haben, so weist der Lehrer, einige Wochen vor der Prüfung (nachdem er von den Lehrlingen durch einige Gulden dazu bewogen worden), jedem derselben einige Stellen zum Auswendig lernen und setzt gewisse Zeichen an, durch welche jeder zu erkennen geben muss, dass die vorstehende Stelle er zu beantworten habe.

Ausser diesem Cathechismus, den die Cleriker auf obgenannte Art durch volle drei Jahre lernen, wird ihnen nichts mehr beigebracht, was das Herz bessern, den Verstand aufklären und selbe im Stande setzen möchte, die Pflichten des anzutretenden geistlichen Standes einzusehen und selbe nach der höchsten Willensmeinung zu entsprechen.

Vielmehr, anstatt etwas zu lernen, vergessen sie während dieser drei Jahre, auch das wenige, was sie in den Normalschulen gelernt haben. Sie gewöhnen sich schon hier unter den Augen ihrer Vorgesetzten das Saufen und andere Untugenden dergestalt an, dass diese Leute, nachdem sie als Parfrer angestellt werden, die lasterhafteste Klasse von Menschen ausmachen; sie sind eigennützig in höchsten Grade, liderlich, aus-

schweifend, nachlässig in ihren Amtsverrichtungen, kurz sie sind getreue Copien ihrer Vorgesetzten.

Kann man also gewärtigen, dass solche ungesittete, unwissende und lasterhafte Seelsorge die ihrer Seelsorger anvertrauten Menschen, durch guten Unterricht und exemplarischen Lebenswandel zu besseren Menschen, Christen, Untertanen und Hauswirten umschaffen sollen? Werden sie selbe durch ihr Betragen nicht noch ärger machen, mehr verderben und jeden Funken der natürlichen Güte in ihnen ersticken?

O gewiss nicht! Man nehme nun alles zusammen und rufe aus: O du unglückliche Bukowina!

INDICE.

ERRATA

Să se citească :

pag. 3, şirul 5 de jos, ***precum*** în loc de arecum.
» 3, şirul 1 de jos, ***asimilare*** în loc de aisimilare.
» 3, nota 3, *vol. XVII* în loc de XXVII.
» 11, nota 1, ***Opisanii*** în loc de Opisanin.
» 30, nota 1, ***Kau žniacki*** în loc de Katužniacki.
» 37, şirul 10 de sus, ***Iablonița*** în loc de Ialomița.
» 55, nota 2, ***Werenka*** în loc de Werenk.
» 130, şirul 8 de sus, ***Moldova*** în loc de Molova.
» 150, şirul 7 de sus, *3 : 1* în loc de 13 : 1.

Nota 3 de pe pag. 94, vine în locul notei 1 de pe pag 95.
Nota 1 de pe pag. 95, vine în locul notei 3 de pe pag. 94.